

Marjan Olfers, Anton van Wijk, Jet Doeswijk,
Ard Barends, Kyra van der Boor & Maureen Boersema

SCHADUWDANSEN

Een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag
in het dansen

verinorm

Schaduwensen

Een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen

Marjan Olfers
Anton van Wijk
Jet Doeswijk
Ard Barends
Kyra van der Boor
Maureen Boersema

Colofon

In opdracht van

Volksgesondheid Welzijn en Sport, en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Met medewerking van

Donny Buisman

Dominique Gimberg (opmaak omslag)

Jane Harinck

Mara Rijnierse

Marcia Smeding

Nora-Luca Soree

Sterre van Niekerken

Tekstredactie

Niels van Ruller & Helga van Ree

Opmaak binnenwerk

Persoonlijk Proefschrift, Utrecht

ISBN 978 90 8316 60 32

© 2023 Verinorm

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print or other means without written permission from the author

Contents

Dankwoord	8
Inleiding en onderzoeksvragen	11
Begripsbepaling	13
1. Opzet van het onderzoek en reflectie	15
1.1 Deskresearch	15
1.1.1 Het danslandschap	15
1.1.2 Grensoverschrijdend gedrag	16
1.1.3 Recht, jurisprudentie en beleid	16
1.2 Kwantitatieve onderzoeken; vragenlijsten	17
1.2.1 Bevolkingsonderzoek	17
1.2.2 Vragenlijst recente slachtoffers	18
1.2.3 Vragenlijst slachtoffers (niet-recent)	20
1.3 Kwalitatief onderzoek; interviews	20
1.4 Reflectie	22
2. Dansen: kenmerken en definiëring	27
2.1 Dansen: kenmerken, definitie en functies	27
2.1.1 Geschiedenis	27
2.1.2 Dansen als onderdeel van cultuur	28
2.1.3 Dans-specifieke kenmerken	30
2.1.4 Verschillen tussen dans als vorm van kunst en dans als vorm van sport	31
2.1.5 Dansen: definitie	32
2.2 De functies van dans: dans als middel	33
2.2.1 De functies van dans voor de danser	33
2.2.2 Dans als middel om andere deugdzame doelen te bereiken	33
2.3 Dansgenres en stijlen	34
2.2.1 Klassiek ballet	34
2.3.2 Moderne/hedendaagse dans	34
2.3.3 Stijldansen (ballroom, latin en Argentijnse tango)	35
2.3.4 Salsa, bachata, zouk en kizomba	36
2.3.5 Musical/jazz/tap/showdans	37
2.3.6 Urban stijlen	37
2.3.7 Overige stijlen	38
2.4 De context: actoren in het dans	39
2.4.1 Danser	39
2.4.2 Dansdocent	40
2.4.3 Choreograaf	40
2.4.4 Balletmeester	41
2.4.5 Dansproducent	41
2.4.6 Artistiek leider	41
2.4.7 Intermediair	42
2.4.8 Overig	42
2.5 Cijfers: Dansen in beeld	42
2.5.1 Wat is bekend over dansen in Nederland?	42
2.5.2 Wat is bekend over dansscholen in Nederland?	43
2.6 De rijksoverheid en de organisatie van dans in Nederland	44
2.6.1 Danseducatie, kunstvakonderwijs	44
2.6.2 Dans en cultuur, overheid	49
2.6.3 Provinciaal en gemeentelijk beleid op gebied van cultuur	50
2.6.4 Belangenorganisaties, platforms en andere netwerken	52
2.6.5 Dans en sport	53

2.6.6 De georganiseerde (private) danssport: nationaal	54
2.7 Samenvatting	57
3. Literatuur: grensoverschrijdend gedrag in het dansen	59
3.1 De uitvoerend kunstenaar	60
3.1.1 De toewijding van de uitvoerend kunstenaar	60
3.1.2 Persoonlijkheid	60
3.2 Grensoverschrijdend gedrag in het dansen	61
3.2.1 Grensoverschrijdend gedrag binnen de gehele danswereld	61
3.2.2 Grensoverschrijdend gedrag in de danssport in Nederland	62
3.2.3 Grensoverschrijdend gedrag in het dansen per stijl/genre	62
3.2.4 Dans binnen de entertainmentindustrie	67
3.2.5 Dance-events (recreatie) en het gebruik van drugs	67
3.2.6 Dansvak- en docentopleidingen	68
3.3 Risicofactoren	68
3.3.1 Dansen belicht door de Raad voor Cultuur, risicofactoren	69
3.3.2 Arbeidsonzekerheid, danser	69
3.3.3 Kwetsbaarheden van de danser	70
3.3.4 Kwetsbaarheden: culturele aspecten	73
3.3.5 Gevolgen van ongewenst gedrag	75
3.4 Samenvatting	76
4. Dansers en andere actoren binnen de danswereld aan het woord	79
4.1 Starten met dansen	79
4.2 Dansen als identiteit	81
4.3 Positieve kanten van het dansen	82
4.3.1 Sociaal	82
4.3.2 Mentaal	84
4.3.3 Fysiek	85
4.4 Streng en harde cultuur	85
4.4.1 Veel trainen	86
4.4.2 Niet eten en drinken	87
4.4.3 Nadruk op gewicht en schoonheidsideaal	87
4.4.4 Blessures	88
4.4.5 Mentaal zwaar	90
4.4.6 Concurrentie en continu beoordeeld worden	91
4.5 De financiële kant van de danswereld	92
4.5.1 Dansen als dure sport	92
4.5.2 Onbetaald werk en onderbetaling	93
4.5.3 De kwetsbare positie van dansers	95
4.6 Overige kenmerken van de danscultuur	96
4.6.1 Dansen als kunstvorm	97
4.6.2 Genderrollen	98
4.6.3 Aanrakingssport	99
4.6.4 Alcohol en drugs	100
4.6.5 Jurysport	101
4.7 Grensoverschrijdend gedrag	102
4.7.1 Seksueel grensoverschrijdend gedrag	103
4.7.2 Niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag	104
4.8 De slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag: kenmerken	106
4.8.1 Mentale gevolgen	107
4.8.2 Fysieke gevolgen	108
4.9 De plegers van grensoverschrijdend gedrag	108
4.10 Zwijg- en angstcultuur	111
4.11 Kwetsbaarheid docenten en andere betrokkenen en onterechte beschuldigingen	115
4.12 Stoppen met dansen	117

4.12.1 Redenen om te stoppen met dansen	117
4.12.2 Taboe over stoppen met dansen	118
4.12.3 Proces van stoppen en zwart gat	118
4.12.4 Gevolgen stoppen met dansen	119
4.13 Samenvatting	120
5. Bevolkingsonderzoek dansen	125
5.1 Onderzoek in het kort	126
5.2 Algemene gegevens	126
5.3 Rollen en stijlen	133
5.4 Kinderen	137
5.5 Veiligheid en grensoverschrijdend gedrag	145
5.6 Kenmerken slachtoffers	148
5.7 Kinderen	154
5.8 Impact en gevolgen	155
5.9 Vroegere ervaringen	158
5.10 Kenmerken plegers	159
5.11 Dansstijlen uitgelicht	162
5.12 Melden en afhandeling	165
5.13 Samenvatting	165
6. Recente ervaringen van dansers	169
6.1 Algemene gegevens per dansniveau	170
6.2 Inzoomen op grensoverschrijdend gedrag	172
6.3 Slachtoffers en niet-slachtoffers vergeleken	174
6.4 Grensoverschrijdend gedrag per dansstijl	175
6.5 Dwang, chantage of machtsmisbruik	177
6.5.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau	177
6.5.2 Aard van de gedragingen	178
6.6 Psychisch, verbaal en fysiek geweld	182
6.6.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau	182
6.6.2 Aard van de gedragingen	183
6.7 Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten	185
6.7.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau	186
6.7.2 Aard van de gedragingen	186
6.7.2 Aard van de gedragingen	188
6.8 Seksueel grensoverschrijdend gedrag	189
6.8.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau	190
6.8.2 Aard van de gedragingen	190
6.9 Het meest ernstige grensoverschrijdende gedrag	191
6.9.1 Dwang, chantage en machtsmisbruik	193
6.9.2 Psychisch, verbaal en fysiek geweld	193
6.9.3 Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten	194
6.9.4 Seksueel grensoverschrijdend gedrag	194
6.9.5 Veroorzakers meest vervelende ervaringen	196
6.9.6 Duur, frequentie en leeftijd meest vervelende ervaring	196
6.10 Ondernomen acties en gevolgen	197
6.11 Positieve ervaringen dansen	198
6.12 Waardering dansperiode	201
6.14 Suggesties veiliger maken danswereld	202
6.15 Samenvatting	203
7. Niet-recente ervaringen van dansers	207
7.1 Algemene gegevens slachtoffers en niet-slachtoffers	208
7.1.1 Persoonsgegevens	208
7.1.2 Dansspecifieke kenmerken	210

7.3 Grensoverschrijdend gedrag	213
7.3.1 Lang geleden versus recent	213
7.3.2 Vormen van grensoverschrijdend gedrag	214
7.3.3 Aard van het grensoverschrijdende gedrag	215
7.3.4 Leeftijd grensoverschrijdend gedrag	218
7.3.5 Veroorzakers grensoverschrijdend gedrag	218
7.3.5 Duur en regelmaat van het grensoverschrijdend gedrag	219
7.4 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau	220
7.4.1 Leeftijd	221
7.4.2 Veroorzakers grensoverschrijdend gedrag	222
7.4.3 Duur en regelmaat	223
7.5 Grensoverschrijdend gedrag naar niveau en stijl	224
7.6 Meldingen ervaringen grensoverschrijdend gedrag	225
7.7 Resultaten ondernomen acties	228
7.8 Gevolgen	229
7.8.1 Negatieve gevolgen	229
7.8.2 Gestopt met dansen	230
7.9 Positieve ervaringen dansen	230
7.10 Waardering dansperiode	232
7.11 Suggesties veiliger maken danswereld in Nederland	233
7.12 Samenvatting	234
8. Kort overzicht van eventueel toepasselijke regelgeving en omgaan met meldingen	237
8.1 Internationale verdragen	238
8.2 Eventueel toepasselijke regelgeving Nederland	238
8.2.1 Een aantal relevante bepalingen uit het strafrecht	238
8.2.2 Jurisprudentie binnen het kader van het strafrecht	239
8.2.3 Groomingproces	241
8.2.4 Jeugdwet	242
8.2.5 Verbod op discriminatie	242
8.2.6 Jurisprudentie discriminatie	243
8.2.7 Ongewenst gedrag en het onderwijs	244
8.2.8 Dansen als beroep	245
8.2.9 Arbeidsrecht	245
8.2.10 Zelfstandige zonder personeel	246
8.2.11 Arbeidsrecht, arbeidsomstandigheden en CAO	246
8.2.12 Jurisprudentie	247
8.2.13 Het minderjarige dansende kind	248
8.3 Zelfregulering in de cultuur en sportsector	249
8.3.1 Dans en de cultuursector: eigen regelgeving ten aanzien van ongewenst gedrag	250
8.3.2 Fair practice code, de Governance code cultuur en de Code Culturele Diversiteit	250
8.3.3 Regeling: optreden tegen ongewenste omgangsvormen	250
8.3.4 Andere initiatieven waaronder initiatieven van NAPK	251
8.3.5 Overige zelfregulering	252
8.3.6 Dans en de sportsector: eigen regelgeving	252
8.3.7 Sportregelgeving	252
8.3.8 Internationale sportregelgeving	253
8.3.9 Nationale regelgeving NADB	254
8.3.10Andere instrumenten in de sport	254
8.3.11 Overige initiatieven	254
8.4 het omgaan met meldingen	254
8.4.1 Cultuur: Meldpunt Mores	255
8.4.2 Overige initiatieven	255
8.4.3 Sport: Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN)	255
8.4.4 Nederlandse Algemene Dans Bond (NADB)	256
8.4.5 Het Instituut Sportrechtspraak (ISR)	256

8.4.6 Vertrouwenspersonen Nederlandse Bond van Dansleraren (NBD of Dance Masters)	257
8.5 Overig: Slachtofferhulp Nederland (SHN)	257
8.6 Samenvatting	257
9. Beantwoording van de onderzoeksvragen, conclusies en aanbevelingen	261
9.1 Typering van dansen	262
9.2 Opzet en uitvoering van het onderzoek	262
9.3 Omvang en aard van het grensoverschrijdende gedrag	263
9.4 Grensoverschrijdend gedrag naar dansniveau	265
9.5 Grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl	266
9.6 Profiel van de plegers	270
9.7 Profiel van de slachtoffers	271
9.8 Gevolgen van het grensoverschrijdende gedrag	272
9.9 Melding en afhandeling	273
9.10 Cirkels van verantwoordelijkheid	276
9.11 Danscultuur: factoren de relatie met positief en negatief gedrag en mechanismen en prikkels	277
9.12 Sturingsinstrumenten en (beleids)maatregelen	281
9.13 Aanbevelingen	283
9.13.1 Aandacht voor slachtoffers	283
9.13.2 Structuur	284
9.13.3 Cultuur	285
9.13.4 Professionalisering	285
9.13.5 Uitvoering/praktijk	286
Literatuurlijst	290
Bijlage 1. Bevolkingsonderzoek: Panelbeheer en wervingstechnieken	303
StemPunt-panel	303
Wervingsmethodieken	303
Intake en actuele profieldata	303
Panelbeheer	304
Bijlage 2. Intro op de vragenlijst omtrent recente ervaringen van dansers	305
Start of Block: Intro	305
Bijlage 3. Recente ervaringen van dansers	307
Bijlage 3A	307
Bijlage 3B	309
Bijlage 3C	311
Bijlage 3D	312
Bijlage 3E	314
Bijlage 3F	315
Bijlage 3G	316
Bijlage 3H	318
Bijlage 3I	319
Bijlage 3J	320
Bijlage 3K	322
Bijlage 4. Actieve en voormalig dansers	323
Bijlage 4A	323
Bijlage 4B	324
Bijlage 4 C	325
Endnotes	326

Dankwoord

Dit onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen was een lastige klus. Lastig omdat het danslandschap zo versnipperd is, er veel verschillende dansstijlen zijn waar personen in verschillende rollen betrokken in kunnen zijn en lastig omdat er een gesloten cultuur heerst waar buitenstaanders niet gemakkelijk worden binnengelaten en vertrouwd. Of we daarin zijn geslaagd, laten we graag aan de lezer over. In elk geval willen we de honderden dansers hartelijk bedanken die de moeite hebben genomen om de vragenlijsten in te vullen. We weten dat de vragen over het grensoverschrijdende gedrag veel emoties kunnen oproepen. In de interviews met meer dan 150 personen, voornamelijk dansers uit allerlei stijlen, bleek hoe kwetsbaar dansers kunnen zijn. Dansen is voor hen een manier van leven en bepaalt grotendeels hun identiteit. Dansers tolereren veel om hun passie maar te kunnen blijven uiten, en vaak te veel. Of het nu gaat om slechte arbeidsomstandigheden of grensoverschrijdend gedrag, dansers kunnen of durven zich niet snel te roeren. Protest of publieke aandacht voor de misstanden kan leiden tot verlies van werk en dus verlies van zingeving. Er zijn uitzonderingen: dansers die herhaaldelijk de misstanden onder de aandacht hebben gebracht en ervoor hebben gezorgd dat met dit onderzoek de stillen nu een stem hebben gekregen. In het bijzonder willen we Kim Koumans noemen die met niet aflatende energie zich sterk heeft gemaakt voor aandacht voor het grensoverschrijdende gedrag in het dansen met het uiteindelijke doel om het dansen weer gezond, mooi en veilig te maken. We hopen dat dit onderzoek en de discussie die dit onvermijdelijk tot gevolg heeft aan die wens bijdraagt.

Het ministerie van VWS (en in het verlengde het ministerie van OC&W) wordt bedankt voor hun geduld. Het onderzoek heeft langer geduurd dan voorzien. Na lezing van deze rapportage zal daar hopelijk begrip voor zijn. Het was echt een ingewikkeld traject.

Onze projectmedewerkers van Verinorm zijn we meer dan erkentelijk voor de enorme inspanningen die ze hebben geleverd om dit onderzoek op tijd af te krijgen.

Wij danken voorts en niet in de laatste plaats de leden van de leescommissie voor hun positief kritische opmerkingen en suggesties. Het eindrapport is daardoor beter geworden: prof dr. (em) Jan Hendriks (UvA) en prof. dr. (em) Henk Elffers (VU).

De hoofdonderzoekers, mede namens de medeauteurs en projectmedewerkers,

Marjan Olfers en Anton van Wijk

Driebergen, mei 2023

Afkortingenlijst

AWGB Algemene Wet Gelijke Behandeling
BIS Basisinfrastructuur
Bovk Beleidsregels inzake ontheffing verbod van kinderarbeid
BW Burgerlijk Wetboek
CAO Collectieve ArbeidsOvereenkomst
CAS Court of Arbitration for Sport
CGB College Gelijke Behandeling
CRM College voor de Rechten van de Mens
CVSN Centrum Veilige Sport Nederland
DDO Dutch Dance Organisation
EC Europese Commissie
EU Europese Unie
EVRM Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
IDO International Dance Organization
IDS International Dance Sport
IOC Internationaal Olympisch Comité
ISR Instituut Sportrechtspraak
IVRK Internationale Verdrag Inzake de Rechten van het Kind
LKCA Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst
NADB Nederlandse Algemene Dans Bond
NAPK Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten
NBD Nederlandse Bond van Dansleraren/DanceMasters
NOC Nationaal Olympisch Comité
NOC*NSF Nederlands Olympisch Comité * Nederlandse Sport Federatie
NRK Nadere Regeling Kinderarbeid
OCW Onderwijs Cultuur en Wetenschap (Ministerie)
ODN Omscholing Dansers Nederland
RvE Raad van Europa
SFPK Sociaal Fonds Podiumkunsten
SHN Slachtofferhulp Nederland
Sr Wetboek van Strafrecht
UDO United Dance Organisation
UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNODC United Nations Office on Drugs and Crime
Universele Verklaring van de Rechten van de Mens UVRM
VCP Vertrouwenscontact persoon
VP Vertrouwenspersoon
VOG Verklaring Omtrent het Gedrag
VVTP Vereniging van de Vrije Theaterproducenten
VWEU Verdrag betreffende de Werking van de EŠuropese Unie

VWS Volksgezondheid Welzijn en Sport (Ministerie)

WDC World Dance Council

WDO World Dance Organisation

WDSF World Dance Sport Federation

ZZP Zelfstandige Zonder Personeel

Inleiding en onderzoeksvragen

Dansen is populair in Nederland; het aantal Nederlanders dat actief is binnen een dansschool of dansvereniging bedraagt ongeveer 1,5 miljoen (Spijkerman, 2013). Dans is een belangrijke vorm van menselijke expressie en communicatie. Daarnaast maakt dans een belangrijk onderdeel uit van de cultuur. Dansen kent verschillende stijlen en vormen: van stildansen tot breakdance en van het traditionele volksdansen tot paaldansen. Elke vorm van dansen kent een eigen oorsprong, eigen kenmerkende bewegingen en vaak een eigen muzieksoort.

De laatste jaren kwamen steeds meer signalen en meldingen in de media naar voren over grensoverschrijdend gedrag in de danswereld. Om hoeveel signalen en, of meldingen het gaat is onbekend. In de media richt de berichtgeving zich onder meer op Latin Dance (Knippen, 2021). Latindanser Kim Koumans gaf aan het grensoverschrijdend gedrag in de media een gezicht en vertelde over haar ervaringen. Bij haar kwamen na haar media-optredens andere dansers op de lijn om te vertellen over hun ervaringen in de danswereld. Recent verscheen de documentaire *Dansen voor je leven* over misbruik in de danswereld (Minderaa, 2023). Slachtoffers spreken onder andere over seksueel wangedrag, uitbuiting en een zwijgcultuur. Ook uit wetenschappelijke studies blijkt dat dansers met verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken krijgen (Hennekam & Bennett 2017; Kelman, 2000; Ostwald, 1994). Literatuuronderzoek laat verschillen zien tussen dansstijlen. Zo blijkt bij het ballet het streven naar perfectie en het risico op overbelasting van het lichaam een probleem (Hamilton, 2015). Bij het stildansen wordt bijvoorbeeld gewezen op traditionele rollen tussen mannen en vrouwen, waarbij de genderrollen over het algemeen gebaseerd zijn op een heteroseksueel beeld waarbij de man leidt en de vrouw volgt (Davis, 2015; Harman, 2018; Wieschiolek, Archetti & Dyck, 2003). Dit wordt gezien als risico voor grensoverschrijdende aanrakingen en opmerkingen. Er zijn ook andere kenmerken van dans die risicofactoren vormen, waaronder de grote mate van toewijding maar ook volgzzaamheid (Willemys, 2021). Verder wordt gewezen op een grote mate van baanonzekerheid en slechte betaling en arbeidsomstandigheden (Raad voor Cultuur, 2022). De machtsstructuren en de schaarste op de arbeidsmarkt maken de dansers kwetsbaar voor uitbuiting en misbruik (Gabrielle, 2019). Wat betreft de dansvakopleidingen blijkt de omgeving fysiek en mentaal veeleisend te zijn. Dit leidt tot druk, stress en andere klachten (Van Winden et al., 2021). Ook op de dansvakopleidingen blijken blessures en mentale problemen een veelvoorkomend probleem (Van Winden et al., 2019).

Voor de Nederlandse situatie bestaat er thans geen integraal wetenschappelijk onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen. Een integrale benadering is nodig omdat het danslandschap erg versnipperd is, zowel qua organisatie (er is geen overkoepelend, vertegenwoordigd orgaan) als stijlen en cultuur (breaking is moeilijk te vergelijken met ballet). Dansen, in het bijzonder als dat gebeurt in georganiseerd verband via onder andere dansscholen, academies, verenigingen, gezelschappen en buurthuizen, bestrijkt enerzijds cultuur en onderwijs die onder het ministerie van OCW vallen, en anderzijds de sport waarvoor het ministerie van VWS verantwoordelijk is. Inzicht in de aard en omvang van het

grensoverschrijdende gedrag binnen de georganiseerde vormen van dansen zou tevens duidelijk moeten maken welke initiatieven en maatregelen nodig zijn om dergelijk gedrag aan te pakken en daarin zo nodig te differentiëren naar bijvoorbeeld organisatie, dansstijl en verantwoordelijkheden.

In opdracht van het ministerie van VWS en met medewerking van het ministerie van OCW voerden wij een onderzoek naar de aard en omvang van grensoverschrijdend gedrag binnen de georganiseerde danswereld uit.¹

De volgende onderzoeksvragen staan daarbij centraal:

1. Wat is dans en wat is de maatschappelijke relevantie van dans?
2. Wat is de omvang en aard van het grensoverschrijdende gedrag binnen de danswereld?
3. Binnen welke disciplines en binnen welke organisaties speelt het grensoverschrijdend gedrag zich af?
4. Wat is het profiel van degenen die zich schuldig maken aan dergelijke gedrag (rol/functie, leeftijd, geslacht)?
5. Wat is het slachtofferprofiel (stijl, rol, leeftijd, geslacht, problematiek)?
6. Wat zijn de gevolgen voor de danser wanneer sprake is van grensoverschrijdend gedrag?
7. In hoeverre hebben slachtoffers melding gemaakt van het grensoverschrijdend gedrag, en zo ja bij wie/welk orgaan en met welk resultaat?
8. Welke actoren zijn betrokken (geweest) en wie is verantwoordelijk voor wat? Trainers/dansleraren, organisatoren, ouders, gemeenten, etc. (cirkels van verantwoordelijkheid)?
9. Hoe is de cultuur (overkoepelend) in Nederland en binnen de verschillende te onderzoeken verschijningsvormen van dans te karakteriseren? Welke factoren beïnvloeden de cultuur, zowel positief als negatief?
10. Is er een relatie tussen (bepaalde elementen van) de danscultuur in relatie tot positief/wenselijk- dan wel grensoverschrijdend/onwenselijk gedrag, en zo ja welke?
11. Welke mechanismen zijn kenbaar die mogelijk kunnen leiden tot positieve dan wel negatieve gevolgen voor het welzijn van het kind/jongvolwassene? Wat kan bijvoorbeeld gezegd worden over eventuele commerciële of financiële prikkels, in relatie tot de (betreffende) dansers?
12. Welke (beleids)maatregelen en sturingsinstrumenten kennen de verschillende danssoorten ter borging van 'het welzijn' van het kind/jongvolwassene en een goede danscultuur? Welke maatregelen/instrumenten zijn positief dan wel negatief van invloed op het welzijn van het dansende kind/jongvolwassene? Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om de danscultuur alsmede het welzijn van dansers te vergoten? Denk hierbij onder meer aan het vorm en inhoud geven van kernindicatoren 'welzijn'. (Het onderzoek kan de basis vormen voor welzijn-kernindicator(en), die geregeld in de tijd gemonitord kan/kunnen worden).

¹ We sluiten hiermee het dansen op een muziekfestival en op een feestje uit.

Begripsbepaling

In dit onderzoek wordt naast de term 'ongewenst gedrag' ook de term 'grensoverschrijdend gedrag' gebruikt. Het gaat daarbij om seksuele intimidatie, maar ook om andere vormen van ongewenst gedrag, die de bedoeling en/of het effect hebben de waardigheid van een persoon te schenden en/of een vijandige omgeving te creëren. Hieronder vallen pesten, intimidatie, racisme en discriminatie op grond van huidskleur, geloof, gender, geaardheid, of andere persoonskenmerken.

Het neutrale begrip danser wordt in dit onderzoek gebruikt voor hij/zij/hen die danst.

Opzet van het onderzoek en reflectie

1

In dit hoofdstuk bespreken we hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd. Er is een uitvoerige deskresearch verricht. Daarnaast zijn er diverse kwantitatieve deelonderzoeken uitgevoerd en hebben we interviews gehouden met dansers en mensen uit de directe omgeving. Aan het einde van dit hoofdstuk reflecteren we op het onderzoek en bespreken ook kort de beperkingen die inherent zijn aan het type onderzoeken als deze.

1.1 Deskresearch

Er heeft een uitvoerige deskresearch plaatsgevonden. Het danslandschap is, zo bleek gaande het onderzoek steeds meer, dermate pluriform en gelaagd dat meer dan normaal nodig was om grip te krijgen op het onderwerp. Daarbij is gezocht naar literatuur over de verschillende dansstijlen (bijvoorbeeld naar verschillende vormen van dans door de geschiedenis heen) en naar de kenmerkende aspecten.

1.1.1 Het danslandschap

Om het danslandschap te benaderen is er gebruik gemaakt van Google Scholar. Er is gezocht naar een duidelijke definitie van dans. Termen als 'what is dance' moesten duidelijkheid

verschaffen. Het bleek dat dansen vaak wordt meegenomen in meer generieke onderzoeken naar de kunstensector, of als het gaat om de danser, binnen onderzoeken naar de uitvoerende kunstenaar. Ook een aantal van deze onderzoeken zijn meegenomen in het onderzoek. Het gaat dan bijvoorbeeld om onderzoeken die ingaan op de performing artist. Dit alles om meer grip te krijgen op de danswereld en de danser als uitvoerend artiest. Er zijn daarnaast voorstellingen bekeken, trainingen bijgewoond, scholen bezocht maar ook boeken en interviews van bekende dansers, choreografen, e.d. gelezen, etc.

Daarnaast is er middels gesprekken met verschillende actoren in het dansen kennis opgedaan van onder andere de structuur in het Nederlandse dansonderwijs en de verschillende organisaties in het dansen, waaronder de dansbonden maar ook producenten, directieleden van gezelschappen, e.d.

1.1.2 Grensoverschrijdend gedrag

Wat betreft de deskresearch van grensoverschrijdend gedrag zijn tevens verschillende online platformen geraadpleegd. Zo hebben we onder andere op Google Scholar gezocht naar verschillende termen omtrent grensoverschrijdend gedrag in het dansen, zowel in het Engels als in het Nederlands.² Van alle zoektermen zijn tenminste pagina's 1 en 2 gescand voor nuttige resultaten. Ook bij dit onderzoek is gekeken naar wat bekend is over grensoverschrijdend gedrag in relatie tot de uitvoerend kunstenaar, waaronder naast dansers ook acteurs en musici vallen, voor zover relevant voor de danswereld. Er zijn bijvoorbeeld onderzoeken betrokken die ingaan op de psychologie achter podiumangst of onderzoeken die verklaringen geven voor het doortrainen met blessures.

1.1.3 Recht, jurisprudentie en beleid

Aan de hand van de interviews en de besproken problemen, is ingegaan op een aantal relevante rechtsgebieden. Het gaat dan bijvoorbeeld om misbruikzaken in het strafrecht maar ook om de behandeling van het arbeidsrecht, bijvoorbeeld ten aanzien van de rechtspositie van de danser en de bepalingen in het arbeidsrecht die zien op ongewenst gedrag. Er heeft jurisprudentie-onderzoek plaatsgevonden door te zoeken op rechtspraak.nl met termen zoals 'dans', 'dansen', 'dansdocent', 'dansleraar' en 'dansschool'. Hier kwamen onder meer een handvol strafzaken naar voren.

2 'dance transgressive behavior', 'dance transgressive behaviour', 'dance transgression', 'dancing transgressive behavior', 'dancing transgressive behaviour', 'dancing transgression', 'dance assault', 'dancing assault', 'dance bullying', 'dancing bullying', 'dance power abuse', 'dancing power abuse', 'dance rape', 'dancing rape', 'ballet transgressive behavior', 'ballet transgressive behaviour', 'ballet transgression', 'ballet assault', 'ballet bullying', 'ballet rape', 'ballet power abuse', 'dans grensoverschrijdend gedrag', 'dans grensoverschrijdend', 'dans aanranding', 'dans pesten', 'dans machtsmisbruik', 'ballroom transgressive behavior', 'ballroom transgressive behaviour', 'ballroom transgression', 'ballroom assault', 'ballroom bully', 'ballroom power abuse', 'ballroom rape', 'ballroom grensoverschrijdend', 'ballroom aanranding', 'ballroom pesten', 'ballroom machtsmisbruik'.

Voor het onderzoek naar meldingen is onderzoek gedaan naar de inrichting en bevoegdheden van de meldpunten. De toepasselijke CAO's zijn geanalyseerd. Ook is gekeken naar toepasselijke (gedrags)codes, algemene voorwaarden (bij een van de grotere producenten bij contracten), klachtenregelingen, tuchtrecht, e.d. Er heeft voorts onderzoek plaatsgevonden om het overheidsbeleid op het gebied van dansen in beeld te krijgen, zowel op nationaal als regionaal en lokaal niveau. Ook zijn Kamervragen geanalyseerd door te zoeken op de term 'dansen'.

1.2 Kwantitatieve onderzoeken; vragenlijsten

We hebben drie kwantitatieve onderzoeken uitgevoerd om zicht te krijgen op – kort gezegd – het danslandschap als de mate van grensoverschrijdend gedrag. Daartoe is een groot bevolkingsonderzoek uitgevoerd alsook een vragenlijst onder recente en een vragenlijst onder oud-slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag. De gegevens zijn gecontroleerd op outliers; deze zijn waar nodig verwijderd uit de dataset. De data van de drie deelonderzoeken zijn geanalyseerd met het statistische programma SPSS. Wat betreft de analyses is er voornamelijk gebruik gemaakt van beschrijvende statistieken.

1.2.1 Bevolkingsonderzoek

Het marktonderzoeksbureau Motivaction beschikt over een panel waarin ruwweg 70.000 personen vanaf 16 jaar staan. De samenstelling van het panel is representatief voor de gehele Nederlandse bevolking voor geslacht, leeftijd en woonregio. Aangezien de verkregen steekproef niet geheel overeenkomt met de Nederlandse bevolking is er bij de rapportage vanaf het algemene deel voor gekozen om met gewogen data te werken zodat de steekproef representatief is voor de Nederlandse bevolking. Zo kan het zijn dat in verhouding minder jongeren hebben deelgenomen aan het onderzoek dan er in de Nederlandse bevolking zijn; de antwoorden van jongeren worden dan wat zwaarder meewogen van de groepen die naar verhouding vaker hebben deelgenomen (bijvoorbeeld ouderen).

Van hen is naast de sociaaldemografische informatie volgens Gouden Standaard (CBS/MOA) ook een Mentality-profiel beschikbaar. Dit zijn acht kenmerkende waardenprofielen onder de inwoners van Nederland. Deze profielen zijn gebaseerd op de persoonlijke opvattingen en waarden die aan de leefstijl van elk Mentality-profiel ten grondslag liggen. Binnen een profiel hebben mensen sterk overeenkomstige waarden ten aanzien van werk, vrije tijd en politiek en tonen overeenkomstige ambities, drijfveren en consumentengedrag.

Het bevolkingsonderzoek is in twee fasen uitgevoerd. In de eerste fase is een beperkt aantal vragen gesteld aan een steekproef van het panel. De vragen waren ervoor bedoeld om zicht te krijgen op de respondenten die zelf en/of waarvan hun minderjarige kinderen in georganiseerd verband dansen of hebben gedanst in het afgelopen jaar. In totaal hebben 11547 respondenten van het panel deelgenomen aan het onderzoek.

De respondenten die aangaven dat ze zelf en/of dat hun kinderen in het afgelopen jaar in georganiseerd verband gedanst hebben (ongewogen $n = 929$) zijn uitgenodigd om op een later moment deel te nemen aan de tweede fase van het onderzoek. In fase 2 kregen deze respondenten verdiepvingsvragen die voornamelijk over grensoverschrijdend gedrag gingen. In totaal hebben 742 respondenten³ meegedaan aan fase 2 van het onderzoek. Daarvan rapporteerden 62 respondenten over zowel hun eigen ervaringen als die van hun minderjarige kinderen, 484 respondenten enkel over hun eigen ervaringen (omdat zij aangaven geen minderjarige kinderen te hebben of dat hun minderjarige kinderen niet dansten in georganiseerd verband) en 196 respondenten rapporteerden enkel over de ervaringen van hun minderjarige kinderen. De response rate was 79,8% van de respondenten die zelf in georganiseerd verband dansen en 79,9% van de ouders van kinderen die in georganiseerd verband dansen. Een dergelijke response rate kan als goed aangemerkt worden. Er kan echter wel enige sprake zijn van selectieve responses waardoor er mogelijk enige vertekeningen kunnen zijn in de fase 2 responses ten opzichte van de grotere groep dansers die aan fase 1 heeft deelgenomen. De resultaten van het bevolkingsonderzoek staan beschreven in hoofdstuk 5.

1.2.2 Vragenlijst recente slachtoffers

Het doel van dit deelonderzoek is vooral het inzicht krijgen in de aard en omvang van het grensoverschrijdend gedrag dat in het afgelopen jaar bij actieve dansers is voorgekomen. Daarnaast levert de respons een goed overzicht van de verschillende verschijningsvormen van 'het dansen' in Nederland. De basis hiervoor is een online vragenlijst die verspreid is onder actieve dansers. Deze vragenlijst is een aanvulling op het bevolkingsonderzoek omdat we hier dieper ingaan op de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag. We schetsen specifieke situaties van grensoverschrijdend gedrag en vragen de actieve dansers of zij dit ervaren hebben. Ook vragen we naar positieve ervaringen.

Dit deel van het onderzoek richt zich op actieve dansers, wat betekent dat de respondent op dit moment of in het afgelopen jaar in georganiseerd verband gedanst dient te hebben. De overige eisen waren dat de dansers akkoord gingen met het informed consent en in het geval van minderjarigen ook toestemming kregen van hun ouders. De vragenlijst is door 794 dansers geopend. Niet-actieve dansers en degenen die niet akkoord gingen met de toestemmingsverklaring of geen toestemming kregen van hun ouders zijn uit de data gefilterd.⁴ Daarnaast hebben we respondenten alleen behouden als zij in ieder geval de laatste

-
- 3 Initieel namen 838 respondenten deel aan fase 2, maar de data van 96 respondenten die aan fase 2 deelnamen is niet meegenomen in de analyses. Deze respondenten hadden in de fase 1 vragenlijst de optie "anders, namelijk" gekozen in plaats van de optie "nee". Uit de toelichtingen bleek dan dat zij zelf en/of hun kinderen niet dansten in plaats van de optie "nee". De fase 1 data zijn deze responses is wel meegenomen in het onderzoek, maar na hercodering naar niet dansers.
 - 4 Zie bijlage 1: Intro op de vragenlijst recente slachtoffers.

stelling over grensoverschrijdend gedrag hebben ingevuld.⁵ We hebben een groep van 527 respondenten overgehouden.

De online vragenlijst is verspreid tussen september 2022 en februari 2023. Via e-mails zijn verschillende dansorganisaties uitgenodigd om de vragenlijst onder de leden/leerlingen/studenten te delen. Specifiek zijn alle voortgezet onderwijs, mbo en hbo opleidingen benaderd die een dans(voor)opleiding en/of een dansdocentopleiding aanboden (N = 18). Daarnaast zijn dansscholen die geregistreerd staan bij Dansondernemers Nederland benaderd en gevraagd middels een vragenlijst of zij mee willen werken aan het onderzoek. Als dit het geval was konden zij hun contactgegevens achterlaten voor de onderzoekers. Dit leidde tot een totaal van 110 (amateur)dansscholen die benaderd zijn. Tot slot zijn enkele dansbonden en gezelschappen benaderd. Alle sectoren is gevraagd of zij mee willen werken aan het onderzoek middels een eerste e-mail. Hierin is middels een informatiebrief toegelicht wat er van hen verwacht werd en waar het onderzoek over ging. Wanneer er geen reactie volgde is er vervolgens in eerste instantie één en vervolgens nog een tweede herinnering gestuurd. Wanneer er werd toegezegd om mee te werken aan het onderzoek ontvingen de organisaties een uitnodigingsbrief met daarin een link naar de vragenlijst die zij konden delen met hun leden/leerlingen/studenten/werknemers.

In totaal hebben slechts drie dansopleidingen daadwerkelijk meegewerkt aan het onderzoek. Een van deze scholen betrof uitsluitend mbo opleidingen, de andere twee kenden zowel dans vooropleidingen (voortgezet onderwijs niveau), als mbo en hbo opleidingen. Van de (amateur) dansscholen hebben er twaalf expliciet toegezegd mee te werken en de vragenlijst met hun leden te delen. Daarnaast hebben drie dansgezelschappen en één dansbond hun medewerking toegezegd.

Verder is aan de opleidingen en dansscholen gevraagd om posters op te hangen met daarop een QR-code die linkt naar de vragenlijst. Deze konden alle mensen die toegang hadden tot het gebouw scannen. Het is onbekend hoeveel opleidingen en/of dansscholen deze poster daadwerkelijk hebben opgehangen. Tot slot is de vragenlijst gedeeld op verschillende sociale media pagina's van onder andere dansscholen.

De vragenlijst omvat een aantal verschillende onderwerpen. We hebben de dansers gevraagd naar enkele sociaaldemografische kenmerken. Daarnaast hebben ze vragen beantwoord over de verschillende dansstijlen die ze beoefenen en in welke rol (bijvoorbeeld als danser, docent of choreograaf). Verder zijn er vragen opgenomen over grensoverschrijdend gedrag. We hebben verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag uitgevraagd de frequentie en de meest ernstige vorm. Ook zijn vragen gesteld over de veroorzakers van dat grensoverschrijdend gedrag (de plegers). Tot slot hebben we dansers ook gevraagd naar positieve ervaringen in het dansen en hun waardering voor hun dansperiode. In de beschrijving van de resultaten, die in hoofdstuk 6 staan, vergelijken we de slachtoffers op een aantal punten met de niet-slachtoffers.

5 Dit was de stelling: Ik ben gefotografeerd of gefilmd door iemand binnen de danswereld terwijl ik seksuele handelingen moest verrichten.

1.2.3 Vragenlijst slachtoffers (niet-recent)

In dit deel van het onderzoek staat slachtofferschap centraal, in het bijzonder van degenen die in het verleden slachtoffer zijn geworden van grensoverschrijdend gedrag. In het vorige deelonderzoek is immers gevraagd naar slachtofferschap in het afgelopen jaar. De danswereld is continu in ontwikkeling, mogelijk dus ook de aard en omvang van grensoverschrijdend gedrag.

De online vragenlijst is verspreid tussen april 2022 en oktober 2022. Deze vragenlijst is beschikbaar gesteld op de website van Verinorm met daarbij de tekst: “Heb je ooit gedanst? Vul dan deze vragenlijst in”. Daarnaast is de vragenlijst via informele contacten doorgestuurd. Dansers en voormalige dansers stuurden een link van de vragenlijst door naar andere dansers die zij kenden en/of deelden de link naar de vragenlijst op een sociale media pagina. Wanneer interviews werden afgenomen met (voormalige) dansers is door de onderzoekers gevraagd of de desbetreffende danser de link van de vragenlijst ook zou wilden delen met mensen die zij kenden en die dansen of hebben gedanst. De link is tevens gedeeld op de sociale media pagina's van de onderzoekers.

Zowel slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag als niet-slachtoffers konden de lijst invullen. De respondenten dienden akkoord te gaan met het informed consent en indien zij minderjarig waren, toestemming te krijgen van een ouder of voogd. De vragenlijst is door 642 mensen geopend. We hebben voorts de groep geselecteerd die de eerste vraag over grensoverschrijdend gedrag heeft ingevuld. Dit was de vraag: Heb je in je danscarrière te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag? Dit resulteerde in een groep van 391 respondenten waarvan 58% slachtoffer was van grensoverschrijdend gedrag.

De vragenlijst heeft een vergelijkbare structuur en opzet als de vragenlijst voor de recente slachtoffers. Ook hier zijn de sociaaldemografische kenmerken verzameld, is gevraagd naar hun danscarrière, het grensoverschrijdend gedrag dat heeft plaatsgevonden en de leeftijd waarop dat gebeurde. Ook hebben we vragen gesteld over de plegers en de waardering van hun danscarrière. De respondenten konden aangeven wat de impact is geweest van het grensoverschrijdend gedrag op hun leven en carrière. In de beschrijving van de resultaten maken we op bepaalde plaatsen een vergelijking tussen de slachtoffers en de niet-slachtoffers.

1.3 Kwalitatief onderzoek; interviews

Om de literatuurstudie en de kwantitatieve data te kunnen verdiepen en in te kleuren zijn in totaal 167 interviews afgenomen. We luisterden naar de verhalen van (voormalig) dansers maar ook naar dansdocenten, choreografen en andere betrokkenen binnen de danswereld. De interviews waren ook bedoeld om aanvullende informatie over de danswereld te inventariseren. Niet alle relevante onderwerpen konden we ‘dekken’ met een vragenlijst. Ook zou een schriftelijke vraag te weinig ruimte laten voor bijvoorbeeld de verhalen dat dansen onlosmakelijk is verbonden met de persoon en leefsituatie van de dansers; dansen is hun identiteit. Daarnaast boden de interviews de mogelijkheid om zoveel mogelijk verschillende actoren binnen de danswereld aan het woord te laten om zoveel mogelijk perspectieven naar

voren te laten komen. Niet alleen (voormalig) dansers zijn geïnterviewd, maar ook bijvoorbeeld choreografen, dansdocenten en artistiek directeurs.

De werving van de respondenten gebeurde op diverse manieren. De dansers die zich bij voormalig Latin-danser Kim Koumans hebben gemeld, naar aanleiding van haar media-optredens zijn indien zij daar prijs op stelden, doorverwezen naar de onderzoekers voor een interview. Dit betrof tientallen dansers. In de twee hiervoor beschreven vragenlijsten konden respondenten aangeven of zij open stonden voor een gesprek met de onderzoekers. Iedereen die aangaf met ons in gesprek te willen en gegevens heeft ingevuld is uitgenodigd voor een gesprek. Indien er geen reactie volgde is er een herinnering gestuurd. Daarnaast hebben onderzoekers zelf actief gezocht naar verschillende belangrijke actoren binnen de dans en middels een e-mail of telefonisch contact met hen gezocht om hen vervolgens uit te nodigen voor een gesprek. Ook hebben we aan de geïnterviewden gevraagd of zij nog personen in de danswereld kenden die zouden willen meewerken aan een interview (sneeuwbal methode).

De interviews hadden een semigestructureerd karakter en zijn afgenomen aan de hand van topiclijst. Hierin werd onder andere gevraagd naar de ervaringen en sfeer op de verschillende dansscholen/opleidingen. Daarnaast vroegen we hoe de omgang was met docenten en andere dansers en naar eventuele negatieve ervaringen en positieve ervaringen. Tot slot vroegen we of de respondenten suggesties hadden om de danswereld een veiligere omgeving te maken voor iedereen.

Wat betreft de gesprekken met andere actoren in het dansen, zoals de choreografen en dansdocenten, is een topic lijst opgesteld. Deze relateert aan de lijst voor de (voormalige) dansers maar was specifiek toegespitst op de desbetreffende gesprekspartner. Ook in deze gesprekken werd ruimte geboden om de geïnterviewde het verhaal te laten doen dat voor hen belangrijk was.

De interviews duurden tussen de 1 en 2 uur. Na het interview is een schriftelijk verslag gemaakt. Een aantal interviews heeft in groepsverband plaatsgevonden. Met het dataverwerkingsprogramma Atlas.ti zijn de data geanalyseerd.

In totaal is er met 167 personen gesproken. Er is geen voorafgaande selectie gemaakt op basis van dansniveau en/of genre, met het uiteindelijke doel om zo veel mogelijk verschillende perspectieven mee te nemen. Het genre dat het meest vertegenwoordigd is binnen de interviews is stijldansen, gevolgd door klassiek ballet, zoals te zien in Tabel 1.1. Er zijn 41 personen waarvan het genre niet te specificeren is. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om dansstudenten die breed opgeleid worden en dus te maken krijgen met vrijwel ieder genre, of andere personen binnen de danswereld die met meer dan één genre in aanraking komen. Er zijn ook geïnterviewden die meerdere rollen/functies binnen de danswereld vervullen. Zo komt het regelmatig voor dat een danser ook dansdocent is. In deze gevallen is er gekozen om de persoon in te delen in de categorie waar hij/zij zich het sterkst mee identificeert.

De leeftijd van de geïnterviewden ligt tussen de 14 en 73 jaar. Van onze gehele onderzoekspopulatie zijn 109 mensen vrouw en 58 man, zoals te zien is in onderstaande tabel. Om de anonimiteit van onze deelnemers te bewaken, zullen we vanaf hier de term 'danser' gebruiken voor dansers van elk geslacht en gender. Indien nodig zal dit gespecificeerd worden. In onderstaande tabel staat een verdeling naar rol/functie binnen het dansen

Tabel 1.1 Kenmerken van de geïnterviewden

		N	%
Geslacht	Vrouw	109	65%
	Man	58	35%
	Totaal	167	100%
Rol/functie	(Voormalig) danser	93	56%
	Dansdocent	31	18%
	Dansschoolhouder	18	11%
	Bestuurlijke functie	17	10%
	Choreograaf	8	5%
	Totaal	167	100%
Genre	Stijldansen	45	27%
	Niet gespecificeerd	41	24%
	Klassiek ballet	41	24%
	Moderne/hedendaagse dans	19	11%
	Urban/hip hop	11	7%
	Musical	3	2%
	Jazz	3	2%
	Volksdans	2	1%
	Paaldansen	1	<1%
	Buikdansen	1	<1%
	Totaal	167	100%

1.4 Reflectie

Er is niet eerder een onderzoek als dit uitgevoerd naar de aard en omvang van grensoverschrijdend gedrag in het dansen in Nederland. De verschillende methoden en bronnen maken dat we een omvattend beeld kunnen schetsen van het probleem. Het grootschalige bevolkingsonderzoek is een onontbeerlijk fundament daarvoor. De brede opzet van het onderzoek was noodzakelijk omdat ‘het dansen’ niet bestaat. Dansers zijn geen duidelijk omliggende groep die gemakkelijk te benaderen is voor een onderzoek. Integendeel. Gaande het onderzoek bleek dat het danslandschap enorm is versplinterd, zowel qua organisatievormen en locaties als stijlen, functies en rollen (die een grote mate van overlap kennen). Naast het versplinterde veld speelde ook mee dat de danswereld, veel meer dan bijvoorbeeld bij de gymSPORTERS (Olfers & Van Wijk, 2021), een gesloten wereld is, althans voor buitenstaanders. Als onderzoekers bleek het lastig om ‘binnen te komen’. Het onderzoek heeft

om die reden langer geduurd dan aanvankelijk voorzien. We hebben bijvoorbeeld veel moeite gedaan en pogingen ondernomen om dansopleidingen in het onderzoek te betrekken. Dat is ten dele gelukt. Dat gesloten karakter van de danswereld hangt samen met een sterke onskent-ons cultuur. Dansen is een 'way of life' die alleen de insiders begrijpen. Onze indruk is dat het praten over grensoverschrijdend gedrag in het dansen niet wordt getolereerd. Er is kort gezegd sprake van een zwijgcultuur. Men hangt de vuile was niet buiten vanwege de nauwe (financiële) banden tussen de verschillende actoren in de danswereld.

Is met dit onderzoek nu alles gezegd over grensoverschrijdend gedrag in het dansen? Nee, moet het antwoord zijn. Een beperking is dat de vragenlijsten voor de recente en niet-recente slachtoffers mogelijk een selecte groep dansers betreft. De vragenlijsten stonden open voor alle dansers, ongeacht of ze slachtoffer zijn van grensoverschrijdend gedrag, maar we hebben aanwijzingen dat vooral slachtoffers deze lijsten hebben ingevuld. Dit is begrijpelijk, omdat het anoniem invullen van een vragenlijst een manier is voor slachtoffers om hun ervaringen te delen. We kunnen dus niet zeggen dat de resultaten representatief zijn voor 'het grensoverschrijdend gedrag in de danswereld'. Daarvoor is het bevolkingsonderzoek wel een goede graadmeter. De resultaten van het onderzoek onder de recente en niet-recente slachtoffers vormen een beeld van de aard van het grensoverschrijdend gedrag naar de verschillende dansstijlen en rollen, en de impact daarvan op hun leven en carrière.

Een andere beperking is, zoals gezegd, dat we weinig dansopleidingen in het onderzoek hebben kunnen betrekken door middel van de vragenlijsten. Er zijn uitzonderingen, namelijk opleidingen die hun deuren openden en hun volle medewerking hebben verleend, maar bij een aantal opleidingen was de reactie zeer defensief, negatief of soms ronduit vijandig. Dat is een vervelende constatering omdat grensoverschrijdend gedrag vooral voorkomt binnen de context van een opleiding (zie hoofdstukken 5, 6, 7) en verbetering van het klimaat in het dansen begint bij het leren van het vak en de normen die daarbij zouden moeten gelden.

Naast de opleidingen zijn ook de (amateur) dansscholen veelvuldig benaderd maar van hen ontvingen we weinig reacties, laat staan medewerking. Kijkend naar het bevolkingsonderzoek blijken een aantal groepen dansers qua dansstijl ondervertegenwoordigd te zijn in de onderzoeken onder de actieve en voormalige dansers. Onder andere urban stijlen komen relatief weinig voor in de steekproeven. Mogelijk is dit te verklaren doordat de dansscholen die (onder andere) deze stijl aanbieden niet tot nauwelijks meewerkten aan het onderzoek. Dit maakt de steekproeven minder representatief voor de gehele danssector in Nederland wat de conclusies volgend uit de analyses bemoeilijkt.

We hebben een fors aantal mensen geïnterviewd uit alle geledingen van de danswereld. Het bleek lastig om bij de ouders van dansers te komen, op ouders na die zelf naar ons toekwamen voor een gesprek. De gesprekken verliepen zonder uitzondering in een goede sfeer nadat de koudwatervrees richting ons bij de respondenten was verdwenen. De gesprekken waren soms emotioneel omdat voor sommige dansers het de eerste keer was dat zij hun ervaringen met een buitenstaander deelden.

Een kanttekening bij de gehouden interviews is dat een groot deel van de respondenten een achtergrond heeft in het stildansen of ballet. Dit heeft de resultaten mogelijk gekleurd. Met

meer respondenten uit andere dansgenres waren de bevindingen wellicht anders geweest. Een andere opmerking gaat over de wijze van interviewen. Het merendeel van de interviews is digitaal afgenomen, via een videoverbinding. Hoewel bij sensitieve onderwerpen rijkere data wordt verkregen door deze manier van interviewen (Thunberg & Arnell, 2022) en deze interviews het meest dichtbij komen bij wat de 'golden standard' (o.a. Deakin & Wakefield, 2014) van interviewen wordt genoemd (Thunberg & Arnell, 2022) kan digitaal interviewen ook nadelen hebben. De belangrijkste kritiek betreft de vraag of visuele aanwijzingen al dan niet kunnen worden vastgesteld omdat de camera meestal alleen het hoofd en bovenlichaam vastlegt (Fielding & Fielding, 2012; Seitz, 2015). Het zou kunnen dat de digitale interviews op die manier invloed heeft gehad op de bevindingen. Tot slot kunnen 'interview effecten' invloed hebben gehad waarbij de verwachtingen, training, persoonlijke karakteristieken, of de toon van de interviewer de antwoorden van de respondent beïnvloeden (Maruyama & Ryan, 2014). Er bestaat de kans dat respondenten sociaal-wenselijke antwoorden geven. Om dit risico te beperken is bij de start van alle interviews benoemd dat deelname vrijwillig en anoniem is, dat gedeelde informatie vertrouwelijk wordt behandeld en niet herleidbaar is en dat er geen goede of foute antwoorden bestaan. Deze zaken genoemd hebbende, leveren de interviews verschillende bevindingen op die bijdragen tot het schetsen van de danscultuur en grensoverschrijdend gedrag in de danswereld.

Indachtig voornoemde beperkingen bij de interviews kunnen we zeggen dat de verhalen van de respondenten een goede inkijk bieden in de wereld van het dansen, vooral welke dynamieken erin spelen, hoe zij het grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren en waarom dansen – desondanks – voor velen zo belangrijk is in hun leven.

Dansen: kenmerken en definiëring

2

In dit hoofdstuk behandelen we kort de geschiedenis van dansen om vervolgens het dansen te plaatsen binnen een bredere culturele context. Vervolgens zullen we het begrip dans nader duiden en definiëren. Daarna gaan we in op dans als vorm van kunst en als vorm van sport en bespreken we kort een aantal dansstijlen en een aantal actoren die in de danssector een rol -kunnen- spelen. We eindigen het hoofdstuk met een kort overzicht van de betrokkenheid van de overheid (nationaal, provinciaal en gemeentelijk) op het gebied van dans en geven een inzicht in het sterk versnipperde danslandschap.

2.1 Dansen: kenmerken, definitie en functies

In deze paragraaf gaan we in op het begrip dans. We komen tot een definitie en de definiërende kenmerken, die in gezamenlijkheid het fenomeen onderscheiden van andere fenomenen in de samenleving.

2.1.1 Geschiedenis

Over de hele wereld heeft dans een grote impact op het leven van mensen en gemeenschappen, en speelt het een cruciale rol in de culturele identiteit van traditionele samenlevingen. Dans

komt dan ook voor in alle samenlevingen en in alle tijdsperiodes (Hanna, 1987; Kurath, 1960; Peterson Royce, 1978). Dans kent een lange geschiedenis, die teruggaat tot het prehistorische tijdperk. Ondanks dat de oorsprong van dans moeilijk te traceren is, zijn er historische gegevens uit deze tijd die tonen dat onze voorouders al dansten (Garfinkel, 2011). De vroegste historische gegevens waren in de vorm van 9000 jaar oude grotschilderingen in India. Egyptische grafschilderingen uit ongeveer 3000 voor Christus leveren een extra bewijs voor historische dans (Garfinkel, 2011). Mogelijk was dansen een manier om te overleven, een manier om met elkaar in verbinding te staan en te communiceren, maar ook om het andere geslacht aan te trekken. Gedacht wordt dat het een evolutionair voordeel was wanneer een mens gecoördineerd en ritmisch kon bewegen (McNeill, 1995).

Vroege vormen van dans werden onder andere gebruikt voor religieuze, spirituele en sociale (waaronder ceremoniële) doeleinden. In de oudheid was dans een belangrijk onderdeel van vele culturen. Zo werd er in het oude Egypte onder andere gedanst ter aanbidding van godinnen en werd er gedanst tijdens begrafenissen (Spencer, 2003). In Griekenland was dans een integraal onderdeel van zowel religie als het sociale en dagelijkse leven (Lawer, 1947). Zo werd de Pyrrhichios dans gedanst door krijgers en werd de Syrtos gedanst in religieuze en ceremoniële setting. Tijdens de Middeleeuwen bleef dansen een belangrijk onderdeel van het religieuze en het maatschappelijke leven. Gedurende deze tijd ontwikkelde zich het hofdansen en het volksdansen. Deze dansen dienden vaak ter vermaak van de adel (Kassing, 2007). Tijdens de Renaissance heeft dans een grote ontwikkeling doorgemaakt, en werd ballet als een formele kunstvorm geïntroduceerd. Deze dansvorm onderscheidde zich door zijn vloeiende en gracieuze bewegingen, samen met ingewikkelde choreografieën. Gedurende de 19^e en de 20^e eeuw bleef dans zich ontwikkelen. Zo kwamen er nieuwe stijlen en technieken op zoals jazzdans en hiphop, die vaak werden beïnvloed door sociale en culturele bewegingen.

Dans is dus ten alle tijden een belangrijk onderdeel geweest van menselijke expressie en communicatie. Dans is door de eeuwen heen geëvolueerd en is een weerspiegeling van veranderingen in cultuur, de samenleving maar ook in bijvoorbeeld de technologie. Dans komt in allerlei verschijningsvormen voor: van ballet tot salsa, van breakdance tot buikdansen, van paaldansen tot volksdansen.

2.1.2 Dansen als onderdeel van cultuur

Dans heeft een grote culturele betekenis in veel samenlevingen over de hele wereld. Zo biedt dans de mogelijkheid om een culturele identiteit uit te drukken en om culturele tradities in stand te houden en te vieren. Dans kan dus verweven zijn met een bepaalde cultuur of etnische groep. Deze dansen worden dan ook vaak van generatie op generatie doorgegeven en vormen een belangrijk onderdeel van het erfgoed en de tradities van een bepaalde gemeenschap.

Volksdans is een manier om uiting te geven aan een eigen traditionele cultuur. Bij Volksdans wordt er gedanst op traditionele muziek in een traditionele kledingstijl. Een voorbeeld hiervan is de Sirtaki, een traditionele Griekse lijdans, of de Hora, een traditionele huwelijksdans waarbij de dansers in een cirkel om de bruid en bruidegom dansen, of bijvoorbeeld de

eeuwenoude Chinese draken- of leeuwendans waarbij de dans verbonden is met de Chinese cultuur en identiteit en verweven is met bepaalde vieringen en verbonden is met spirituele, ceremoniële waarden en rituelen. Dans kan dus een uiting zijn van een bepaalde cultuur. Culturele verschillen hebben vaak betrekking op patronen van beweging(en), de dynamiek, het doel, de toegekende betekenis en de stijl van een dans (Kaeppler, 1978). Dans kan voortbouwen op bestaande traditionele dansen of op bestaande traditionele sporten. Zo kent breakdance elementen van de Braziliaanse vechtsport capoeira. Breakdance is een dans die een onderdeel vormt van de hiphopcultuur die ontstaan is in de jaren zeventig van de vorige eeuw.

Dans kan ook dienen als een vorm van sociaal commentaar, door mensen een platform te bieden om hun politieke, sociale of economische worstelingen te uiten. Zo wordt hiphop-dans, dat is ontstaan in Afro-Amerikaanse gemeenschappen in de VS, gebruikt om ongelijkheid en sociale onrechtvaardigheid aan te pakken (Bynoe, 2001).

Dans heeft dus verschillende betekenissen (Guha, 2012). Dans vormt een onderdeel van een sociale context. Door te dansen kunnen mensen ontspannen. Zo diende het dansen in het pre-koloniale tijdperk in Tanzania door de Karebe als emotionele ontlading van het dagelijkse harde leven in een onderdrukkend regime en dansten de Swazi in Zuid-Afrika als fruitceremonie om spanning af te wenden die werd veroorzaakt door economisch slechte tijden en rebellen die stredden tegen de koning (Hartwig, 1976; Gluckman, 1954).

Dans is dus een essentieel onderdeel van sociale interactie. Dans dient niet alleen ter vermaak of ontspanning maar dient om mensen samen te brengen, relaties op te bouwen en kan de sociale cohesie bevorderen. Bovendien is dans een vorm van communicatie. Het is een manier om emoties, gedachten en gevoelens op een non-verbale wijze te uiten. Zo wordt dans in culturen in Latijns-Amerika veelal gebruikt om romantische interesse over te brengen en wordt er binnen deze stijldansen op een non-verbale manier gecommuniceerd over interesse, afwijzing en acceptatie.

Volgens het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland gaan de folkloredansen in Nederland terug tot het einde van de 19^e, begin 20^e eeuw.⁶ De Nederlandse cultuur in het ballet, is nog van vrij recent. Ter vergelijking, de Parijse opera bestaat al sinds 1685 en heeft het 350-jarig bestaan gevierd. De Nederlandse danscultuur stamt vooral van na WOII. Er bestond dus lange tijd geen ballettraditie in Nederland.

Nieuw opkomend in Nederland zijn de urban-dans vormen. Nadat bijvoorbeeld breaking in de begin jaren tachtig in films voorkwam, verspreidde deze dansstijl zich over de hele wereld. Dit had tot gevolg dat de dansstijl evolueerde en ook diversifieerde. Er ontstonden verschillende breaking stijlen en subculturen. Zo werd breaking begin jaren tachtig van de vorige eeuw voor het eerst geïntroduceerd in Nederland. Sindsdien is de breaking community in Nederland uitgegroeid tot een levendige en diverse community. De breaking cultuur wordt omschreven als een dynamische en inclusieve gemeenschap, waarin iedereen wordt verwelkomd ongeacht geslacht, leeftijd of achtergrond. Binnen de gemeenschap wordt er veel waarde gehecht aan individualiteit, creativiteit en zelfexpressie. Breaking is dan ook een middel

⁶ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/nederlandsefolklore> bezocht februari 2023.

geweest voor sociale transformatie en empowerment, met name voor gemeenschappen die te maken hebben gehad met marginalisering (Chang, 2007).

2.1.3 Dans-specifieke kenmerken

Dans heeft een aantal karakteristieke kenmerken die hieronder worden besproken. Deze specifieke kenmerken kunnen van belang zijn om later het voorkomend ongewenst gedrag te kunnen duiden en eventueel ten dele te kunnen verklaren.

In de literatuur wordt beschreven dat beweging het bewustzijn beïnvloedt (Cebolla & Cheron, 2019). Door spontane bewegingen ontwikkelen het brein en het lichaam (Khazipov et al., 2004; Buzsáki, 2006). Bewegen stimuleert de taalontwikkeling maar ook bijvoorbeeld sociale en emotionele intelligentie (Zentner & Eerola, 2010; Cirelli et al., 2014). Laland et al. (2016) geven aan dat het dansen zich vooral heeft ontwikkeld als een vorm van interpersoonlijke coördinatie. De coördinatie heeft zowel betrekking op imitatie als synchronisatie. Basso et al. (2021) concluderen in een onderzoek naar hoe het brein functioneert bij het dansen dat er een grote mate van interpersoonlijke coördinatie ontstaat waardoor mensen zich meer verbonden voelen met andere individuen binnen de sociale gemeenschap. Dansen is een gedeelde ervaring.

Dans is artistiek en vereist atletische vaardigheden (Wulff, 2008). Het lichaam van de danser is een instrument om aan de kunstvorm uiting te geven. Een van de fundamentele aspecten van dans is het gebruik van het lichaam om beweging, ritme en visuele effecten te creëren die betekenis, (complexe) emotie of en/of esthetische kwaliteiten overbrengen. Dansen is over het algemeen een intense activiteit waarin bewegingen gerepeteerd en herhaald worden. De mate waarin dit gebeurt verschilt echter per genre en per choreografie. Dansen vergt vaak een hoge mate van coördinatie en lichaamsbeheersing. Daarnaast vragen veel dansstijlen een gevoel van evenwicht en de ontwikkeling van vloeiende bewegingen, om de dans visueel aantrekkelijk te maken. Overeenkomende patronen in dans zijn terug te zien in gebieden die geografisch gezien ver uit elkaar liggen. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat het menselijk lichaam beperkt is in het aantal bewegingen dat het kan maken (Basso, Julia & Satyal, Medha & Rugh, Rachel, 2021). Vaak leert de danser basisbewegingen of stijlen aan die veel gebruikt worden in een genre. Denk bij ballet bijvoorbeeld aan een *pirouette* en bij hiphop aan bijvoorbeeld *popping*.

Dansers zijn net als musici 'interpreters' van creativiteit en voeren dansen uit die voornamelijk gemaakt zijn door anderen. Volgens Thompson en collega's (2009) nemen interpreters tot zich wat door anderen is gecreëerd, maar passen het oorspronkelijke werk zodanig aan dat door nieuwe ideeën en concepten een eigen interpretatie ontstaat. Volgens Thomson *heeft eenieder deel* in dit creatieve proces. (Thomson et al., 2009). Ook McFee (1992) erkent dat dans geen precies ontwerp kent. Een choreografie wordt normaliter niet tot in de kleinste details uitgewerkt. Hierdoor dient de uitvoerend danser zelf ook te creëren, bijvoorbeeld door het hoofd en de vingers plaatsing te geven (McFee, 1992). Iedere uitvoering is weer anders.

2.1.4 Verschillen tussen dans als vorm van kunst en dans als vorm van sport

Over wat kunst is, zijn boeken over volgeschreven. In het kort is kunst een bewuste uiting van menselijke creativiteit, zoals een dans, muziek, schilderij, beeld etc. Kant (1790) omschrijft kunst als een subjectieve ervaring die individuen in staat stelt emoties en ideeën te ervaren en uit te drukken, die anders moeilijk onder woorden te brengen zijn. Hij stelde dat kunst ons de mogelijkheid biedt om de grenzen van onze verbeelding te verkennen. Hoge kunst is doelvrij. Het plezier zit in de reflectie, aldus Kant.

Dans kan als sport worden beoefend. Dit betekent dat het dansen in wedstrijd- of competitieverband wordt beoefend en na een vergelijking van prestaties een winnaar wordt aangewezen. Dans is als vorm van sport gebonden aan regels. Vooral in het stildansen vinden wedstrijden plaats. Er vindt in de regel een indeling in categorieën plaats: het standaarddansen, het Latijns-Amerikaans dansen en het formatiedansen. Ook sommige andere dansvormen komen als sport voor, zoals de rock-'n'-rolldanssport. Het wedstrijddansen wordt beoordeeld door een jury; het is dus een zogenaamde jurysport. In de literatuur wordt als startpunt van afbakening van het begrip sport niet zozeer gebruikgemaakt van een definitie, maar van kenmerken die in gezamenlijkheid het fenomeen sport van andere fenomenen in de samenleving onderscheiden. Olfers (2008) noemt een viertal van deze kenmerken:

- (meestal fysieke) krachtmeting onder zoveel mogelijk gelijke omstandigheden;
- op basis van vooraf aanvaarde regels;
- rivaliteit: een op wedijver gericht winststreven bij de deelnemer(s);
- prestatievergelijking en het aanwijzen van een winnaar.

Sport is net als dansen (meestal) een fysieke beweegactiviteit. Kunst communiceert en genereert emoties. De danser brengt het lijf in beweging waarop het publiek reageert. In sommige artikelen wordt geschreven dat sport een vorm van kunst is en vanuit dit perspectief en de focus op gedeelde eigenschappen tussen kunst en sport, ook zo moet worden geanalyseerd en bekeken (Ossowska, 1946). Sport is in dat opzicht dus meer dan de intrinsieke kenmerken van sport. Gewezen wordt dan vaak op de geschiedenis of de context waarin sport plaatsvindt, bijvoorbeeld in relatie tot religie. Dit doet echter niet af aan de sport-intrinsieke kenmerken, die de sport onderscheiden van andere fenomenen in de samenleving. Er zijn daarnaast meer overeenkomsten te onderscheiden. Zowel in het dansen als in de sport is oefenen en trainen van belang om tot betere prestaties te komen.

Vaak gaat het bij het benoemen van de overeenkomsten in de literatuur om het benadrukken van esthetische eigenschappen die de sport kunnen kenmerken (Sport and Aesthetics, 2012). Best heeft betoogd dat sport geen kunst is (1988). Volgens Best gaat de kunst over levensissues en de sport niet (Best, 1978, 1986). Anderen bekritiseerden dit standpunt en gaven aan dat sport wel als kunst gezien kan worden (Boxil, 1988; Wertz, 1988; Roberts, 1995). Een schitterende omhaal in het voetbal, een ludieke actie, kan gezien worden als een uiting van creativiteit, kan emotie opwekken en gezien worden als kunst.

Kunst kan sport als onderwerp aanwenden, andersom niet, aldus Elcombe (2012). Sport wordt altijd uitgedrukt in wedstrijden, records en competities. In de kunst kan dit, maar hoeft dit niet zo te zijn. Sport kent vastgestelde spelregels; bij dansen is dit lastiger. Dansers dansen een choreografie. Een dans is afgebakend in ruimte en tijd. De wil te presteren, het oefenen en trainen, het streven naar perfectie zijn zowel herkenbaar in kunst als in de sport. In het dansen is sprake van een zekere competitie tussen de dansers onderling, ook bij dans zonder winststreven in termen van sportief resultaat. Het verschil is dat er in de dans als kunstvorm geen winnaar wordt aangewezen, anders dan in de wedstrijddans.

Kortom, er zijn overeenkomsten tussen kunst en sport. Het verschil zit in het doel. Bij de sport draait het altijd om het aanwijzen van een winnaar (Olfers, 2008).

2.1.5 Dansen: definitie

De danswereld en dus ook de Nederlandse danswereld kenmerkt zich door een breed scala aan verschillende dansstijlen en -genres, elk met een eigen culturele oorsprong. Dans kan, zoals de vorige paragraaf toont, gezien worden als een vorm van kunst, als een beweegactiviteit, maar komt ook voor als een vorm van sport, waarbij na een competitie langs bepaalde regels een winnaar wordt aangewezen. In de wetenschappelijke literatuur kent het omvangrijke begrip dans meerdere interpretaties (Barbier, 1997; Copeland, 1983), zoals die van fysieke beweging (Cohen, 1982). Utrecht (1988) omschreef het dansen als:

- in ruimte geordende bewegingen;
- in tijd geordende bewegingen;
- uiterlijke waarneembare vorm(veranderingen) van een lichaam, of 'actuele gebeurtenissen';
- beweging(en) die bewust gekozen, gecontroleerd en ritmisch zijn, uitgevoerd in een bepaalde vorm en stijl (Hanna, 1987; Hanna et al., 1979; Kaepler, 1987);
- beweging(en) die vaak (maar niet altijd) uitgevoerd worden in samenspel met muziek of poëzie (Fink et al., 2021; Kaepler, 2008);
- beweging(en) die alleen of samen worden uitgevoerd (Fitch et al., 2021);
- een activiteit waarin patronen sterk terugkomen. Een relatief laag aantal bewegingscomponenten worden samengevoegd tot grotere bewegingen en vormen. Door deze aaneen te rijgen ontstaat er een dans, waarbij er vaak een herhaling van bewegingen is (Kaepler, 1978).

Naar analogie van Huizinga (1938) is dans een spelactiviteit die wortelt in ritueel, cultus en religie en binnen een begreemd terrein afloopt, voor herhaling vatbaar is en bestaat uit orde, ritme en alternatieven en onttrekt dans uitvoerders en toeschouwers aan de 'gewone sfeer' in een blijheidsgevoel dat ook bij een sombere dans de toon van genot en verheffing behoudt.

Dansen wordt in dit onderzoek gedefinieerd als: vormveranderingen van het lichaam die op een bepaalde manier in tijd en ruimte zijn geordend, waarbij de ritmische bewegingen van het lichaam vaak (maar niet altijd) uitgevoerd worden in samenspel met muziek of poëzie.

2.2 De functies van dans: dans als middel

In de vorige paragraaf staan voornamelijk de intrinsieke definiërende kenmerken van dans, waardoor dans zich onderscheidt van alle andere fenomenen in de samenleving. Deze kenmerken zeggen echter nog niets over de vraag hoe de uitvoerder of toeschouwer deze bewegingen ervaart (Kaepler, 1987). In deze paragraaf gaan wij hier nader op in.

Dans is een onderdeel van de maatschappij. De maatschappij in alle facetten kent een weerslag in dans en dansstijlen en -genres. Dans creëert op zichzelf weer beelden en verhalen en verspreidt berichten aan dezelfde maatschappij. De maatschappij leert vervolgens weer van de inhoud en de verbeelding en vervult mensen van emotie, van blijdschap en plezier. Uit verschillende studies blijkt dat dans belangrijk is voor de persoonlijke ontwikkeling (Basso, Julia & Satyal, Medha & Rugh, Rachel, 2021). Dans biedt, zoals hiervoor ook uiteengezet, de mogelijkheid om te verbeelden; dans is een vorm van communicatie (Wicker et al., 2003; Bastiaanen et al., 2009). Dans helpt bij het begrijpen van gedragingen en intenties (Rizzolatti & Fabri Destro, 2007). Dans kan een middel zijn om emoties te uiten; dans kan ook aan emoties, waarden, gevoelens en ideeën vorm en inhoud geven. Dans heeft invloed op de emotionele intelligentie (San Juan, Barbara & Hípola, Pedro, 2019).

2.2.1 De functies van dans voor de danser

Door dans kunnen dansers bijvoorbeeld:

1. in een 'flow' raken: de aandacht van de danser is volledig gefocust op het dansen. Deze staat kan vergeleken worden met een soort 'trance';
2. emoties opwekken bij de danser zelf en/of bij de toeschouwer;
3. een verhaal construeren voor zichzelf of de toeschouwer;
4. de danser in staat stellen een innerlijke fysieke en/of emotionele staat te onderzoeken door een verhoogd bewustzijn van de eigen lichaamstaal;
5. sociale cohesie verhogen, bijvoorbeeld door stimulering van een gemeenschapsgevoel binnen een bepaalde sociale groep.

Deze functies kunnen bijdragen aan verschillende positieve secundaire effecten zoals: plezier, welbevinden en fysieke en mentale gezondheid (Christensen, Cela-Conde & Gomila, 2017).

2.2.2 Dans als middel om andere deugdzame doelen te bereiken

Naast functies die worden ontleend aan het dansen zelf, kan dans ingezet worden voor andere doelen die de maatschappij ten goede komen. Dans kan bijvoorbeeld worden ingezet voor een therapeutisch, cultureel, sociaal-maatschappelijk, pedagogisch en fysiek-fysiologisch doel. Dans kan ook worden ingezet als middel ter bevordering van de gezondheid of bijvoorbeeld culturele educatie, rondom een voorstelling of als onderdeel van het vak culturele kunstzinnige vorming in het onderwijs. Een voorbeeld van dans als middel is danstherapie. Danstherapie is gericht op therapeutische persoonlijkheidsontwikkeling en wordt toegepast bij geestelijke

stoornissen van emotionele aard. Het streven is vaak de danser door middel van dans weer in contact te brengen met zijn eigen weggestopte gevoelens (Utrecht, 1988). In opkomst is de dans in het sociaal-maatschappelijke domein.⁷ Dans wordt bijvoorbeeld ingezet bij mensen met Parkinson, reuma, MS of Alzheimer of wordt ingezet binnen sociaal-maatschappelijke projecten. Daarnaast kan de beoefenaar dansen ter verbetering van het fysiek; denk aan hierbij bijvoorbeeld aan zumba of sh'bam⁸. Deze vorm van dans wordt vaak aangeboden in groepslessen in een sportschool of club. Tot slot kan dans ook worden ingezet ter beleving van onderlinge verbondenheid of solidariteit van een bepaalde sociale groep of ter uiting van rituelen en religie. Voorbeelden zijn etnische dans, (magische) rituele dans en social dance.

2.3 Dansgenres en stijlen

Om de specifieke kenmerken en eigenheid te duiden, worden in deze paragraaf de meest voorkomende dansgenres en stijlen benoemd. Dit is geen compleet overzicht, er zijn meer dan 60 dansvormen te onderscheiden.⁹ Om het overzichtelijk en relevant te houden is ervoor gekozen om bekende en veelvoorkomende beoefende dansgenres en stijlen te benoemen, zoals ook gebruikt in het in opdracht van Verinorm uitgevoerde bevolkingsonderzoek.

2.2.1 Klassiek ballet

Het klassiek ballet kent zijn oorsprong in de 15^e eeuw in de renaissance in Italië. In 1661 werd de eerste dansacademie opgericht in Parijs. Oorspronkelijk werd ballet opgevoerd aan het hof. Belangrijke klassieke werken, zoals *Giselle* en *La Sylphide*, werden in de eerste helft van de 19^e eeuw gecreëerd. In de tweede helft van de 19^e eeuw creëerden Russische choreografen andere bekende werken zoals *De notenkraak*, *De schone slaapster* en *Het zwanenmeer*. Klassiek ballet (ook wel bekend als academische theaterdans) is gebaseerd op de academische techniek. De belangrijkste kenmerken van de techniek zijn: het uitdraaien van de benen, de vijf voetposities, specifieke armhoudingen, de gestrekte lichaamshouding en de pointe- of spitzentechiek. De academische techniek wordt vaak gebruikt als basistechniek, ook door bijvoorbeeld moderne dansers. Kenmerkend zijn o.a. de kleding (tutu's), spitzent en de sprookjeswereld. (Anderson, 1992; Bland, 1976; Gayle, 2007).

2.3.2 Moderne/hedendaagse dans

Moderne of hedendaagse dans kent zijn oorsprong in het begin van de 20^e eeuw. Het ontstond als een onderscheiding op het formele, klassieke ballet. Moderne dans is een danssoort die oorspronkelijk als tegenreactie op de academische dans is ontstaan. Het betreft een genre dat zowel elementen van klassiek ballet als moderne dans vermengt. De stijlen zijn vaak vernoemd naar hun ontwerpers, zoals Martha Graham, José Limon en Merce Cunningham.

7 Alles beweegt, sectoradvies Dans. Raad voor Cultuur, 2018.

8 Fitforfree.nl/groepslessen

9 Dansapedia, Dansbegrippen, danssoorten, personen- en gezelschappen, SLO, 2008

Hierbij wordt uitgegaan van de natuurlijke bewegingsimpulsen van de mens: ademen, vallen en opstaan. Hierbij komen rompbewegingen met een aanzet vanuit het centrum van de romp en acties over de grond veel voor. In tegenstelling tot klassiek ballet, dragen dansers andere typen kostuums die kunnen variëren van de meer klassieke tot moderne versies. Dit geldt ook voor het schoeisel. Er kan op spitzten gedanst worden maar ook op andere type schoenen. De muziek kan variëren van klassieke muziek tot populaire muziek. (Anderson, 1992; Bland, 1976; Gayle, 2007).

2.3.3 Stijldansen (ballroom, latin en Argentijnse tango)

Ballroom

De eerste ontwikkelingen van het ballroomdansen vonden plaats in de 16^e eeuw en kwamen voort uit het ballet in Frankrijk. Later kwamen er bij die dans grote jurken en korsetten voor de dames aan te pas en droegen heren nette pakken en hakken. Deze kledij bemoeilijkte het uitvoeren van de bewegingen waardoor de dans er stijf uit zag. Sinds 1900 kennen we het ballroom dansen in de huidige vorm. In 1909 werden in Parijs voor het eerst Wereldkampioenschappen gehouden.

Ballroomdans is de verzamelterm voor een bepaalde stroming van de stijldansen die allen gedanst worden volgens dezelfde stijl. Het ballroom dansen ontstond in de 16^e eeuw in Europa. De wals wordt gezien als oudste stijl. De hogere klassen dansten vanaf de 18^e eeuw op muziek van Mozart, Haydn en Händel. Halverwege de 18^e eeuw werd de wals populair binnen de lagere klassen. Naast de wals gaat om stijlen als de tango en de quickstep. De quickstep werd rond 1920 ontwikkeld in New York en werd oorspronkelijk door zwarte Amerikanen gedanst. Kenmerkend zijn de paren die elkaar niet loslaten, een rechte strakke houding, een frame gevormd door de armen en de rechterdijen die elkaar aanraken. 'Vanuit de dij' wordt de beweging ingezet en de paren verplaatsen zich dansend een afstand die tegen de klok in wordt afgelegd op de dansvloer. Over het algemeen kijken de dansers elkaar niet aan, maar kijken ze doorgaans links langs elkaar. (Silvester & Victor 1993; Richardson, 1948)

Latin

De latin dansstijlen komen oorspronkelijk uit Latijns-Amerika. De oudste bekende latin stijl is de rumba; deze ontstond in Cuba in de 16^e eeuw tijdens de slavernij. Samba ontstond tevens in de slavernij door een versmelting van de Indiaanse, Europese en Afrikaanse cultuur. Na de afschaffing van de slavernij in de 19^e eeuw vestigden de voormalige slaven zich veelal in Rio de Janeiro. Hier kende de samba in 1916 een grote doorbraak, mede dankzij de eerste samba-hit *Pelo Telefone*. De chachacha ontstond begin jaren '50 van de vorige eeuw in Cuba. De paso doble is ontstaan rond 1920 en kent zijn origine in Europa, namelijk Frankrijk.

Ook latin is een verzamelterm voor verschillende stijlen waaronder de samba, de chachacha, de rumba en de paso doble. De rumba komt uit Cuba en ontstond begin 1900. De samba komt voort uit de Braziliaanse religieuze melodische muziek. De chachacha komt eveneens uit Cuba en verspreidde zich vooral na de Tweede Wereldoorlog.

Hierbij danst men ook in paren, maar anders dan bij ballroomdansen kennen latin dansers een lossere houding. Kenmerkend voor latin dansen is het bewegen van de heupen. De heupen hoeven niet recht onder de romp gehouden te worden maar men beweegt heupen en romp juist onafhankelijk van elkaar. Een ander verschil met ballroomdansen is dat de paren niet rond de vloer, maar meer rond elkaar dansen (met uitzondering van de paso doble) (Lavelle, 1969).

Argentijnse tango

De Argentijnse tango ontstond aan het einde van de 19^e eeuw in Buenos Aires en in het Uruguyaanse Montevideo. De dans kent zijn oorsprong als mengeling van de invloeden van Europese en Zuid-Amerikaanse arbeidsimmigranten. De Argentijnse tango kent een rijke historie in muziek, dans en poëzie. Bij de Argentijns tango ‘zweven’ partners over de dansvloer. De dame geeft zich over aan de heer die de leiding heeft. De ‘dialogo’ tussen hen is typerend voor dit genre. De Argentijnse tango kent vaste passen maar berust, anders dan de ballroom tango, voornamelijk op improvisatie. Daarnaast is de zwart, wit en rode kleding typerend voor de Argentijnse tango. (Castro, 1990, Chasteen, 2004).

2.3.4 Salsa, bachata, zouk en kizomba

Verschillende Afrikaanse en Caribische stijlen die in mindere mate beoefend worden in Nederland winnen steeds meer terrein (Van den Broek, 2010). Hieronder vallen stijlen zoals salsa, bachata, zouk en kizomba. Kenmerkend voor deze stijlen is de (constante) aanraking en nabijheid van één enkele danspartner. Bij deze stijlen hebben mannen doorgaans de leiding en worden vrouwen geacht te volgen (Wieschiolek, 2003). Deze dansen staan ook bekend om hun sensualiteit, impliceren nauw lichamelijk contact tussen de partners (Wieschiolek, 2003) en worden dan ook geassocieerd met erotiek (Saumaa, 2023).

Salsa is een Afro-Caribische dansstijl die zich tussen 1990 en 2000 wereldwijd verspreidde (Waxer 2002, Hutchinson 2014; McMains, 2015). Ondanks de toenemende populariteit wordt salsa nauwelijks onderwezen op professionele dansopleidingen (McMains, 2021). Kenmerkend voor salsa is een tegengestelde lichaamsbeweging door een specifieke combinatie van knie-, heup- en ribbenkastbewegingen. Over het algemeen vereist de basispositie een gebogen knie terwijl de andere knie gestrekt blijft. Bij elke maat van de muziek wisselen salsadansers gebogen en rechte knieën en de richting van de ribbenkast af, waarbij ze een gelijkmatige hoogte en een evenwichtig zwaartepunt behouden (Bosse, 2008). Binnen het salsa is er een rijkdom aan stilistische variatie (Waxer, 2002). Zo bestaan er onder meer Cubaanse, Colombiaanse, Dominicaanse en Mexicaanse salsastijlen, maar ook New York, Miami en Chicago salsastijlen (Bosse, 2008).

Bachata is een Dominicaanse dansstijl (Sellers 2014). Kenmerkend voor bachata is het vele dansen met nauw lichaamscontact (McMains, 2021), meer nog dan bij salsa. Het 4/4-ritme van bachata accentueert de vierde tel, met doorgaans een heuplift of draai in de tegenovergestelde richting van de drie voorgaande tellen. Hoewel bachata een dans uit de Caribische wereld is, onderscheidt het ritmische profiel zich door de afwezigheid van Afrikaanse kenmerken. Dit kenmerk van bachata, samen met het 4/4-ritme en de nadruk op de heup (in plaats van het bekken), maakt de dans meer open voor interpretaties door niet-Latino-dansers (Kabir, 2013).

Zouk ontstond midden jaren tachtig in Franse Antillen en veroverde al snel internationaal publiek, met name in Europa, de Caraïben en Afrika (Hoffman, 2008). Oorspronkelijk geïntroduceerd door de band Kassav', speelt Zouk nog steeds een essentiële rol in het belichamen van de Frans-Antilliaanse culturele identiteit (Murdoch, 2021). In Nederland werd Zouk populairder in de jaren tachtig, via Caribische migrantengemeenschappen (Sieber, 2005). Bij Zouk hebben twee danspartners de armen naar elkaar gericht terwijl ze precieze en vloeiende danspassen uitvoeren (Murdoch, 2021).

De dansstijl Kizomba is afkomstig uit Angola en heeft ook wortels in Kaapverdië (Beljaars, 2016). De dansstijl groeit in populariteit in Europa en Noord-America. In Europa wordt kizomba gedanst op langzamere, zouk-geïnspireerde muziek met een sterke bas en is er een zeer nauwe omhelzing tussen (meestal) mannelijke en vrouwelijke partners, hoewel vrouwen ook vaak samen dansen (Pollock, 2018). Door de nabijheid van de omhelzing kan de danser niet vertrouwen op visuele aanwijzingen. Hij/zij moet hyperbewust zijn van en reageren op het eigen lichaam en dat van de partner om te kunnen reageren in de dans (Pollock, 2018).

2.3.5 Musical/jazz/tap/showdans

De eerste musical werd opgevoerd in 1866 op Broadway in Amerika en werd een 'musical comedy' genoemd. De eerste musical zoals wij deze nu kennen, *Showboat*, komt uit 1927. Dit was een theaterstuk waarin middels zang en dans een verhaal werd verteld. Show- of musicaldans wordt uitgevoerd binnen de theatervorm musical, een multidisciplinaire vorm waarin zang, dans en toneel samengaan. De dans gaat vaak in de richting van jazzdans. Jazzdans is een samensmelting van Afro-Amerikaanse 'social dance', klassiek ballet, hedendaagse dans en tapdans, in hoge mate gestileerd om in musical theater, film, cabaret en televisie te gebruiken. Voorbeelden van jazzdansstijlen zijn: afro jazz, afro-cuban jazz, moderne jazz, funky jazz en free jazz. Kenmerken van techniek zijn: geïsoleerd bewegen van lichaamsdelen (hoofd, schouders, bekken), veel bewegingen met (licht) gebogen benen. Tapdans is een dansvorm waarbij men ritmische klanken 'tikt' op de vloer. Dit gebeurt middels tapdanschhoenen; deze schoenen bevatten een metalen plaatje in de voorkant van de zool. (Hill, 2000; Kenrick, 2017).

2.3.6 Urban stijlen

Urban dans of open style choreography is een paraplu-term voor allerlei dansstijlen. De urban dansstijlen ontstonden in de jaren zeventig in New York (Amerika) en dan voornamelijk in de wijk The Bronx. Hier woonden destijds voornamelijk Afro-Amerikanen en latino's. De dans werd onder andere beoefend in de vorm van battles waarbij de ene groep de ander probeerde te overtreffen. Urban dans is geen op zichzelf staande dansstijl. Stijlen die hieronder vallen zijn onder andere popping, locking, wavin en house. Hiphop-dans wordt ook onder de paraplu term 'open style choreo' geschaard. Hiphop is een bewegingsstijl die gekenmerkt wordt door bounces en rocks, uitgevoerd op hiphop-muziek. Het heeft diepe historische en sociale wortels in de Afro-Amerikaanse cultuur, ontstaan in de zwarte gemeenschappen in de jaren 1970 in New York. (Fitzgerald, 2008; Chang, 2007).

Breaking (breakdance)

Ook breaking kent zijn oorsprong in de jaren '70 in New York van de vorige eeuw. Door de sociale en economische onrust, waar gedurende deze tijd sprake van was in The Bronx, wendden vele jongeren zich tot de bendecultuur. Breaking was hier een alternatief voor, en bood jongeren een creatieve en positieve uitlaatklep. Breaking, in de populaire media vaak breakdancing genoemd, is de oorspronkelijke dansstijl die is voortgekomen uit de hiphop-gemeenschap en kenmerkt zich door een atletische stijl en gestileerd voetenwerk, die uitgevoerd worden in een battle en optredens. Een voorbeeld van zo'n 'dance battle' is de 'Red Bull BC One'. Dit is een jaarlijkse internationale breaking wedstrijd waarin de beste breakers ter wereld samenkomen om te strijden om de wereldtitel. Deze evenementen bieden een platform voor de breaking gemeenschap om met elkaar in contact te komen en de passie voor dans te delen. Breaking is een combinatie van dynamische, acrobatische en energieke bewegingen waaronder 'head spins', 'freezes' en 'powermoves'. Breaking heeft kenmerken van vechtsporten maar ook van gymnastiek. Het begon met vijf kernbewegingen: top rocks, fast footwork, back rocks, freezes, en power moves. In eerste instantie werd er gedanst op de 'breakbeats' die de DJ in een loop draaide, vandaar dat deze dansers breakboys (b-boys) of breakgirls (b-girls) werden genoemd. Kleding is een belangrijk aspect van de breakcultuur. De wijde broeken, hoodies en sneakers worden vaak gedragen omdat ze comfortabel zijn en omdat het maximale beweging mogelijk maakt. Zelfexpressie is dan ook belangrijk binnen breaken (Fitzgerald, 2008; Chang, 2007).

In 2024 zal breaking een olympisch debuut maken op de Olympische zomerspelen van Parijs. Deze erkenning is een belangrijke mijlpaal voor de breaking-gemeenschap omdat het de dansvorm meer bekendheid en legitimiteit geeft. Aan de andere kant worden er binnen de breaking-gemeenschap ook zorgen geuit over de impact van breaking als olympische sport. Deze zorgen gaan voornamelijk over de commercialisering en homogenisering van de breaking-cultuur. Daarnaast worden er zorgen geuit over de invloed van het beoordelingssysteem op de creativiteit en de improvisatie van de sport.¹⁰

2.3.7 Overige stijlen

Volks-, wereld of internationale dans

Volksdans is een traditionele dans van een bepaald land of streek. De folkloristische tak is een traditionele vorm, er wordt uitsluitend een repertoire van de jaren 1900 en ouder gebruikt. Deze dansverenigingen hebben bovendien veel interesse in de geschiedenis, lokale tradities en de streekgebonden kleding. Bij de meeste verenigingen worden naast de Nederlandse dansen ook internationale dansen aangeleerd. Vaak zijn dit dansen uit Oost- en Centraal-Europa, maar ook dansen uit andere landen worden ingestudeerd. Een aantal verenigingen specialiseren zich in dansen van een bepaalde streek of land, zoals Portugese, Spaanse, Surinaamse en Turkse volksdans. Deze groepen bestaan grotendeels uit dansers die afkomstig zijn uit deze

10 <https://eu.usatoday.com/story/sports/olympics/2020/12/07/breakdancing-breaking-becomes-olympic-sport-2024-olympics/3849970001/> bezocht maart 2023.

landen. Bij internationale dans hebben de beoefenaars diverse culturele achtergronden, maar men doet dit meestal binnen de eigen culturele kring. De culturele diversiteit binnen de verenigingen is daardoor gering (Van den Broek, 2010).

Majorette en twirl

In de jaren '60 van de vorige eeuw kwam Majorette uit Frankrijk naar Nederland en eind jaren '70 kwam vanuit de Verenigde Staten het competitieve twirl overgewaaid. Bij beide dansvormen wordt de baton, een stok, gebruikt om mee te jongleren. De traditionele vorm is te vinden bij majorettes die deelnemen aan muziekoftochten of feestdagen of andere gebeurtenissen. Tegenwoordig zijn er steeds meer dansinvloeden uit de jazz, moderne en folkloredans terug te zien bij majorette en twirl en wordt gedanst op popmuziek en dance. Meestal worden majorettegroepen gebruikt voor amateurdansers en vormen de topswirlers de hoogste niveaus. De organisatie heeft ook affiniteit met de sport; zo zet de Nederlandse Twirl Sport Bond (NTSB) zich in voor twirling als een breedte- en topsport (Van den Broek, 2010).

Rolstoeldans

Rolstoeldans is in de jaren '70 van de vorige eeuw opgericht en sindsdien is het aantal beoefenaars sterk toegenomen. Er kunnen zowel rolstoelgebruikers als 'staande dansers' deelnemen aan rolstoeldansers. Er zijn dan ook verschillende dansen mogelijk: een duodans waarbij twee rolstoelgebruikers samen dansen, een combidans waarbij een rolstoelgebruiker danst met een staande partner en allerlei groepsdansen. De Beoefenaars kunnen deelnemen aan competities waarbij in paren gedanst wordt op drie niveaus: de debutantenklasse, de amateurklasse en de selectieklasse. De rolstoeldanswereld is daarnaast verbonden met de sportwereld omdat ze afhankelijk is van het geld voor de gehandicaptensport.

Overig

Naast de bovengenoemde dansstijlen zijn er nog vele andere dansstijlen. Zo zijn er verschillende soorten dans die men veelal doet bij een sportschool of vereniging. Denk hierbij aan zumba en aerobics maar ook aan bijvoorbeeld paal- en buikdansen.

2.4 De context: actoren in het dans

In deze paragraaf gaan we in op veelvoorkomende actoren die een rol spelen binnen de danswereld. Naast de danser gaat het bijvoorbeeld om choreografen, docenten, e.d.

2.4.1 Danser

De danser staat in dit onderzoek centraal. De danser geeft uiting aan de dans door flexibiliteit, kracht, ritme, muzikaliteit, etc. Het gaat om een combinatie van techniek, muzikaliteit en charisma. Wanneer dans in de vrije tijd wordt beoefend is het beoefenen van dans een op zichzelf staand doel: het doel is het beleven van dansplezier. Dit is het geval in veel dansscholen, verenigingen, sportclubs en wijkgebouwen. De beoefenaar leert diverse dansvormen,

danstechnieken en stijlen, vaak in groepsverband, paren of individueel, omdat zij dit leuk vinden. Dans in de vrije tijd kan ook (deels) gericht zijn op een eindresultaat of prestatie. Dit kan bijvoorbeeld gaan om een voorstelling, een danswedstrijd of bijvoorbeeld het behalen van een hoger niveau, zoals van brons naar zilver. Het toevoegen van een wedstrijdelement leidt tot dans als sport. Van oudsher is er een wedstrijdelement binnen het stijldansen en ook zijn de battles binnen breaking verweven met de competitieve danscultuur. De beoefenaar danst -ook- met als doel om te winnen.

Dans kan een middel zijn om inkomen te genereren. In Nederland is dans een vrij beroep; eenieder kan een dansschool oprichten of kan als uitvoerend danser aan de slag. Voor een professe als uitvoerend danser kunnen dansers terecht bij gesubsidieerde dansgezelschappen, zoals het Nederlands Dans Theater of Introdans en niet-gesubsidieerde (of de 'vrije' producenten), zoals Stage Entertainment. Dansers kunnen hun beroep onder andere uitvoeren als kunstvorm of ter entertainment van het publiek. Voorbeelden zijn achtergronddanser bij een artiest of danser in een musical of opera. Ook uitvoerend dansers kunnen een vast of tijdelijk dienstverband hebben; het werk uitvoeren als zelfstandige zonder personeel (in zzp-verband) is meer gebruikelijk. Als professioneel danser kan de danser een backup dancer, caller, exotic dancer, showgirl, enz. zijn. Er zijn ook verschillende beroepen te onderscheiden in de balletwereld en verschillende rangen. Als balletdanser kan de danser deelnemen aan het corps de ballet (de grote groep dansers), als coryphée, als grand sujet, als tweede solist en als eerste solist.

Een danser krijgt te maken met selectie en niet-selectie, met audities, castings en/of talentenshows. Hoewel iemand ook alleen kan dansen, gaat het in dit onderzoek om het dansen in georganiseerd verband. In die hoedanigheid komt de danser met andere actoren in aanraking, zoals andere dansers, dansdocenten, dansschooleigenaren, artistiek leiders, producenten, regisseurs, balletmeesters, choreografen, juryleden, instudeerders, etc. Hieronder gaan we in op een aantal actoren die in het onderzoek een rol spelen.

2.4.2 Dansdocent

Een dansdocent is verantwoordelijk voor het geven van dansles. Dit kan plaatsvinden op een dansschool, een dansvereniging, een buurthuis, dansstudio, of als leraar op een hbo of mbo. Er zijn ook docenten die workshops of privélessen geven. Een dansdocent is vaak ook zelf een goede danser (geweest). Er bestaat een hbo opleiding Docent Dans. Personen die de opleiding hebben voltooid beschikken over een eerstegraads lesbevoegdheid.

2.4.3 Choreograaf

Een choreograaf creëert dansbewegingen en draagt de verantwoordelijkheid voor de dansperformance en dansproductie. Een choreograaf ontwerpt soms een nieuwe dans, maar kan ook een nieuwe of andere interpretatie geven aan een bestaande dans voor een individuele danser of een groep dansers (Butterworth & Wildschut, 2009). Het gaat niet uitsluitend om het maken van pasjes, maar om creatie, om taal, om verbeelding. Iedere choreograaf zoekt naar een zekere eigenheid om zich te kunnen onderscheiden. Sommige

choreografen onderscheiden zich door een bepaalde thematiek, storytelling, conceptualisatie of dansvormen. Er bestaat in Nederland een hbo opleiding choreografie.

2.4.4 Balletmeester

In het ballet zijn andere actoren actief dan bijvoorbeeld in het stijldansen. Opvallend is bijvoorbeeld de rol van de balletmeester. De rol van de balletmeester is belangrijk binnen het balletgezelschap. De balletmeester is meestal een voormalig balletdanser die beschikt over grote ervaring en muzikaliteit en de verantwoordelijkheid draagt over de dagelijkse trainingen en repetities. De balletmeester houdt zich bezig met het coachen van dansers, ensceneert balletten, helpt met de casting en staat de choreograaf bij. Normaal gesproken moet een balletmeester alle rollen kennen, alle spacing en alle muzikale aspecten (bij Hans van Maanen komt daar bijvoorbeeld nog kennis over het licht bij).

2.4.5 Dansproducent

In de vrije sector, waar veel dansers actief zijn, hebben producenten een belangrijke rol. Hierbij kan gedacht worden aan show- en musicalproducenten, maar ook producenten voor dans op televisie, in het uitgaanscircuit, op cruiseschepen, in clubs en op evenementen. Binnen de vrije sector vormen musicals een grote speler. Musical worden vaak voor een (of meerdere) theaterseizoen(en) geproduceerd. Er zijn in Nederland tal van producenten van bijvoorbeeld musicals actief. Sommige musicals gaan op tournee en zijn te zien in theaters door het hele land terwijl andere musicals exclusief te zien zijn in een vast theater. Daarnaast bestaan er ook samenwerkingen waarbij meerdere theaters samen met producenten producties ontwikkelen. Hierbij wordt het (financiële) risico mede door deze theaters gedragen. Een belangrijke actor tussen verschillende partijen in is de company manager. Die is vaak de schakel tussen de producent en directeuren en de uitvoerders. Deze rol is voornamelijk gericht richting de directie en het uitvoeren wat de producent en directeuren willen.

Net zoals bij andere producties in de vrije sector spelen audities een belangrijke rol bij musicals. Audities en selectie kunnen plaatsvinden door een artistiek directeur, assistent artistiek leider of dansdocent.¹¹ Auditedagen zijn vaak in het weekend en kunnen bestaan uit een zang- en een dansronde. Vaak volgt er na een auditedag nog een tweede ronde. Bij audities voor musicals worden er doorgaans kenmerken aangegeven die gezocht worden, bijvoorbeeld qua stembereik en uiterlijk. Op het CV dat ingestuurd wordt staan dus ook kenmerken als lengte, huidskleur en oogkleur.

2.4.6 Artistiek leider

De artistiek leider geeft leiding aan bijvoorbeeld een dansgezelschap. De artistiek leider is verantwoordelijk voor het artistiek beleid, waaronder het aantrekken van dansers.

¹¹ CAO Toneel en Dans, 2022-2023, Kunstenbond en NAPK.

2.4.7 Intermediair

In Nederland bestaan verschillende intermediairs die diensten verlenen aan producenten of dansers. Zo bestaan er managementbureaus, theaterbureaus, boekingskantoren, castingbureaus, agents, werkplaatsen en productiehuizen en impresariaten. Hoewel het financiële risico dat het bureau neemt, het aantal diensten dat het verricht of de artistieke betrokkenheid kunnen verschillen, verlenen deze intermediairs vergelijkbare diensten. Hierbij kan gedacht worden aan het regelen van optredens en tournees maar ook aan zaken als productie, publiciteit en financiële afhandelingen. Intermediairs kunnen op verschillende manieren worden betaald. Bijvoorbeeld per verleende dienst of via een percentage van de opbrengsten uit optredens.

2.4.8 Overig

Er zijn nog veel andere actoren betrokken bij de danssector, denk bijvoorbeeld aan decorbouwers, cameramannen, licht en geluid, etc. Of in de sport aan juryleden, e.d.

2.5 Cijfers: Dansen in beeld

In deze paragraaf brengen wij de in de literatuur bekende cijfers in beeld, bijvoorbeeld ten aanzien van het aantal mensen dat in Nederland danst.

2.5.1 Wat is bekend over dansen in Nederland?

Het percentage van de bevolking van zes jaar en ouder dat danst is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven (Neele & Zernitz, 2021). Tussen 2009 en 2013 lag het percentage rond de 12% en vanaf 2013 schommelde het percentage tussen de 7% en de 9% (Directoraat-generaal Cultuur en Media, 2013). Er worden geregeld metingen uitgevoerd door het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) naar sociale kunstzinnige en creatieve activiteiten. Het LKCA heeft sinds 2009 gegevens verzameld over de beoefening van kunstzinnige en creatieve activiteiten in de vrije tijd door Nederlanders. Een van deze onderzochte kunstzinnige en creatieve activiteiten is 'dans'. Ook in april 2021, tijdens de coronapandemie, is er een online enquête gehouden onder een steekproef van de Nederlandse bevolking vanaf zes jaar. De resultaten van die publicatie die te maken hebben met de activiteit 'dans', zijn hieronder uiteengezet.

In Nederland doen vrouwen vaker aan dans dan mannen. In april 2021 deed 12% van de vrouwelijke bevolking in Nederland aan dans. Dit staat tegenover 3% van de mannelijke bevolking. In totaal deed 7% van de Nederlandse bevolking van zes jaar en ouder aan dans in april 2021. Dit percentage is gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. Zo deed in 2013 9% van de Nederlandse bevolking vanaf zes jaar aan dans. In 2015 bedroeg dit 8% en in 2017 9%. Binnen de leeftijdscategorie zes tot twaalf jaar wordt dans het meest beoefend. Dit wordt gevolgd door de leeftijdscategorie van twaalf tot twintig jaar. Over het algemeen geldt dat naarmate de leeftijdscategorie hoger wordt, het percentage in de Nederlandse bevolking dat dans beoefent afneemt. Van de bevolking in Nederland die dans beoefent, geeft 12% aan

(bijna) elke dag aan dans te doen. Bijna de helft (46%) van de Nederlandse bevolking die dans beoefent, danst (bijna) elke week. 13% van de dansers danst (bijna) elke maand. 9% beoefent de sport een deel van het jaar. Tot slot geeft 19% aan de afgelopen maanden af en toe te hebben gedanst. 28% van de Nederlandse bevolking die dans beoefent besteedt minder dan één uur per week aan dans. De helft van de dansers in Nederland danst één à twee uur per week. 13% danst drie à vier uur per week en 7% beoefent de activiteit vijf à acht uur per week. 1% van de dansende bevolking in Nederland geeft aan negen uur of meer kwijt te zijn aan dansen.

Tijdens de coronapandemie hebben mensen die dans beoefenen minder tijd kunnen besteden aan deze activiteit dan in 2017. 51% van de bevolking die danst, gaf dan ook aan minder vaak te dansen tijdens de coronapandemie dan daarvoor. Daarentegen danste 15% juist vaker tijdens de pandemie dan daarvoor. 3% van de dansbeoefenaars is tijdens de pandemie begonnen met dansen. Bij 31% van de dansende bevolking heeft de coronapandemie geen invloed heeft gehad op de frequentie van de beoefening. Naast dat er tijdens de coronapandemie minder tijd werd besteed aan dansen, werd er ook aanzienlijk minder voor publiek gedanst. Omdat dans een sociale activiteit is, had de pandemie en de daaruit volgende beperkende maatregelen veel invloed op dans omdat er bij veel activiteiten rondom het dansen, zoals het repeteren en het optreden, fysiek samen gekomen wordt.

In april 2021 gaf 44% van de Nederlandse bevolking die danst aan de activiteit meestal of altijd alleen te beoefenen, terwijl 48% de activiteit meestal of altijd samen beoefent. De rest, 7% van de Nederlandse bevolking die aan dans doet, beoefent het even vaak samen als alleen. Dansers besteedden sinds het begin van de pandemie (maart 2020) minder tijd aan het beoefenen hiervan. Online alternatieven waren niet voldoende om het fysieke samen dansen te vervangen. Tijdens de coronapandemie volgde 17% van alle dansbeoefenaars de danslessen, cursussen en workshops online. 37% van de dansers volgde de lessen, cursussen en workshops grotendeels online en voor een klein deel fysiek. 20% van de dansers volgde de lessen, cursussen en workshops juist grotendeels fysiek en voor een klein deel online en voor 16% waren deze uitsluitend fysiek. De overige 10% volgde de lessen, cursussen en workshops evenveel online als fysiek. De coronapandemie heeft ook invloed gehad op de hoeveelheid en de vorm van dans optredens. 7% van de Nederlandse beoefenaars van dans traden online op terwijl 4% fysiek optrad. 3% trad zowel fysiek als online op. In totaal werd er in 2021 door 14% van de Nederlandse bevolking die dans beoefent opgetreden. In 2017, voor de coronapandemie, was dit 28%.

2.5.2 Wat is bekend over dansscholen in Nederland?

Er bestaat veel onduidelijkheid over het aantal mensen dat is aangesloten bij dansscholen in Nederland. Dit kan komen doordat niet alle dansscholen officieel erkend zijn (Van den Broek, 2010). Een andere oorzaak is dat sommige dansscholen zijn aangesloten bij organisaties voor de sport of helemaal niet zijn aangesloten bij een organisatie waardoor het moeilijker is om de dansscholen en aantallen dansers bij dansscholen in kaart te brengen. Een goed voorbeeld is de amateurvolksdans; in 2009 waren de dansers niet verenigd in een koepel waardoor er

geen zicht was op het aantal verenigingen en dansers bij deze dansstijl. Daarnaast vindt deze dansstijl vaak plaats binnen de eigen kring, op feesten en bruiloften, waardoor weinig bekend is over de dansers.

In 1995 waren er 400 geregistreerde dansscholen, maar het totale aantal kan veel meer zijn. Het aantal cursisten van particuliere scholen wordt in dit onderzoek geschat op 80.000. Er zijn namelijk 5000 dansdocenten en -begeleiders die aangeven gemiddeld vijf danslessen per week te geven aan ongeveer vijftien dansers. Ook is bekend dat het danslandschap versnipperd is; zo beoefenen 12.000 mensen majorette en twirl bij 550 verenigingen en zijn 3500 rolstoeldansers actief bij 150 groepen (Van den Broek, 2010).

Dancemasters, vereniging voor dansscholen en dansleraren, zegt op haar website dat er ruim 200 erkende dansscholen voor ballroomdancing zijn. Salsa.nl, een internetportaal voor latin dans, zegt een totaaloverzicht van alle latindansscholen te hebben en in 2009 stonden daar 222 latindansscholen vermeld. Diverse bronnen geven lijsten van balletscholen in Nederland, waarbij de aantallen variëren van 200 tot 300 balletscholen in Nederland. Er staan echter in totaal 3100 dansscholen ingeschreven bij de Kamer van Koophandel (peildatum januari 2022). Dit is een behoorlijke toename ten opzichte van 2013 toen er nog 1569 dansscholen stonden ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.¹² Een deel van de toename kan mogelijk verklaard worden door het sluiten van gemeentelijke kunst- en cultuurcentra als gevolg van een verschraving van het cultureel klimaat, waarna individuele docenten zelf dansscholen hebben opgericht.¹³ Deze bijna verdubbeling van het aantal dansscholen laat ook zien dat het beoefenen van dans een populaire tijdsbesteding is. Dit wil overigens niet zeggen dat dit alle dansscholen in Nederland zijn. Het kan zijn dat ook dansen wordt aangeboden bij verenigingen die sport aanbieden en onder sport staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, of bijvoorbeeld in buurthuizen.

2.6 De rijksoverheid en de organisatie van dans in Nederland

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) “werkt elke dag aan een slim, vaardig en creatief Nederland.” Vanuit de Nederlandse rijksoverheid is naast OCW ook het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) betrokken. OCW is betrokken als het gaat om dansen als vorm van kunst en waar het gaat om danseducatie. VWS is betrokken als het gaat om dans als vorm van sport. Hieronder wordt nader ingegaan op het beleid op het gebied van danseducatie, dans als kunst en dans als vorm van sport.

2.6.1 Danseducatie, kunstvakonderwijs

Door verschillende zintuigen te prikkelen, wordt het leren gestimuleerd. In de samenleving wordt bij educatie veel aandacht geschonken aan verbale en mathematische redeneringen.

¹² Flinkte toename in dansscholen. Kamer van Koophandel, 2018.

¹³ Behoeftenonderzoek koorzang, theater en dans. Kunstbalie, 2016.

Maar ook door het prikkelen van andere zintuigen (dan het horen van informatie en het waarnemen van informatie) het leren kan worden gestimuleerd. Dans nodigt mensen uit om in beweging te komen, te zien, te horen en te voelen. Uit verschillende studies blijkt dat aandacht voor dans op scholen, bijvoorbeeld de basisschool, belangrijk is (Robinson et al., 1999).

Daarnaast zijn er ook tal van dans(voor)opleidingen en verschillende dansdocent-opleidingen in Nederland. Binnen de Nederlandse dansvakopleidingen zijn er een ruim aantal dansers-in-opleiding actief. In Nederland worden verschillende dansvakopleidingen aangeboden. De opleidingen zijn vertegenwoordigd op verschillende niveaus van onderwijs: voortgezet onderwijs (vo), middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger beroepsonderwijs (hbo).

Nederland telt zes hbo-dansopleidingen en negen dansopleidingen op mbo niveau. Ook worden er opleidingen aangeboden door koepelorganisaties in de dans. Dansdocenten zijn werkzaam bij onder andere dansscholen, verenigingen, sportclubs en het hoger onderwijs. Dit kan in vast of tijdelijk dienstverband, maar een dergelijk beroep wordt voornamelijk beoefend als zelfstandige zonder personeel (zzp).

Basisonderwijs

Het basisonderwijs kent een aantal verplichte vakken, waaronder ook kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs. Dans kent zowel een focus op kunstzinnige oriëntatie als op bewegen. In 2009 (Reijntjes, 2009) is een meting uitgevoerd naar het aanbod aan dansonderwijs en/of -activiteiten. 52 basisscholen (van de 8000 scholen die via een enquête waren aangeschreven) werkten aan het onderzoek mee. Volgens 44 van de 52 scholen wordt te weinig dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden. De nadruk ligt meer op actief zelf bewegen dan op de beschouwing en analyse van de dans (Reijntjes, 2009). Hoe het op dit moment gesteld is met het dansonderwijs op basisscholen is niet bekend.

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs vindt men verschillende middelbare scholen met een zogenaamde DAMU-licentie (Dans- en Muziekscholen-licentie). De DAMU-licentie wordt aan een school verstrekt door de minister op verzoek van de school en is bedoeld voor leerlingen die een reëel perspectief hebben om door te stromen naar een dans- of muziekopleiding op hbo-niveau. Het doel van de beleidsregel is dat leerlingen de mogelijkheid hebben om deel te nemen aan een hbo-voortraject met verlichting van de studielast. Deze licentie wordt verstrekt aan scholen die kunnen aantonen dat zij de benodigde regelingen hebben om DAMU-leerlingen te ondersteunen.

DAMU-leerlingen volgen een relevant hbo-voortraject op een hogeschool tijdens hun middelbare schoolperiode. De DAMU-scholen worden daarom geacht te voorzien in de begeleiding van deze leerlingen middels een schoolplan dat afgestemd is op flexibiliteit in onderwijsprogramma en toetsing. Denk bijvoorbeeld aan vrijstelling van bepaalde vakken.

In het rapport van Oomens, Bekkers en Weijers (2018) wordt ingegaan op de beleidsregel vestrekking DAMU-licentie voortgezet onderwijs (Oomens et al., 2018). In het schooljaar

2017/18 maakten twaalf scholen gebruik van deze beleidsregel. Het totaal aantal DAMU-leerlingen op deze scholen is toegenomen van 664 in het schooljaar 2014/15 tot 853 in het schooljaar 2017/18. Zeven DAMU-scholen bieden zowel een hbo-vooropleiding dans als een hbo-vooropleiding muziek aan. Vier DAMU-scholen hebben alleen een hbo-vooropleiding dans. In de schooljaren 2014/15 tot en met 2015/16 stroomt meer dan de helft van de leerlingen door naar een hbo-opleiding dans of muziek. Vrijwel alle betrokkenen zijn positief over de DAMU-regeling, aldus het rapport van Oomens, Bekkers en Weijers (2018).

Mbo

Ook op mbo-niveau zijn er verschillende mogelijkheden tot het volgen van een dansopleiding. Er zijn tenminste negen Nederlandse onderwijsinstellingen die een soortgelijke opleiding aanbieden. Deze opleidingen vallen binnen mbo-opleidingen in het domein 'Artiest' of 'Sport en Bewegen'. De onderwijsprogramma's variëren qua focus (e.g. van 'allround' tot één specifieke dansstijl). Leerlingen van deze opleidingen worden, onder andere, opgeleid tot (commercieel) danser, docent dans, dansleider, -instructeur, -assistent, en/of choreograaf.

Hbo opleidingen

Jacobs en Van San (2010) geven aan dat in 2008 in totaal 760 studenten waren ingeschreven bij de bacheloropleidingen en 41 studenten bij de masteropleidingen. In het jaar 2008 stroomden 261 bachelor- en 26 masterstudenten in; per opleiding stromen er tussen de zestien en de zestig nieuwe studenten in. Het aantal Nederlandse studenten dat instroomt neemt af. Bij de masteropleidingen Choreografie worden slechts een beperkt aantal studenten toegelaten, elke twee jaar worden drie of vier studenten geselecteerd.

Nederland telt tenminste zeven onderwijsinstellingen die een dansopleiding op één of meerdere van deze niveaus aanbieden. Studenten kunnen na het afronden van hun opleiding onder andere aan de slag als (commercieel) danser, docent dans of eurytmie, maker, dansondernemer en/of choreograaf. Ook hier is er variatie in de onderwijsprogramma's, waarbij sommige curricula studenten 'allround' opleiden en andere zich richten op één specifieke dansstijl. Daarnaast wordt dansonderwijs in sommige gevallen aangeboden in samenhang met andere verwante vaardigheden zoals zang en acteren. In 2022 volgen ongeveer 1100 (1133) studenten een dansopleiding in het hoger beroepsonderwijs.

Gecombineerde opleidingen

Volgens het rapport 'Zicht op actieve cultuurparticipatie: thema's en trends in praktijk en beleid' (2014) zijn er een aantal gecombineerde opleidingen voortgezet onderwijs en kunsten, waaronder havo/vwo voor dans. Hier krijgen leerlingen naast een reguliere opleiding dagelijks dansles. Daarnaast bieden de roc's een aantal mbo-opleidingen aan waarin dans aan bod komt. Ook op het hbo zijn diverse opleidingen voor de dans, zoals dans en docent dans. Op masterniveau bestaan onder andere choreografie en danstherapie als opleidingen. Op de School voor Jong Talent van het Koninklijk Conservatorium kunnen talenten een klassieke dansopleiding combineren met regulier onderwijs.

Bachelor

De bacheloropleidingen dans zijn gebaseerd op een landelijk profiel en hebben twee uitstroomprofielen, namelijk danser en choreograaf. Alle opleidingen bieden het uitstroomprofiel tot danser aan en vier bieden ook het profiel choreograaf aan. Een aantal opleidingen hebben binnen het uitstroomprofiel nog andere afstudeervarianten zoals musicaltheater en musicaldanser. De kwalificaties van de opleidingen zijn geformuleerd op hbo-niveau.

Tijdens de bacheloropleidingen wordt veel aandacht besteed aan voorbereiding en oriëntatie op de arbeidsmarkt. De studie wordt vaak afgerond met een verplichte stage. De stages bij dansgezelschappen zorgen ervoor dat leerlingen leren op eigen benen te staan, leren contractgesprekken en functioneringsgesprekken te houden en leren zakelijke afspraken te maken. Hoewel de meeste leerlingen binnen een korte tijd na het afstuderen een baan vinden, zouden zij meer voorlichting willen over de beroepspraktijk. Een belangrijk onderdeel van de beroepsvoorbereiding is gelegen in de ambachtelijke vorming, omdat de techniek van belang is. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de theoretische kant van het dansen en het functioneren van het lichaam.

Alle bacheloropleidingen hanteren de wettelijke vooropleidingseisen. Dat komt erop neer dat de studenten in het bezit moeten zijn van een diploma havo, vwo of mbo niveau 4. Bovendien maken de opleidingen gebruik van een aantal aanvullende eisen zoals technische en fysieke vaardigheden en artistieke vaardigheden. Dit wordt getest door middel van een auditie en een intakegesprek. Opleidingen maken gebruik van professionele toelatingscommissies en hebben de beoordelingscriteria vastgelegd waarop de selectiecommissies hun oordeel baseren. Alle opleidingen hebben de selectiecriteria en de toetsingsprocedure vastgelegd in een protocol. Er wordt slechts een beperkt aantal studenten geselecteerd.

Master

Voor de masters is geen landelijk vastgesteld opleidingsprofiel met een beschrijving van beroepsgerichte competenties. De masteropleidingen Choreografie zijn ontwikkeld door onderwijsinstellingen. De competenties die zijn opgesteld, bouwen voort op de competenties die verworven zijn tijdens de bachelor. Er worden vier dimensies onderscheiden binnen het beroep van een choreograaf en op basis daarvan zijn de eindkwalificaties uitgewerkt. Deze vier dimensies zijn de artistieke, de technische, de theoretische en de maatschappelijke. Tijdens de master is er aandacht voor theoretische verdieping, onderzoek, het ambacht en de danstechniek. De kern van deze opleiding is 'Choreographic research', de artistieke onderzoeksvraag van de student staat daarom centraal in de opleiding.

Alle masteropleidingen gebruiken, net als de bacheloropleidingen, een professionele toelatingscommissie en beoordelingscriteria waarop de selectiecommissie hun oordeel kan baseren. Tijdens de selectie is de onderzoeks- en opleidingsvraag van de studenten van belang. Vanwege een beperkt aantal plaatsen op de arbeidsmarkt, wordt ook slechts een beperkt aantal studenten geselecteerd. Een instelling kan zelf bepalen welke toelatingseisen ze stellen voor een hbo-masteropleiding. Om toegelaten te worden tot een masteropleiding

choreografie moeten studenten beschikken over een diploma Dans, Docent Dans of een vergelijkbaar buitenlands diploma. De selectie van de studenten wordt in samenwerking gedaan met de beroepspraktijk. Eerst vindt er een voorselectie plaats en daarna een auditie met een danstechnisch onderzoek, een choreografieopdracht, een presentatie van de choreografie en tenslotte een individueel gesprek.

De masteropleidingen zijn gericht op het vergroten van het vakmanschap van de choreograaf. Bovendien is ook aandacht voor ondernemerschap en het netwerken en schrijven van projectvoorstellen. Ook tijdens de master kunnen de studenten stage lopen bij dansgezelschappen. Daarnaast worden de studenten gestimuleerd om regelmatig voorstellingen te bezoeken om vertrouwd te raken met de beroepspraktijk. De vakliteratuur die tijdens de master wordt gebruikt, is van wetenschappelijk niveau.

Musicalscholen

Dansopleidingen zijn door hun verbinding tussen jonge amateurtalenten en het professionele werkveld een belangrijke schakel binnen de dansdiscipline, zowel in Nederland als internationaal (Nederlandse Dansdagen, 2023). Ook hier spelen de opleidingen dus een belangrijke rol. In Nederland bestaan er naast opleidingen gefocust op dansen ook opleidingen die zich richten op muziektheater. Voorbeelden hiervan zijn de opleidingen bij het Nationaal Jeugd Musical Teater, Muziektheater bij Codearts, Artez, Fontys of opleidingen van Lucia Marthas of Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. De opleidingen zijn op mbo of hbo niveau en lopen uiteen qua kosten. Binnen de opleidingen zijn stages belangrijk. Vaak worden studenten hierbij niet betaald.¹⁴ Naast deze opleiding is er een divers aanbod aan vooropleidingen, theaterlessen, workshops en zomerkampen.

De opleiding tot balletdanser in Nederland

Op zeven tot negenjarige leeftijd kan auditie worden gedaan voor de pre-vooropleiding van een balletacademie. Deze kinderen kunnen naast een schoolopleiding een opleiding op hoog balletniveau krijgen. Vanaf tien, elf jaar kan auditie worden gedaan voor de vooropleiding. Er wordt auditie gedaan bij een balletacademie. Later instromen komt minder vaak voor. In het onderzoek zijn gesprekken gevoerd met mannelijke balletdansers die wat later zijn ingestroomd. De toelatingseisen, zo vertellen respondenten, zijn iets minder streng. Vanaf zestien jaar kan auditie worden gedaan voor de mbo-dansvakopleiding. Vanaf de leeftijd van zeventien, achttien jaar gaan balletdansers naar hbo-vakopleiding of naar een dansgezelschap. In 2013 richtte Ted Brandsen de Junior Company op. De Junior Company, op het moment van dit onderzoek bestaande uit zeventien dansers, bereidt jonge dansers voor op een carrière als balletdanser bij de grote (inter)nationale dansgezelschappen, waaronder het nationale ballet.

¹⁴ Bijvoorbeeld benoemd in groepsinterview D68

Netwerk dans

Naast dat de koepelorganisaties in het dans (particuliere) opleidingen aanbieden, zijn er dus erkende dansvakopleidingen op hbo en mbo niveau. De hbo-opleidingen zijn georganiseerd in het Netwerk Dans en de mbo dansopleidingen zijn georganiseerd via de MBO Raad. Echter gezien de twee kwalificatiedossiers, waaronder mbo dansopleidingen kunnen vallen, is er geen georganiseerd landelijk overleg.

2.6.2 Dans en cultuur, overheid

Naast de betrokkenheid van OCW op het gebied van onderwijs, is OCW ook betrokken bij dans als cultuuruiting. De overheid speelt geen grote rol als het gaat om dans. Vele dansproducties, bijvoorbeeld in de entertainmentsector, bij particuliere dansscholen of op de televisie, komen zonder hulp van de overheid tot stand. De rol van de overheid is groter daar waar het gaat om de artistieke dansproductie en dansvertoning. Volgens de Raad voor Cultuur (Sectoradvies Dans - Alles beweegt, 2018) komt dit omdat dansproducties duur zijn. Er moet lang worden gerepeteerd en er worden eisen gesteld aan de productie, bijvoorbeeld het decor, de cast, e.d.

Raad voor Cultuur

OCW kent op het gebied van kunst, cultuur en media de Raad voor Cultuur. Dit is een onafhankelijk orgaan dat gevraagd en ongevraagd advies geeft over beleid en subsidieaanvragen. Zo beoordeelt de Raad aanvragen voor de BIS. In 2018 adviseerde de Raad in 2018 in het rapport 'Alles beweegt', dat de potentie van de Nederlandse danssector beter benut kan worden. Volgens de Raad vindt het publiek zijn weg nauwelijks naar de dansvoorstellingen in de theaters. De Raad doet zowel een beroep op overheden als op de danssector om de zichtbaarheid en de toegankelijkheid van dans te vergroten. Ontwikkelingen uit de urban dans ontvangen eerder subsidie dan andere dansvormen, volgens de Raad. Het publiek is volgens de raad vaak hoger opgeleid en is vooral afkomstig uit de grote steden. Hoewel veel Nederlanders regelmatig dansen, bezoeken maar weinig Nederlanders voorstellingen, aldus de Raad. Om het bezoek te stimuleren adviseert de Raad om meer op maat aanbod te creëren met extra steun van overheden. De raad adviseert ook meer toenadering te zoeken tot theaters, het dansonderwijs, het amateurdanscircuit, de zorgsector en de sport.

Fondsen en subsidies

Het Fonds Podiumkunsten stelt subsidieregelingen beschikbaar, bijvoorbeeld voor het maken van dansrepertoire. Daarnaast bestaat het Fonds voor Cultuurparticipatie voor instellingen die dans inzetten voor cultuureducatie of om mensen in hun vrije tijd te laten deelnemen. Dit fonds stelt ook subsidie beschikbaar voor instellingen die internationale samenwerking en kennisuitwisseling willen onderzoeken. Verder bestaat het Nederlands Filmfonds voor makers en producten van dansfilms. Naast voornoemde fondsen zijn er lokaal (bijvoorbeeld op gemeentelijk niveau) soms ook subsidieregelingen van kracht.

Podiumkunst: dansgezelschappen

Nederland telt verschillende dansgezelschappen die gesubsidieerd worden door de (rijks) overheid. In deze paragraaf staan we stil bij deze gezelschappen. In 2022 verleent OCW aan vijf dansinstellingen subsidie vanuit de BIS; het gaat om Club Guy and Roni, Introdans, Nationale Opera & Ballet, Nederlands Dans Theater en Scapino Ballet Rotterdam. Tezamen tellen deze gezelschappen 204 actieve dansers. Dan zijn er nog 29 dansgezelschappen die subsidie ontvangen van het FPK. Dansgezelschappen komen in allerlei soorten voor. Het Nationale Ballet is het bekendste gezelschap van Nederland. Het gaat echter ook om kleinere en soms minder bekende gezelschappen. Volgens het sectoradvies Dans – Alles beweegt, kent Nederland ongeveer 40 professionele gezelschappen en zijn de meeste gezelschappen geformeerd rond een choreograaf die, zo stelt de Raad voor Cultuur, dan ook vaak de artistiek leider is.

2.6.3 Provinciaal en gemeentelijk beleid op gebied van cultuur

Terwijl de rijksoverheid gaat over de subsidiering van bijvoorbeeld de BIS gezelschappen, of evenementen van een (inter)nationale betekenis e.d., kennen provincies en gemeenten ook cultuurbeleid. Het gaat dan bijvoorbeeld om cultuuruitingen met een regionale (bovengemeentelijke) identiteit. Iedere gemeente kent een eigen cultuurbeleid. Gemeenten hebben daarin veel vrijheid, omdat de rijksoverheid de gemeenten daarin vrijlaten. Gemeenten dragen zorg voor de gemeentelijke culturele infrastructuur en subsidiëren ook lokale kunst- en podiumkunstaccommodaties. Cultuur is belangrijk voor een gemeente en onderscheidt de ene gemeente van de andere. Cultuur geeft een gemeente een eigen identiteit. Niet alleen nemen de podiumkunsten daarin een belangrijke plaats in, ook gaat de aandacht (soms) uit naar de nachtcultuur, waarbij aandacht bestaat voor dansevenementen. Zo presenteerde Utrecht in 2023 een nachtvisie en een beleidsnota nachtcultuur, waarbij het bijvoorbeeld ook gaat om dansbars, feestcafés en drukbezochte feestconcepten.

Utrecht: “In 2030 vormt het nachtculturaanbod in de stad een reële afspiegeling van de bevolkingssamenstelling. Voor uiteenlopende doelgroepen en leeftijden is er aanbod, en er is oog voor de behoeften van jongeren onder de 18 jaar. Jonge makers en organisatoren vinden bij de gemeente een welwillend oor voor hun ideeën; voor hen is er voldoende ruimte om een feest of een evenement te organiseren. De (sociale) veiligheid in de nacht is toegenomen: Bezoekers van nachtcultuur kunnen ongehinderd zichzelf zijn. In 2030 zijn het aantal plekken voor nachtcultuur uitgebreid en beter verspreid over de stad. De variëteit is toegenomen en de nachtcultuur is als geheel aanzienlijk gegroeid. Voor jonge creatieven is het aantrekkelijk om in Utrecht te blijven of naar Utrecht te komen. Clubs verschillen niet alleen in signatuur, sfeer en doelgroep, maar ook in omvang. In gebiedsontwikkeling is nachtcultuur structureel een punt van aandacht.”

Entertainment (niet-gesubsidieerd) en dans

De overheid staat verder op afstand wanneer het gaat om niet-gesubsidieerde organisaties/instellingen en niet-gesubsidieerde activiteiten. Dit geldt bijvoorbeeld voor dansproducties binnen de entertainmentsector, zoals musicals en televisieprogramma's

In Nederland was Joop van den Ende een belangrijke speler op het gebied van musicals. Inmiddels zijn alle aandelen van het oorspronkelijke bedrijf Musicalbedrijf Stage Entertainment en van een investeringsmaatschappij overgenomen door het Amerikaanse bedrijf Advance Publications.

Musicals vinden merendeels plaats in theaters. In de Nederlandse vrije danssector worden Stage Entertainment, MediaLane, Stardust Theatre BV, Studio100 en Efteling Theater gezien als de grootste producenten (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, z.d.). In 2000 werd de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP) opgericht. De VVTP bestaat uit 29 theater- en muziekproducenten die samen ongeveer 70% van het professionele podiumaanbod in Nederland verzorgen (VVTP, z.d.). Sommige producenten zijn ook een impresariaat en hebben daarmee een dubbelrol, namelijk ook als intermediair. Een andere plek waar veel dansers werken is binnen het showballet. Dit kan gaan om optredens op televisie of op bedrijfsevenementen.

Dansprogramma's op tv

In het laatste decennium is de belangstelling voor dans op televisie gegroeid met bijvoorbeeld programma's als 'So You Think You Can Dance', 'The Ultimate Dance Battle', 'Everybody Dance Now', 'Dance Dance Dance', en 'Dancing with the Stars' (Raad voor Cultuur, 2018). Hoewel slechts 9 procent van de Nederlandse bevolking aangaf wel eens naar een dansvoorstelling te gaan geeft een kwart aan wel eens naar dans op tv of dvd te kijken (SCP, 2013). Het kijken naar dans via internet is hierbij niet meegenomen. Veel professionele dansers en dansers in opleiding doen mee aan televisieprogramma's bij commerciële omroepen of bij de Nederlandse Publieke Omroep. Zij krijgen hier niet altijd voor betaald omdat deze optredens vaak worden bestempeld als 'voor de eer' (Raad voor Cultuur, 2018). De Raad voor Cultuur heeft in 2018 de minister voor Basis en Voortgezet Onderwijs en Media opgeroepen om iets te doen aan onderbetaling van artiesten in televisieprogramma's bij publieke en commerciële omroepen. Televisieprogramma's en talentenjachten kunnen voor dansers een opstap zijn voor hun carrière en zorgen voor meer naamsbekendheid (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, z.d.).

Overheid en dansscholen

De overheid speelt ook geen grote rol als het gaat om het dansaanbod binnen dansscholen, dansstudio's of dansverenigingen e.d. Iedereen kan dus een dansschool starten. De overheid komt 'slechts' in beeld wanneer bijvoorbeeld een vergunning nodig is voor een (groter) dansevenement.

2.6.4 Belangenorganisaties, platforms en andere netwerken

De kunstbond richt zich op de werkenden in de culturele en creatieve sector, waaronder ook het dansen valt. De Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) is de branchevereniging van de professionele podiumkunstproducenten in Nederland.

Stichting dansondernemers Nederland is een samenwerkingsverband van brancheorganisaties, wedstrijdbonden, vakverenigingen en dansondernemers. Deze organisatie is aangesloten bij de POS, het Platform Ondernemende Sportaanbieders. Zij vertegenwoordigen dansondernemers in de meest uiteenlopende dansstijlen. Een andere organisatie is Dansbelang. Dansbelang behartigt de belangen van dansprofessionals en -ondernemingen. De leden van Dansbelang zijn dansdocenten en dans/balletscholen die vooral werkzaam en actief zijn in de amateurkunst en de vrijetijdssector. Nederland kent ook koepelorganisaties die zich richten op een beroepsgroep, zoals de Nederlandse Vereniging van Dansleraren. Verder zijn er een aantal platforms actief waaronder bijvoorbeeld Stichting Danslink. Deze stichting is het platform voor de internationale dans in Nederland. Daarnaast bestaat het DansPlatform, dat zich inzet voor de belangen van dansorganisaties, dansscholen en dansgroepen. DansPlatform doet dit door te organiseren, kennisdeling te stimuleren en het vertegenwoordigen van dit dansveld.

Ook op internationaal niveau zijn verschillende organisaties actief. Zowel op internationaal als nationaal niveau zijn sommige van die beroepsgroepen verenigd in een koepelorganisatie. Een van de organisaties die zich op internationaal niveau inzet is de International Dance Council (CID, staat in het Frans voor: Conseil International de la Danse). Dit is de paraplu-organisatie voor alle internationale dansscholen in de wereld. Het betreft een organisatie die in 1973 is opgericht binnen UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation) en gevestigd is in Parijs. De huidige CID kent 170 landen die lid zijn. Het lidmaatschap omvat meer dan 2.000 institutionele leden (denk aan: federaties, dansscholen, gezelschappen, wedstrijden, festivals enz.) en meer dan 10.000 individuele leden (zoals: choreografen, docenten, danshistorici, bestuurders, critici en anderen).¹⁵ CID organiseert zelf geen competities of evenementen/festivals. Ook Nederlandse dansscholen zijn aangesloten bij CID.

De European Dance Council (EDC) richt zich op het promoten van de waarden van danskunst en danseducatie. De EDC stimuleert onder meer de danscreativiteit. De EDC legt de focus op het organiseren van vakbonden en het ontwikkelen van betere, eerlijkere en productievere arbeidsomstandigheden voor dansers e.a. en richt zich op het promoten van de waarden van danskunst en danseducatie. Er bestaan nog meer (inter)nationale organisaties. Relevant om te benoemen is dat zij zich bijvoorbeeld richten op een bepaalde beroepsgroep in het dansen. Zo is voor choreografen in 2006 een internationale federatie opgericht, de International Union of Choreographers.

¹⁵ <https://cid-world.org> bezocht februari 2023

2.6.5 Dans en sport

In Nederland heeft de rijksoverheid nauwelijks bemoeienis met de sport. In Nederland is het ontwikkelen en uitvoeren van sportbeleid vooral een taak van de sport zelf. In deze paragraaf gaan wij kort in op deze betrokkenheid.

Rijksoverheid, provincies en gemeenten

Het Ministerie van VWS richt zich vooral op beleid op het gebied van sport en bewegen. Daarnaast is de overheid betrokken bij de sportinfrastructuur, stimulering van top- en breedtesport en heeft de overheid een regiefunctie op landelijk niveau. De Minister van VWS geeft in haar brief van 21 november 2022 aan zich te richten op de volgende thema's: 1) Een vitale sportsector behouden en ontwikkelen 2) Bevorderen van kansgelijkheid in sporten en bewegen 3) Maatschappelijke waarde van topsport vergroten 4) Bevorderen van bewegen in het dagelijks leven.¹⁶ Op zowel landelijk als regionaal/gemeentelijk niveau worden sportakkoorden gesloten. Op landelijk niveau is in december 2022 het Hoofdlijnen Sportakkoord II tot stand gekomen onder de naam 'Sport Versterkt'. Het landelijk sportakkoord is getekend door vier partners waaronder, naast het Ministerie van VWS, de NOC*NSF, VNG/VSG en POS. Het gaat om het realiseren van drie ambities waaronder het versterken van het fundament, het vergroten van het bereik en het meer zichtbaar maken van de betekenis van sport. In de regel vertaalt een gemeente het nationale sportakkoord naar een gemeentelijk sportakkoord met eigen lokale samenwerkingspartners. De gemeente investeert in de sportaccommodaties en financiert (soms) sportevenementen. De provincies kennen provinciale sportakkoorden. De meeste provincies richten zich op thema's zoals duurzaamheid en de (verduurzaming van) accommodaties, waarbij de provincies samenwerken met de gemeenten.

De georganiseerde (private) danssport: internationaal, verschillende genres

Dans als sport betekent dat de sport regels kent die een basis vinden in de zoveel mogelijk gelijke krachtmeting, waarbij langs prestatievergelijking een winnaar wordt aangewezen. Deze beginselen van sport leiden tot een sport-specifieke sportorganisatiestructuur, met aan de top een machtige internationale dansfederatie. Deze internationale federatie organiseert internationale danswedstrijden en stelt de wedstrijdregels voor de dansdiscipline vast, zodat de discipline wereldwijd uniform van karakter is en dus over ter wereld herkenbaar. Er zijn echter tal van internationale en ook nationale koepelorganisaties in het dansen actief. Hieronder bespreken wij een aantal organisaties, waarbij zeker is dat dit -nog- geen volledig overzicht betreft. Het gaat dan om organisaties die zich op internationaal niveau op het bevorderen van dansen richten en vooral internationale wedstrijden organiseren.

Internationale koepelorganisaties, dansen als wedstrijdsport

World DanceSport Federation (WDSF) is de organisatie op internationaal niveau voor danssport en para-danssport. De organisatie wordt erkend door het Internationale Olympische Comité en het Internationaal Paralympische Comité. Er zijn volgens de website 91 aangesloten nationale

¹⁶ Kamerbrief, Vergaderjaar 2022–2023, 30 234, Nr. 329.

bonden lid van de WDSF. De organisatie organiseert internationale wedstrijden waaronder wereldkampioenschappen in latin en standaard ballroomdansen, zoals de foxtrot en de wals. De WDSF is gesprekspartner van het Internationaal Olympisch Comité (IOC).

En dan is er ook het World Dance Council (WDC) als de bond voor professionele dans. WDC organiseert de World Super Series in ballroom en Latin. Het doel is om dans te bevorderen over de gehele wereld. Het WDC kent ook een amateursafdeling, de WDC Amateur League.

Op internationaal niveau bestaat ook de International Dance Organization (IDO). IDO is een non-profitorganisatie die werd opgericht in 1981 in Italië. De IDO bestond oorspronkelijk uit Italië, Frankrijk, Zwitserland en Gibraltar. De huidige IDO kent ongeveer 90 landen die lid zijn; zij representeren meer dan 500.000 dansers verspreid over de hele wereld, aldus IDO. De IDO is betrokken bij het organiseren en toekennen van internationale danswedstrijden en danskampioenschappen. Daarnaast streeft IDO naar het verbeteren van de kwaliteit van de dansers en van de juryleden, onder andere middels educatie. De IDO vertegenwoordigt veel verschillende dansgenres. Zo kent de organisatie een Performing Arts afdeling, die staat voor onder andere flamenco en ballet. Ten tweede is er een Street Dance afdeling, representatief voor onder andere breaking en discodans. Tot slot is er de parendans afdeling met onder andere de Argentijnse tango en bachata.

In 2019 startte het World Dance Organisation (WDO). Deze organisatie is opgericht vanuit de behoefte van deelnemers, docenten, coaches, juryleden en organisatoren om amateurwereldkampioenschappen en andere dance evenementen te organiseren. Zowel deelnemers/dansers als organisatoren van wedstrijden en nationale dansorganisaties kunnen lid worden.

Naast bonden die zich richten op verschillende dansstijlen, zoals de NADB, zijn er ook internationale en nationale koepelorganisaties die zich richten op een bepaalde dansstijl. Zo bestaat de United Dance Organisation (UDO) is opgericht in 2002 en is een internationale streetdance organisatie die zich richt op streetdance en hiphop-dans. UDO organiseert wedstrijden in Nederland en organiseert ook Europese en Wereldkampioenschappen.

Zo bestaan nog veel meer internationale organisaties die de danssport reguleren of als belangenbehartiger optreden. Naast federaties die als overkoepelende organisatie functioneren waar andere organisaties en/of individuen lid van kunnen worden, bestaan er ook organisaties die zich richten op de organisatie van een bepaalde (open) competitie. International Dance Open is zo'n danscompetitie binnen Europa voor dansers van alle niveaus en alle leeftijden en in vele dansstijlen. Er bestaat onder meer een indeling in leeftijdscategorieën, waarbij deelname mogelijk is vanaf drie jaar oud, tot en met 18plus. Het doel van de organisatie is om jonge, getalenteerde dansers bij elkaar te brengen tijdens de wedstrijden.¹⁷ International Dance Open is een familie-evenement. Iedere club, organisatie, dansstudio of individu moet kunnen deelnemen.

2.6.6 De georganiseerde (private) danssport: nationaal

In deze paragraaf behandelen wij de verschillende federaties en bonden die op nationaal niveau relevant zijn. Daartoe is een selectie gemaakt. Er is een survey verstuurd aan

¹⁷ <https://www.internationaldanceopen.com/about-us> bezocht december 2022.

dansscholen. Daarin werd onder meer gevraagd naar de organisatie(s) waar de dansscholen bij zijn aangesloten. Deze organisaties staan hieronder vermeld. Sommige dansscholen zijn bij meerdere organisaties aangesloten. In deze paragraaf wordt hier een bondig overzicht van gegeven, zonder dat we hiermee volledig zullen zijn. De nationale bonden regelen vervolgens de nationale wedstrijden, waaraan de dansers die verbonden zijn aan de nationale bond kunnen deelnemen. In het dansen gaat het om meerdere internationale organisaties die zich bezighouden met de organisatie van wedstrijden. Ook op nationaal niveau zijn verschillende, soms rivaliserende, bonden actief. In het stijldansen, bijvoorbeeld, zijn meerdere nationale organisaties actief, die ook concurrenten zijn van elkaar. Het gaat in Nederland vooral om de NADB en de WDC Dutch AL/PL. Vanwege het feit dat er meerdere nationale organisaties zijn die Nederlandse kampioenschappen organiseren, zijn er ook verschillende Nederlandse kampioenen, terwijl het in sport van belang is dat er maar een winnaar is.

De Nederlandse Algemene Danssport Bond (NADB)

NOC*NSF is de koepelorganisatie die zorg draagt voor een afvaardiging naar de Olympische Spelen. NOC*NSF is aangesloten bij het IOC. Dansen is geen olympische sport.¹⁸ Om onder de regelgeving van NOC*NSF te vallen is het noodzakelijk dat de danser bij een bond is aangesloten die onder NOC*NSF valt. De Nederlandse Algemene Danssport Bond (NADB) is de enige danssportorganisatie die is aangesloten bij NOC*NSF. Naast de NADB zijn er wel andere vormen van dans die onder NOC*NSF vallen. Zo is jazzdans een onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU) en is de KNGU weer aangesloten bij NOC*NSF. De NADB is een vereniging naar Nederlands recht en lid van de WDSF. Bij de NADB zijn wedstrijddansers aangesloten. De NADB heeft aangegeven dat ongeveer 530 leden een wedstrijdlicentie hebben. In 2019 had de NADB volgens het jaarverslag ongeveer 1200 leden. Dit is volgens een respondent van de NADB ook in 2023, 1665 leden. Volgens de NADB zijn dit uitsluitend de wedstrijddansers, trainers, coaches, juryleden en (danssport)verenigingen/dansscholen.¹⁹ Naast stijldansen verenigt de NADB ook andere dansvormen zoals bijvoorbeeld streetdance, rock-'n-roll, twirlen en countrydans.

In 2024 zal breaking een onderdeel vormen van de Olympische Spelen in Parijs. De NADB kent een NADB Breaking Divisie. Er zijn selectiecriteria vastgesteld in samenwerking met de Breaking Commissie rondom uitzending van Nederlandse breakers naar WDSF Kampioenschappen en Breaking For Gold (BFG) ranking events in 2023. In samenwerking is ook het Nederlands team tot stand gekomen voor deelname aan de Olympische Spelen in Parijs in 2024. De NBL is aangesloten bij de NADB. De NBL is georganiseerd als een stichting en richt zich op het structureren van de Nederlandse breaking scene maar ook op het cultiveren en verspreiden van inzicht in aanverwante zaken zoals lesgeven en jureren en het meegeven van de normen en waarden van de hiphopcultuur aan de jongere generatie.

¹⁸ <https://nocnsf.nl/leden-van-nocnsf> bezocht 19 februari 2021.

¹⁹ <https://nadb.nl/wp-content/uploads/2020/06/6.Jaarverslag2019.pdf>

Danssport Op Maat is een partner van NOC*NSF en NADB. Een van de doelen van Danssport Op Maat is het behartigen van de belangen van stijldansers van Nederland, in het bijzonder voor dansers met een beperking, verstandelijk en/of m.b.t. gehoor- en gezichtsvermogen.

World Dance Council (WDC) Dutch AL/PL

Deze organisatie is niet zoals de NADB georganiseerd als een vereniging. Het betreft eerder een naam waaronder verschillende dansorganisaties samenwerken bij de organisatie van wedstrijden. Er is geen formeel bestuur en dansers hebben geen invloed op de organisatie. De samenwerking leunt op een aantal organisaties zoals Dancemasters (of de Nederlandse Bond voor Dansleraren), de NDO, de NVAD en een aantal regio-organisaties. Anders dan de NADB zijn er geen opleidingstrajecten voor trainers. Wel organiseert WDC workshops. De NVAD staat voor de Nederlandse Vereniging voor Amateur Danssport. NVAD is een vereniging die zich richt op het organiseren van danswedstrijden in competitieverband voor wedstrijdparen van eigen leden. De NDO (Nederlandse Danssport Organisatie) is een vereniging waarbij zowel amateur-dansers, dansleraren, trainers, dansscholen en dansverenigingen lid kunnen zijn. De Nederlandse Vereniging van Dansleraren, NVD, is opgericht om de dansleraren in Nederland te coördineren, het dansen te bevorderen en te helpen het beroep als dansleraar uit te oefenen. De Nederlandse bond voor dansleraren is te vinden onder de marktnaam Dancemasters en valt onder de WDC Dutch Amateur League. Dancemasters, vereniging voor dansscholen en dansleraren, is een vakvereniging voor dansleraren/-leraressen. Om bij deze groep te worden toegelaten is een vakdiploma vereist.

Wedstrijdorganisatoren, evenementenorganisatoren

De Nederlandse Dansdagen is een organisatie die zich inzet voor de Nederlandse Dans en streeft ernaar de stem van dans en de danskunstenaar luider te laten klinken. Het terugkerende festival van de Nederlandse Dansdagen toont belangwekkende ontwikkelingen in het danslandschap, gericht op theaterdans.

Naast verschillende koepelorganisaties zijn er tal van private organisaties actief die wedstrijden organiseren. Dutch Dance Sports bevordert bijvoorbeeld de danssport door het organiseren van wedstrijden op het gebied van streetdance (o.a. hiphop, breakdance, electric boogie, streetdance show), performing arts (o.a. ballet, belly dance, contemporary, show dance) en couple dance (salsa) (IDO). De Dance Waves Competition is een danswedstrijd voor België en Nederland samen. De wedstrijd is toegankelijk voor dansers van alle niveaus en alle leeftijden in de dansstijlen hiphop, modern, hedendaags, jazz en klassiek ballet. Royal Dance Competition is een internationale danswedstrijd voor alle leeftijden en niveaus voor modern, jazz, s – howdance, hiphop en cheerdance. Start Up Dance Competition is de hiphop/streetdance wedstrijd in Nederland voor startende solo, duo en team wedstrijdpartners. Het Holland Dans Spektakel bestaat uit open streetdance/hiphop wedstrijden, dus toegankelijk voor iedere danser en elk demoteam. Zij organiseren ook workshops. Dutch Dance Organisation (DDO) is een professionele wedstrijdorganisatie voor hiphop/streetdance, modern jazz/showdance, teams, solo, duo en parent & child. Shell We Dance organiseert een danswedstrijd in de theaters van Nederland op het gebied van freestyle, jazz, modern, street

en hiphop teams. HipHop Kingz festival is een hiphop evenement. Hip Hop Unite Nederland is de Nederlandse vertegenwoordiging voor hiphop wedstrijden van Hip Hop Unite – FISAF International en organiseert de Regionale en Nationale Kampioenschappen in Nederland in crews, solo, duo en battle 1 on 1. De Soneo Dance Challenge is een danscompetitie gericht op de dansstijlen streetdance / hiphop, breakdance, showdance, jazz, stunt cheerleading en cheerdance en freestyle. IDS staat voor International Dance Sport. IDS is aangesloten bij de NADB, richt zich op de erkenning van dans maar biedt ook evenementen aan voor alle dansvormen. En biedt lokale, regionale, nationale en internationale evenementen aan, voor alle dansvormen gecreëerd door dansers/coaches met jaren ervaring op dansgebied.

2.7 Samenvatting

Dans vormt niet alleen een belangrijke vorm van menselijke expressie en communicatie, maar maakt ook een belangrijk onderdeel uit van de cultuur. Door dansen ontstaat een gehechtheid binnen een bepaalde gemeenschap. Dans komt in allerlei verschijningsvormen voor: van stijldansen tot allerlei vormen van urban dance, van het traditionele volksdansen tot paaldansen. Iedere dansvorm kent een eigen geschiedenis, eigen kenmerkende bewegingen en vaak ook een eigen muzieksoort. Dansen is een bewegingsactiviteit en beïnvloedt het brein. Dansen heeft zich vooral ontwikkeld als een vorm van interpersoonlijke coördinatie door imitatie en synchronisatie. Dans vereist artistieke vaardigheden en lichaamsbeheersing. Dansers zijn interpreters; zij interpreteren in de regel het oorspronkelijke werk van de maker en scheppen daardoor ook weer een vorm van kunst. Dansen is net als sport een bewegingsactiviteit, vereist oefening en training, waardoor de prestatie steeds beter wordt. Dansen kan ook een sportvorm zijn. Een intrinsiek doel van de sport betreft het aanwijzen van een winnaar. Niet iedere dansvorm wijst een winnaar aan. Om dansen nader te duiden is een aantal intrinsieke kenmerken beschreven. Het gaat vooral om vormveranderingen van het lichaam, die op een bepaalde manier in tijd en ruimte zijn geordend, waarbij de ritmische bewegingen van het lichaam vaak (maar niet altijd) uitgevoerd worden in samenspel met muziek of poëzie. Naast wat dans is, komen aan dans ook functies toe. Dans is een vorm van verbeelding en communicatie en kan bijvoorbeeld emoties vorm en inhoud geven. Dans heeft ook functies op therapeutisch, cultureel, sociaal-maatschappelijk, pedagogisch, fysiek-fysiologisch en gezondheidsgebied. In de danswereld neemt de danser een centrale plaats in. Daarnaast zijn veel andere actoren actief, zoals choreografen, balletmeesters, producenten, enz. Het danslandschap kenmerkt zich door een zeer grote versnippering. Niet alleen zijn verschillende ministeries, ieder op het eigen terrein, betrokken bij het dansen. Ook bestaan een groot aantal organisaties die soms, ook bijvoorbeeld in het wedstrijddansen, rivaliseren met elkaar.

3

Literatuur: grensoverschrijdend gedrag in het dansen

In het vorige deel stond het dansen en de danswereld centraal. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar wat er in de literatuur bekend is over de risicofactoren voor grensoverschrijdend gedrag en naar het grensoverschrijdend gedrag zelf in het dansen. Vooraleerst wordt kort ingegaan op wat meer algemeen bekend hierover is in de (uitvoerende) kunsten. Vervolgens gaan we in op het dansen. Er bestaan, zoals uit het vorige hoofdstuk blijkt, vele verschillende dansstijlen. Het is mogelijk dat de omvang en soorten grensoverschrijdend gedrag per stijl verschillen. In de literatuur zijn dan ook onderzoeken specifiek voor een dansstijl terug te vinden. Daarom wordt hieronder een overzicht van de literatuur betreffende kwetsbaarheden of grensoverschrijdend gedrag naar de verschillende genres uitgesplitst. Specifiek worden behandeld: klassiek ballet, moderne dans (en ballet), stildansen en dans in het entertainment (media, musical, etc.). Daarnaast kijken we in deze paragraaf ook naar de beschikbare literatuur over grensoverschrijdend gedrag met betrekking tot de dansvakopleidingen.

3.1 De uitvoerend kunstenaar

De beschikbare literatuur is soms meer generiek gericht op alle uitvoerende kunsten, waaronder naast dansen, muziek en toneel. In deze paragraaf gaan wij in op wat bekend is over de uitvoerend kunstenaar in relatie tot ongewenst gedrag.

3.1.1 De toewijding van de uitvoerend kunstenaar

Michaële Deprince (balletdanser, zij danste acht jaar bij het nationale ballet) over dansen in 2018 in Jan Magazine: “Dansen zit in mijn bloed. Als ballerina heb ik de mogelijkheid om mijzelf uit te drukken met mijn lichaam, met beweging. Om de spanning los te laten, om voor even alle pijn en ellende van mijn kindertijd te vergeten, om te laten zien wie ik ben – zonder woorden, zonder te hoeven praten. Ik ben vaak genoeg ‘gevallen’.

Volgens de literatuur delen mensen die actief zijn binnen de uitvoerende kunsten, ook wel performing arts genoemd (muziek, dans en drama) enkele karaktereigenschappen. Zo hebben zij een enorme toewijding voor hun (vaak geïsoleerde) beroep, een passie voor kunst en veel doorzettingsvermogen. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de fysieke gezondheid. Zo gaan dansers en musici bijvoorbeeld vaak onverstandig om met pijn (denk aan doorgaan ondanks blessures) of zetten ze een tandje bij wanneer hun lichaam protesteert om beoogde doelen te kunnen blijven behalen (Diercks, Hesselink & Reinders, 2014). Ook gaat de leefstijl van performing artists gepaard met uitzonderlijk hoge levels van stress. Er is veel oefening vereist en optredens moeten perfect uitgevoerd worden, iets dat zorgt voor veel druk (Marchant-Haycox & Wilson, 1992). De druk volgt ook uit de jarenlange training, de onregelmatige werktijden, werkschema's, optredens en het trachten om dansdocenten tevreden te houden (Hamilton & Kella, 1992). In 2021 werd een verkennende studie over grensoverschrijdend gedrag in de culturele sector gepubliceerd (Van der Leden, 2021). In deze studie staat een literatuuroverzicht en worden casussen uitgewerkt, bijvoorbeeld uit de theaterwereld en de beeldende kunst. De studie gaat niet specifiek in op het dansen. Wel wordt een academie besproken in het onderzoek waar ook dansen wordt aangeboden en misstanden hebben plaatsgevonden.

3.1.2 Persoonlijkheid

De verschillende beroepen binnen de performing arts blijken samen te hangen met een gedeelde persoonlijkheid en andere persoonlijke karakteristieken. In een onderzoek werden acteurs, dansers, musici en zangers vergeleken op verschillende persoonlijkheidskenmerken. Resultaten lieten zien dat acteurs extravert en expressief waren en musici juist introvert en niet avontuurlijk. Zangers vielen tussen deze twee groepen in. Dansers waren ongelukkig, angstig en hadden een laag zelfbeeld. Ook rapporteerden veel dansers depressief te zijn (38%; Marchant-Haycox & Wilson, 1992). Wel moet opgemerkt worden dat in dit onderzoek met een laag aantal deelnemers per discipline (26-65 man) gewerkt is.

Bramante (2015) onderzocht dat de persoonlijkheid van uitvoerende kunstenaars zich vooral kenmerkte door openheid, vriendelijkheid en conscientieusheid. Dit waren zogenaamde sterke eigenschappen. Er bestond een lage neiging tot uitstelgedrag. Als negatief werd gesteld dat uitvoerende kunstenaars zelfvernietigend gedrag kunnen vertonen en er werd gesproken over stress, burn-out en andere psychologische problemen. Uit de steekproef die Hamilton en Kella (1992) uitvoerden bleek dat uitvoerend kunstenaars ook vijandiger kunnen zijn, minder zorgzaam en minder adaptief dan de algemene bevolking.

Bij acteurs kan het gebeuren dat ze de emoties van hun personages overnemen, waarbij de gespeelde emoties omslaan in echte emoties. Dit kan voelen als een verlies van controle en een beangstigende situatie zijn voor de speler. Als acteur functioneer je normaliter als een kanaal, je *channelt* het personage. Hierbij wordt de acteur vergeleken met een instrument, waarbij er een (veilige) afstand is tussen de emoties van het personage en de emoties van de acteur zelf. Op het moment er overlap tussen de emoties ontstaat, valt deze afstand weg, iets dat als onprettig ervaren kan worden (Wilson, 1991). Of hetzelfde zich voor zou kunnen doen bij dansers en in dezelfde mate, blijft echter een vraag. Dansers kunnen immers ook een personage vertolken.

3.2 Grensoverschrijdend gedrag in het dansen

Er is ook onderzoek beschikbaar dat ingaat op grensoverschrijdend gedrag in relatie tot het dansen, dansstijl of -genre. Deze paragraaf behandelt eerst een aantal meer generieke dansonderzoeken en beschrijft dan het grensoverschrijdend gedrag in relatie tot een deelverzameling van het dansen, de danssport en vervolgens binnen een bepaalde dansstijl of -genre.

3.2.1 Grensoverschrijdend gedrag binnen de gehele danswereld

De wetenschappelijke literatuur over grensoverschrijdend gedrag in de danswereld in Nederland is beperkt. In een studie door Ostwald (1994) werd aangegeven dat veruit de meeste dansers een serieuze blessure had (gehad) gedurende de periode van acht maanden. Performers zoals dansers zouden niet alleen lijden onder fysieke blessures, maar velen zouden ook lijden onder podiumangst, angst om blessures op te lopen, moeheid, financiële onzekerheid, verstoorde eetpatronen, alcohol en drugsgebruik (Kelman, 2000). Er is ook een kwalitatieve studie die heeft aangetoond dat seksuele intimidatie in de creatieve industrie, waaronder ook dans valt, veel voorkomt (Hennekam & Bennett, 2017). In verscheidene interviews met vrouwen werkzaam in deze industrie (N = 32) werd aangegeven dat seksuele intimidatie bij hun beroep hoort. Er werden vier factoren geïdentificeerd als oorzaak van dit probleem: concurrentie om werk, de cultuur van de creatieve industrie, (geslachtsgebonden) machtsverhoudingen en het belang van netwerken.

3.2.2 Grensoverschrijdend gedrag in de danssport in Nederland

Er zijn wel wat cijfers bekend binnen de danssport die beoefend wordt onder de vlag van NOC*NSF. Dit betreft echter maar een zeer kleine populatie van het totale aantal dansers in Nederland. In een recent onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse sport werd naar de omvang van verschillende soorten grensoverschrijdend gedrag in verschillende sporten gekeken (Mulders et al., 2020). In dit onderzoek deden in totaal 4408 mensen mee, waarvan 17,8% aangaf gedanst te hebben als kind. Hieronder staan de bevindingen uit dit onderzoek.

Emotioneel grensoverschrijdend gedrag

Van de deelnemers die de danssport beoefenden als kind (N = 712), gaf 18,5% aan wel eens emotioneel grensoverschrijdend gedrag (EGG) mee te hebben gemaakt binnen de danssport. Dit kon bijvoorbeeld in vorm van kritiek op sportieve prestaties zijn, kritiek op uiterlijk of gewicht of gepest worden. Ter vergelijking: de meeste EGG-gebeurtenissen kwamen voor in de sporten voetbal (39,7%) en hockey/rolstoelhockey (39,3%).

Lichamelijk grensoverschrijdend gedrag

Het percentage van de dansers in het onderzoek van Mulders et al. (2020) dat lichamelijk grensoverschrijdend gedrag (LGG) gebeurtenissen hebben meegemaakt was 2,2%. Hier vielen bijvoorbeeld gebeurtenissen onder als gedwongen sporten bij blessure/uitputting, geduwd worden en bekogeld worden met een voorwerp. De sporten waarbij LGG-gebeurtenissen het meeste voorkwamen waren voetbal (9,5%) en handbal (9,1%).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) gebeurtenissen, gaf 3,2% van de dansers aan dit wel eens meegemaakt te hebben. Hier vielen gedragingen onder zoals: seksuele opmerkingen, ongewenste/ongemakkelijke aanrakingen en ongelijk behandeld worden. Sporten waar SGG-gebeurtenissen het meest voorkwamen waren korfbal (7,2%) en hockey/rolstoelhockey (4,2%).

Overig grensoverschrijdend gedrag, jury sport, dubbele petten en oneerlijke jurering

In een internationaal onderzoek wordt gewezen op de dubbele petten in de danssport. Bijvoorbeeld het uitoefenen van het vak van dansdocent en tevens het zijn van jurylid. Dit beperkt mogelijk de objectieve beoordeling van dansers en vergroot het risico op 'vriendjespolitiek'. Ook komt bevoordeling van dansers uit het eigen land voor. Uit een onderzoek op het World Dance Sport Federation Wereldkampioenschap 2019 in Moskou bleek dat juryleden bij de ballroom wedstrijd paren uit hun eigen land significant hoger beoordelen dan dansparen uit andere landen (Singina, 2022).

3.2.3 Grensoverschrijdend gedrag in het dansen per stijl/genre

In deze paragraaf wordt per stijl/genre ingegaan op grensoverschrijdend gedrag, zoals beschreven in voornamelijk de internationale literatuur.

Klassiek ballet

Bij klassiek ballet is het uiterlijk belangrijk. De dansers worden geacht dun en lenig te zijn. Ook worden er perfect uitgevoerde en sierlijke bewegingen geëist. Daarnaast is de balletwereld zeer hiërarchisch en competitief. Ballet is, zowel klassiek als modern, een gracieuze dans waarbij alles er perfect uit lijkt te zien. Hierbij is het de vraag wat een streven naar perfectie met dansers doet.

Bij professionele balletdansers zitten de trainingsschema's over het algemeen zo vol dat dansers vaak last hebben van chronische vermoeidheid, slaapttekort, stress en moeite met ontspannen (Hamilton, 2015). Daarnaast blijkt uit een kwalitatieve studie in Zuid-Afrika dat professionele balletdansers (N = 9) door de hoge druk een laag gevoel van eigenwaarde hebben (van Staden, Myburgh & Poggenpoel, 2009). Ook bleek dat een beroep als ballerina relaties met anderen en toekomstgerichtheid van de dansers sterk beïnvloedt. Dit zou mogelijk verklaard kunnen worden door de eis om perfect te zijn, het is nooit goed genoeg.

Niet alleen de dans zelf moet perfect zijn, ook het uiterlijk lijkt van groot belang. Slank zijn helpt de prestatie (denk aan hoger kunnen springen, makkelijker opgetild worden), balletkleding is afgestemd op dunne lichamen en (zeer) dunne balletdansers krijgen vaker de hoofdrol dan balletdansers die minder dun zijn (Ozgen & Kisac, 2009; Van Durme et al., 2012). Zowel mannelijke als vrouwelijke balletdansers roepen dan ook een typerend beeld op van dunne en gespierde mensen. Dit heeft invloed op de dansers. Zo bleek uit een studie dat vrouwelijke balletdansers (N = 38) een lagere zelf- en lichaamsperceptiescore hebben wanneer zij in een loszittende kleding dragen, dan wanneer zij een strakke, weinig verhullende outfit dragen die alle aspecten van het lichaam toont en mogelijk accentueert (Price & Pettijohn, 2006). Onderzoek onder Italiaanse dansers liet zien dat dat mannelijke balletdansers minder stereotype mannelijke lichaamsvormen hebben (e.g. laag BMI) dan mannen die niet op ballet zitten (Ravaldi et al., 2006).

De focus op een uiterlijk ideaalbeeld is gevaarlijk. Een onderzoek onder professionele Amerikaanse balletdansers liet zien dat balletdansers geregeld te weinig aten. Overmatig bewegen en weinig eten leidt tot verschillende gezondheidsklachten bij balletdansers, zoals amenorroe (het uitblijven van de eerste menstruatie, soms tot wel drie jaar) of het enkele maanden stoppen met menstrueren (Hamilton, 2015). Een deel van de balletdansers ontwikkelt een eetstoornis zoals anorexia of boulimia. Eetstoornissen komen relatief vaak voor onder balletdansers en gaan gepaard met negatieve gevolgen, zoals grote onzekerheid over het eigen lichaam en/of uiterlijk (Leonkiewicz & Wawrzyniak, 2022; Sundgot-Borgen & Torstveit, 2004).

Dansers kenmerken zich in de regel door een sterk en gezond ogend lichaam. Dansers zijn regelmatig onzeker over het uiterlijk en dit kan emotionele stress veroorzaken. Zo toont een kwalitatieve studie uit Canada aan hoe de balletwereld de emotionele gezondheid van dansers negatief kan beïnvloeden (McEwan & Young, 2011). Door onder andere autoriteits- en machtsstructuren, de prestatiedruk en perfectionistische houdingen van instructeurs ervaren dansers een enorme druk. Alhoewel dit het succes in de balletdans kan vergroten, brengt het ook gezondheidsrisico's met zich mee. Zo worden pijn en blessures gebagatelliseerd en ervaren dansers gevoelens van schaamte, schuld en angst. Een longitudinale studie toonde

aan dat ook jonge balletdansers (N = 12) al regelmatig te maken krijgen met emotioneel lijden omwille van de kunst (Pickard, 2021). In een Nederlandse documentaire vertelt een moeder van een 13-jarige ballerina dat haar dochter regelmatig tranen in haar ogen heeft staan tijdens een training van haar strenge docent (Snakkers & Leter, 2018). De moeder vertelt dat de docent hier geen aandacht aan schenkt zodat de jonge ballerina leert uitdagingen te overwinnen.

In een studie onder zestien vrouwelijke en negen mannelijke Kroatische balletdansers binnen een professioneel dansgezelschap komt naar voren dat balletdansers extreme methoden hanteren om af te vallen, waaronder roken en het gebruik van laxerende middelen. De onderzoekers ontdekten dat een derde van de mannelijke dansers aan binge-drinking deed en dat 20% van de vrouwelijke balletdansers meer dan 20 sigaretten per dag rookten. Het gebruik van alcohol wordt gerelateerd aan het willen verminderen van stress en zou volgens de studie ook onder atleten voorkomen. Het vele roken zou typisch iets zijn voor de dansers (Sekulic & Peric, 2010).

Naast eetproblematiek en emotionele klachten komt ook fysieke overbelasting veel voor onder balletdansers (McEwan & Young, 2011; Pickard, 2021). Bij balletgezelschappen ligt er druk op het creëren van vernieuwende choreografieën waardoor dansers hun fysieke grenzen steeds verder moeten oprekken (Hamilton, 2015). In een Noorse studie onder professionele balletdansers bleek dat 75% van de dansers last had van een blessure (N=41, Byhring & Bø, 2002). Daarnaast laat onderzoek waarbij 52 professionele balletdansers een jaar gevolgd werden zien dat balletdansers gemiddeld 7 blessures per jaar hebben, een relatief hoog aantal. Klachten werden pas als een blessure geteld wanneer de danser minimaal 24 uur niet meer kon dansen (Allen et al., 2012). Er zijn verschillende verklaringen voor de hoge mate van blessures bij balletdansers. Het gebruik van spitzen veroorzaakt bijvoorbeeld buitengewone lichamelijke belasting waardoor balletdansers extra kwetsbaar zijn voor voet- en enkelblessures. Ook de herhaling van bepaalde bewegingen, het maken van (grote) sprongen en dansen op te harde of te zachte vloeren leveren blessures op (het type vloer is bij ballet van groot belang; Hamilton, 2015). Tot slot zijn de vroege leeftijd waarop professionele balletdansers beginnen (5 tot 8 jaar) en de relatief korte periode waarin ze te maken krijgen met intense lichamelijke inspanning (de meesten stoppen rond hun 30ste) een risicofactor voor fysiek letsel (Allen et al., 2012; Diercks, Hesselink & Reinders, 2014; Hamilton, 2015). Deze extreme fysieke belasting bij ballet zien we terug in de Nederlandse documentaire 'De balletmeesters'. Hierin geeft balletmeester Guillaume Graffin aan: "Het is fysiek niet correct om balletdanser te zijn. We vervormen ons lichaam zó esthetisch en fysiek met alle passen (...) dus we slopen onszelf best wel." (Herman Dolz, 2014).

De onzekerheid onder balletdansers en de afhankelijkheid van machtsfiguren (denk aan een choreograaf en balletmeester) voor een baan in deze competitieve wereld vergroot het risico op ongewenst gedrag tegenover de dansers. Een Canadese studie onder professionele (oud-)balletdansers toonde inderdaad aan dat dansers alles opofferen voor het streven naar uitmuntendheid in de dans (Moola & Krahn, 2018). De deelnemers aan dit onderzoek (N = 20) gaven in interviews aan dat zowel emotioneel als seksueel ongepaste opmerkingen en aanrakingen normaal en geaccepteerd waren in de balletwereld. Tevens vormden blessures een bron van het gevoel van vervangbaar zijn en verwaarlozing. Ook tussen de machtsfiguren

zelf spelen scheve machtsverhoudingen een rol. Het is voor vrouwen nog steeds moeilijk om een leiderschapspositie te bemachtigen binnen de balletwereld, vooral wanneer we van posities met creatieve invloed spreken. Zo besturen vrouwen bijvoorbeeld wel balletscholen, maar bijna geen grote balletgezelschappen. Ook zijn zij zelden betrokken bij de choreografieën voor grote stukken. In Amerika vindt men bijvoorbeeld veel meer balletstukken die door mannen ontwikkeld zijn dan door vrouwen (DeFrank-Cole & Nicholson, 2016; Meglin, 2012).

Moderne dans

Net als bij ballet is het ook bij moderne dans gebruikelijk om ondanks pijn en blessures door te zetten (Van Winden, 2019). Zo blijkt fysieke overbelasting ook voor te komen onder moderne dansers. Uit een onderzoek in Amerika onder 42 dansers in een modern dansgezelschap bleek bijvoorbeeld dat letsel in gewrichten en spieren veel voorkomt, vooral bij jonge dansers (Bronner, Ojofeitimi & Rose, 2003). In dit onderzoek werd een interventie opgezet waarin werd getracht werd musculoskeletaal letsel onder dansers te verminderen. Middels casemanagement en het aanbieden van medische hulp bleken blessures onder de dansers inderdaad sterk af te nemen.

Voor recent onderzoek uit België heeft Willemyns in haar masterscriptie specifiek gekeken naar grensoverschrijdend gedrag in de professionele danssector in België (2021). Aan de hand van semigestructureerde interviews (N = 11) identificeerde dit onderzoek dat vrouwelijke dansers (in zowel klassiek ballet als moderne dans) kwetsbaar zijn voor grensoverschrijdend gedrag. Met name seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt genormaliseerd te worden. Dit wordt ten eerste verklaard doordat het lichaam het ultieme instrument is van dansers. Hierdoor ontstaat een grijze zone: aanrakingen kunnen functioneel zijn. Ten tweede heerst er al jaren een cultuur waarin toewijding en volgzzaamheid (vooral door vrouwen) geëist worden. Ten derde is de danssector een onzekere arbeidsmarkt; dit vergroot voor dansers de afhankelijkheid van (mogelijke) werkgevers. Hierdoor lijkt er een zwijg- en tolerantiecultuur te zijn ontstaan. Machtsmisbruik en seksueel grensoverschrijdend gedrag worden verzwegen.

Alhoewel dans over het algemeen geassocieerd wordt met een negatief zelfbeeld (Leonkiewicz & Wawrzyniak, 2022), is er ook een onderzoek geweest dat aantoont dat vrouwelijke moderne dansers (N=77) juist een positiever zelfbeeld hadden dan een vrouwelijke niet-danser controlegroep (Langdon & Petracca, 2010). Tevens bleek dat dansers een lagere drang hadden voor dun zijn en zelfobjectivering. Wel toonde het onderzoek aan dat een identiteit als danser negatief correleert met lichaamswaardering.

Stijldansen

Van alle dansen lijkt stijldansen een van de meest extreme uitingen van traditionele verschillen tussen mannen en vrouwen. Een specifiek kenmerk van (wedstrijd)stijldansen is dat er bijna altijd in man-vrouw paren gedanst wordt. Daarnaast spelen ook uiterlijk vertoon en sensualiteit een grote rol (denk aan veel make-up, 'verleidingsdansen', flamboyante en sexy kleding voor de vrouwen en nette kleding voor de mannen). Hieronder identificeren we enkele risico's voor grensoverschrijdend gedrag die de cultuur rondom stijldansen met zich meebrengt.

De man en vrouw hebben tijdens het stijldansen elk een eigen rol, die sterk gebaseerd is op traditionele genderrollen: mannen leiden en vrouwen volgen. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij ballroom, latin, de Argentijnse tango en salsa (Davis, 2015; Harman, 2018; Wieschialek, Archetti & Dyck, 2003). Mannen kiezen de stappen en de volgorde, en wanneer en waar ze bewegen op de dansvloer (Harman, 2018). Dit is ook terug te vinden in handboeken voor stijldansen. Hierin wordt bijvoorbeeld benadrukt dat het belangrijk is dat vrouwen focussen op de man om zo tijdig te voelen wanneer ze naar een volgende pas geleid worden. Mocht het voorkomen dat de man een fout maakt, dan corrigeert de vrouw niet en blijft zij volgen (Moore, 2002). De rollen voor mannen en vrouwen berusten daarnaast vaak op heteroseksuele erotische passie, vooral bij latin (Byczkowska-Owczarek, 2019). Er is iemand die verleidt (de man) en iemand die verleid wordt (de vrouw). De dans zelf kan gezien worden als een verleidingsspel. Dit soort optredens worden aangemoedigd door dansdocenten en juryleden, zelfs als het koppel geen romantische interesse in elkaar heeft (McMains, 2006; Harman, 2018).

De leidende en volgende rol gaan gepaard met twee verschillende verwachtingspatronen voor mannen en vrouwen. Zo wordt van vrouwen verwacht dat ze expressief zijn in hun emoties terwijl mannen daarentegen stoïcijns moeten blijven (Byczkowska-Owczarek, 2019). Dit ziet men terug in de kleding die gedragen wordt tijdens stijldansen (Byczkowska-Owczarek, 2019; Davis, 2015; Marion, 2008). Mannelijke stijldansers hebben een uniforme look, vaak een pak. Vrouwen hebben kleurrijke kleding aan en dragen altijd een jurk. Kenmerkend aan deze jurken is dat ze veel huid laten zien. De vrouwelijke rol wordt bij de wedstrijden vaak verder aangedikt met valse wimpers, veel make-up, fake tan, nepnagels en uitgebreide styling van het haar. Voor de mannen ligt er veel minder druk op uiterlijke verzorging, al wordt er wel verwacht dat zij netjes voor de dag komen (Harman, 2018). Dit is een groot contrast met andere dansstijlen waarbij kleding en uiterlijk veel minder sterk op geslacht berusten, zoals bij musicaldans (Marion, 2008). Seksualiteit en uitdagen zitten dus verweven in het stijldansen. Dit kan aanzet geven tot ongewenst gedrag buiten de dansvloer.

Belangrijk om op te merken is dat de gespeelde rollen vaak niet overeenkomen met de realiteit. In Buenos Aires zijn bijvoorbeeld tango-salons te vinden waar de vrouwen hoger opgeleid zijn en naast het dansen hogere functies hebben dan de mannen. De genderrollen tijdens stijldansen kunnen daarom gezien worden als een spel, waarbij dansers een rol spelen (Davis, 2015; Harman, 2018). Zo is het niet ongebruikelijk dat vrouwen tijdens het dansen wel degelijk invloed op de passen uitoefenen (e.g. door de man verbaal aan de passen te herinneren of te anticiperen op bepaalde bewegingen). Ook zijn er vrouwen die leren om de leidende rol aan te nemen. Dit helpt ze om beide rollen beter te begrijpen en kan een voordeel zijn wanneer zij weer de rol van volger aanneemt (Harman, 2018).

Ook bij stijldansen zien we terug dat de dansers worstelen met hun lichaamsbeeld. Zo is er in een Braziliaans studie onder professionele ballroomdansers gekeken naar de tevredenheid van de dansers over hun lichaam (N=320; Cardoso et al., 2021). De deelnemers vulden een vragenlijst in over onder andere hun tevredenheid over hun lichaamsbeeld en over eetstoornissen. Uit de analyse bleek dat de meerderheid van de dansers (56%) ontevreden was met zijn of haar lichaam. De dansers scoorden gemiddeld gezien laag op de metingen voor eetstoornissen. Wel bleek dwangmatig eetgedrag voor te komen onder de dansers. Een andere

studie onder ballroomdansers toonde aan dat vrouwen een hogere mate van ontevredenheid ervaren ten opzichte van hun lichaamsbeeld in vergelijking met mannen (Fonseca & Gama, 2011). Overigens moet er bij deze studies wel vermeld worden dat er alleen is gekeken naar ballroom dansers. Alhoewel het dus zo is dat de meerderheid van deze groep ontevreden lijkt met zijn/haar lichaam, is er geen vergelijking getrokken met een controlegroep. Er kan dus niet geconcludeerd worden dat ballroomdansers minder tevreden zijn over hun lichaam dan andere groepen in de samenleving.

3.2.4 Dans binnen de entertainmentindustrie

In België zijn recent verontrustende berichten in de media over grensoverschrijdend gedrag in de creatieve sector naar buiten gekomen (Tielens, 2022). Ook in de wetenschappelijke literatuur zijn er verschillende onderzoeken naar ongewenst gedrag in deze sector bekend. Zo bleek uit een onderzoek in de mediasector in België dat seksueel overschrijdend gedrag veel voorkomt (Willekens, Sjongers & Lievens, 2020). In de competitieve wereld van de media had een groot deel van de deelnemers (n totaal = 2023, waarvan 7.6% dansers) wel eens te maken gekregen met seksueel getinte grapjes en opmerkingen, ongewenste aanrakingen of zelfs misbruik. Daarnaast beargumenteert Kaufman (2019) dat theaterdanserplekken in Amerika een bron van seksuele intimidatie zijn. Dansers zijn erg onzeker in het vinden van (vast) werk. Dit aspect, samen met de extreme hiërarchische aard van de danswereld vol met machtsstructuren, maakt dat dansers kwetsbaar zijn voor uitbuiting en (seksueel) misbruik (Gabrielle, 2019). Seksuele intimidate in deze wereld lijkt dan ook genormaliseerd en geaccepteerd te worden.

Er is een grootschalig onderzoek in de entertainment sector naar (seksueel) grensoverschrijdend gedrag geweest waarin 42 landen zijn meegenomen (N>400.000; International Labour Organization, 2020). Hierin gaf 34.3% van de respondenten aan dat zij seksueel grensoverschrijdend gedrag gezien hadden. Daarnaast gaf 40% aan dat zij zelf te maken hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit betrof niet alleen handelingen maar ook seksueel getinte opmerkingen. Veruit de meeste mensen (71.70%) waren actief in de subsector live entertainment (waar onder andere muziek, dans, opera, en theater onder vallen) toen het grensoverschrijdende gedrag plaatsvond.

Alhoewel het algemene beeld heerst dat de theatersector een open, inclusieve en vrije wereld is waarbinnen iedereen zichzelf mag zijn, lijkt dit nog niet overal realiteit te zijn. In westerse delen van de wereld wordt theatrale dans nog steeds als typisch vrouwelijk gezien en als onconventioneel voor mannen. Zo blijkt uit recent onderzoek onder mannen in de theatersector dat er nog steeds een systeem bestaat waar ongelijkheid, onderdrukking en machtsposities voorkomen (Christofidou, 2022). Ook worstelen deze mannen nog steeds met homofobie.

3.2.5 Dance-events (recreatie) en het gebruik van drugs

Het gebruik van drugs en de ziekenhuisopname van personen die drugs hebben gebruikt is tijdens bepaalde dansgelegenheden of bepaalde dance-events, hoger dan wanneer er geen dance-events zijn. (Gresnigt et al, 2022; Hunt & Evans, 2018). Het gaat vooral om het gebruik van

recreational drugs. Ter Bogt en Engels (2002) onderzochten het gebruik van MDMA binnen de Nederlandse jeugdcultuur, meer specifiek de house-scene. Het gebruik van recreational drugs kan gevolgen hebben voor school- en werkprestaties. Hoewel de meeste wetenschappelijke literatuur zich richt op MDMA of ecstasy, blijkt uit een Belgische studie onder 775 bezoekers van dance-events, clubs en rock festivals in België, dat het gebruik van drugs 2,5 keer hoger is onder personen die van dansmuziek houden. Personen die naar rockconcerten gaan gebruiken in vergelijking tot bezoekers van dance events minder drugs (Van Havere, Vanderplassen, 2011).

3.2.6 Dansvak- en docentopleidingen

Studenten die een beroep in de dans ambiëren kunnen een dansvakopleiding volgen. Studenten komen bij deze opleidingen terecht in een fysiek en mentaal veeleisende omgeving waar de druk erg hoog ligt. Dit resulteert vaak in stress en andere klachten onder dansers (Van Winden et al., 2021). Zo bleek bij een onderzoek naar 130 dans(docent)studenten die in hun eerste studiejaar van het Codarts Rotterdam zaten (een Nederlandse kunstvakhogeschool), dat 97% minstens één blessure, mentaal probleem of ander gezondheidsprobleem had tijdens het jaar. Bijvoorbeeld 81% van de studenten kreeg te maken met blessures waarbij 58% hier serieus door beperkt werd (dus: minder of niet meer kon dansen). Ongeveer 45% rapporteerde een mentaal probleem, dat in sommige gevallen ook zo ernstig was dat dansen niet meer mogelijk was (Van Winden et al., 2019).

De ervaringen binnen een dansvakopleiding kunnen dus erg stressvol zijn en in sommige gevallen zelfs grensoverschrijdend. Op sommige opleidingen worden studenten namelijk aan verschillende emotionele en mentale misdragingen onderworpen. Zo is er recent een rapport verschenen in Oostenrijk waaruit bleek dat leerlingen op de prominente balletschool de Weense Staatsopera zijn vernederd en mishandeld (NOS, 2019). In Krakau kwamen er meldingen binnen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik bij een dansopleiding (Shift Culture, 2021).

Uit onderzoek blijkt dat dansstudenten moeite hebben met de nadruk op het 'ideale lichaam' (Green, 2001). Er blijkt dan ook een verhoogd risico op eetstoornissen te zijn bij dansstudenten (Robson, 2002). Daarnaast toont een Amerikaanse mixed method studie van Risner (2014) aan dat mannelijke dansstudenten regelmatig te maken krijgen met pesten en intimidatie (N = 33). Uit onder andere een online vragenlijst en interviews bleek dat mannelijke studenten (leeftijd 13-18) homofoob benaderd werden, ongeacht hun geaardheid. Een andere kwantitatieve studie liet zien dat veel dans(docent) studenten (N = 134) kampen met psychische problemen zoals angst, stress en constante vermoeidheid (van Winden et al., 2020).

3.3 Risicofactoren

Er zijn verschillende factoren die het risico op grensoverschrijdend gedrag in het dansen kunnen beïnvloeden. We behandelen in deze paragraaf de belangrijkste risicofactoren op

basis van de literatuur. De meeste risicofactoren doen zich voor wanneer dans intensief wordt beoefend/als professie wordt beoefend of binnen afzienbare tijd beoefend zal worden.

3.3.1 Dansen belicht door de Raad voor Cultuur, risicofactoren

De Raad voor Cultuur (Raad voor Cultuur, 2022) heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen het grensoverschrijdend gedrag in culturele en creatieve sector in kaart gebracht. Middels literatuuronderzoek en gesprekken met betrokkenen kwam de Raad onder meer tot de conclusie dat de sector kampt met vooroordelen en stereotypering die bewust of onbewust worden toegepast door de zogenaamde poortwachters. Poortwachters zijn belangrijke personen voor een uitvoerend kunstenaar om het vak uit te kunnen voeren. Het gaat dan bijvoorbeeld om docenten of castingdirecteuren. Door het feit dat er veel aanbod is en weinig vraag, komen poortwachters veel macht toe. Hierdoor worden groepen buitengesloten en is er een gebrek aan diversiteit en inclusie. Ook wordt gesproken van een zwijgcultuur. Er zijn weliswaar structuren die zien op sociale veiligheid maar slachtoffers weten deze niet te vinden, of wantrouwen deze.

3.3.2 Arbeidsonzekerheid, danser

Een Australische studie volgde professionele dansers om te kijken naar de danscarrière en de identiteit (Bennett, 2008). Een duurzame danscarrière is voor weinig mensen weggelegd, concludeerde Bennett en dus dienen dansers zich breder te oriënteren en ontwikkelen dan alleen als uitvoerend danser. Dit is echter lastig omdat 'danser' niet een gewoon beroep is, maar een stukje van iemands identiteit.

Er zijn verschillende soorten professionele dansers die hun boterham kunnen verdienen met dans. Denk hierbij bijvoorbeeld aan musicalsterren, dansers in het entertainment (videoclips, televisie, concerten, etc.) en aan dansers in professionele dansgezelschappen zoals het nationaal ballet. Deze arbeidsmarkt is echter erg krap, er zijn veel meer dansers dan dat er relevante beroepen zijn. Deze onzekerheid over het vinden van een baan kan stress veroorzaken en de eigenwaarde van dansers verminderen (Kim et al., 2020). Ook fysiek eist de arbeidsonzekerheid zijn tol. Zo dansen mensen vaak door met blessures uit angst om een contract of rol te verliezen. Onderzoek onder professionele dansers in Australië (N=146) wijst uit dat 62% een stigma rondom het oplopen van blessures ervaart en dat 51% daardoor het rapporteren of behandelen van een blessure uitstelt. (Vassalo et al., 2019). Doordat dansers dusdanig afhankelijk zijn van degene die beslissen of zij wel of niet een arbeidscontract aangeboden krijgen, kunnen er erg hoge eisen aan hen gesteld worden. Daarom staat er ook vaak weinig tegenover zo'n contract: lage salarissen en matige secundaire arbeidsomstandigheden. Er kan dus makkelijk misbruik gemaakt worden van de dansers.

Naast contractuele omstandigheden blijkt dat werknemers in de culturele sector vaak ook slechter behandeld worden. Zo hebben werknemers in de competitieve culturele sector regelmatig te maken met (seksuele) intimidatie (Willekens, Siongers & Lievens, 2021; Kaufman 2019).

Ook in Nederland wordt gewezen op het risico van los-vaste arbeidscontracten (Raad voor Cultuur, 2022). Er is een zwakke beroepsvertegenwoordiging onder dansers, zo stelt de Raad.

Deze baanonzekerheid resulteert in een afhankelijke en kwetsbare positie voor mensen in het werkveld.

Voor professionele dansers kan het leven na de dans op hoog niveau lastig zijn. Het kan voor dansers voelen alsof zij in een zwart gat belanden wanneer zij (gedwongen) stoppen met het beoefenen van een beroep als danser. Zo vertelt oud primaballerina Igone de Jongh in een Nederlandse documentaire dat het theater haar tweede thuis was geweest (de Vries, 2021). Nadat ze stopte met dansen had ze geen structuur meer in haar leven en vroeg zich af: wie ben ik nog naast dans? (langedijk, 2020).

3.3.3 Kwetsbaarheden van de danser

Streven naar perfectie

Veel verschillende dansstijlen en -genres vormen een sierlijke en elegante activiteit. Het is een zogenaamde esthetische activiteit. In alle stijlen en genres worden bewegingen getraind tot ze in perfectie uitgevoerd worden.

Dansers staan onder grote druk om te presteren. Er wordt van ze verwacht dat ze een foutloos optreden geven, iets dat bewerkstelligd wordt middels repetitieve en intensieve trainingen. Dansers ontwikkelen de vaardigheid zich te realiseren dat perfectie niet bestaat, maar het is wel het streven. Dansprestaties worden geëvalueerd door onder andere juryleden, dansdocenten en mede-dansers en dat kan onrust met zich meebrengen (Hassmen, Webb & Stevens, 2022). De wens om te presteren komt ook vanuit de dansers zelf. Op hoog niveau besteden dansers vele uren aan dans, soms wel dertig uur in de week. Een danser streeft naar perfectie waarbij iedere dag in het teken staat van het perfectioneren van de techniek, het stretchen en de conditie. Dansers die presteren op hoog niveau kennen ieder foutje van zichzelf, zien andere dansers presteren; nooit is het goed genoeg. Het kan altijd beter. Dit kan dansers over grenzen duwen. De zucht naar perfectie is een onderdeel van het dansklimaat waarin jonge dansers opgroeien (A. Pickard, 2015). Sommige dansers kunnen zelfs zo gefocust zijn op het vermijden van fouten en het streven naar perfectie dat dit gepaard gaat met stress en een verhoogde kans op een burn-out (Cumming & Duda, 2012; Flett & Hewitt, 2014). Dansers zijn daarnaast enorm toegewijd aan het dansen en beoefenen het dansen met grote passie. Ze zullen daarom niet snel stoppen wanneer er fysieke of emotionele problemen optreden.

In een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de culturele en creatieve sector door de Raad van Cultuur in Nederland (2022) wordt het oprekken van emotionele en fysieke grenzen geïdentificeerd als een risicofactor voor grensoverschrijdend gedrag. Emotionele grenzen kunnen bijvoorbeeld overschreden worden wanneer dansers zich door de heersende prestatiecultuur niet veilig genoeg voelen om kritiek te leveren wanneer zij zich niet prettig voelen. Ook fysieke grenzen kunnen op deze manier overschreden worden.

Het normaliseren van pijn en blessures

Dansers leren om bepaalde gevoelens te onderdrukken, zoals een gevoel van honger of pijn; dit alles in het streven naar perfectie, zowel in esthetiek als performance. Een oncomfortabel gevoel wordt weggeduwd, er moet immers worden opgetreden. Dansers vragen ontzettend

veel van hun lichaam, bijvoorbeeld tijdens lange trainingen. Dansen is over het algemeen een blessuregevoelige activiteit. Dit kan veroorzaakt worden door verkeerde houdingen, een foute techniek of overbelasting. Veel voorkomende blessures zijn peesontstekingen, verstuingen van de enkel, onderrugblessures en breuken of stressfracturen.

Orthopedisch chirurg Rietveld en oprichter van de polikliniek Medisch Centrum voor Dansers en Musici (thans opgeheven) beschrijft dansen dan ook als ‘topsport op de vierkante meter’ (Rietveld, 2008). Fysieke grenzen oprekken lijkt daarbij te horen. Dit zien we bijvoorbeeld terug in Nederlands onderzoek uit 2014 waarin Diercks, Hesselink en Reinders fysiek letsel bij beroepsdansers belichten. Zij identificeren de levensstijl van dansers als een risicofactor voor fysieke letsels: dansers zijn gedreven en zien pijn als iets dat nou eenmaal bij het werk hoort. Soms wordt pijn zelfs als positief ervaren wanneer het indiceert dat iemand hard heeft gedanst tijdens een voorstelling (Lampe et al., 2018). Blessures worden dan ook vaak niet of te laat gemeld. Geschat wordt dat 42% tot 97% van de beroepsdansers tijdens hun werkzaamheden geblesseerd raakt. Het merendeel van deze blessures (60%) is het gevolg van overbelasting (Diercks, Hesselink & Reinders, 2014).

Nadruk op uiterlijk en het objectiveren van het lichaam

Voor dansers is hun lijf het werktuig. Dit kan ertoe leiden dat zij zichzelf los van het lichaam gaan zien. In de (professionele) dansereweld, vooral binnen het ballet en stijldansen is uiterlijk erg belangrijk. Dansers geven aan dat ze druk voelen om te voldoen aan een ideaalbeeld, waarbij er vooral gestreefd wordt naar dun zijn (Mitchell et al., 2016). Dansers blijken vaak te worstelen met psychische problemen en hun zelfbeeld (Gregory & Interiano-Shiverdecker, 2021). Zo staan dansers vaak uren voor spiegels te trainen en worden ze dus continu met hun eigen lichaam geconfronteerd. Dansen voor een spiegel is dan ook geïdentificeerd als een risicofactor voor onvrede met het eigen lichaam. Meerdere studies hebben uitgewezen dat dansers de spiegels gebruiken om hun uiterlijk te beoordelen, wat kan leiden tot een laag zelfbeeld en ongezonde eetgewoontes (Garcia-Dantas et al., 2018). Dansers hebben een verhoogd risico op het ontwikkelen van eetstoornissen, soms tot wel drie keer zoveel kans als iemand die niet danst (Anshel, 2004; Ringham et al., 2006; Arcelus, Witcomb & Mitchell, 2014; Garcia-Dantas et al., 2018). Onder dansers zelf blijkt het idee te heersen dat perfecte (dunne) lichamen nodig zijn om het te maken in de dansereweld omdat slank zijn er goed uitziet en kan helpen bij de danstechniek (Penniment & Egan, 2012; Annus & Smith, 2008; Garcia-Dantas et al., 2018). Dat blijkt deels te komen doordat dansers daadwerkelijk geleerd wordt dat ze dun moeten zijn en zich moeten onthouden van (veel) eten. Daarnaast blijkt er een cultuur te heersen waar volgzaam en onderdanige houdingen de overhand hebben (Benn & Walters, 2001). Als dansers te horen krijgen dat ze dunner moeten zijn, dienen ze er alles aan te doen om dit te bewerkstelligen. Francisco, Alarcão en Narciso hebben in 2012 gekeken naar de ontwikkeling van eetstoornissen onder jonge balletdansers (leeftijd 12 tot 17, N=13) en gymSPORTERS. Het onderzoek wees uit dat de factoren die het meeste invloed hadden op de ontwikkeling van een eetstoornis onder de dansers de volgende waren: trainers, systeemorganisatie (cultuur en regels), trainingen, peers en het trainingsschema. Garcia-Dantas en collega's (2018) voerden een vergelijkbaar onderzoek uit onder 369 dansers die op

Spaanse conservatoria zaten. Hier identificeerden dansers de docent, de dansoutfits en de spiegels als de meest voorname redenen om ontevreden te zijn met hun lichaam.

De minderjarige danser extra kwetsbaar

In het rapport van Regioplan (2022) naar kinderarbeid komt naar voren dat het eenzijdig inrichten van de omgeving van het kind invloed heeft op het kind en in de weg kan staan van de ontwikkeling van het kind. De moeilijkheid zit in het tijdig constateren van een te eendimensionale ontwikkeling. Er is vaak namelijk geen signaal vanuit het kind dat het te veel is voor het kind. Het kind wordt ook gestimuleerd door volwassenen, zoals dansdocenten, coaches en ouders, die zijn/haar prestaties goed vinden. Kinderen vinden het lastig om ongewenst gedrag door volwassenen te herkennen. Vaak pas na het leren kennen van de buitenwereld kunnen kinderen dit ontdekken, dat het niet 'normaal' is. In het rapport van Regioplan staan ook risico's voor kinderen vermeld, zoals fysieke en emotionele overbelasting en de gevolgen van het leven in een eenzijdig ingerichte omgeving. In sommige gevallen kan er sprake zijn van misbruik. Als het gaat om emotionele overbelasting, wordt gewezen op het feit dat cultureel en artistiek werk kinderen soms zwaar kan vallen; ze moeten dealen met teleurstellingen, vermoeidheid, spanning en druk. Jonge sporters worden gepusht om beter te presteren en betere prestaties te behalen (Boonstra, 2015). Deze prestatiedruk kan leiden tot gevoelens van onzekerheid, angst, faalangst en kan leiden tot een burn-out (Breuner 2012). Aan de andere kant zijn er ook positieve zaken. Het blijkt dat kinderen het ook leuk vinden om uitgedaagd te worden. Verder wordt gewezen op het constant beoordeeld en gezien worden. Dit kan in de weg staan voor de ontwikkeling van het kind. De natuurlijke behoefte aan privacy en interne autoriteit begint bij kinderen rond de zeven jaar oud. Vanaf deze leeftijd komt het gebrek aan privacy dus meer naar voren.

Bekwaamheid docenten

Volgens de Raad van Cultuur (2022) kent het kunstvakonderwijs veelal docenten die rechtstreeks uit het werkveld komen en niet altijd didactisch geschoold zijn. Dit wordt als risico gezien.

Macht en afhankelijkheid

Of het nu gaat om dansen als vorm van kunst of als vorm van sport. Het is een competitieve wereld (veel mensen die iets willen bereiken, weinig mogelijkheden). Dit leidt, zoals ook in 3.3.1 staat vermeld tot ongelijke machtsverhoudingen omdat bepaalde 'poortwachters' (denk bijvoorbeeld aan docenten van kunstvakopleidingen, choreografen) anderen de toegang tot het werkveld kunnen ontzeggen. (Raad voor Cultuur, 2022). Daarnaast lijken mannen in het stildansen een machtspositie te verwerven door het gebrek aan mannelijke stildansers. Voor vrouwen kan het een stressvolle en onzekere aangelegenheid zijn om een vaste mannelijke danspartner te vinden. Mannen hebben het daarentegen makkelijker en kunnen meer invloed uitoefenen op met wie ze dansen. Vrouwelijke dansers die op hoog niveau in Engeland dansen gaven daarnaast aan dat deze ongelijke machtsbalans mannen aantrekt met verkeerde intenties. Deze mannen doen puur mee om fysiek contact met vrouwen te kunnen hebben

(Harman, 2018). Hiermee overeenkomend is de mannelijke machtspositie als risicofactor geïdentificeerd voor grensoverschrijdend gedrag, dat mogelijk minder snel gemeld wordt door de schaarste aan mannen (Marion, 2008).

3.3.4 Kwetsbaarheden: culturele aspecten

Zwijgcultuur

In veel verschillende landen zijn gevallen van seksueel misbruik binnen de danssector aan het licht gekomen. In België deed een zaak rond een choreograaf stof opwaaien. Naast zaken rond seksueel misbruik kwamen ook zaken rond psychologisch misbruik aan de oppervlakte, waaronder binnen The Bejart Ballet Lausanne. Verschillende kranten publiceerden onderzoeken, zoals *Le Nouvelliste*, *Le Temps*, etc. Veel dansers hielden lang hun mond, bijvoorbeeld omdat ze bang waren voor schade aan hun carrière.²⁰

Ook in Nederland geven dansers aan dat zij lang hebben gezwegen. In 2021 stapten (oud) latin dansers naar voren met het verhaal over veelvuldig misbruik in de danswereld (Knippen, 2021). Zo vertelt een vrouw dat zij op haar twaalfde voor het eerst seksueel misbruikt werd door een dansdocent. Volgens de vrouwen krijgen dansers daarnaast veelvuldig te maken met kleineren, opmerkingen over hun gewicht, mishandeling en ander grensoverschrijdend gedrag. Wanneer er geklaagd werd over dergelijk gedrag bij het bestuur vertellen zij dat hier niks mee werd gedaan.

De Raad voor Cultuur (2022) gaf aan dat het zwijgen onder meer komt door schaamte en angst. Hierdoor is het voor slachtoffers moeilijk om melding te maken van dergelijke gedragingen. Daarnaast heerst de zwijgcultuur ook onder omstanders die getuige zijn van grensoverschrijdend gedrag.

Cultuur van naaktheid en/of seksualisering

Dansers bevinden zich in een context waarbij (deels) naakt zijn genormaliseerd is. Het is niet ongebruikelijk dat er in strakke, niet-verhullende kleding gedanst wordt die veel huid laat zien. Dansbewegingen kunnen dan als sensueel of verleidend ervaren worden. Zelfs wanneer dansers zelf niet de intentie hebben om via hun dans aan te sturen op seksuele expressie, dan nog kan het publiek dit zo interpreteren. Deze kans is nog sterker aanwezig wanneer naakt dansen onderdeel van de choreografie is. Ook al is het vaak niet erotisch bedoeld, naaktheid komt vaak voor in dansvoorstellingen (Delft, 2012), ook in Nederland (Jauregui, 2014; Van Der Meer, 2015; Oldenhave, 2017). Volgens sommigen zijn theater, dans en seksualiteit zelfs onlosmakelijk met elkaar verbonden (Dolan, 2012; Hanna, 2012). Dansers (deels) naakt op laten treden in theaters kan ingezet worden om een reactie bij het publiek op te roepen, te choqueren of vanwege de vermeende artistieke toegevoegde waarde (Jaeger, 2009). Ook op televisie komt de link tussen dansen en sensualiteit naar voren. Analyses van muziekvideo's (die bijvoorbeeld getoond worden op MTV) laten zien dat deze vaak seksueel getinte inhoud

²⁰ <https://www.swissinfo.ch/eng/business/breaking-the-code-of-silence-on-abuse-in-dance-/47206504> bezocht februari 2023

bevatten. Voorbeelden hiervan zijn het dragen van provocerende kleding, iets dat vooral bij vrouwen geconstateerd werd, suggestieve bewegingen en (licht) fysiek contact (Arnett, 2002; Cummins, 2007; Ey, 2016).

Genderrollen

De man-vrouw verdeling binnen het dansen hangt af van het genre en de gemaakte indeling. Zo bestaan er gezelschappen en dansgroepen die volledig uit mannen of volledig uit vrouwen bestaan, afhankelijk van de specifieke stijl of traditie. Zo wordt er bij sommige traditionele Afrikaanse en Indiase dansen door mannen en vrouwen apart gedanst.

Bij stijldansen is het echter gebruikelijk dat paren uit een man en een vrouw bestaan. Ook in gezelschappen, opleidingen en dansgroepen zijn normaliter zowel mannen als vrouwen welkom. De rol die voor de vrouw of man weggelegd is in het dansen kan in de tegenwoordige tijd ouderwets en achterhaald lijken. Vooral bij (gemengde) parendansen is de leidende rol weggelegd voor de heer en dient de dame te volgen.

In het stijldansen is het gebruikelijk dat de dame sexy overkomt en de heer dominantie toont. Zo analyseerde Meneau (2020) beeldmateriaal van het kampioenschap rumba in 2019 en beargumenteerde dat er nadruk wordt gelegd op mannelijke dominantie en vrouwelijke onderwerping. Volgens Meneau wordt hiermee fysiek geweld en een verkrachtingscultuur gerepresenteerd.

Standaard- en latindansen (erkend als topsport door het NOC*NSF) vallen in de discipline Gemengde Sporten. Het is opvallend dat het bij wedstrijden gebruikelijk blijft om in man-vrouw paren te dansen, ondanks het feit dat er veel meer vrouwen aan stijldansen doen dan mannen (Byczkowska-Owczarek, 2019). Het is voor veel vrouwen een opgave om een goede danspartner te vinden (Harman, 2018). Desondanks is er specifiek vastgelegd dat koppels bij stijldansen uit een man en een vrouw moeten bestaan. Dit ziet men terug bij examencommissies (e.g. USA Dance Rulebook) en in verschillende leerboeken voor stijldansen. Er zijn vaak geen officiële reglementen voor koppels van hetzelfde geslacht (Byczkowska-Owczarek, 2019; Harman, 2018; Mamis, 2017). Afwijken van de man-vrouw rollen kan zelfs voor puntenvermindering zorgen. Sommige reglementen gaan zo ver dat wanneer er een paar van hetzelfde geslacht danst, alle scores kunnen komen te vervallen (Byczkowska-Owczarek, 2019; Mamis, 2017). Soms krijgen koppels van hetzelfde geslacht wel een eigen divisie tijdens een wedstrijd. Reden hiervoor is dat koppels van hetzelfde geslacht een oneerlijk voordeel zouden hebben op andere koppels (e.g. twee mannen hebben meer kracht; Furness, 2014). Deze divisies zijn echter alleen op gender gebaseerd en niet op vaardigheid of leeftijd (USA Dance Ruling for Same-Sex couples; Mamis, 2017). Ook zijn de responses op mensen van hetzelfde geslacht die samen dansen vaak negatief (Richardson, 2018).

In de dansscholen is er meer vrijheid om met iemand van hetzelfde geslacht te dansen. Zo zijn vrouw-vrouw koppels in dansscholen niet ongebruikelijk. Vrouwen dansen geregeld samen om te oefenen, vaak door een gebrek aan mannen (Harman, 2018). Ook kiezen mensen er soms voor om expres met iemand van hetzelfde geslacht te dansen om zo traditionele genderrollen te weerleggen (Lanyi, 2008). Vaak blijft een man-vrouw koppel echter toch gezien als ideaal. Vrouwen dansen bijvoorbeeld samen om te laten zien dat ze zich willen inzetten

voor de dansschool en hopen zo op een later moment alsnog een mannelijke partner te vinden. In die gevallen blijven de oorspronkelijke genderrollen doorwerken in de training (e.g. de langste vrouw leidt en wordt aangesproken als de ‘man’ van het koppel). Man-man koppels in dansscholen zijn ongebruikelijker en worden vaak ook niet serieus genomen (Harman, 2018; Mamis, 2017).

Er zijn mensen die zich hard maken voor stijldanswedstrijden waarbij er paren van hetzelfde geslacht dansen. Tot nu toe zien zij zich gedwongen daar eigen wedstrijden voor te organiseren, los van nationale en internationale dansbonden (Byczkowska-Owczarek, 2019; Mamis, 2017). Een voorbeeld hiervan zijn dansevenementen en -wedstrijden die in Amerika en Finland worden georganiseerd. Hierbij mogen mensen samen dansen ongeacht hun geslacht, genderidentiteit of seksuele voorkeur (Kavoura & Rinne, 2022; Mamis, 2017). In Amerika worden dit soort evenementen voornamelijk georganiseerd door de North American Same-Sex Partner Dance Association. Deze organisatie geeft aan dat stijldansen met paren van hetzelfde geslacht in ieder geval sinds 1990 bij officiële gelegenheden geconstateerd is en over de jaren gegroeid is. Aan de andere kant blijft het moeilijk om dit door te laten breken op (inter)nationaal niveau.

Tegenwoordig zijn er ook ontwikkelingen op het gebied van queering tango. Hierbij zijn er minder uitgesproken rollen voor mannen en vrouwen en wisselen zij ook vaker tussen de leidende en volgende rollen. Een mogelijk nadeel hiervan is dat bij deze vorm van tango er minder erotische spanning is tussen de dansers of meer onduidelijkheid over wie de leiding neemt in de dans (Davis, 2015). Bij vrouw-vrouw koppels wordt er sowieso vaak een ander verhaal verteld tijdens het dansen. In plaats van een het weergeven van een romantische relatie/verleidingsdans ligt de focus op het synchroon dansen, ongeacht of de vrouwen buiten de dansvloer een relatie hebben (Harman, 2018).

3.3.5 Gevolgen van ongewenst gedrag

Een onderzoek uitgevoerd in Californië gaat in op het effect en de prevalentie van trauma in 206 dansers en 110 atleten die op hoog niveau presteerden. De dansers scoorden 19,5% als het gaat om ‘clinical anxiety’, terwijl atleten 7 procent scoorden. De dansers hadden meer blessures dan de atleten, en dansers waren minder snel geneigd om vrij te nemen om te herstellen (Thompson). Ostwald et al. (1994) concentreerden zich op de ziektepatronen van uitvoerende kunstenaars, waaronder dansers. De blootstelling vanaf jonge leeftijd aan hoge eisen, het streven naar perfectie, het intensief oefenen, de hevige concurrentie, de angst te falen en de onzekere carrières leidt tot een aanmerkelijk ziekteniveau. De onderzoekers geven echter ook aan dat de uitvoerende kunstenaars de symptomen vaak negeren. Zij geven aan dat meer onderzoek nodig is naar een goede gezondheidszorg voor deze groep. Het voorkomen van blessures, samenwerking met docenten en een psychotherapeutische aanpak achten zij, onder meer, wenselijk.

Thomson en Jacque (2015) hebben een onderzoek gedaan naar schaamte en fantasie bij atleten en dansers. Het gaat om geïnternaliseerde gevoelens van schaamte en fantasie. Fantasie is een coping strategie voor gevoelens van schaamte. Uit het onderzoek blijkt dat dansers een hoger geïnternaliseerd gevoel van schaamte kennen en een hogere neiging

hebben tot fantasie in vergelijking tot atleten. Ook blijkt dat de neiging tot fantasie niet het gevoel van schaamte verminderde in vergelijking tot atleten.

3.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk is gekeken naar wat er in de literatuur bekend is over grensoverschrijdend gedrag in het dansen. Een aantal wetenschappelijke artikelen richt zich op alle performing arts. Het gaat dan naast dansen ook om musici en acteurs. Het gaat dan vooral om de enorme toewijding en passie van deze uitvoerende artiesten. Zij delen het doorzettingsvermogen, maar gaan ook onverstandig om met blessures en pijn. Er is wel gesproken over zelfvernietigend gedrag. Ze kennen ook hoge levels van stress, door de grote druk. Daarnaast wijzen de onderzoeken op de onregelmatige werktijden en andere arbeidsomstandigheden. In wetenschappelijke studies die zien op het dansen, staan verontrustende zaken zoals fysieke blessures, podiumangst, angst om blessures op te lopen, moeheid, financiële onzekerheid, verstoorde eetpatronen, alcohol en drugsgebruik. In een aantal onderzoeken kwam seksuele intimidatie naar voren. Voor zover het gaat om onderzoeken per genre valt bij ballet het streven naar perfectie op en het risico op overbelasting en stress. Uit een onderzoek kwam een laag gevoel van eigenwaarde. Het uiterlijk is van groot belang en dit heeft eveneens invloed op de dansers; weinig eten en eetstoornissen komen voor. Er komt in een onderzoek ook naar voren dat extreme methoden worden gehanteerd om af te vallen. Het risico op blessures is groot en maakt balletdansers onzeker vanwege het gevoel vervangbaar te zijn. Balletdansers gaven in een onderzoek ook aan seksueel ongepaste opmerkingen en aanrakingen normaal en geaccepteerd te vinden. Net als bij ballet is het ook bij moderne dans gebruikelijk om ondanks pijn en blessures door te zetten. Naast al de voornoemde zaken wordt als risico ook gewezen op de toewijding en volgzzaamheid die geëist worden van dansers. Een ander punt dat naar voren komt is de onzekere arbeidsmarkt. Dit lijkt een zwijg- en tolerantiecultuur te voeden. Machtsmisbruik en seksueel grensoverschrijdend gedrag worden verzwegen.

Van alle dansgenres lijkt stijldansen een van meest extreme uitingen van traditionele verschillen tussen mannen en vrouwen. De rollen voor mannen en vrouwen berusten daarnaast vaak op heteroseksuele erotische passie, vooral bij latin, waarbij de man leidt en de vrouw volgt. Ook professionele ballroomdansers worstelen met hun lichaam. Er blijkt onder dansers dwangmatig eetgedrag voor te komen. Wanneer het gaat om de entertainmentsector, komt de onzekerheid van werk naar voren, de stevige machtsstructuren en de kwetsbaarheid van dansers voor uitbuiting en (seksueel) misbruik. Seksuele intimidatie lijkt in deze wereld vaker genormaliseerd en geaccepteerd te worden. Specifiek ten aanzien van de dansvakopleidingen, blijkt dat de fysiek en mentaal veeleisende omgeving tot druk leidt. Deze druk resulteert in stress en andere klachten onder dansers. Ook hier blijken blessures en mentale problemen een issue. Het blootstellen op jonge leeftijd aan de continue druk op perfectie, de baanonzekerheid, de stress, etc. leiden tot een aanmerkelijk ziekteniveau.

4

Dansers en andere actoren binnen de danswereld aan het woord

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen van dansers, dansdocenten, choreografen en andere actoren die een functie binnen de danswereld in Nederland hebben of hebben gehad. Allereest schetsen we een algemeen beeld van de personen die geïnterviewd zijn. Dat waren er zoals gezegd 167. Vervolgens beschrijven we de eigenschappen en thema's die kenmerkend zijn voor de danscultuur in Nederland zoals die naar voren zijn gekomen in de interviews. Naast het schetsen van de cultuur beschrijven we ervaringen van dansers, bijvoorbeeld de start, het verloop en het einde van een danscarrière. Daarnaast schenken wij zowel aandacht aan de betekenis die respondenten geven aan het dansen en de positieve kanten van het dansen, als aan de ervaringen op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Bij het grensoverschrijdend gedrag kijken we niet alleen naar de aard, maar ook naar de kenmerken van de slachtoffers en de plegers.

4.1 Starten met dansen

Dansen vormt een toegankelijke en laagdrempelige vorm van bewegen voor jong en oud. Veel kinderen bewegen van jongs af aan al op muziek. Uit de gesprekken met dansers blijkt dat

veel dansers op (zeer) jonge leeftijd zijn begonnen met dansen. In het stijldansen hoorde het simpelweg bij de opvoeding en/of iedereen in de omgeving deed het.

“Het hoorde een beetje bij de opvoeding. Zodat je later op een feestje kon dansen, iedereen deed dat.” – voormalig danser (stijldansen)

Dansers, met name vrouwen, moeten op (zeer) jonge leeftijd beginnen met dansen indien zij een professionele danscarrière ambiëren. Meerdere geïnterviewden geven dan ook aan dat het lichaam zich op een bepaalde manier moet ontwikkelen om een goede danser te kunnen worden. Als het gaat om ballet, zo vertellen geïnterviewden, moeten meisjes al rond de leeftijd van zes/zeven jaar starten en jongens rond de leeftijd van tien/elf/twaalf jaar om technisch gezien uiteindelijk uit te kunnen groeien tot een topballetdanser.

“Het is gemakkelijker als je eerder begint, zodat je lichaam zich op de juiste manier kan ontwikkelen om te dansen. Het vormt het lichaam maar ook de geest.” – danser (klassiek ballet)

Daarnaast komt naar voren dat het wel of niet hebben van talent een rol speelt. Talent wordt al snel opgemerkt door docenten of andere mensen binnen de danswereld.

“Bij een school in de buurt ben ik op jonge leeftijd begonnen met lessen nemen. Ik moest toen een keer met de leraar dansen en die zei meteen dat ik talent had.” – danser (stijldansen)

Veel jonge dansers zijn door hun ouders gestimuleerd om te dansen en blijken vervolgens ook daadwerkelijk talent te hebben. Een aantal dansers merkt op dat het geen persoonlijke keuze was om te starten met dansen, maar dat de ouders de keuze voor het dansen maakten. Veel van deze dansers krijgen uiteindelijk wel plezier in het dansen en blijven dan ook actief binnen de danswereld. Zij geven wel aan dat hun leven er wellicht anders had uitgezien als deze keuze niet voor hen was gemaakt op jonge leeftijd.

“Het was absoluut niet mijn droom om balletdanser te worden. Ik wilde eigenlijk op turnen, maar mijn moeder was ballerina en er werd van mij verwacht dat ik in haar voetsporen zou treden.” – danser (klassiek ballet)

In dit licht is een verandering op te merken met voorgaande decennia, met name binnen het stijldansen. Waar het vroeger vanzelfsprekend was dat iemand op stijldansen ging – dat hoorde immers bij de opvoeding – lijkt dat nu niet meer het geval te zijn. Een aantal voormalig dansers uiten dan ook hun zorgen wat betreft de afname in het aantal nieuwe dansers. Zij geven aan dat het stijldansen zijn populariteit is kwijtgeraakt en stellen zichzelf de vraag waar dit genre over tien jaar nog staat.

“De danssport is uitgedund qua participanten. In 2016 was het echt heel druk maar nu is het echt heel rustig, dus dat is wel jammer. Het niveau is daardoor een beetje zoek. Als het zo doorgaat hebben we over 5 jaar niks meer.” – danser (stijldansen)

4.2 Dansen als identiteit

Veel dansers blijven actief in de danswereld, omdat het simpelweg hun identiteit is: “dansen doe je niet; dat ben je”, zeiden veel dansers. Dansen biedt de mogelijkheid om uiting te geven aan emoties en om aan de waan van de dag te ontsnappen. Dansen is een vorm van kunst, een vorm van communicatie, een vorm van verbeelding van emoties en situaties. Veel dansers vertellen dat het dansen een belangrijk deel is van hun leven, een stuk van henzelf is dat ze niet uit kunnen zetten. Zonder dansen voelen ze zich niet compleet. Voor veel dansers is het dansen dan ook zoveel meer dan een hobby; het is een deel van hun identiteit.

“Ik herken heel erg dat het is wie ik ben. Het is waar ik 24 uur per dag mee bezig ben. Het is zo’n groot onderdeel van mij dat ik het niet anders zou willen.” – danser (stijldansen)

“Dansen gaat over wie je bent. Het is een levensstijl ook. Als je een danser of choreograaf bent, is dit geen beslissing. Het is een bepaalde noodzaak. Het is mijn manier om iets te zeggen en om iets te kunnen bijdragen. Het is voor mij mijn reden van bestaan. Klinkt groot maar dat is het ook wel. Ook benauwend en eng, maar ook mooi.” – choreograaf (moderne dans)

Gevraagd naar wat het is om een danser te zijn, geven dansers aan dat het best lastig is om daar woorden aan te geven. Dansen is voor velen een manier om emoties te kunnen uiten. Dansers drukken zichzelf als het ware uit door te bewegen op de muziek, waarbij woorden overbodig zijn. Juist omdat het dansen een deel van de identiteit is, legt een danser ziel en zaligheid in een dans. Om deze reden geven verschillende dansers dan ook aan dat dansen ‘kwetsbaar en emotioneel’ is; het raakt henzelf. Deze uiting van emoties door middel van dansen werkt voor vele dansers als uitlaadklep.

“Bij dans is het ook niet alleen maar techniek, maar ook emoties en dat maakt je heel kwetsbaar. Je staat er bij wijze van spreken naakt en wil dan ook van een ander horen dat je goed genoeg bent. Daar doe je dan alles voor.” – danser (klassiek ballet)

Hierbij merken dansers op dat het een vorm van verbinding is met zichzelf, maar ook met anderen. De passie die zij allen voor het dansen voelen is wat hen dichter tot elkaar brengt.

“Het gaat over verbinden en ontroeren. Verbinden met jezelf en met de mensen om je heen. Je kan delen met anderen op een manier die niet in woorden te vatten is. Het is een

veilige plek voor jezelf, een thuishaven. Je voelt dat je op één lijn zit met anderen zonder te praten.” – danser (moderne dans)

Er zijn ook dansers die zeggen dat ze een wat dromerig kind waren en als het ware betoverd werden door de sprookjesachtige wereld van het dansen. Zij zagen het dansen als een vorm van escapisme, waarbij ze de zorgen van het alledaagse leven en de daarbij horende verplichtingen even konden vergeten. Dit proces is overigens niet alleen te herkennen bij de dansers zelf, maar ook bij het publiek. Zij kunnen namelijk een dansvoorstelling bezoeken om ook even te ontsnappen aan de werkelijkheid.

“Als ik terugga naar mijn kindertijd, dan ben ik met vier jaar begonnen. Ik was meteen verliefd. Je ziet soms hele kleine kinderen op een feestje dansen, je voelt dat ze het kunnen, een ander kind heeft dat niet. Ik zat op de kleuterschool en ik zag kinderen met roze dingen aan en dat bleek ballet. (...) Ik was een dromerig kind. Mijn lerares (ballet) zei, hier staat ze altijd vooraan en mist niets. Het was voor mij ook escapisme van de thuissituatie. Het was een manier om te ontsnappen. Ik weet nog heel goed, ik was [...] jaar oud er viel een lichtstraal op mij ik en ik wist: dit (ballet) wil ik voor altijd”. – voormalig danser (klassiek ballet)

4.3 Positieve kanten van het dansen

Dansen betekent veel voor mensen die actief zijn in de danswereld. Alhoewel er schrijnende verhalen te horen zijn van grensoverschrijdend gedrag in het dansen, merken we ook dat dansen een bron is van veel plezier. Uit de gesprekken kwam dan ook de waarde naar voren die het dansen voor velen heeft. Hieronder bespreken we de verschillende positieve kanten aan het dansen die veel werden genoemd. Deze zijn onderverdeeld in sociale, mentale en fysieke aspecten.

4.3.1 Sociaal

Een grote meerderheid van de geïnterviewden merkt op dat er veel sociale aspecten aan het dansen zitten en dat dit met name als positief wordt ervaren. Dansers noemen fijne collega's binnen de danswereld en goede docenten. Veel dansers praten over hun positieve ervaringen met dansdocenten en de passie die zij samen konden delen voor het dansen.

“Onze docent was vreselijk enthousiast om je verder te helpen. Er was tijdens de trainingen nooit een probleem. Deze trainer woonde een stuk verder en was zo gek om 2,5 uur in de auto te zitten om ons les te geven. Ik spreek hem nog steeds”. – danser (stijldansen)

We begrijpen van enkele dansers dat er een verandering gaande is in hoe docenten omgaan met hun leerlingen. Een van hen vertelt ons dat de nieuwere, vooral jonge docenten meer open en eerlijk te werk gaan, in tegenstelling tot de zogenaamde 'oude garde'. Docenten die

we spreken geven aan bezig te zijn met de juiste benadering van leerlingen. Bij het lesgeven zoeken ze een balans tussen enerzijds streng en eerlijk zijn en anderzijds aandacht besteden aan wat een leerling nodig heeft. Deze verandering en het bewust omgaan met dansers ervaren de geïnterviewde dansers als positief; er is behoefte aan open communicatie.

“Ik heb nu een trainer die echt heel open is. Hij stelt zichzelf af en toe kwetsbaar op. Het is oké als je niet onverslaanbaar en de beste bent. Hij geeft ook aan dat je niet over anderen heen mag lopen, ook niet als docent.” – danser (stijldansen)

Verder horen we van veel dansers dat er binnen de danswereld sprake is van een hechte gemeenschap. Deze omgeving met veel vrienden en bekenden die allemaal dansen wordt veelal als positief ervaren. De danswereld is als een warm bad, een tweede thuis, en voelt soms zelfs als familie. Niet alleen tijdens de danslessen, maar ook op vrije (dans)avonden en buiten het dansen om, komen dansers en andere actoren uit de danswereld elkaar tegen. Zij brengen veel tijd samen door. Daarnaast zeggen geïnterviewden dat het leuk is dat je in (nauw) contact staat met mensen die je normaal gesproken niet zo tegenkomt. Het gaat dan om personen van een andere culturele achtergrond of geografische afstand tot elkaar, of om andere redenen.

“De wereld moet een voorbeeld nemen aan ons. Als wij de eindpresentatie hebben, dan is dat een hele wereld van elkaar supporten, hoe er samen gewerkt wordt. Het is zo een geoliede machine van gekheid en liefde. Elkaar versterken. Ik zou niet anders willen.” – dansdocent

“Je kwam wildvreemde mensen tegen, die zo’n 50/60 kilometer van de dansschool wonen. Het geeft kans om in contact te komen met nieuwe mensen die je normaal niet zou tegenkomen. De vereniging waarbij ik dans doet ook heel veel voor de leden, zo organiseren ze een weekendje weg.” – danser (volksdans)

Dansers omschrijven de danswereld als een open en veilige gemeenschap waarin iedereen zichzelf kan zijn en men elkaar ondersteunt. Een aantal dansers stellen specifiek dat zij zich wat betreft hun seksuele geaardheid gerespecteerd voelen. Anders dan in de Nederlandse samenleving waarin mensen uit de LHBTIQ+ gemeenschap zich soms buitengesloten of gediscrimineerd voelen, is dit binnen de dansgemeenschap juist tegenovergesteld. Zij ervaren de danswereld als veilig en benadrukken dat mensen open-minded zijn.

“Ik vind dat de danswereld heel divers is. Mensen worden niet op basis van gender, afkomst of wat dan ook beoordeeld. Iedereen is altijd welkom. Ik heb veel met vrouwelijke mensen gewerkt, ook veel met mensen die gay of bi waren en dat leek nooit een issue. Als je homofobisch bent heb je zelf een heel groot probleem.” – voormalig danser (moderne dans)

“Als er iets multicultureel is, is het de danswereld. Nooit is er discriminatie bij de dansers onderling. De bevolking kan een voorbeeld nemen aan dansers op dat vlak.” – danser (commerciële sector)

Dat er binnen de danswereld sprake is van een hechte gemeenschap, blijkt ook uit de veelheid aan onderlinge relaties. Naast de vriendschappen die ontstaan die in sommige gevallen het gehele leven aanhouden, horen we van meerdere dansers dat er ook veel romantische relaties voortvloeien uit het dansen. Menig danser heeft dan ook zijn/haar huidige partner tijdens het dansen ontmoet.

“Ik heb mijn partner tijdens het dansen ontmoet. Wij zijn al sinds ons 16^e samen, het is gewoon heel fijn om een passie samen te kunnen delen.” – voormalig danser (stijldansen)

Dansers noemen het optreden voor het publiek en het deelnemen aan wedstrijden als positief. Dansers ervaren dit als een eer en plezierig om te doen. Het gaat om een gedeelde passie voor het dansen die zij delen met publiek, ouders, andere familieleden en vrienden. Op het moment dat de danser het podium betreedt, voelt hij/zij/hen zich thuis en valt alles op zijn plek. Het orkest speelt, het licht gaat aan, de jurken of kostuums kloppen, de make-up zit perfect, en op dat moment kan de danser volledig zichzelf uiten. Sommige dansers beschrijven dit moment als een gevoel van vrijheid, waarbij de energie vrijkomt van zowel de danser(s) als het publiek. Dat zijn de momenten waar naartoe wordt geleefd.

“Eenmaal op het toneel is het aan mij; niemand oefent daar dan meer invloed op uit.” – danser (klassiek ballet)

“Dansen is echt alles voor mij; je geeft er alles voor. Daarom is het ook heel ‘rewarding’ als je een voorstelling mag doen, voor groot publiek. Echt de beste job ter wereld.” – danser (moderne dans)

4.3.2 Mentaal

Dansen is voor velen simpelweg een vorm van plezier. Ongeacht het genre en dansniveau, vormen de gedeelde passie voor muziek en de bewegingen een drijvende kracht achter wat zij zo graag doen. Dansen op hoger niveau is hard werken, maar dit doet de danser bovenal omdat het plezier geeft en omdat het bij het leven van een danser hoort. Vele geïnterviewden zeggen dat zij als persoon zijn gegroeid door hun jaren als danser en zien het dansen als een vorm van zelfontwikkeling. Het dansen heeft bij hen specifiek bijgedragen aan zelfstandigheid en zelfvertrouwen.

“Voor jongeren is het veel ambitie, energie, motivatie. Daar kun je dit ontwikkelen, laten bloeien. Je leert je lichaam goed kennen. Je leert omgaan met anderen en omgaan met stress. Ik kijk er zelf ook met plezier naar terug. Het was een vormende periode. Ik heb zoveel geleerd. Ik heb mezelf leren ontwikkelen.” – dansdocent

Dansers worden constant uitgedaagd tijdens het dansen – het kan altijd beter – en krijgen te maken met een hoge druk en grote verwachtingen vanuit zichzelf, andere dansers, docenten en/of andere personen binnen de danswereld. Hierdoor hebben veel dansers discipline en doorzettingsvermogen ontwikkeld. Dansers hebben hier niet alleen binnen de danswereld profijt van, maar ook in het dagelijks leven. Dansers kunnen goed omgaan met tegenslagen. Als ze zichzelf vergelijken met leeftijdsgenoten buiten de danswereld, hebben dansers het idee mentaal sterker te zijn.

“Het is de combinatie van muziek, bewegen en de groep. Het is uitgedaagd worden als mens, groeien als mens. Je ziet het aan onze dansers. Ze zeggen: ‘ik had dit of dat nooit kunnen bereiken zonder dansen; ik had dan niet deze persoon kunnen zijn’. Als ze het vergelijken met andere klasgenoten die niet dansen dan zijn zij ergens anders. Als docent kan ik mijn eigen passie met lesgeven combineren en meer meegeven dan alleen de pasjes.” – dansdocent

4.3.3 Fysiek

Naast de sociale en mentale aspecten van het dansen, benoemen geïnterviewden dat het dansen als inspannende activiteit goed is voor het lichaam. Het dansen helpt hen een gezonder en sterker lichaam te krijgen. Dansen zorgt voor de fijne motoriek, een correcte postuur en een goede conditie. Daarnaast geven een aantal dansers aan dat zij door het dansen een ‘fit’ lichaam hebben gekregen waar zij zelf blij mee zijn. Sommige dansers zeggen bijvoorbeeld dat ze zich mooi voelen als ze dansen; zij wijzen dan bijvoorbeeld op de kleding, zoals mooie jurken en make-up die horen bij een bepaalde choreografie of bij bepaalde dansstijlen.

“Ik heb van jongs af aan graag gedanst. Je voelt je mooi.” – danser (stijldansen)

“Ik zat op de lagere school en ik had wat last van mijn enkels. De arts raadde mij aan om te gaan sporten. Toen ben ik begonnen met dansen. Het was om mijn spieren en enkels te verstevigen.” – voormalig danser (ballet, stijldansen en volksdansen)

4.4 Streng en harde cultuur

Naast de positieve kanten van het dansen zijn veel trainen, niet eten en drinken, de nadruk op gewicht en uiterlijk, blessures en mentale problemen de meest genoemde onderwerpen binnen de interviews als het gaat om de negatieve aspecten van de danscultuur. De danswereld wordt door geïnterviewden omschreven als ‘hard’. Er zijn veel dansers die carrière willen maken en er is stevige concurrentie. Dansen vraagt een grote tijdsinvestering. Het is hard werken. Het beoefenen van dans op hoger niveau behelst urenlange trainingen, veel oefening en een groot uithoudingsvermogen. Alhoewel niet alle geïnterviewden deze wereld als ‘streng’ of ‘hard’ omschrijven, geven zij wel aan dat voornoemde aspecten een rol spelen binnen de

danscultuur. Overheersend is de gedachte dat de danser deze negatieve aspecten ‘voor lief moet nemen’ bij ambities voor een carrière als danser op hoger niveau.

4.4.1 Veel trainen

Dansen op hoog niveau vergt veel tijd en energie, net als de meeste topsporten. Dansers geven aan dat zij veel uren moeten trainen, met name als de danser het dansen serieus neemt en/of een carrière als danser ambieert. In een dansgezelschap komt een voltijds dienstverband bijvoorbeeld neer op meer dan 40 uur per week. Een balletmeester vertelt dat de dansers om 11 uur starten met trainen, even pauze hebben en dan door moeten tot half vier. Dan hebben ze rust tot half 8 wanneer de voorstelling begint en de volgende dag moeten ze weer.

“Je wordt betaald voor 38 uur maar er gaan veel meer uren in, zo’n 50 tot 60 uur. Elke dag repeteer je van half 10 tot half 6 en zaterdag werk je ook als er geen voorstelling is van 11 tot 4. Daarnaast heb je ook 60–70 voorstellingen per jaar en heel veel tournees. Het is heel intensief.” – dansdocent (moderne dans).

Ook op semiprofessioneel/wedstrijdniveau kan het dansen veel van iemand vragen. Deze dansers beoefenen dans niet als beroep, dus hebben daarnaast vaak een (voltijds)baan binnen of buiten de danswereld. Daarnaast moet er nog uren getraind worden in de vrije tijd, bijvoorbeeld in het weekend of avonden. Hetzelfde geldt voor dansers binnen een opleiding. Naast het feit dat de gehele toelating en selectie op sommige opleidingen als zwaar wordt ervaren, is de opleiding veeleisend wat betreft de uren die nodig zijn om te trainen. In sommige gevallen gaat het nog om minderjarige dansers die een vooropleiding dans volgen naast hun reguliere onderwijs. Discipline en doorzettingsvermogen zijn om deze reden dan ook iets wat ze op deze jonge leeftijd al moeten hebben.

“Eat, sleep, dance, repeat. En zo was het echt. Ik werkte in de horeca en na werk ging ik door naar de training. In het weekend gaf ik vaak nog dansles. Als we trainingsweekend hadden dan trainden we van 09:00–17:00. De zwaarste maanden waren rond de wedstrijden.” – danser (stijldansen).

“Elke dag begin ik om half 9. Dit doe ik gewoon op mijn middelbare school om een ‘normaal’ diploma te halen. Dan ga ik gelijk door naar de dansschool en heb ik van half 3 tot 6 dansles. In de avonden en weekenden maak ik dan mijn huiswerk, maar ik heb soms ook nog stage in het weekend. Soms is het wel lastig om te combineren.” – student op een vooropleiding dans

Meerdere dansers vertellen dan ook dat het vele trainen ten koste gaat van hun sociale leven en dat het soms moeilijk is om een goede balans te vinden tussen werk en privé. De gehele agenda is ingericht op het dansen: “alles staat in het teken van het dansen”. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de kans dat een individu daadwerkelijk doorbreekt als professioneel

danser klein is. Toch geeft de meerderheid van de dansers aan het vele trainen ervoor over te hebben, ongeacht of ze het wel of niet maken in de danswereld.

“Af en toe wilde ik ook nog vrienden zien. Maar daar moest ik iets voor laten op de opleiding en dat kon niet, want alles is belangrijk. Feestjes heb ik eigenlijk nooit echt aan deelgenomen.” – voormalig dansstudent

De intensiteit van de veelheid aan trainingen, optredens, e.d. op hoger niveau maakt ook dat er weinig ruimte bestaat om mensen te ontmoeten buiten de eigen dansgemeenschap. Het familiegevoel, zoals omschreven als iets positiefs, kent ook een keerzijde. Een hechte gemeenschap kan namelijk risico's met zich meebrengen, in het geval de danser bijvoorbeeld niet in de groep past. Zo heeft een enkeling het gevoel te worden buitengesloten, een ervaring waar later in dit hoofdstuk dieper op in zal worden gegaan. Daarnaast benoemen een aantal (voormalig) dansers dat de hechte gemeenschap als een sekte aanvoelt. Ook is het niet altijd eenvoudig voor een danser een relatie te onderhouden met een andere danser. Het kan bovendien heel pijnlijk zijn als de relatie uitgaat.

4.4.2 Niet eten en drinken

Naast het hoge aantal uren dat dansers vaak moeten trainen, geven dansers aan dat het ook zwaar is aangezien er weinig/geen mogelijkheid is om te eten of te drinken. Zo stellen een aantal dansers dat er vaak niet gegeten en/of gedronken mag worden tijdens trainingen, lessen en/of optredens. Deze gedachte heerst niet alleen binnen de dansopleidingen, maar ook bij gezelschappen, musicals en dansscholen. Bovendien zijn de meeste trainingen fysiek zwaar, waardoor het logisch lijkt dat er in ieder geval toegang tot water moet zijn.

“Met het oefenen voor shows was de spiegel helemaal vochtig van de inspanning van een grote groep dansers. Dan mocht je geen slokje water nemen of even luchten en als je daar dan om vroeg was het echt erg. Je mocht pas drinken als de docent het zei.” – voormalig dansstudent.

4.4.3 Nadruk op gewicht en schoonheidsideaal

Dansers moeten goed voor hun lichaam zorgen, gezond eten, voldoende rust nemen. Het lijf is het ultieme werkmateriaal. Waar eerder gesproken werd over de positieve kant van het dansen wat betreft iemands fysiek, kent dit ook een andere kant. Bijna alle geïnterviewde dansers wijzen op het hebben van een laag gewicht en het vervullen van een bepaald schoonheidsideaal. Zo sprak een danser over bepaalde indelingen in categorieën op basis van iemands gewicht: rood, oranje of groen. Hierbij staat groen voor 'te dun', oranje voor 'oppassen' en rood voor 'te dik'. Dit laatste betekende dat een danser niet werd gekozen voor een show of een wedstrijd. Deze schema's werden soms met de hele dansgroep gedeeld, met alle gevolgen van dien. Uit interviews met dansers blijkt dat velen een verstoorde relatie met voeding hebben en niet tevreden zijn met hun lichaamsbeeld. Ook blijkt dat het voorkomt dat iemand een eetstoornis ontwikkelt.

: De leraar bepaalde welke code je kreeg. Ik kreeg oranje, ik was zeker niet dik en andere meisjes die code oranje hadden ook niet. Er werden Excel sheets gestuurd naar iedereen met de codes van iedereen. Er werd daarna ook nog een keer een update van het schema gestuurd.” – danser (stijldansen)

“Ik had maatje 36, maar dat moest dunner en dunner. Ik ben hierdoor bijna een anorexiapatiënt geworden.” – voormalig danser (stijldansen)

De nadruk op het hebben van een bepaald (laag) gewicht is vrijwel binnen elk genre herkenbaar, met name op een hoog dansniveau. Vrouwelijke dansers geven aan dat dit tijdens de puberteit extra lastig kan zijn in vergelijking met mannen. Meisjes gaan nu eenmaal door andere fysieke veranderingen heen tijdens de puberteit dan jongens. Deze veranderingen kunnen een nadelig gevolg hebben voor het dansen aangezien brede heupen en grote borsten niet binnen het esthetische ideaalplaatje passen binnen bepaalde genres, bijvoorbeeld in het klassiek ballet.

“Een vrouwelijk lichaam verandert zo veel door de jaren heen. Of je het maakt als danser of niet heeft heel veel te maken met je gewicht en je gehele uiterlijk. Wanneer de puberteit om de hoek komt kijken, kan dit drastische gevolgen hebben voor sommige meisjes. Dit kan heel traumatische zijn aangezien je alles doet voor het dansen, maar je ineens niet meer hoger kan komen omdat je bijvoorbeeld te brede heupen hebt.” – danser (klassiek ballet)

Tijdens de interviews wordt duidelijk dat een aantal vrouwelijke dansers vervelende ervaringen heeft gehad met de omgang met hun menstruatie. Zij vertellen dat ze tijdens de les niet naar de wc mochten gaan om hun menstruatieproducten te verwisselen. Hier was simpelweg geen tijd voor. Bovendien is het binnen bepaalde genres gebruikelijk om geen ondergoed te dragen onder de danskleding. Dit ervaren deze dansers als onprettig, zowel tijdens de menstruatie als daarbuiten. Een aantal dansers vinden deze regel niet meer van deze tijd en zouden het prettiger vinden om ondergoed te mogen dragen.

“Ik was toen dus ongesteld geworden en doorgelekt en toen moest ik gewoon doorgaan, ik mocht niet stoppen.” – danser (klassiek ballet)

4.4.4 Blessures

Iets wat vrijwel op ieder dansniveau herkend wordt, van recreatieve dansers tot professionals, is het ervaren van blessures. Blessures kunnen ontstaan door incidenten of door overbelasting en kan binnen elke dansvorm voorkomen. Op veel danslocaties gaan de betrokkenen hier op een goede manier mee om. Zij schenken op een professionele manier aandacht aan de blessure en treffen de nodige maatregelen. In sommige gevallen zijn er vaste fysiotherapeuten die vrijwel altijd beschikbaar zijn voor medisch advies en/of behandelingen. Zo geeft een fysiotherapeut tijdens het interview aan dat een vertrouwensband tussen hem en de danser zeer belangrijk is. Er dient vertrouwen te zijn in het medische advies dat gegeven wordt. Een

open communicatie speelt hierbij een grote rol, zodat er vroeg ingegrepen kan worden om groter leed te voorkomen.

“De band tussen mij en de dansers is echt gebaseerd op wederzijds vertrouwen en respect. Erkenning. En ook passie. De passie om te zien dat onze dansers met passie dansen. En dan heb je iemand nodig die ook met passie kan begeleiden. Je moet de kennis van dans hebben; als je de taal niet spreekt, dan is er een barrière. Een fysio die geen idee heeft wat een danser doet en hoe hoog de belasting is, werpt een drempel op. Als er bij een danser iets niet goed gaat dan grijpt dat meteen terug op hun identiteit. Het is geen normale job; het is wie ze zijn. Als ze niet kunnen dansen, vallen ze in een gat. Je hebt dan een professional nodig die daar gevoel voor heeft.” – fysiotherapeut

Toch is de begeleiding van bijvoorbeeld een fysiotherapeut, sportarts of sportmasseur, ook op het hoogste niveau, niet altijd aanwezig. En ook in gevallen waar deze er wel is, gaan dansers zelf niet altijd correct om met blessures. Aangezien het dansen zoveel betekent voor een danser kan het (tijdelijk) moeten stoppen door een blessure grote gevolgen hebben. De danser gaat soms tegen het medische advies in. Tijdens de interviews komt naar voren dat dansers er zelf voor kiezen om door te gaan met dansen, door de hoge druk die op hen ligt of omdat ze bang zijn dat hun plek anders ingenomen wordt door een andere danser.

“Het was wel mogelijk om naar iemand toe te gaan, maar dat had consequenties voor het vervolg van het jaar. Ik heb zelfs een keer met een gebroken neus gedanst. En met een verzwikte enkel gewoon een ijsbad en twee dagen later de voorstelling doen. Ik had wel de keus om het niet te doen, maar dan zou ik niet betaald krijgen. En lig ik uit de voorstelling.” – danser (moderne dans)

In het verlengde hiervan ligt de algemeen aanvaarde opvatting dat pijn nu eenmaal bij het dansen hoort. Al op jonge leeftijd, bijvoorbeeld tijdens (voor)opleidingen, leren dansers dat zij over een fysieke grens moeten gaan om beter te worden. Zo wordt de top van het dansen vergeleken met topsport en de heersende normen daarbinnen. Een dansdocent geeft tijdens het interview aan dat dansen *an sich* grensverleggend is en dat dit in specifieke zin nodig is om een prestatie tot stand te brengen.

“Bij de start van de professionele training wordt een soort link gelegd tussen fysieke pijn en goedkeuring en bevestiging. Op het moment dat je fysiek hard gaat werken en je eigen grenzen oprekt, dan ga je vooruit en krijg je complimentjes of goedkeuring. Stel, je besluit niet op spitzten te willen staan omdat het pijn doet, betekent dat eigenlijk dat je niet verder kan op de dansacademie. Dus als je je droom wilt vervullen zul je pijn moeten accepteren die erbij hoort. Vanuit mijn eigen perspectief word je van jongs af aan geconditioneerd dat pijn erbij hoort.” – voormalig dansstudent

“Topsport is in de basis grensverleggend. Mijn doel als coach is om jou te laten zien dat waar jij denkt dat jouw grens is dat dat niet is waar die is. En als iets lukt dan vieren we dat en dan gaan we weer verder. Ik vergelijk het met een baby. Die leert ook eerst kruipen en dan juicht iedereen. Maar daarna moet je leren lopen. En als dat gelukt is dan komt er weer iets anders. Dat proces wil je natuurlijk houden.” – danscoach (stijldansen)

De top van het dansen wordt dan wel vergeleken met de topsport, maar op een aantal gebieden is de danswereld uniek en loopt het achter in vergelijking tot de topsport. Zo geven geïnterviewden aan dat er binnen de danswereld minder fysiologische kennis bestaat. Bovendien wordt er ook anders gekeken naar de gezondheid van het individu. Waar bij veel topsporters een dieet op maat wordt gemaakt en de fysieke gesteldheid centraal staat, ligt dit bij dansers anders. Dansers vertellen dat er vaak van hen wordt verwacht dat ze doorgaan terwijl ze ziek zijn en voor een passend dieet moeten ze zelf iemand zoeken (en betalen).

“Dansen is net als bij topsport; je zal over bepaalde fysieke grenzen moeten. Dit is een spanningsveld: wanneer word je gepusht en is het oké omdat je een bepaald niveau wilt bereiken, en wanneer is het zo ver dat het niet oké meer is. Dit is afhankelijk van persoonlijke kenmerken. Er moet aandacht zijn voor gezonde grenzen, en deze moeten bespreekbaar gemaakt worden.” – bestuurslid

“Ik kon het aanklaarten bij de docenten dat ik ziek was, maar de sfeer was wel van: ga een beetje tot aan de grens. Het was ook weleens dat iemand moest overgeven tijdens de les. Maar als je thuis bleef dan miste je heel veel stof en moest je dit in je eigen tijd bijleren.” – voormalig danser (moderne dans)

4.4.5 Mentaal zwaar

Naast de fysieke aspecten vraagt het dansen, met name op hoog dansniveau, mentaal veel van de dansers. Een aantal dansers zegt dat er geen of weinig ruimte is voor het maken van fouten. Het tonen van emoties is in sommige gevallen ook niet de bedoeling. Dit kan gezien worden als een teken van zwakte.

“Je kon niet huilen; dat was een teken van zwakte. Als je te laat was, moest je jezelf weer weken bewijzen. Je plek terugwinnen.” – danser (moderne dans)

“Bij mensen die moesten huilen gingen trainers niet troosten. Dat was voor deze mensen heel moeilijk; zij konden zich niet verdedigen.” – voormalig danser (stijldansen)

Dit wordt niet enkel erkend door dansers, maar ook door een aantal dansdocenten en personen met bestuursfuncties. Zij zijn zich bewust van de mentale druk die op dansers ligt. Zo stelt de directeur van een dansgezelschap dat het mentale aspect van het dansen nog zwaarder is dan het fysieke gedeelte. Hij zegt dat de constante confrontatie met jezelf in de

spiegel lastig kan zijn en dat dansers vooral hun fouten worden voorgehouden in plaats van wat ze wel goed doen.

“Het zwaarste is niet het fysieke maar het mentale. Anderhalf uur naar jezelf in de spiegel kijken, dat is een kwelling. Het is niet het meest gemakkelijke. Niemand vindt het fijn om jezelf op video te zien. Je ziet alleen wat niet goed is. Je bent je eigen kunstwerk. Wat je doet en hoe je eruit ziet.” – bestuurder

4.4.6 Concurrentie en continu beoordeeld worden

Dansers die toegelaten willen worden tot een opleiding, of willen kunnen werken als uitvoerend danser, of aangenomen willen worden bij een dansgezelschap, zullen auditie moeten doen. Niet zelden vinden audities plaats in het buitenland. Dansers sturen bijvoorbeeld eerst video's op met beeldmateriaal om bijvoorbeeld aansluiting te krijgen bij een gezelschap; vervolgens (na een eerste selectie) vindt een auditie plaats. Een geïnterviewde die binnen de danswereld werkt geeft over de audities en selectie aan:

“Kijk naar [naam danser A]; die heeft niet dat klassieke maar doet iets met mensen. En dan [naam danser B], die is ideaal voor [een bepaalde rol] in het ballet. In [naam danser C] zag ik het talent. En dan nog, je weet niet hoe iemand zich ontwikkelt als persoon. Sommigen hebben een breder repertoire dan anderen. Op vijftientwintig, zesentwintigjarige leeftijd kom je aan het einde van je talent. Als ze jong zijn, weet je niet of ze geblesseerd raken, of ze heimwee krijgen, of ze kunnen aarden.” – functionaris in het dansen

Een gevolg van de heftige competitie is dat velen daar onzeker door worden. Deze onzekerheid kan gaan over het uiterlijk, de dansprestaties of andere aspecten die van belang zijn binnen het dansen. Mede hierdoor vindt een aantal dansers dat ze snel volwassen zijn geworden en gevormd zijn door de cultuur binnen de danswereld. De harde cultuur moet aldus geïnterviewden voor lief worden genomen, met name om hogerop te kunnen komen als danser. In dit licht praten dansers over de nood van mentale begeleiding. Dansers missen een-op-een momenten tussen de danser en een dansdocent en/of contact met een vertrouwenspersoon. Vooral studenten op (voor)opleidingen hebben soms het idee gezien te worden als pion in plaats van als individu met wensen, klachten en onzekerheden.

“Hoe hoger je komt, hoe harder die wereld is. Hoe hoger je komt, hoe meer je het voor lief moet nemen.” – voormalig danser (stijldansen)

“De danswereld kan hard zijn. Psychologische begeleiding moet beter, zeker voor kinderen. Realistisch blijven tegen leerlingen. Niet iedereen gaat als professioneel ballerina eindigen.” – voormalig danser (klassiek ballet)

Een danser die van dansen een beroep wil maken krijgt te maken met selectie en niet-selectie, met audities, castings en/of talentenshows. Producenten, regisseurs, balletmeesters en

choreografen gaan op zoek naar de meest geschikte danser voor de voorstelling. De harde concurrentie binnen het professioneel dansen voelt voor veel dansers als zwaar. Vooral omdat een danser zijn hele ziel en zaligheid in het dansen legt, kan de beoordeling door bijvoorbeeld een docent binnen een opleiding of de jury bij een wedstrijd pijnlijk zijn. De strenge selectie en het continu worden beoordeeld vraagt dan ook veel van de dansers, vooral omdat een beoordeling niet altijd als objectief wordt ervaren. Er is bij het dansen niet altijd duidelijk wie het beste is. Het is in de kunst (soms) ook afhankelijk van de smaak van degene die de beoordeling doet. Afgezien van bepaalde aandachtspunten waarop gelet wordt, zoals inleving, creativiteit en techniek, geven specifiek dansstudenten aan dat de beoordeling soms onduidelijk is.

“Het was af en toe wel onduidelijk waar je op beoordeeld werd. Wordt er gekeken naar onderling resultaat of persoonlijke groei? Ga je vergelijken of kijk je naar jou als persoon? Het voelde af en toe wel vergelijkend. Het was dan ook wel gedoe, want dan was ik beter dan iemand maar hadden we wel hetzelfde cijfer.” – dansstudent

“Het was een hele heftige tijd: ieder voor zich. Dit werd ook gevoed door docenten die bijvoorbeeld zeiden: maar één van jullie gaat het redden. Hierdoor was iedereen heel erg gericht op concurrentie en competitief zijn.” – voormalig danser (klassiek ballet)

4.5 De financiële kant van de danswereld

De harde en strenge danscultuur nemen dansers veelal voor lief. Toch bestaan er zorgen over de financiële kant van de danswereld. Met name omdat dansers zulke forse prestaties moeten leveren, zowel fysiek als mentaal, vinden de dansers enerzijds de waardering en anderzijds de financiële compensatie te laag. Het gaat niet alleen om de betaling van de danser maar ook om bijkomende kosten.

4.5.1 Dansen als dure sport

Allereerst beschrijven dansers het dansen als een dure sport. Bij veel dansvormen gaat het om bijkomende kosten van zaalhuur. Ook de kosten van privélessen zijn hoog. Privélessen zijn in veel dansvormen noodzakelijk voor het behalen van een hoog niveau. Daarnaast komen er voor wedstrijddansers nog de kosten van het inschrijfgeld bij en de kosten van make-up en kleding.

“Ik betaalde op het eind 90 euro per les. Bij sommige trainers was het dat wel echt waard; privélessen zijn namelijk echt nodig voor een bepaald niveau.” – voormalig danser (stijldansen)

“Dansen is een hele dure sport. De wedstrijden worden steeds duurder. Jurken zijn ook duur. De goedkoopste jurk is minstens 300 euro en bij een hoog niveau is het wel

tussen 800 en 1000 euro voor een jurk. Het hoort erbij en is ook de charme van de sport.”
– voormalig danser (stijldansen)

Niet alle geïnterviewden omschrijven de danssport als duur. Zij merken op dat een danser zelf de afweging kan maken of en hoeveel extra (privé)lessen de danser neemt. Ook spreken we dansers die vertellen dat met name nieuwe dansers schrikken van bepaalde bedragen. Na verloop van tijd krijgen de dansers hier meer vrede mee en accepteren de prijzen, omdat het nu eenmaal zo is.

“Het draait om keuzes. Het is een hoop geld maar als je het bij de juiste mensen uitgeeft dan niet. Er zijn mensen die bedragen vragen waarvan ik denk: ‘Waar is dit op gebaseerd?’ Ik heb voor de juiste info betaald.” – voormalig danser (stijldansen)

“Ik vind het niet duur, maar de Nederlandse mentaliteit is dat zij alles wel te duur vinden. Bij een EK is de entree negentig euro, dan schrikken de dansers het eerste jaar, maar daarna vinden zij het oké. Duitse deelnemers vinden het dan alweer goedkoop.” – geïnterviewde met een commerciële functie in de danswereld

Verder begrijpen we ook van studenten binnen een (voor)opleiding dat het een dure studie is. Een studie dans is een voltijdstudie. Daarnaast lopen studenten nog een (onbetaalde) stage waar zij soms in de avonden en/of weekenden druk mee zijn. De dansstudenten vertellen dat zij om deze reden weinig tijd hebben om naast hun studie te werken. Zeker voor studenten die hun eigen studiegeld moeten betalen en niet thuis kunnen blijven wonen vanwege de reistijd naar school, is het moeilijk om rond te komen.

4.5.2 Onbetaald werk en onderbetaling

Naast dat de dansstudenten de opleiding duur vinden, speelt er nog een ander aspect. Een aantal studenten geeft tijdens het interview aan een gevoel van financiële uitbuiting te ervaren tijdens stages. Aangezien een financiële compensatie voor hen niet verplicht is kan het gebruik van stagiaires zo onderdeel zijn van een bepaald verdienmodel voor producenten en andere personen binnen de danswereld. Daar komt bij kijken dat een stage vaak een verplicht onderdeel van de studie is en dat de studenten de financiële omstandigheden nu eenmaal voor lief moeten nemen. Doordat er geen verplichte financiële compensatie is voor stagiaires, hebben dansers het idee dat het aantal stagiaires om deze reden ook toeneemt binnen producties. Specifiek in de commerciële sector wordt deze toename van stagiaires opgemerkt door dansers.

“Voor de stage kreeg je geen geld; dit deed je omdat je er iets van leert en uit vrije wil. Maar eigenlijk ben je gewoon aan het werk en is het hun verdienmodel.” – dansstudent

“Er wordt veel misbruik gemaakt van stagiaires en mensen die net beginnen. En soms ook bij professionals: die mogen de hele repetitie meedoen om te kijken of het ‘klikt’. Dat is niet oké. Dan heb je drie weken gewerkt voor niks.” – danser (commerciële sector)

Naast de studenten komt er vanuit het werkveld ook het geluid van werk zonder vergoeding en gevallen van onderbetaling. Alhoewel een aantal professionele dansers binnen bepaalde dansgezelschappen aangeven conform de CAO-afspraken betaald te worden, is een groot deel van de geïnterviewden ontevreden over hun vergoeding. Met name in vergelijking met buurlanden zou de betaling volgens dansers in Nederland laag zijn. Bovendien wordt gesteld dat de betaling van dansers binnen producties, zoals musicals en/of televisieoptredens, doorgaans lager is dan die van zangers en muzikanten, terwijl de dansers meer uren maken. Sommige dansers zijn van mening dat er een CAO nodig is die geldt voor iedereen.

“Er is een CAO nodig voor iedereen, ook voor musicals.” – voormalig dansdocent

Dansers vertellen ook over slechte arbeidsomstandigheden. Hierbij komen overbelasting, gebrekkige dansruimtes/vloeren en het niet krijgen van pauze naar voren. Ook hierbij vertellen dansers dat dergelijke ‘randvoorwaarden’ rondom het dansen in het buitenland vanzelfsprekend zijn, maar dat dit in Nederland niet het geval is.

“Ik heb geregeld ervaring gehad waarbij de randvoorwaarden van de dansers niet in orde waren. Bij sommige grote producties wordt er geregeld op locatie uren/dagen op slechte ondervloeren gerepeteerd; denk hierbij aan tapijt of een betonnen vloer. Dit vraagt om blessures of overbelasting.” – danser (commerciële sector)

Verder ervaren dansers beloften rondom arbeidsomstandigheden en betalingen die niet of (maanden) te laat worden nagekomen. Voorbeelden hiervan zijn het niet krijgen van pauze of lagere of latere betalingen voor bepaalde shows of optredens.

“Ze hadden me van tevoren een belofte gedaan over de betaling. Uiteindelijk werd ik gebeld en werd me de helft van het salaris aangeboden. Na stevig onderhandelen kreeg ik wat meer. Maar ik mocht niet met andere dansers hierover praten want die kregen dit niet. Het nemen van pauzes was niet georganiseerd. Dan zou er bijvoorbeeld om half 1 lunchpauze zijn maar was er om half 4 nog steeds geen pauze. Ik zei dan wat, en dan kregen we met pijn en moeite 10 minuten.” – danser (moderne dans)

“Betaling is ook vaak problematisch. Soms pas na drie maanden na de klus volgt de betaling. 99% van de dansers zegt er niks over. Als je een incasso stuurt, boeken ze je niet meer. Dan denk je: ik wacht nog wel even twee weekjes.” – danser (commerciële sector)

Dansers spreken over het ‘wegtekenen van rechten’, waarbij er geen balans is tussen rechten en verplichtingen in de contractuele sfeer. Voorbeelden van gestelde verplichtingen

zijn regels over de inhoud op internet en sociale media, het niet mogen aangaan van andere overeenkomsten, het flexibel inzetbaar moeten zijn en het niet aangaan van een dienstbetrekking. Daar tegenover staan in mindere mate rechten en verzekeringen. Dansers wijzen op problemen die ontstaan als een show op het laatste moment niet doorgaat. Hoe zit het dan met betaling en kosten? Veel dansers vertellen voor bepaalde zaken niet verzekerd te zijn, zoals arbeidsongeschiktheid of een traject voor omscholing na de danscarrière.

Dansers woonachtig en werkzaam in de grotere steden geven verder nog aan dat de kosten voor huisvesting zeer hoog zijn, zij vanwege de afstand tot het theater/danslocatie niet te ver weg kunnen wonen en dat zij nu met de gestegen prijzen voor energie en consumptiegoederen knel zijn komen te zitten.

4.5.3 De kwetsbare positie van dansers

Op het moment dat vooraf gemaakte afspraken niet worden nagekomen, komt de kwetsbare positie van de danser naar voren. Zo ervaren sommige dansers bij het onderhandelen over arbeidsomstandigheden en betalingen een gebrek aan zeggenschap. Vanwege de onzekere arbeidsmarkt en hoge concurrentie stellen geïnterviewden dat ze zich genoodzaakt voelen om opdrachten met mindere omstandigheden aan te nemen. Hierbij valt op dat de concurrentie onder vrouwen groter is waardoor vooral vrouwen aangeven een nog lagere onderhandelingspositie te hebben. De ‘luxepositie’ om een bepaalde opdracht niet aan te nemen hebben zij niet.

“Doordat ik minder concurrentie had, kon ik vaak kiezen: wil ik een klus of niet. Voor een vrouw ligt de concurrentie velen malen hoger. Waar ik soms moet concurreren met 20 mannen, concurreert een vrouw met 200 anderen. Mannen zijn vaker ook meer gespecialiseerd.” – danser (commerciële sector)

“Ik heb weleens een project gedaan waar ik het niet eens was met werkomstandigheden. Artistiek was het niet mijn ding. Maar ik wist: als ik dit loslaat, heb ik niks.” – voormalig danser (hedendaags)

Als het gaat om arbeidsomstandigheden en betaling, ervaren dansers een gebrek aan normen en controle hierop. Er wordt onvoldoende rekening gehouden met richtlijnen voor betalingen en vergoedingen van kosten. Veel dansers krijgen voor het dansen geen contract, bijvoorbeeld voor het dansen bij een televisieshow. Er is verder weinig zicht op freelancers in de danswereld. Iedereen is daar voor zichzelf.

“Over het algemeen worden aanvragen via app gedaan en via de mail bevestigd met daarin een total fee, repetitie-data en adresgegevens. Er wordt vaak niet omschreven wat een danser per repetitie of show krijgt. Er zijn wel ongeschreven richtlijnen, maar die worden door iedereen ‘flexibel’ gebruikt. Een wettelijke bepaling wat een artiest voor een

repetitie of show minimaal hoort te krijgen is zeer wenselijk. Nu is er al jaren veel te veel ruimte om misbruik te maken.” – danser (commerciële sector)

Het gaat niet alleen om het gebrek aan financiële zekerheid, maar geïnterviewden benadrukken ook dat het niet hebben van een vast contract samenhangt met het wel of niet durven opkomen voor jezelf. Dit geldt ook als er sprake is van grensoverschrijdend gedrag. Het is vaak: ‘akkoord gaan of voor jou honderd anderen’. Als tijdens het werk de arbeidsomstandigheden slecht blijken te zijn, of er is sprake van grensoverschrijdend gedrag, kunnen dansers voor de keuze komen te staan: óf stoppen, óf blijven en de situatie accepteren.

“Als danser krijg je pas bij het vijfde contract een vast contract. De eerste vier jaar kun je op ieder moment weggestuurd worden. Dat is best wel heftig. Je durft dan minder te zeggen. Nu zeg ik er heel makkelijk wat van. Er was bijvoorbeeld iemand die heel respectloos over vrouwen praatte en daar zei ik ook wat van. Maar ik heb een sterke positie: ik heb een vast contract en ben een gerespecteerd danser; mensen willen met mij werken. Maar ik was toen met andere jongens waartegen die man heel gemeen was, maar die jongen durfde toen niks te zeggen. Dat durfde ik in die tijd ook niet.” – danser (moderne dans)

Ook durven dansers hun arbeidscontract of overeenkomst van opdracht niet te verstrekken, vanwege de verstreckende geheimhoudingsclausule die erin staat en de angst dat bekend wordt dat het contract aan onderzoekers is verstrekt. Een aantal dansers geeft aan ook zeer strenge non-concurrentie bepalingen te hebben getekend, waardoor de bewuste dansers het gevoel hadden erg te zijn beperkt in het genereren van inkomen. Dit betrof onder meer contracten binnen de televisiewereld. Veel dansers die wij spraken zijn zich niet of onvoldoende bewust van hun rechtspositie, weten bijvoorbeeld niet dat er een CAO van toepassing is, en als zij zich daar wel van bewust zijn durven zij geen stappen te zetten, uit angst voor eventuele gevolgen voor hun carrière. Onder dansers binnen de podiumkunsten, bijvoorbeeld in gezelschappen, zijn ook veel dansers uit het buitenland actief die tijdelijk of voor langere tijd in Nederland dansen. Dit is een kwetsbare groep die vaak de Nederlandse taal niet of in mindere mate beheerst en niet op de hoogte is van de wet en regelgeving. Volgens geïnterviewden zijn dansers uit het buitenland kwetsbaarder als het gaat om misbruik van hun rechten of risico op het slachtoffer worden van grensoverschrijdend gedrag.

4.6 Overige kenmerken van de danscultuur

Hierboven ging het over zaken als de financiële situatie, de mentale en fysieke kanten van het beroep. Deze aspecten kenmerken de danscultuur in belangrijke mate, zo vinden de geïnterviewde dansers. In de interviews zijn ook andere aspecten aan bod gekomen, zoals dansen als kunstvorm, genderrollen, het dansen als aanrakingsport en jurysport, en de rol van alcohol en drugs. Aan deze zaken schenken wij hieronder aandacht.

4.6.1 Dansen als kunstvorm

Dansen is een vorm van kunst. Een kunstvorm die tot uiting komt in emotionele expressie, sociale interactie en beweging van het lichaam, bijna altijd in combinatie met muziek. De duiding van kunst is binnen ieder dansgenre anders en hier wordt op verschillende manieren betekenis aan gegeven. Zo vertelt een balletmeester dat er binnen het klassiek ballet sterk rekening moet worden gehouden met het klassieke en traditionele karakter van de dans zoals deze in de 16^e eeuw is ontstaan. Om deze reden staan bekende stukken zoals *Het zwanenmeer* en *De notenkraker* vandaag de dag nog steeds centraal binnen het klassiek ballet. Bepaalde stukken worden echter aangepast aan de huidige tijd, door bijvoorbeeld pijnlijke passages eruit te halen. Deze passages passen niet meer binnen de huidige gedachtegang en om deze reden worden stukken die bijvoorbeeld tijdens de koloniale tijd zijn gemaakt, aangepast. Toch wordt er altijd rekening gehouden met het klassieke verhaal.

“Het klassieke verhaal is de kapstok. Bevolkingsgroepen moet je niet beledigen door je voorstelling, je moet wel de passages laten zien. *Sleeping beauty* wordt bijvoorbeeld wakker gekust door een prins terwijl ze er niet om heeft gevraagd. Dit is de tijd waarin we leven. De kunst van ballet. Het is je meenemen in een fantasiewereld en pijnlijke passages moet je eruit halen. Je kan het verhaal ook van een andere kant belichten. Je hoeft het niet te doen zoals in de koloniale tijd werd gedaan. Ik wil het mooie van het vak toegankelijk houden.” – balletmeester

De discussie gaat ook over de traditionele invulling van de rollen. In een aantal interviews komt huidskleur naar voren. Is het traditionele ballet klaar voor (meer) zwarte dansers in hoofdrollen of bijvoorbeeld in een line-up van witte dansers? Een topballetdanser geeft aan dat het gek is dat dit nu nog een issue is.

Het feit dat dansen een kunstvorm is, brengt ook een ander lastig aspect met zich mee. Kunst dient om emoties aan te wakkeren, om het publiek aan het denken te zetten en te raken. Dit gaat steeds verder en er wordt om deze reden steeds meer verwacht van dansers. Sommige dansers geven aan dat het lastig is om bij de eigen emoties te komen, wanneer je een rol moet spelen. Als je vrolijk moet zijn, terwijl je je depressief voelt. Dat het moeilijk is om dan nog te weten wie je bent. Andere dansers zien dit niet. Vinden het juist bevrijdend om een rol te mogen spelen.

Kunst kan en moet schuren, zegt een directeur van een dansgezelschap; er wordt meer verwacht van de shows en dansers. Dit brengt met zich mee dat het steeds zwaarder wordt voor de danser, waarbij meer risico's genomen worden. Choreografen maken steeds extremere stukken voor de dansers, waardoor de kans op blessures ook groter wordt. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de hoge verwachting van het publiek aan de ene kant en het welzijn van de danser aan de andere kant. Staat dit nog in balans, of weegt het een zwaarder dan het ander?

“De eisen van het vak zijn wat ze zijn. Dansers zijn beter geworden, technisch. Choreografen vragen soms ook onmogelijke zaken. Daar zit een risico. Hoe gaan we daarmee om? We zitten tegen de grenzen van vitaliteit. Steeds hogere benen en meer snelheid. Choreografen creëren stukken die heel uitputtend zijn. Ik vind dat het soms te ver gaat.” – functionaris

4.6.2 Genderrollen

Het dansen, en dan specifiek het dansen in paren, kent nog klassieke gebruiken wat betreft verschillen tussen man en vrouw. Zo heerst er binnen het stijldansen nog bepaalde ‘dansetiquette’, zoals de gebruikelijke uitnodiging van de heer om een dame ten dans te vragen, wat een dame vervolgens ‘moet’ accepteren.

“Als danser had je af en toe wel je voorkeuren maar de mannen nodigden de vrouwen uit om samen te dansen. Van de een wist je: daar dans ik lekker mee, en van de ander wist je dat je blauwe tenen kreeg. Maar als je gevraagd werd dan moest je gewoon gaan; het was niet de bedoeling dat je nee zei. Je had wel van die trucjes dat je soms een andere kant op keek, zodat je niet in het blikveld kwam van iemand met wie je minder graag danste.” – danser (stijldansen)

Een aantal dansers vindt dat dit de aantrekkelijkheid van de dans vermindert, aangezien het stijldansen ‘niet hip en vlot’ genoeg zou zijn voor de jongere generaties. Bovendien zijn er ook verschillende geïnterviewden die de cultuur binnen het dansen, zowel binnen het stijldansen als andere genres, als vrouwonvriendelijk ervaren. Dansers spreken over een zogenaamde ‘jaag-cultuur’ waar vrouwen het gevoel hebben als object te worden behandeld. Een aantal vrouwelijke dansers heeft het gevoel te worden gezien als lustobject, met de focus op het lichaam in plaats van de kwaliteit als danser.

“Ik ben een keer mee geweest naar een feest waar een sfeer hangt die heel erg gaat over jagen. Dat het dansen sensueel is, of dat dans heel erg dicht op elkaar is, dat kan ik waarderen. Maar op een gegeven moment werden vrouwen geclaimd, betast en gepusht, dat is een duidelijke grens.” – danser (stijldansen)

“Bij vrouwen gaat het vaak om een mooi lijf, in een kort en bloot pakje. Dit is impliciet wat ze zoeken. Vrouwen hadden korte en sexy kleding. Bij de mannen niet, soms een ontbloot bovenlijf, maar minder.” – danser (commercieel)

Als het gaat om kleedkamers wordt er geen onderscheid gemaakt in geslacht. Binnen de danswereld is het normaal om kleedkamers te delen met mannelijke en vrouwelijke dansers, zowel volwassen als minderjarig. Al van jongs af aan krijgen dansers, met name bij wedstrijden, één kleedkamer toebedeeld. Aan de ene kant zijn er dansers die hier niet per se moeite mee hebben, omdat er niet zozeer naar elkaar gekeken wordt en het omkleden vaak snel moet gebeuren.

“Je zag daar alle mannen in onderbroek en vrouwen ook wel naakt want zo ging je de jurk in. Mensen leken er niet echt iets van te vinden; het was gewoon zo, het was normaal. Nooit zo gevoeld dat er erg naar elkaar werd gekeken. Het was een beetje snel, snel, snel.” – danser (stijldansen)

Aan de andere kant spreken we ook dansers die hier wel degelijk een probleem mee hebben en het liever anders zien, met name met het oog op de gevoeligheid van minderjarige dansers.

“Alle kleedkamers zijn mannen en vrouwen bij elkaar. Iedereen naakt. Jouw privé is niet mijn privé; het is gewoon bijzonder en onnodig. Er waren ook wedstrijden waar zowel volwassenen als kinderen in de kleedkamer stonden en die waren dan dus ook naakt. Het is niet aan dansers om te bepalen dat die kinderen dat ook zien. Het is aan de ouders en aan kinderen zelf; je moet daar een ander niet mee confronteren. Dat zou niet zo moeten zijn, zeker niet waar kleine kinderen bij zijn.” – voormalig danser (stijldansen)

4.6.3 Aanrakings sport

Dansen is een aanrakings sport. Toch is het aanraken van andere dansers meer gebruikelijk in het ene genre dan in het andere. Denk aan stijldansen waar partners elkaar continu aanraken, tegenover hiphop, waar aanrakingen bij dansers onderling nauwelijks voorkomen. Niet enkel bij de uitvoering van de dans kan aanraking gebruikelijk zijn, maar ook bij het aanleren van bepaalde dansbewegingen worden aanrakingen door de geïnterviewden gezien als iets noodzakelijks om bewegingen te corrigeren of op een juiste manier aan te leren.

“Dans is een fysieke sport: af en toe is een aanraking ook functioneel en bij de uitleg is het soms ook handig om iets te leren.” – voormalig danser (stijldansen)

Aanrakingen worden binnen elke dansstijl als gebruikelijk gezien; toch vinden de geïnterviewden dat dit sterk te maken heeft met de frequentie van aanrakingen evenals de plek op het lichaam waar de aanraking plaatsvindt. Indien een bepaalde docent een danser overdreven veel aanraakt of op specifieke plekken, dan wordt dit toch als ongewenst gezien.

“Aanraken hoort erbij in het dansen, maar niet altijd. Soms moest je bepaalde bewegingen doen en ging de dansdocent heel dicht achter je staan. Dat was eigenlijk niet nodig, want dat kun je ook gewoon voordoen.” – voormalig danser (stijldansen)

“Dansen is wel een contact sport, maar sommige aanrakingen zijn overbodig; je hoeft bijvoorbeeld niet aan billen te zitten en zeker niet als je daar op dat moment niet mee bezig bent in de dans.” – danser (stijldansen)

Iets waar de meeste geïnterviewden het over eens zijn, is het belang van communicatie met betrekking tot de aanrakingen. Door de jaren heen is de communicatie belangrijker geworden binnen de danswereld, maar met name als het gaat om functionele aanrakingen.

Dansdocenten zeggen tijdens de interviews dat ze een voorzichtere aanpak hanteren waarbij ze vaak eerst om toestemming vragen voordat zij een danser fysiek benaderen om het zekere voor het onzekere te nemen. Een ander deel van hen geeft aan het aanraken van dansers of bepaalde delen van het lichaam helemaal te vermijden. Deze ‘voorzichtere aanpak’ ervaren de dansers als prettig.

“Ik leg wel zaken uit rond het aanraken. Ik heb een techniek waar de leerlingen dingen met hun heupen moeten doen. Dat gaat tien keer zo snel om het te laten zien dan verbaal uit te leggen. Ik vraag dan aan het begin of ze dat oké vinden. En ook met de plaatsing probeer ik erop te letten. Zo zou ik nooit een bil aanraken. Je let er gewoon extra op dat je bepaalde lichaamsdelen niet aanraakt.” – dansdocent (moderne dans)

4.6.4 Alcohol en drugs

Uit de afgenomen interviews wordt duidelijk dat alcohol een rol speelt binnen de danswereld. Zo is er bij dansscholen vaak een bar aanwezig waar dansers na de les kunnen blijven hangen voor een drankje. Over het algemeen wordt dit door de dansers als ‘gezellig’ ervaren en wordt het, gelet het commerciële karakter van veel dansscholen, door de dansschoolhouder gezien als iets essentieels om (extra) geld te verdienen.

“Zij hebben een ouderwetse mooie ballroomzaal en daar zit een bar. Je moet langs die bar als je binnenkomt en als je weer weggaat. Daar deed iedereen in de pauze een drankje en na de les; dat is echt een sociaal stukje. Je kreeg een beetje het idee alsof je in de kroeg stond.” – danser (stijldansen)

Het gebruik van alcohol na de dansles is over het algemeen aanvaard. Het is namelijk ook iets wat buiten de danswereld een prominente rol inneemt in de samenleving. Een enkeling denkt hier anders over en ziet liever geen alcohol op of rondom de dansvloer. Dit heeft te maken met het gegeven dat alcohol een verdovende werking kan hebben. Bij grensoverschrijdend gedrag kan alcohol een rol spelen. Zo kan er bij een grote hoeveelheid alcohol sprake zijn van een vervaging van grenzen, waardoor een individu sneller en/of makkelijker grensoverschrijdend gedrag kan vertonen.

“Alles was open. Er werd veel alcohol gedronken. In koffiemokken. Er was een bar, en nog een bar. Er werd dan gewoon port ingeschonken of er was een baco gepakt.” – voormalig danser (stijldansen)

“Alcohol in het sporten zou verboden moet zijn; de grenzen vallen hierdoor weg.” – voormalig danser (stijldansen)

“Er is een opkomende nachtcultuur waarin alcohol een grote rol speelt. De grenzen vervagen door deze omstandigheden.” – vertegenwoordiger van een vakbond

Geïnterviewden geven aan dat bij een sportclub na het sporten ook een biertje kan worden gedronken.

Het is bekend dat drugs een rol spelen in het nachtleven en in de kunstsector. Een enkele geïnterviewde geeft aan dat het gebruik van drugs ook als middel kan dienen om af te vallen en in bepaalde delen van de danswereld genormaliseerd is.

4.6.5 Jurysport

De wedstrijdtaak van het dansen kent een jury die beoordeelt hoe goed (of niet) een individu, paar of groep heeft gepresteerd. Er zijn verschillende categorieën waarop iemand kan scoren, zoals techniek, inleving en creativiteit. Als consequentie hiervan is er volgens een deel van de geïnterviewden, met name binnen het stijldansen, sprake van een zogenaamde ‘vriendjespolitiek’. Zij stellen dat bepaalde juryleden dansers voortrekken en ze beter beoordelen, omdat ze de dansers persoonlijk kennen of omdat zij lesgeven aan deze dansers. De meerderheid van de dansers heeft het idee dat er sprake is van ‘vriendjespolitiek’ maar dat het moeilijk is om dit daadwerkelijk aan te tonen.

“Uiteindelijk is het dansen een jurysport; het is nou eenmaal geen hardlopen waar iemand als duidelijke winnaar over de finish komt. Je hebt echt wel rotte appels in de jury, maar dat is niet de meerderheid.” – danser (stijldansen)

“De jurering van wedstrijden is niet altijd even zuiver, maar niemand kan het bewijzen.” – voormalig danser (stijldansen)

Een aantal dansers stelt dat het nemen van enkele privélessen bij een docent die ook jurylid is voor de start van een wedstrijd, wellicht de kansen vergroot om hoger te eindigen in de wedstrijd.

“Het jurylid is iemand waar mensen les nemen zodat hij deze dansers hoger zal waarderen. Niet omdat het zoveel toegevoegde waarde heeft, maar omdat hij manipuleerbaar is. Hij is een omkoopbaar jurylid.” – voormalig danser (stijldansen)

Gesproken juryleden ontkennen de partijdigheid stellig. Enkele van hen kunnen wel goed begrijpen dat het op dansers kan overkomen alsof er sprake is van doorgestoken kaart. Aangezien er geen mensen zijn die fulltime jurylid zijn, zijn de personen die jureren altijd wel op een bepaalde manier betrokken bij de danswereld: met een eigen dansschool, als dansdocent of op een andere mogelijke manier. En hoewel er wel rekening wordt gehouden met de betrokkenheid tussen jurylid en danser, bijvoorbeeld dat ze geen familie van elkaar zijn, blijft dit een lastig punt.

“Ik ben zelf ook jurylid, wat niet altijd even eenvoudig is. Als je zelf professioneel danser wordt, krijg je op een gegeven moment een uitnodiging om jurylid te worden. Dan volg je een aantal trainingen. Ik zie het zelf als een ondersteuning voor de danswereld; er

moeten toch juryleden zijn om de dansers te beoordelen zodat ze weer verder komen in hun carrière. Je krijgt hier weinig financiële steun voor; het is meer iets wat je vrijwillig doet. Dat maakt het ook lastig want het is een te kleine dansereld om fulltime juryleden te bekostigen. Daarom ben je altijd wel op andere manieren betrokken bij dansers die je misschien wel eens zelf les hebt gegeven.” – jurylid (stijldansen)

4.7 Grensoverschrijdend gedrag

Er is een kleine groep geïnterviewden die nooit ervaring heeft gehad met grensoverschrijdend gedrag binnen de dansereld. De meerderheid van de dansers heeft wel te maken gehad met één of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag. Hierbij gaat het om de directe ervaringen met grensoverschrijdend gedrag en niet om grensoverschrijdend gedrag dat in iemands omgeving heeft plaatsgevonden, of van horen zeggen. De meerderheid van de geïnterviewden die wel eens met grensoverschrijdend gedrag te maken heeft gehad, geeft aan dat dit specifiek gaat om niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een wat kleiner deel gaat over de ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Verder is er ook een deel van de geïnterviewden die niet zijn bevroegd naar hun persoonlijke ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, aangezien de functie van deze mensen centraal stond binnen het interview, zoals vertrouwenspersonen, fysiotherapeuten en/of mensen met een bestuurlijke functie.

Er zijn een aantal geïnterviewde dansers die situaties omschrijven die buitenstaanders als grensoverschrijdend gedrag aanmerken, maar waarbij de danser dit zelf nooit zo heeft ervaren of als zodanig zou bestempelen. Met andere woorden, niet iedereen identificeert zichzelf als slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag, terwijl de omschreven handelingen wel als zodanig grensoverschrijdend van aard zijn.

“Elk verhaal heeft twee kanten. Ik voel me zeker geen slachtoffer, maar wil mijn verhaal graag vertellen. Het wonderlijke is, ik liep laatst in London en zag mijn toenmalig directeur. Die had ik jaren niet meer gesproken. We liepen langs elkaar; ik herkende hem en pakte hem dus vast. En je kijkt elkaar aan en hebt toch een connectie met elkaar. Terwijl diezelfde man handelingen heeft gepleegd die toen niet hadden mogen gebeuren. Maar ik voel me zeker geen slachtoffer.” – danser (stijldansen en musical)

“De choreograaf kwam naast me zitten. Ik was nog jong. Ik was geblesseerd en keek naar de voorstelling. Hij schoof zijn hand over mijn been naar boven. Ik was altijd al heel mondig. Ik zei dat wil ik niet. Toen stopte hij ook. Hij deed dat met meer dansers. Relaties tussen docenten en leerlingen waren ook heel gewoon. Ik voel me geen slachtoffer, maar het kan natuurlijk niet.” – een voormalig danser, thans nog betrokken als functionaris in de dansereld (ballet en modern ballet)

4.7.1 Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Van alle interviews die er zijn afgenomen, zijn er diverse dansers die aangeven te maken te hebben gehad met één of meerdere vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Hierbij gaat het met name om ongewenste intieme aanrakingen en/of opmerkingen, maar wordt er ook gesproken over seksueel beeldmateriaal, seksueel getinte berichtjes of in een aantal gevallen verkrachting. Tijdens de interviews wordt duidelijk dat een deel van de slachtoffers op het moment van de gebeurtenis nog minderjarig was.

“Het ging om van die stille momenten: even een arm om je heen, even een kusje, even aan je zitten. Dat liet ik toch toe; deze man was echt een persoonlijkheid. Je bent bang voor je vak en je baan. Als er nu bekend zou worden wat hij bij mij gedaan heeft, dan was hij aan de grond genageld.” – voormalig danser (musical)

“Mijn dansdocent zei: kom een keer bij me langs na de les. Ik was 13 jaar oud, heel jong en kwetsbaar dus ik deed dat. Hij heeft mij toen ontmoagd. Ik mocht er met niemand over praten. Het heeft twee jaar geduurd.” – voormalig danser (stijldansen)

Door de hechte gemeenschap binnen de danswereld ontstaan er, zoals eerder beschreven, veel onderlinge relaties, ook tussen de dansdocent en een leerling. Zo horen we van een aantal dansers dat zij een relatie hebben gehad met hun dansleraar. Het ging in bepaalde gevallen om minderjarigen die ‘instemden’ met de relatie.

“Ik wist toen ik 15 jaar oud was al dat ik op mannen viel. Toen ik op die dansschool kwam, voelde ik: hier hoor ik thuis. Al snel kreeg ik, in mijn ogen, een soort relatie met mijn toenmalige dansdocent. Die was 12 jaar ouder. Mijn ouders zijn er toen achter gekomen en wilden dit verwoorden in een buurtkrant. Ik heb dit tegengehouden omdat ik vond dat het mijn keuze was om die relatie aan te gaan. Achteraf moet je je afvragen waarom dat gebeurde en waarom ik dat wilde. Die man was 27; het had niet mogen gebeuren. En nogmaals, ik heb er zelf aan meegewerkt en ik wist ook waar ik mee bezig was. Maar ja, je werd gepaaid en mocht naar vrij dansen komen. Ik was ook wel getalenteerd en er kwamen snel televisie en liveshows bij kijken. Ik vond dat geweldig.” – voormalig danser (stijldansen)

Grensoverschrijdend gedrag vindt in bepaalde situaties plaats. Zo wordt het hebben van privélessen waarbij er een-op-een contact is tussen leerling en docent als een veelgenoemde mogelijkheid voor grensoverschrijdend gedrag genoemd, evenals het verkrijgen van privileges. Niet zelden wijzen de dansers met dergelijke ervaringen de (mannelijke) dansdocent als pleger aan.

“Toen ik begin dertien was, was ik al goed genoeg om wedstrijden te gaan dansen. Toen kreeg ik ook privélessen. Die privélessen waren niet met een partner, maar gewoon met

de dansleraar. Daar zijn ook bepaalde handelingen gebeurd. Tijdens die lessen werd ik ook al betast.” – voormalig danser (stijldansen)

“Ik mocht als vijftien/zestienjarige de docent helpen met avondlessen aan volwassenen geven. Zijn vrouw kon niet mee was het excuus. Assisteren was een hele eer; dat wilde je heel graag. Achteraf leek het uitgekend wie hij daarvoor uitkoos.” – voormalig danser (stijldansen)

Een aanzienlijk deel van de dansers die we hebben gesproken, herkent het machtsaspect en spreekt dan ook van machtsmisbruik. Dit uitte zich in verschillende vormen, zoals intimidatie, bedreigingen, chantage en/of manipulatie en had als doel het uitvoeren van seksuele handelingen, het bewaken van de eigen (machts)positie en/of het beschermen van de financiën.

“Hij is enorm narcistisch en heeft veel macht; hij doet het gewoon onder de neus van anderen en gaat door omdat niemand iets durft te zeggen. Hij jureert ook; hij heeft daarom veel macht.” – voormalig danser (stijldansen)

Bij een aantal dansers was sprake van een grooming-achtige setting. Eerst werden complimenten gegeven, vervolgens werden privileges gegeven. In sommige gevallen ontstond vervolgens seksueel getint app-verkeer, het versturen van foto- en filmmateriaal, tot aan seksueel misbruik. De leeftijd van de geïnterviewden toen het seksueel misbruik begon was tussen de 9 en 17/18 jaar. Het gaat om (jonge) mannen en vrouwen. Wij hebben een aantal (jonge) mannen gesproken die hebben aangegeven seksueel misbruikt te zijn in de musicalwereld. Ook wordt gewezen naar seksueel misbruik en andere vormen van grensoverschrijdend gedrag dat zou hebben plaatsgevonden in de televisiewereld en gedurende (buitenlandse) reizen met artiesten. Zij hebben nadrukkelijk aangegeven dat het wel mag worden meegenomen in het rapport, maar willen hier zelf op dit moment geen verdere actie op ondernemen. Bij een aantal jonge mannen speelt mee dat zij nog niet uit de kast zijn en/of dat zij bang zijn voor de gevolgen en/of hun familie willen beschermen en/of zich eerst willen richten op therapie.

4.7.2 Niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag

Op basis van de afgenomen interviews geeft een groot deel van de dansers aan te maken hebben gehad met niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld. Hieronder beschrijven we om wat voor specifieke vormen van niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag het gaat.

Verbaal geweld

Verbaal geweld wordt voornamelijk ervaren door dansdocenten, juryleden, maar ook mededansers, en betreft onder meer schreeuwen, vernedering en uitschelden. Dit is een vorm van grensoverschrijdend gedrag die binnen ieder dansgenre terug lijkt te komen en herkend

wordt door zowel dansers op de (voor)opleiding) als op wedstrijd-, recreatief en professioneel niveau.

“De docent schreeuwde tegen mij en mijn partner. Hij schreeuwde dan bijvoorbeeld dat het niet snel genoeg of niet goed genoeg ging, dat we harder moesten werken of dat ik niet naar de grond moest kijken.” – voormalig danser (stijldansen)

Bovendien spreekt een deel van de dansers over verbaal geweld gericht op hun gewicht. Zoals eerder naar voren gekomen, speelt het gewicht van dansers een rol binnen hun danscarrière en kunnen ze hier ook voor worden uitgescholden en/of vernederd. Dergelijk verbaal geweld heeft nog steeds veel impact op een groot deel van de dansers.

“Ik kreeg veel te horen dat ik te dik was. De docent zuchtte dan en zei: “Je bent echt zo dik; doe er wat aan. Kijk nou eens naar de andere en nu naar jezelf; zo moet jij er ook uit zien.” Ik was ook eens wat afgevallen en toen zei de docent: “Ga zo door.” Ik was zelf erg ongelukkig.” – voormalig dansstudent

Fysiek geweld

Alhoewel het maar om een klein gedeelte gaat van de dansers die we gesproken hebben, komt fysiek geweld voor binnen de danswereld. Dit varieert van geslagen worden tot duwen en een corrigerende tik geven. In alle gevallen was de pleger de (gast)docent van de danser.

“Er was een keer een gastles van een docent. Toen werd uit het niets de muziek uitgezet en liep hij naar me toe en gaf me opeens een klap in mijn gezicht. Ik verstijfde en had tranen in mijn ogen. Ik wilde ook weg maar dat kon gewoon niet.” – voormalig dansstudent

“De docent was heel dominant en als er iets niet goed ging, begon hij te schelden en zelfs met spullen te gooien. Hij heeft mij een keer met een stok geslagen.” – voormalig danser (buikdansen)

Roddelen en pesten

We spreken verschillende dansers die aangeven dat er regelmatig geroddeld wordt binnen het dansen. Dit komt voornamelijk voor tussen dansers onderling, maar in enkele gevallen ook bij docenten die beticht worden van het roddelen over leerlingen.

“Er werd geroddeld zoals dat weleens kan gaan bij vrouwen onder elkaar op die leeftijd; we waren toen 16, 17. Daar heb ik wel om gehuild en ben ik toen heel verdrietig om geweest.” – voormalig danser (hip hop)

Verder vertellen verschillende dansers over pestgedrag, waarbij bijvoorbeeld sprake is van het negeren en/of buitensluiten van mede-dansers of door docenten. Dit gebeurde met name op een (voor)opleiding. De hechte gemeenschap binnen het dansen, zoals deze

eerder is omschreven, kan ervoor zorgen dat dansers die hier niet goed in passen, worden buitengesloten. Een aantal geïnterviewden heeft het idee dat ze het niet waard waren om aandacht te krijgen en dat ze hun mond moesten houden.

“Docenten zeiden op een gegeven moment niks meer tegen me. Ook tijdens lessen kreeg ik geen correcties meer. Als dat gebeurt, dan weet je dat ze je het niet meer waard vinden om aandacht aan je te besteden. Achteraf hoorde ik van een van de docenten dat ze in een teamvergadering hadden besloten om mij te negeren.” – voormalig dansstudent

“Er werden ook wel vervelende dingen gedaan. Meisjes die je gingen buitensluiten, negeren en opzettelijk voor je wegrennen.” – voormalig dansstudent (vooropleiding)

4.8 De slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag: kenmerken

Op basis van de afgenomen interviews was het merendeel van de slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld vrouw en ten tijde van het gedrag minderjarig. Wij hebben echter ook (jonge) mannen gesproken die aangeven slachtoffer te zijn geweest. Sommige (jonge) mannen worstelden ten tijde van seksueel ongewenst gedrag met hun geartheid. De jonge leeftijd brengt met zich dat zij zich ten tijde van het grensoverschrijdende gedrag in een kwetsbare positie bevonden en afhankelijk waren van anderen voor hun bescherming, in het bijzonder van hun ouders. In de gevallen dat dit toezicht vanuit de ouders afwezig was, werden deze jonge dansers een ‘makkelijke prooi’. Een aantal dansers geeft aan te vermoeden dat juist zij er werden uitgepikt omdat de ouders weinig tijd voor ze hebben, een nare thuissituatie hadden, of ze om andere redenen meer kwetsbaar waren. Sommige dansers ontvingen thuis niet de aandacht die ze zouden willen en daarom voelden ze zich bijzonder op het moment dat de dansdocent, iemand met status, hen extra tijd en aandacht gaf.

“Mijn ouders waren altijd heel druk; thuis was er niet zoveel aandacht voor mij. Dus dan krijg je die aandacht tijdens de dansles en voel je je bijzonder; daar heeft hij misbruik van gemaakt.” – voormalig danser (stijldansen)

“Op dat moment voelde ik me gevleid. Dé dansdocent, de persoon met status, heeft interesse in mij. Hierdoor onder de indruk, het was ook wel spannend.” – voormalig danser (stijldansen)

In gevallen van grensoverschrijdend gedrag komen de dansers er vaak pas op latere leeftijd achter dat er sprake was van misbruik. Tijdens de grensoverschrijdende gebeurtenissen begreep de (meestal minderjarige) danser niet goed wat er gebeurde. Hoewel het in sommige gevallen wel ‘raar’ aanvoelde, dachten ze toch dat het ‘normaal’ was. Op dat soort momenten

dachten zij dat de dansdocent of choreograaf, de pleger, toch wel zou weten wat juist is, aangezien hij een voorbeeldfunctie heeft.

“Toen ik nog zo jong was, werd alles wat ik zei als naïef gezien. Ik was heel afhankelijk en gewoon nog echt heel jong. Alles wat eromheen gebeurde liet ik dan ook maar gaan want ik was nog jong en de docent zal het wel weten.” – voormalig danser (stijldansen)

“Tijdens de lessen werd ik aangeraakt. Dat was ‘normaal’; ik wist niet anders. Op mijn zij en mijn billen, even langs mijn borsten; Subtiele aanrakingen, daar begon het mee. Je weet wel dat het raar is maar je vertrouwt hem [pleger] en het voelt normaal. Je weet niet eens wat je overkomt.” – voormalig danser (stijldansen)

Het eerder beschreven gevoel van ‘bijzonder zijn’ verdwijnt al snel op het moment dat deze jonge dansers erachter komen dat zij niet de enige waren. In veel gevallen waren er namelijk meerdere slachtoffers van dezelfde pleger.

“Op een gegeven moment kwam ik erachter dat een oudere danseres, toen ze ook 15 was, hetzelfde had meegemaakt. Toen kwamen er heel veel dansers die zeiden dat ze hetzelfde hadden meegemaakt. Ik voelde me toen niet echt meer speciaal maar heel erg gebruikt.” – voormalig danser (stijldansen)

De slachtoffers kampen met verschillende gevolgen door het grensoverschrijdende gedrag. Deze gevolgen lopen uiteen in aard en ernst, zoals duidelijk wordt in de interviews. De gevolgen kunnen grotendeels opgedeeld worden in twee categorieën: mentale en fysieke gevolgen.

4.8.1 Mentale gevolgen

Allereerst is er een aanzienlijk deel dat aangeeft te kampen met psychische aandoeningen of mentale gevolgen, zoals depressie en angst- en stressstoornissen. Daarnaast is het zelfvertrouwen en het vertrouwen in anderen beschadigd.

“Ik vertrouw ook niemand zomaar, vooral mannen niet; als iets niet goed voelt gaat er een streep doorheen en is het klaar. Ik ben wel echt wantrouwend, eigenlijk niet oké.” – voormalig danser (stijldansen)

Andere slachtoffers merken op dat ze lange tijd met een schuldgevoel hebben rondgelopen. Er is dan ook een groot deel van de dansers dat aangeeft therapie te hebben gevolgd of die nog steeds te volgen, ook of vooral vanwege hun ervaringen in het dansen. Bovendien geven een aantal personen aan dat zij dit huidige onderzoek als de eerste erkenning zien voor de ernst van hun problematiek en ervaringen binnen de danswereld.

“Ik heb altijd heel erg gedacht dat het mijn eigen schuld was. Je zegt dan tegen jezelf dat je hem had gepaaid of dat je het had uitgelokt. Het heeft echt geholpen dat dit onderzoek

loopt; voor mij is dit de eerste erkenning dat het niet mijn schuld is geweest.” – voormalig danser (stijldansen)

Eveneens spreken slachtoffers over de gevolgen van eetproblemen of eetstoornissen en het verbale geweld waar sommigen te maken mee hebben gehad, gericht op het uiterlijk en/of gewicht in specifieke zin.

“Ik heb eetproblematiek ontwikkeld en dat komt mede door het dansen. Je staat al van jongs af aan voor de spiegel in een balletpakje. Ook in de puberteit. Je staat daar en er wordt constant vergeleken. Ik heb ook nooit meegekregen dat het belangrijk was om goed te eten.” – voormalig dansstudent

“Er hebben heel veel kinderen eetproblemen; het wordt zelfs aangemoedigd. Er is geen beleid voor en er wordt niet over gesproken.” – voormalig dansstudent

4.8.2 Fysieke gevolgen

Ten tweede blijken slachtoffers gevolgen te hebben overgehouden die met hun fysieke gesteldheid te maken hebben. Dit kan verschillende vormen aannemen; zo wordt er gesproken over seksueel overdraagbare aandoeningen, last van hyperventilatie en/of ongemak bij fysiek contact.

“Hij lokt meisjes hotelkamers in, onder het mom van privélessen. De leraren hebben sterallures en die meisjes kijken daar tegenop. Vervolgens worden zij ergens ingeprikt (“Als je dat doet, dan zorg ik ervoor dat je een betere danser wordt.”). Daarna worden zij aan de kant gezet en gebruikt. Dat heeft ook tot HIV-besmettingen geleid.” – voormalig medewerker van een meldpunt voor grensoverschrijdend gedrag

Tot slot is er ook een groep slachtoffers die vertelt dat zij door het grensoverschrijdende gedrag (tijdelijk) gestopt zijn met het dansen. Ze zijn hun dansplezier en de passie die ze ooit voor het dansen voelden kwijtgeraakt, waardoor sommigen in een zwart gat belandden.

4.9 De plegers van grensoverschrijdend gedrag

Zoals naar voren komt in de interviews zijn de plegers van grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld overwegend man en dansdocent. In de meeste gevallen zijn er meerdere slachtoffers van dezelfde pleger. Dit blijkt uit hoe slachtoffers de pleger in kwestie beschrijven, maar ook uit interviews met vertrouwenspersonen en meldpunten op het gebied van grensoverschrijdend gedrag.

“Tussen de 95–98% van onze klachten gaat over mannen. Alle klachten die we over leraren, dj’s of organisatoren binnen krijgen gaan altijd, 100%, over mannen. In die tak

zijn het echt alleen maar mannen.” – dansleraar en betrokkene bij een meldpunt van grensoverschrijdend gedrag

In sommige gevallen is de pleger een vrouw of is er sprake van meerdere plegers. Naast dansdocenten/-trainers worden ook mannen genoemd die gelieerd zijn aan dansscholen, bonden en opleidingen. Ook juryleden worden benoemd als pleger. Naast de genoemde personen zijn choreografen of personen in de periferie genoemd.

“Dansers onderling zijn het probleem niet. Het zijn echt de trainers en juryleden.” – danser (stijldansen)

Ieder verhaal dat we hoorden over plegers van grensoverschrijdend gedrag heeft eigen karakteristieken. Een rode draad in de omschrijvingen van plegers in interviews is dat zij vaak worden omschreven als charismatische personen die zich in bepaalde mate onaantastbaar voelen. In sommige gevallen blijken ze in de praktijk ook onaantastbaar te zijn, aangezien ze nooit op hun vingers zijn getikt voor hun daden. Plegers kunnen doorgaans goed praten en worden door mensen geloofd. Ook wordt vaak de doelbewustheid van de pleger benoemd, dat hij bijvoorbeeld ‘wist wat hij deed’ en dat hij ‘niet van stoppen wist’. Plegers kunnen zich ook anders voordoen dan ze zijn.

“Hij was echt een charmeur, een charmante man. Hij gaf mensen speciale aandacht en kon mensen zich bijzonder laten voelen. Zo was hij.” – voormalig danser (stijldansen)

“Hoe komt zo’n man dan aan het benodigde certificaat? En hoezo kan hij aan de slag als vertrouwenspersoon? Ik heb dat toen aangekaart. In mijn zaak viel deze man vrouwen lastig met seksueel getinte appjes en bedreigende appjes. Dan is het geloof toch ook weg, als hij opgenomen is als vertrouwenspersoon. Ze hadden inmiddels een beetje door dat hij niet zuiver was, geloof ik, maar iemand kan zich zo anders voordoen. Het blijven wolven in schaapskleren.” – voormalig danser (musical)

In enkele gevallen wordt over de pleger gesproken als een zieke geest. Ook wordt gesproken over lust en hoe plegers altijd uit zijn op seks. Een aantal geïnterviewden beschrijven de plegers als rotte appels in de danswereld.

“Ik wil eigenlijk graag weten wat er gebeurt in het zieke hoofd van die man. Ik wil erachter komen waar het fout ging.” – choreograaf

“Hij is een zieke geest daarin; en hoe hij alleenheerser was is heel ziekelijk, heel kwalijk, heel slecht. ... heeft nu naar alles en iedereen wantrouwen.” – danser (ballroom/latin)

“Hij was altijd uit op seks, zo voelde het.” – danser (ballroom/latin)

In de interviews komt naast de rol ook het gevoel van status van plegers naar voren. Dansers kijken tegen hen op. Ze hebben vaak een belangrijke positie; hierdoor is het ook lastiger voor het slachtoffer en de omgeving om iets te zeggen. Het woord ‘koning’ werd meermaals gebruikt in deze context om het aanzien van de danstrainer/choreograaf in kwestie aan te geven. De wil van deze persoon is wet en zijn daden worden hierdoor ook genormaliseerd. Vanwege de status van de pleger kunnen slachtoffers zich in eerste instantie gevleid voelen. Er zijn daarnaast gevoelens van loyaliteit richting de pleger. Van deze loyaliteit en machtspositie maken plegers misbruik. De machtspositie wordt gebruikt om op dansers in te praten.

“Ik adoreerde hem en keek heel erg tegen hem op. Hij maakte mogelijk dat ik mijn passie kon uitvoeren. Hij was beste trainer van Nederland.” – danser (stijldansen)

“Ik heb zelf nooit meegemaakt dat iemand wordt aangesproken. De choreograaf is de koning; we doen wat hij zegt. Dat is echt wat er moet veranderen. Ik kan nu echt zelf het verschil maken. Het is nog niet te laat.” – choreograaf (moderne dans)

“Maar ik normaliseerde het; het hoorde erbij. [...] Een dansleraar heeft status en een machtspositie. De meeste hoge trainers hebben ook een hoge status doordat ze zelf iets bereikt hebben. Dit geeft een soort heldenstatus.” – danser (stijldansen)

“Er is ergens ook nog een soort loyaliteit. Ik zie hem nog steeds als de beste dansleraar; hij zat heel hoog in de danswereld.” – danser (ballroom/latin)

Er zijn ook een aantal geïnterviewden die aangeven dat grensoverschrijdend gedrag nu eenmaal gebeurt, niet alleen binnen de danswereld. Zij zijn van mening dat de gevallen van grensoverschrijdend gedrag niet te maken hebben met het unieke karakter van de danswereld en de bijbehorende cultuur, maar dat het met name te maken heeft met macht en het misbruik daarvan.

“Je kunt het nooit uitsluiten. Zieke geesten kunnen overal zijn, in elk vak. Danswereld is daarin niet anders dan andere werelden. Daar waar machtsverhoudingen ontstaan, ontstaan risicofactoren.” – choreograaf (moderne dans)

“Grensoverschrijdend gedrag horen we veel over. Het is goed dat het onderzocht wordt. Het zit in de maatschappij. In werk, uitgaan en overal.” – vertrouwenspersoon

Een enkele keer is (ook van seksueel misbruik) een vrouw aangewezen als pleger. Het misbruik startte met aanrakingen waar de dansers in kwestie van in war raakten. Het onttaarde in verkrachting van de destijds minderjarige meisjes.

In sommige gevallen komen slachtoffers de pleger nog steeds tegen. Bijvoorbeeld omdat de pleger nog altijd actief is in de danswereld en wegen daarom kruisen. De confrontatie met de

pleger en de herinneringen aan het misbruik hebben op de slachtoffers een impact. Sommige dansers geven aan bang te zijn in deze gevallen; anderen voelen vooral boosheid.

“Ik voelde woede voor hem en niet angst. Ik wilde gewoon niet bij hem in de buurt zijn.”
– danser (stijldansen)

Sommige slachtoffers blijven zich in bepaalde mate verbonden voelen met de pleger. Ze geven aan dat dit moeilijk is om uit te leggen. Vaak is de pleger belangrijk voor het slachtoffer. Zelfs na het misbruik ervaren sommige dansers dat ze nog (deels) respect hebben voor deze persoon en om deze persoon geven. Dit kan veranderen als er meer tijd overheen gaat.

“Het rare is, ik heb nog steeds contact met die man. Ik denk altijd: ik respecteer je als docent en ik respecteer wat je hebt opgebouwd en hebt gedaan in je leven. Vroeger hoopte ik altijd dat ik zover zou komen en dat is gelukt. Maar, als mens denk ik: walgelijk. Je gebruikt alles en iedereen om je heen om aan je lusten te komen.” – voormalig danser (musicaldans)

“Hij was nog steeds heel belangrijk voor mij en ik vond het zelfs zielig voor hem dat het naar buiten kwam want hij ging er ook wel aan onderdoor toen het naar buiten kwam. Ik bleef daar dansen en naar hem luisteren tot mijn 18e; toen kreeg ik wat meer wrok naar mijn trainer.” – danser (ballroom)

Bij dansers blijven jegens plegers gevoelens van boosheid bestaan, en onbegrip. Een enkele danser geeft aan nog met de pleger in gesprek te willen. Al wordt daarbij ook gevreesd voor de reactie en ontkenning van het gedrag vanuit de pleger.

“Ik heb gedacht: ik ga ernaar toe en sla hem in elkaar. Je denkt: waarom? Je beschadigt een jong leven voor altijd, eigenlijk. Het loopt helemaal anders dan dat het normaal zou lopen [...] Ik zou hem graag nog wel vertellen wat hij heeft gedaan, maar alleen als hij geen weerwoord heeft; dan denk ik dat hij nog zou zeggen: ‘Jij wilde het.’” – voormalig danser (latin/ballroom)

4.10 Zwijg- en angstcultuur

Een aanzienlijk deel van de slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld geeft tijdens de interviews aan moeite te hebben gehad om deze ervaring te delen met anderen. Dit heeft onder meer te maken met het gegeven dat de pleger expliciet stelt dat de danser het gedrag voor zich moet houden en het niet mag delen met anderen, of dat de pleger een belangrijke positie inneemt en de danser bang is voor eigen carrière.

“Ik durfde niks te zeggen en ‘accepteerde het’, omdat ik nog per se wilde dansen en niet dansen was geen optie. Dansen was wat mij waarde gaf.” – voormalig danser (stijldansen)

“Ik had het aan niemand verteld; ik had dat ook beloofd aan mijn trainer. Ik heb het nooit overwogen om het te vertellen; hij had namelijk ook een vriendin.” – voormalig danser (stijldansen)

Zoals eerder in dit hoofdstuk naar voren is gekomen, wordt de danserwereld door veel dansers omschreven als een hechte gemeenschap waarin men elkaar ondersteunt. Toch zijn er ook dansers die deze hechte gemeenschap als negatief ervaren. Een aantal dansers beschrijft deze gemeenschap dan ook als een sekte. Het genre waarbinnen deze geïnterviewden actief zijn voelt als een kleine wereld waarbinnen iedereen je kent. Op het moment dat zich een nare gebeurtenis voordoet, blijft dit dan ook vaak binnen deze hechte gemeenschap.

“Alles bleef binnen de ‘familie’. Er werd ook vaak gezegd: “Wat hier gebeurt, blijft binnenshuis.” Daar lulde je niet over, klaar.” – voormalig danser (musical)

Volgens dansers heeft dit bovendien te maken met een zwijg- en angstcultuur binnen de danserwereld. Het is met name voor actieve dansers en dansers zonder vast contract moeilijk om melding te maken van grensoverschrijdend gedrag. Als iemand zelf iets vervelends meemaakt of iets ziet gebeuren bij anderen, heerst het gevoel dat zodra hier naar buiten mee wordt getreden, dit gevolgen kan hebben. Zo bestaat er de angst dat indien er iets van wordt gezegd, dit de carrière kan schaden of dat er op een andere manier consequenties zullen volgen.

“Het gedrag van de docent werd alleen met de dansers onderling besproken. De docent is ontzettend bekend in deze wereld en hij kan je carrière kapot maken. Iedereen deed daarom aardig tegen hem, anders was je carrière voorbij.” – voormalig danser (buikdansen)

Daarnaast worden bepaalde vervelende gedragingen als ‘normaal’ weggezet in de danserwereld. Niemand zegt er wat van, omdat het er enerzijds bij lijkt te horen en het anderzijds voor lief dient te worden genomen als iemand een grote carrière voor ogen heeft.

“Er werden opmerkingen gemaakt als ‘wat zie je er lekker geil uit’. Wat gebeurde was wel een beetje gek, maar je ging er toch ook in mee. We normaliseerden het gewoon; het gebeurde bij iedereen.” – voormalig danser (stijldansen)

In algemene zin blijkt uit de interviews dat dansers moeite hebben om uit te komen voor hun mening. Zo voelt een aantal zich een van velen en is het een kunst om zo veel mogelijk te conformeren aan anderen en hetgeen er van een danser verwacht wordt. Dansers moeten simpelweg opdrachten en aanwijzingen opvolgen van dansdocenten en anderen hoger in hiërarchie.

“Het gemeenschappelijke is mooi aan dansen; je ging er echt met z’n allen voor om iets moois te maken. Toch voelde dit ook negatief soms; ik voelde mezelf een kleine radar van een groter geheel. Je hebt zelf wel een bepaald idee, maar er wordt veel voor je bepaald. Als je niet wordt gecast, dan voelt dat echt als tijdsverspilling.” – voormalig danser (moderne dans)

Het opkomen voor de eigen mening lijkt wel iets te zijn wat door de jaren heen is verbeterd. Meerdere geïnterviewden stellen dat er een positieve ontwikkeling gaande is waarbij dansers tegenwoordig mondiger zijn dan een aantal jaren geleden.

“De huidige tijdsgeschiedenis heeft ervoor gezorgd dat dansers ook wel iets mondiger zijn geworden. Dat is in de loop der jaren wel heel erg veranderd. Dansers worden nu ook wel meer aangemoedigd om te praten.” – voormalig danser (moderne dans)

Tijdens de interviews merkten we dat dansers die grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt, over het algemeen hier geen melding van maken. De mensen die dit destijds wel hebben gemeld, deden dit bij de politie, de dansbond, hun eigen dansschool of op de (voor)opleiding bij een vertrouwenspersoon of ander contactpersoon. Een aantal van hen geeft echter aan dat er op dat moment niks met hun melding is gedaan of waren ontevreden over het resultaat. Zo komt het voor dat slachtoffers niet geloofd worden of dat de ernst van het geval niet wordt ingezien. De ontevredenheid over het resultaat van een melding heeft te maken met het gevoel van slachtoffers dat de pleger er met een relatief korte straf vanaf komt. In de meerderheid van de gevallen kon de pleger eveneens weer verder met zijn functie binnen de danswereld, op dezelfde of op een andere locatie.

“Hij is nu [boven de zeventig] en geeft nog steeds les; het voelt zo oneerlijk.” – voormalig danser (stijldansen)

“Die man werkt daar gewoon nog. Die man stopt niet, die blijft het proberen. Die gaat het gewoon weer bij anderen proberen.” – ouder van een voormalig danser (klassiek ballet)

Een enkeling van de dansers spreekt van secundaire victimisatie door hun eigen omgeving en/of de media. Zo geeft een oud-danser aan aangifte te hebben gedaan van seksueel misbruik, waarop een rechtszaak volgde. Het slachtoffer moest meerdere keren haar verhaal doen voor een grote groep mensen. Daarnaast werd haar hele leven in kaart gebracht en werd alles openbaar gemaakt. Zij geeft aan dat zij hierdoor een heel slecht zelfbeeld heeft ontwikkeld.

“De rechtszaak was echt verschrikkelijk. Alles werd uitplozen; ze wisten echt alles van me. Ik werd als slet weggezet en ging het zelf ook geloven. Ik zeg nu ook tegen andere slachtoffers: ga nooit aangifte doen, dat was het ergste wat er was.” – voormalig danser (stijldansen)

In een enkel geval wordt ook nog de verantwoordelijkheid bij de danser gelegd. Met het zogenoemde ‘blaming the victim’ wordt de verantwoordelijkheid gedeeltelijk of geheel verschoven van de pleger naar de slachtoffers. Voorbeelden hiervan zijn gericht op de uitdagende kleding van dansers of de mening van een individu dat dansers beter hun grenzen aan moeten geven. Dit kan grote gevolgen hebben voor de slachtoffers, zoals een schuldgevoel veroorzaken.

“Er is ook nog een andere gebeurtenis. Een meisje, zij was wel al 18, in een broekje en een rokje dat amper het kruis bedekte. Dan denk ik: hallo, je bent in training. Als je zo de vloer opgaat is dat wel heel uitnodigend. Trainers moeten daar ook scherp op zijn, maar sommigen zullen het wel spannend of leuk vinden. Het is ook een stukje eigen verantwoordelijkheid. Fout is fout, maar in hoeverre wordt een fout uitgelokt door verleiding. Ik weet het niet he. Zorg in ieder geval dat je knappe kleding aan hebt.”
– voormalig danser en docent (stijldansen)

Naast deze negatieve processen zoals secundaire victimisatie en ‘blaming the victim’, blijkt uit de interviews dat de steun komt van familieleden en van mensen buiten de danswereld. In de meerderheid van de gevallen reageren deze mensen zeer geschokt en nemen ze het zichzelf kwalijk dat niemand iets had opgemerkt.

“Wat een nare en vieze wereld. Ik vraag me sterk af waarom ik het niet heb gezien.”
– partner van een voormalig danser (stijldansen)

Voor zover het gaat om de werking van meldpunten, hebben wij ook interviews gehouden onder personen die betrokken zijn bij een meldpunt. Een respondent schat in dat het meldpunt Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN) onvoldoende bekend is. Het CVSN geeft zelf aan een belangrijke schakel te kunnen zijn maar binnen de danswereld (nog) niet in die hoedanigheid gevonden te worden. Genoemde redenen zijn de versnipperde danswereld en beperkte bekendheid. Dansen wordt ook niet door iedereen in verband gebracht met sport. Dansverenigingen zijn lastiger bereikbaar vanwege de versnipperingen, dansorganisaties vallen soms onder cultuur of vallen nergens onder. Het is dus ook lastiger om informatie over meldpunten en mogelijkheden voor slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag over te brengen.

“Wat bij de meldingen verder nog opvalt, is dat er behoorlijk vaak sprake lijkt te zijn van een machtsverschil tussen de beschuldigde en het slachtoffer. Dat is overigens iets dat we ook in andere sporten terug zien komen. Verder is het goed om te vermelden dat de cijfers niet de officiële cijfers zijn die vanuit het CVSN gecommuniceerd zullen worden. Dit komt omdat deze cijfers mogelijk anders gefilterd gaan worden. De cijfers waarover ik hierboven spreek is een combinatie van meldingen die vallen onder de Dansbond en meldingen die niet onder deze bond vallen.” – een medewerker van een meldpunt

Respondenten van meldpunten of vertrouwenspersonen bij het CVS/N, de Nederlandse Bond van Dansleraren (NBD), de NABD en het ISR zien weinig meldingen binnen komen vanuit de danswereld.

Het meldpunt Mores wordt steeds vaker gevonden, aldus een respondent. Gedurende het onderzoek stapte het bestuur op en is een Kwartiermaker aangesteld om te komen tot een nieuw bestuur. De respondent geeft aan dat Mores al bezig was met verder te professionaliseren. Dit is door het opstappen van het bestuur in een stroomversnelling gekomen.

Als het gaat om de bekendheid van Slachtofferhulp Nederland (SHN) in het algemeen heeft SHN een goede bekendheid. Tegen 80% van de bevolking kent het 'merk'. Dit betekent niet dat ze ook weten wat SHN doet.

“De ervaring, ook na de MeToo beweging, mensen wel bellen als ze zich slachtoffer voelen. Over het algemeen zijn er beperkte samenwerkingen met instanties voor ‘doelgroepen’ van slachtoffers. Er is wel een pilot geweest naar aanleiding van het onderzoeksrapport “Ongelijke leggers”. Het pilotproject was gericht op ondersteuning door onze organisatie na misstanden in de sport. Hierbij werd samengewerkt met Centrum Veilige Sport. Deze pilot wordt momenteel nog geëvalueerd.” – medewerker SHN

Meldingen bij de klachtencommissie van de NAPK komen voornamelijk vanuit werkgevers, hoewel individuele medewerkers zich ook kunnen melden bij de klachtencommissie. De NAPK leden en aangesloten organisaties zijn goed op de hoogte van de klachtencommissie, aldus een respondent, onder andere door informatie in de nieuwsbrief naar leden en niet-leden en informatie op bijeenkomsten. Volgens een respondent zou de bekendheid van de klachtencommissie onder individuele werknemers en/of freelancers lager kunnen zijn. Een drempel voor het melden van grensoverschrijdend gedrag bij dansers in de podiumkunsten zou volgens een respondent kunnen zijn dat freelancers maar kort bij een opdrachtgever actief zijn en daarnaast afhankelijk zijn om nog eens ingehuurd te worden. Daarnaast zijn er veel dansers actief uit het buitenland, die tijdelijk werkzaam zijn in de sector en daarom kwetsbaarder zijn en minder bekend met de procedures.

4.11 Kwetsbaarheid docenten en andere betrokkenen en onterechte beschuldigingen

Wij spraken ook dansdocenten die aangaven dat zij weleens zijn beschuldigd maar dat dit ten onrechte was. Zo geeft een aantal dansdocenten aan weleens te maken te hebben gehad met 'trial by media'. Hierbij komt een individu, in dit geval een danser, naar buiten met een (deels) verzonnen of aangesterkt verhaal ter beschuldiging van een docent, choreograaf of ander individu. Deze verhalen worden vervolgens serieus genomen, waardoor het in veel gevallen het einde van iemands carrière kan betekenen. Binnen dit huidige onderzoek hebben we met

een aantal personen gesproken die naar eigen zeggen (vals) beschuldigd zijn van een vorm van grensoverschrijdend gedrag. In alle gevallen ging dit om een mannelijke dansdocent.

“Ik ben zelf ook weleens beticht door een jong meisje, die dacht dat ik verliefd was op haar. Het was voor mij makkelijk om hier iets van te zeggen, aangezien ik homoseksueel ben. Voor andere docenten kan het soms heel lastig zijn, want zonder dat je soms iets doet, word je al ergens van beschuldigd. Er wordt tegenwoordig snel gedacht dat iemand ergens bijbedoelingen bij heeft.” – dansdocent

Verschillende docenten merken dat ze zich kwetsbaarder voelen en voorzichtiger zijn door verhalen van grensoverschrijdend gedrag. Docenten zijn zich bewuster van de omgang met leerlingen dan vroeger. Mannen ervaren dit sterker dan vrouwen. Toch zeggen zowel mannelijke als vrouwelijke docenten zich sneller onveilig te voelen, vooral in een-op-een situaties. Hierdoor proberen dansleraren maatregelen te nemen, zoals de deur openlaten, een extra persoon erbij vragen, evenals toestemming vragen voor aanrakingen, zoals eerder toegelicht.

“Met privélessen met kinderen deed ik ook altijd de deur open. Dat heb ik toen gedaan, omdat ik een ervaring heb gehad met een liegend meisje. Ik ben er toen van geschrokken: kinderen kunnen van alles vertellen dat niet waar is, om zichzelf te verdedigen. Het was toen ook een beetje zelfbescherming vanuit mijn kant. Bij onze dansschool was dat ook heel normaal.” – voormalig dansdocent

“Ergens van beschuldigd worden waar je je nooit bewust van bent geweest. Bij mannen is dit heftiger dan bij vrouwen. Als man ben je kwetsbaar.” – voormalig dansdocent

“Soms word je bang om je nog vrij te bewegen. Mensen onder je kunnen misbruik van situaties maken. Ik kan me voorstellen dat collega’s nerveus worden en heel zakelijk.” – voormalig choreograaf

“Ik had een aanvaring met een jongere leerling. Die ging de klas uit en kwam niet terug. Ik ging toen achter haar aan. Ik wilde haar terug de les in krijgen. Toen gingen we met elkaar in discussie en toen zat ik in een situatie waarin ik me echt niet veilig voelde. Ik dacht zij kan ook alles vertellen wat ze wil. Ik was toen alleen en niemand die erbij was die het zag.” – dansdocent

Bovendien zegt een aantal docenten dat het dansen zo’n groot deel uitmaakt van hun leven dat het privéleven vaak verweven is met het leven binnen de danswereld. Deze verwevenheid kan ook nadelig uitpakken in het geval iemand aangekeken wordt op dingen die liever privé gehouden worden.

“Ik heb een keer [...]. Ik heb daarover ook een bericht gedeeld op mijn privé Facebookpagina. Het is [...] dat niets met dansen te maken heeft. Het was privé en een privéaccount op mijn Facebook. Mensen zijn erover gevallen. Ze vinden mij te open wat dat betreft.” – voormalig dansdocent

4.12 Stoppen met dansen

Dansers merken op dat er verschillende redenen zijn voor het stoppen met dansen. Veel dansers zijn nog actief in andere rollen binnen de danswereld; anderen zeggen de danswereld helemaal vaarwel als ze stoppen. In de interviews is stoppen met dansen een beladen onderwerp omdat er een taboe op rust. Dansers vertellen over de angst om te moeten stoppen en angst om buiten de dansgemeenschap te vallen. Degenen die zijn gestopt zeggen dat het stoppen een proces is. Hierbij kunnen dansers in een zwart gat vallen. Als ze een ander vak kiezen beginnen ze weer onderaan de ladder. De meesten zien hier erg tegenop. Een aantal dansers vraagt zich af (aan het einde van hun actieve danscarrière) was dit het allemaal wel waard?

4.12.1 Redenen om te stoppen met dansen

Er kunnen verschillende redenen zijn dat iemands danscarrière ten einde komt. In het merendeel van de gevallen is de danscarrière, met name op een hoog niveau, een kortstondige en intensieve carrière. Dansers beginnen vaak al op jonge leeftijd. De heersende gedachte is dat tijdens de carrière sprake is van een zogenaamde houdbaarheidsdatum, waardoor een individu rond de leeftijd van 30 ‘afgeschreven’ is als professioneel danser. Dit heeft te maken met de hoge verwachtingen waaraan fysiek gezien niet meer (volledig) kan worden voldaan.

“De danscarrière is kort en heel intensief. Het duurt gemiddeld 12 jaar en dan is je lijf op of trek je het mentaal niet meer. Daar was ooit een enorm taboe op: ”wat moet ik nog als ik stop?”” – betrokkene bij de omscholing van dansers

“Redenen zijn niet alleen fysiek. Maar het is ook mentaal heel hard werk. Fysiek speelt altijd wel mee. Je vraagt niet aan een danser: “Heb je pijn?” maar “Hoeveel pijn heb je?”” – betrokkene bij de omscholing van dansers

Andere redenen die naar voren komen in de interviews liggen meer op mentaal vlak. Zo zegt een aantal dansers dat ze het plezier in het dansen verloren zijn. De passie die ze in eerste instantie hadden voor hun vak zijn ze kwijtgeraakt, iets wat in sommige gevallen te maken heeft met een ervaring van grensoverschrijdend gedrag. In deze gevallen heeft deze negatieve ervaring de overhand genomen en weegt dit zwaarder dan het plezier in het dansen.

“Het is heerlijk om te bewegen. Dansen was een soort uitlaatklep, maar iemand heeft dat van mij afgenomen terwijl ik er zelf geen stem in had.” – voormalig danser (stijldansen)

“Ik kan je vertellen dat er veel dansers zijn die denken: dat moeten we accepteren. Er zijn ook een heleboel dansers, namelijk zo'n 40–50% die de danswereld verlaten vanwege dit gedrag. Omdat er eerst geen platform was, is dat nooit naar buiten gekomen. 40–50% loopt weg in het eerste jaar, omdat er zoveel grensoverschrijdend gedrag is. Dat is nu anders omdat wij er zijn. Wij hebben het beeld helemaal niet dat mensen hierdoor stoppen.” – meldpunt voor grensoverschrijdend gedrag

4.12.2 Taboe over stoppen met dansen

Het op een jonge leeftijd beginnen met dansen zorgt er in vele gevallen voor dat dansers simpelweg niet beter weten dan dag in, dag uit te dansen. De gehele levensstijl die daarmee gepaard gaat en het belang van iemands plek in de dansgemeenschap zorgt er samen voor dat er een bepaalde angst is om op een dag te moeten stoppen met dansen. Deze angst ligt dan ook in veel gevallen ten grondslag aan de keuze om wel of geen melding te doen van grensoverschrijdend gedrag. De angst om te moeten stoppen en om buiten de gemeenschap te vallen is groot. Een melding van grensoverschrijdend gedrag kan betekenen dat de carrière over is.

“Een van mijn studenten is verkracht door haar salsaleraar en toen heb ik aan haar gevraagd hoe en of zij melding heeft gemaakt hiervan. Toen kreeg ik als antwoord dat je nergens terecht kan in de salsawereld en de politie vond zij heel spannend, want het was haar leraar en die weet alles van haar. Ze was heel bang dat er represailles zouden komen en dat ze uit de wereld zou worden gezet.” – voormalig dansdocent (stijldansen)

“Het gedrag van de docent werd alleen met de overige dansers uit de groep besproken. De docent is ontzettend bekend in deze wereld. Hij zou je carrière kapot kunnen maken. Iedereen bleef daarom aardig tegen hem, want anders was je carrière voorbij.” – voormalig danser (buikdansen)

Reacties op het stoppen met dansen en de ervaren druk kunnen komen van mededansers, docenten, ouders of van de dansers zelf.

“Op de academie werd ik vanaf het moment dat ik verteld had te stoppen totaal genegeerd door de docenten en sta [...] Maar het laat wel heel duidelijk zien dat er een taboe was/is op het stoppen met dansen. Zeker in die tijd. Je werd eigenlijk als een paria uitgestoten. Zo heb ik dat gevoeld.” – voormalig dansstudent

4.12.3 Proces van stoppen en zwart gat

Dansers beschrijven het stoppen met dansen veelal als een proces. Veel dansers gaan na hun professionele carrière door op een andere manier in de danswereld, bijvoorbeeld door les te gaan geven, te gaan choreograferen of een eigen dansschool te starten. Naast het vervullen van een andere rol binnen de danswereld, kan er ook sprake zijn van een overgang naar een

andere opleiding of carrière. Een aantal dansers geeft aan genoeg te hebben van dit ‘wereldje’ en wil graag een andere kant op.

“Ik wil heel graag ontdekken wat ik ben buiten het dansen om wat mijn interesses zijn en hobby’s. Gewoon erachter komen wie ik nog meer ben.” – danser (klassiek ballet)

Het nadenken over een carrière na het dansen blijkt een grote stressfactor voor velen. Dansers beginnen op jonge leeftijd. Ze kennen zichzelf niet anders dan als danser. Met name dansers op hoog niveau geven aan dat deze ‘deadline’ altijd door hun hoofd gaat en ze hier stress en een zekere paniek door ervaren. Om dansers hierbij te helpen bestaan er omscholingsregelingen voor dansers die aan het einde zijn van hun danscarrière. Dansers die onder de CAO Toneel en Dans vallen, bouwen een soort pensioen op voor hun omscholing. Freelancers moesten dit een lange tijd zelf bekostigen, maar kunnen dit sinds kort door de werkgever laten bekostigen indien ze aangeven gebruik te willen maken van Omscholing Dansers Nederland (ODN). Rondom het proces van stoppen vertellen dansers vaak over een zwart gat dat ze ervaren als het dansen, een groot onderdeel van hun leven, wegvalt. Omdat het dansen nauw verbonden is aan de eigen identiteit kan er sprake zijn van een crisis waarbij een stuk rouwverwerking nodig is. Dit proces blijkt voor iedereen weer anders te zijn.

“Het is echt je identiteit; je bent een danser. Om me heen strugglen heel veel mensen die uitvoerend danser waren en nu met pensioen moeten. Zij hebben het daar heel moeilijk mee: wie ben ik nu zonder dans? Zij vallen in een zwart gat als ze stoppen met dansen.”
– een voormalig dansdocent

“Het was moeilijk om de deur dicht te trekken en het duurde 7-8 jaar voor ik daar vrede mee had. Daarvoor dacht ik altijd dat ik misschien nog terugging.” – voormalig danser (klassiek ballet)

“Je neemt afscheid van je passie. In veel gevallen ben je al vanaf je 6e begonnen. Je hebt altijd alles gegeven voor dans. Eerst een opleiding; dat is best lang en intensief. Dan je werk. Je zit ook echt in een soort van bubbel. Je hebt je altijd geïdentificeerd met het dansen. En dat houdt dan op. Dat is pas af als je dat een plekje kan geven, dan kan je verder kijken: wat kan ik dan nog meer? Wie ben ik zonder dans?” – betrokkene bij omscholing dansers

4.12.4 Gevolgen stoppen met dansen

Het stoppen met dansen kan naast het verlies van een deel van de identiteit ook zorgen voor het (terug)vinden van jezelf, aldus geïnterviewden. Zo hebben ze weer tijd voor dingen waar ze normaal gesproken geen aandacht aan konden besteden. Daarnaast geeft een aantal dansers aan hun sociale leven weer wat op te kunnen bouwen na een intensieve carrière in de danswereld.

“Toen ik stopte, kon ik weer mezelf zijn.” – voormalig dansstudent

Als we luisteren naar voormalig dansers merken we bovendien een veranderde kijk op de danswereld. Het is logisch dat als je van een afstand kan kijken, je een ander perspectief ziet. Sommige zaken die tijdens de carrière als normaal werden gezien, worden achteraf bestempeld als niet goed. Vaak worden daarbij gewoontes, opmerkingen of aanrakingen benoemd.

“Als je in de danswereld zit, kijk je heel anders dan als je daaruit bent.” – voormalig danser (hip hop)

Naast de blik op de danswereld kan na het stoppen met dansen ook iemands zelfbeeld veranderen.

“Nu pas ben ik tevreden met mijn lichaam. En heb ik de realisatie: het is niet normaal wat ze zeiden.” – oud danser (modern/jazz/stijldansen)

4.13 Samenvatting

Dansen vormt een toegankelijke vorm van bewegen voor jong en oud. Dansers starten vaak al op jonge leeftijd. Uit de gesprekken blijkt dat het dansen onderdeel is van de identiteit: ‘Dansen doe je niet, dat ben je.’ Dansen biedt de mogelijkheid om uiting te geven aan emoties en om aan de waan van de dag te ontsnappen. Dansen is een vorm van kunst, een vorm van communicatie, een vorm van verbeelding van emoties en situaties. Positieve kanten van het dansen die opvallen zijn veelal sociale aspecten. Dansers ervaren een hechte gemeenschap met waardevolle vriendschappen en relaties. Ook is de danswereld volgens velen open-minded, divers en veilig. Er zijn goede docenten die ook meer en meer zoeken naar een juiste benadering van leerlingen met onder andere open communicatie. Naast de sociale aspecten komen ook andere positieve aspecten van het dansen naar voren: het geeft plezier, draagt bij aan ontwikkeling, bevordert discipline, doorzettingsvermogen en een gezond lichaam.

Veel dansers leven voor het dansen en in de gesprekken wordt duidelijk dat dit gepaard gaat met een harde en veeleisende cultuur waarbij de concurrentie hoog is. Zeker op semiprofessioneel/wedstrijdniveau en op de (voor)opleidingen is dit te merken. Deze cultuur omvat vele trainingsuren, hoge verwachtingen, uitzonderlijke pauzes en een omgang met blessures en menstruatie die soms zorgelijk is. De top van het dansen wordt vergeleken met de topsport en de heersende normen daarbinnen rondom het verleggen van fysieke grenzen en het accepteren van pijn. Ook ligt er binnen bijna alle dansgenres een nadruk op het hebben van een bepaald gewicht. Dit kan zorgen voor onzekerheid bij dansers, wat in sommige gevallen zelfs leidt tot de ontwikkeling van een eetstoornis. Een ander mentaal aspect waar dansers mee te maken hebben is de onderlinge competitie. Iedereen is vervangbaar, waardoor er weinig ruimte is voor het maken van fouten, het tonen van emotie of het geven van kritiek.

Andere kenmerken van de danscultuur lopen uiteen in verschillende thema's, van dansen als kunstvorm tot dansen als aanrakings- en jurysport. Dansen wordt gezien als (top)sport, maar ook als een vorm van kunst. Een kunstvorm die tot uiting komt in emotionele expressie, sociale interactie en beweging van het lichaam. Respondenten geven aan dat dansers technisch beter worden maar dat verwachtingen van het publiek en choreografen ook hoger worden. Dit maakt het zwaarder voor de danser en vergroot de kans op blessures. Naast veranderende verwachtingen houden bepaalde normen stand en deze worden in sommige gevallen als vrouwonvriendelijk ervaren, bijvoorbeeld in klassieke gebruiken/dans-etiquette, een jaagcultuur die sommige respondenten ervaren en de focus die bij vrouwen soms ligt op een mooi lichaam in plaats van op danskwaliteit. Een ander aspect van het dansen dat in de interviews naar voren komt is dansen als aanrakings-sport. Hierbij hebben docenten steeds vaker een voorzichtigere aanpak, zoals toestemming vragen voor het aanraken of helemaal niet meer aanraken bij het lesgeven. Ten slotte is het dansen een jurysport, waarbij sprake is van een subjectieve beoordeling. Juryleden hebben doorgaans dubbelrollen; ze vervullen deze taak naast andere werkzaamheden, zoals het geven van dansles. Dansers ervaren soms partijdigheid en de gedachte heerst dat bijvoorbeeld een extra les bij een jurylid voor een betere beoordeling zou zorgen. Juryleden die we spreken ontkennen partijdigheid bij juryring.

Respondenten beschrijven dansen in de interviews als dure sport die voor sommigen samengaat met financiële onzekerheid. Dansers spreken over te lage vergoedingen, financiële uitbuiting van stagiaires en mensen die net beginnen en gebrek aan een CAO voor alle dansers. Dansers zien ook dat het gebruik van niet- of onderbetaalde stagiaires toeneemt. Daarnaast lijken opdrachtgevers beloften niet altijd na te komen. Dansbonden benoemen beperkt zicht op freelancers en freelancers ervaren een gebrek aan normen en controle hierop, bijvoorbeeld als het gaat om vergoedingen. Door hoge concurrentie bestaat er voor dansers beperkte onderhandelruimte. Dit gevoel is sterker bij vrouwen, vanwege de grotere concurrentie bij vrouwelijke dansers in vergelijking met mannelijke dansers. Andere zaken die naar boven komen tijdens de interviews zijn situaties van slechte arbeidsomstandigheden en het 'wegtekenen van rechten', waarbij er geen balans is tussen rechten en verplichtingen.

De meerderheid van de dansers die we spreken heeft te maken gehad met een of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag. Hierbij vormden een-op-een contact en een machtspositie veelvoorkomende aanleidingen. In meerdere mate komt niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag ter sprake zoals schreeuwen, vernederen en uitschelden. Dit komt op veel plekken voor en is soms gericht op het gewicht. Fysiek geweld, zoals geslagen of geduwd worden, komt ook voor, maar in mindere mate. Verder komen veel verhalen naar voren over roddelen, negeren en/of buitensluiten, zowel tussen dansers onderling als door docenten.

Als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag vertellen dansers over ongewenste intieme aanrakingen en/of opmerkingen, ongewenst seksueel beeldmateriaal, seksueel getinte berichtjes en verkrachting. Ook komen relaties voor tussen docent en leerling, een relatie die qua machtsverhouding uit balans is en waar respondenten zich zorgen over maken. Slachtoffers van het grensoverschrijdende gedrag zijn veelal jong en kwetsbaar. Het besef van misbruik komt meestal pas later. Gevolgen voor de slachtoffers die voorkomen zijn psychische

aandoeningen of mentale gevolgen zoals depressie en angst- en stressstoornissen. Daarnaast is het zelfvertrouwen en het vertrouwen in anderen beschadigd. Andere gevolgen die dansers noemen in interviews zijn schuldgevoelens, eetstoornissen, seksueel overdraagbare aandoeningen, last van hyperventilatie en/of ongemak bij fysiek contact. Ten slotte kunnen dansers het plezier in het dansen verliezen.

Dansers ervaren moeite om ervaringen rondom grensoverschrijdend gedrag te delen. Door een zwijgcultuur die heerst, bestaat er angst voor consequenties. Daarnaast is er een bepaalde normalisering van gedragingen. Er wordt van dansers verwacht dat zij zich conformeren aan en luisteren naar hoger geplaatsten in de hiërarchie. Hierin is wel de laatste tijd een verandering op te merken. Volgens respondenten worden dansers mondiger.

Toch melden respondenten grensoverschrijdend gedrag over het algemeen niet. Meldingen die wel gedaan werden, waren bij de politie, de dansbond, de eigen dansschool of bij (voor) opleidingen bij een vertrouwenspersoon of ander contactpersoon. Volgens de respondenten had dit vaak beperkte gevolgen. Er bestaat frustratie onder dansers wanneer de pleger (in veel gevallen) nog steeds/weer actief is in zijn functie. In de interviews omschrijven dansers plegers van grensoverschrijdend gedrag vaak als mannelijke dansdocenten met een hoge status of machtspositie. Vaak voelen dansers loyaliteit tegenover de pleger en kijken ze tegen hem op. In sommige gevallen komen slachtoffers plegers nog tegen; dit heeft op slachtoffers een verschillende impact. We spreken ook personen die naar eigen zeggen onterecht beschuldigd zijn van grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast spreken we docenten die zich kwetsbaarder voelen en in sommige gevallen maatregelen nemen zoals de deur openlaten, een extra persoon erbij vragen en toestemming vragen voor aanrakingen.

Danscarrières blijken vaak kort en intensief. Redenen om te stoppen kunnen van fysieke of mentale aard zijn. Er is vaak angst om te stoppen en er kan een taboe bestaan over het verlaten van de danswereld. Dit wordt duidelijk in (angst voor) de reactie van de dansomgeving. Het stoppen met dansen is een proces. Dansers kunnen in een zwart gat vallen als het dansen, een groot onderdeel van hun leven en identiteit, wegvalt. Veel dansers blijven actief binnen de danswereld. Anderen beginnen aan een alternatieve opleiding of carrière. Het stoppen met dansen kan een veranderde kijk op de danswereld tot gevolg hebben.

Bevolkingsonderzoek dansen

5

Een van de kernvragen is hoe vaak grensoverschrijdend gedrag voorkomt in de georganiseerde danswereld en wat de kenmerken zijn van de gevallen van grensoverschrijdend gedrag wat betreft dansstijl, plegers en slachtoffers. Zoals uit het literatuuroverzicht in hoofdstuk 3 blijkt, zijn dergelijke overzichtsstudies niet voorhanden, althans niet voor de danswereld als geheel. We missen met andere woorden landelijk representatieve gegevens. Om die reden hebben we een grootschalig bevolkingsonderzoek laten uitvoeren door Motivaction.²¹ In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten. Als eerste volgt een bespreking van de opzet en uitvoering van het onderzoek, gevolgd door enkele algemene gegevens. Daarna beschrijven we respondenten die in het afgelopen jaar in georganiseerd verband gedanst hebben en hoe die op basis van hun sociaaldemografische kenmerken zich verhouden tot de rest van de bevolking die dat niet doet. Aan de hand van dit panel screenen we actieve dansers om hen verder te bevragen over hun ervaringen met grensoverschrijdend gedrag. Respondenten werd gevraagd of zij zelf in georganiseerd verband dansen, maar werd ook gevraagd, als ze een of meerdere minderjarige thuiswonende kinderen hadden, of deze in georganiseerd verband hebben gedanst in het afgelopen jaar. Daarna zoomen we in op de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag van deze actieve dansers en in hoeverre deze ervaringen gerelateerd zijn aan sociaaldemografische kenmerken en het hoogste dansniveau. Daarna bespreken we de impact, reacties en meldingen

21 Motivaction is een onafhankelijk marktonderzoeksbureau. Met dank aan Jeroen Bruin en Maaike Zijderveld voor hun inspanningen ten behoeve van dit deelonderzoek.

van grensoverschrijdend gedrag en de tevredenheid over de afhandeling na melding. Als laatste bespreken we kenmerken van de veroorzakers.

5.1 Onderzoek in het kort

Om de resultaten goed te kunnen duiden beschrijven we eerst nog kort hoe het bevolkingsonderzoek is uitgevoerd en om hoeveel respondenten het gaat.

Het bevolkingsonderzoek is in twee fasen uitgevoerd. In de eerste fase is een beperkt aantal vragen gesteld aan een steekproef van het panel. De vragen waren ervoor bedoeld om zicht te krijgen op de respondenten die zelf en/of waarvan hun minderjarige kinderen in georganiseerd verband dansen of hebben gedanst in het afgelopen jaar. In totaal hebben 11547 respondenten van het panel deelgenomen aan het onderzoek. De respondenten die aangaven dat ze zelf en/of dat hun kinderen in het afgelopen jaar in georganiseerd verband gedanst hebben (ongewogen $n = 929$) zijn uitgenodigd om op een later moment deel te nemen aan de tweede fase van het onderzoek. In fase 2 kregen deze respondenten verdiepvragen die voornamelijk over grensoverschrijdend gedrag gingen. In totaal hebben 742 respondenten²² meegedaan aan fase 2 van het onderzoek. Daarvan rapporteerden 62 respondenten over zowel hun eigen ervaringen als die van hun minderjarige kinderen, 484 respondenten enkel over hun eigen ervaringen (omdat zij aangaven geen minderjarige kinderen te hebben of dat hun minderjarige kinderen niet dansten in georganiseerd verband) en 196 respondenten rapporteerden enkel over de ervaringen van hun minderjarige kinderen.

5.2 Algemene gegevens

Van de ondervraagde volwassen respondenten geeft 7,5% (gewogen $n = 866$) aan zelf het afgelopen jaar in georganiseerd verband te hebben gedanst.

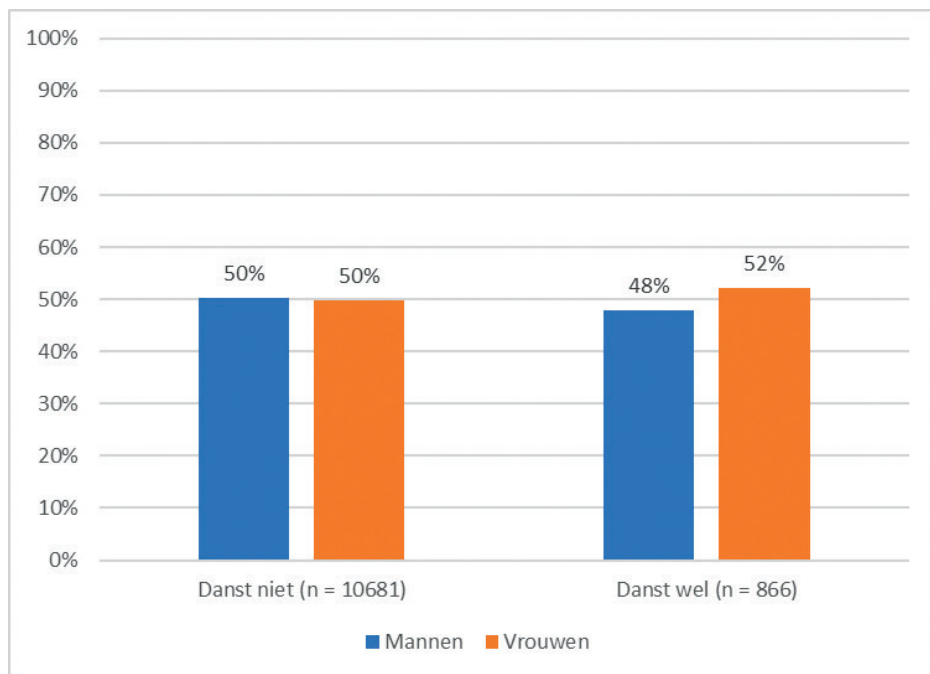
Hieronder volgt allereerst een aantal vergelijkingen van de sociaaldemografische kenmerken om na te gaan in hoeverre deze gerelateerd zijn aan of respondenten zelf wel of niet in georganiseerd verband dansen. Daarbij rapporteren we geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, inkomen, regio en of er bekend is of de respondent thuiswonende minderjarige kinderen heeft. Opleidingsniveau is in drie categorieën verdeeld, namelijk in laag opleidingsniveau (geen opleiding, basisschool, vmbo beroepsgericht of mbo-1 niveau), midden opleidingsniveau (vmbo theoretische leerweg/mavo, havo/vwo, mbo-2,3,4 of mbo voor 1998, of een hbo/

22 Initieel namen 838 respondenten deel aan fase 2, maar de data van 96 respondenten die aan fase 2 deelnamen is niet meegenomen in de analyses. Deze respondenten hadden in de fase 1 vragenlijst de optie “anders, namelijk” gekozen in plaats van de optie “nee”. Uit de toelichtingen bleek dan dat zij zelf en/of hun kinderen niet dansten in plaats van de optie “nee”. De fase 1 data zijn deze responses is wel meegenomen in het onderzoek, maar na hercodering naar niet dansers.

wo propedeuse) en hoog opleidingsniveau (bachelor of master op hbo of wo niveau of een postdoctorale opleiding). Om te visualiseren in hoeverre de groep dansers van niet-dansers verschilt hebben we deze in figuren weergegeven. Omwille van de leesbaarheid zijn de bijbehorende statistische analyses in eindnoten gerapporteerd²³ en wordt er enkel aangegeven of verbanden wel of niet significant zijn en leggen we deze verbanden in woorden uit.

Zoals te zien in de in Figuur 5.1 is de man-vrouwverhouding nagenoeg gelijk tussen respondenten die wel en niet in georganiseerd verband dansen. Uit de statistische analyse blijkt dan ook dat geslacht niet verschilt voor dansers en niet-dansers.¹

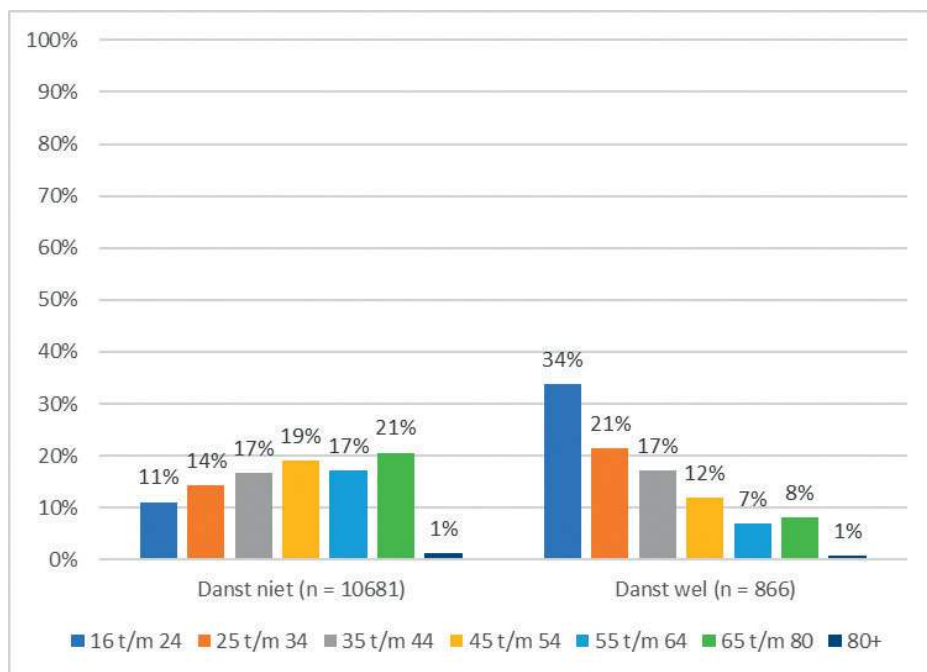
Figuur 5.1 Procentuele verdeling geslacht van dansers in georganiseerd verband en niet-dansers. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansers en niet-dansers

23 Voor de analyses zijn chi-kwadraattoetsen met Bonferroni gecorrigeerde alfa waarden gebruikt om zo alle mogelijke contrasten te kunnen analyseren en interpreteren. Details zijn te vinden in de eindnoten.

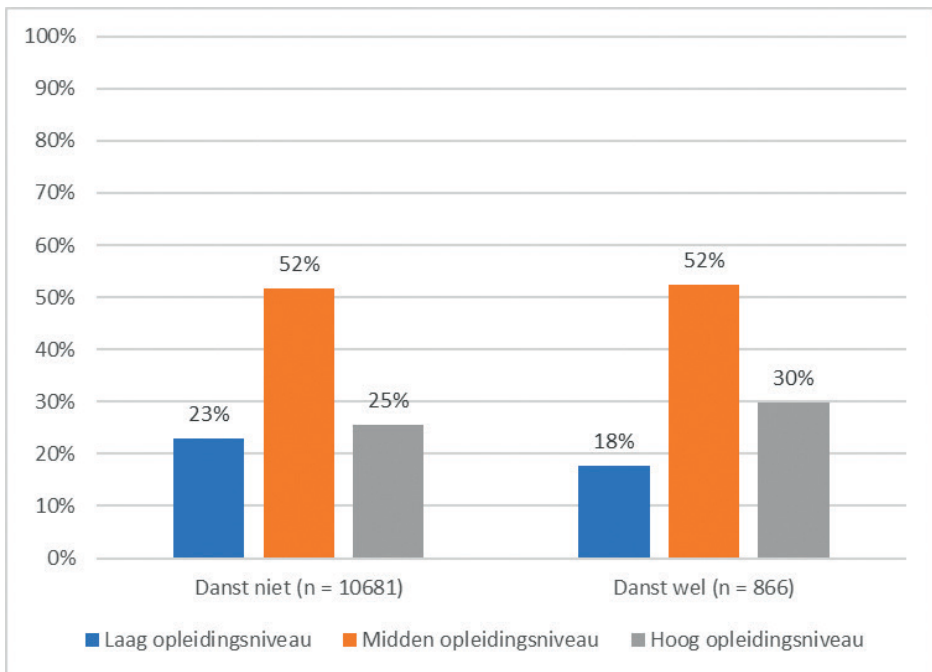
Om de leeftijdsopbouw van dansers visueel weer te geven is deze in leeftijdscategorieën gerapporteerd in Figuur 5.2. Visueel gezien lijkt de leeftijdsopbouw van dansers en niet-dansers van elkaar te verschillen. Statistisch blijkt dit ook het geval is; qua leeftijdscategorieën verschillen de twee groepen significant van elkaar.ⁱⁱ Als we naar de contrasten tussen de twee groepen kijken komt dit doordat significant meer jongeren dansen, waarbij het gaat om de groepen 16 t/m 24 en 25 t/m 34 jaar die een relatief groter aandeel hebben in de groep actieve dansers dan in de groep niet-dansers, terwijl alle groepen tussen de 45 en 80 jaar juist een significant kleiner onderdeel zijn van de groep actieve dansers in verhouding tot de niet-dansers. Het aandeel van de leeftijdscategorieën 34 t/m 44 jaar en 80+ is gelijk in de actieve dansers en de niet-dansers.

Figuur 5.2 Procentuele verdeling leeftijdscategorieën van dansers in georganiseerd verband en niet-dansers. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansers en niet-dansers

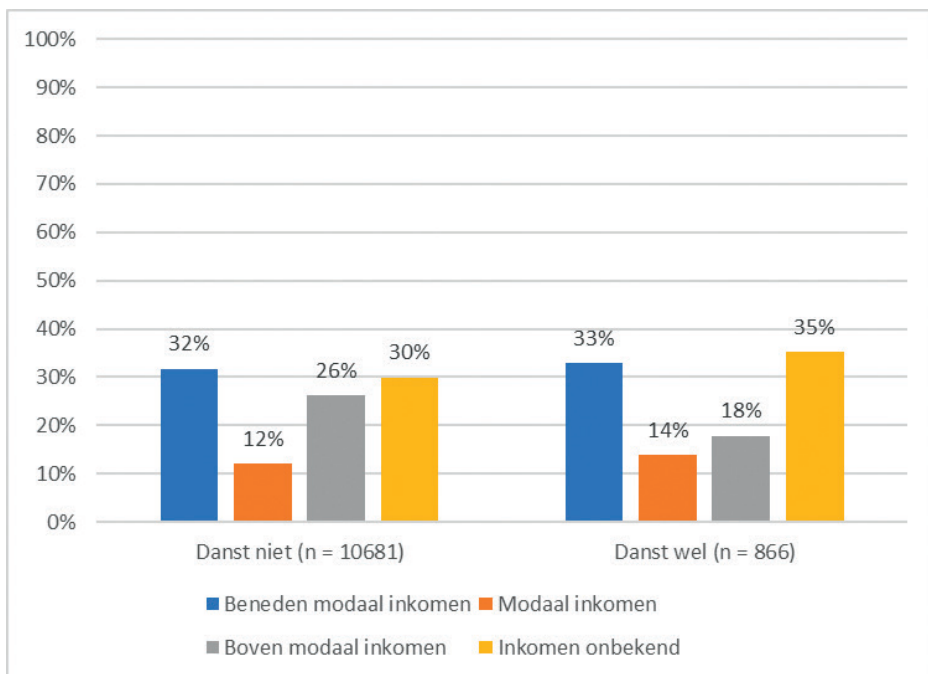
Statistisch gezien blijken er significante verschillen in opleidingsniveau te zijn tussen dansers en niet-dansers.ⁱⁱⁱ Uit de contrasten blijkt dat in verhouding in de groep actieve dansers minder mensen met een lager opleidingsniveau en meer mensen met een hoger opleidingsniveau zitten dan in de groep mensen die niet actief dansen in georganiseerd verband. De verhouding tussen mensen met een midden opleidingsniveau is gelijk in de twee groepen.

Figuur 5.3 Procentuele verdeling opleidingsniveau van dansers in georganiseerd verband en niet-dansers. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansers en niet-dansers

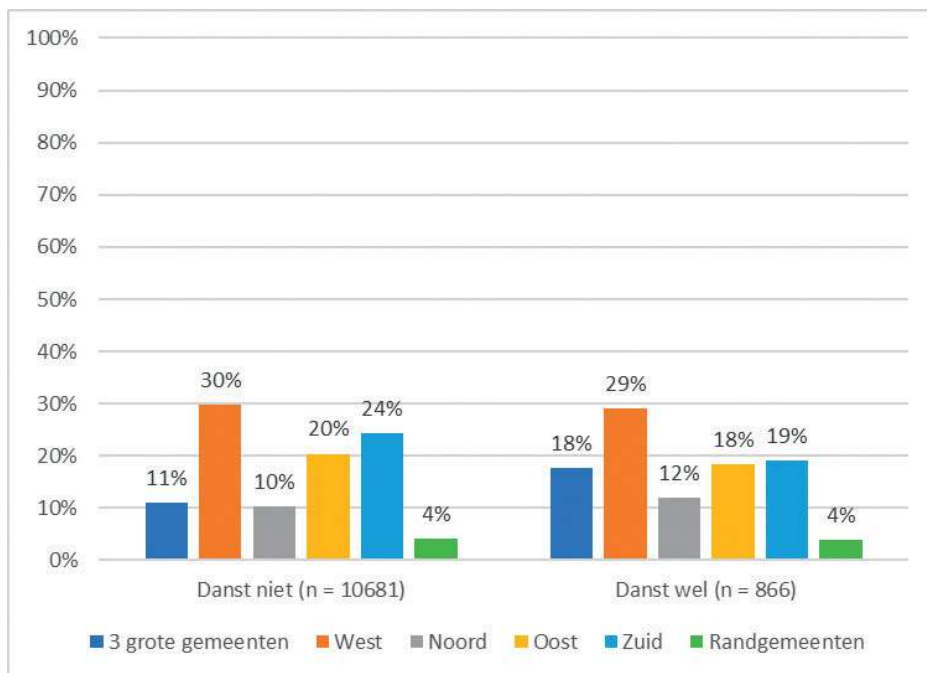
Er zijn ook statistisch significante verschillen in inkomen tussen de dansers en de niet-dansers, zie Figuur 5.4.^{iv} Uit de contrasten blijkt dat er naar verhouding minder mensen met een bovenmodaal inkomen in de groep actieve dansers aanwezig is dan in de groep niet-dansers. Andersom is juist het aantal respondenten met een onbekend inkomen significant hoger in de groep dansers dan in de groep niet-dansers. Opvallend genoeg lijkt dit dus wat tegenstrijdig met het gegeven dat actieve dansers in het algemeen een hoger opleidingsniveau hebben dan niet-dansers, maar mogelijk is dit deels te verklaren omdat dansers in het algemeen ook jonger zijn dan niet-dansers.

Figuur 5.4 Procentuele verdeling inkomen van dansers in georganiseerd verband en niet-dansers. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansers en niet-dansers

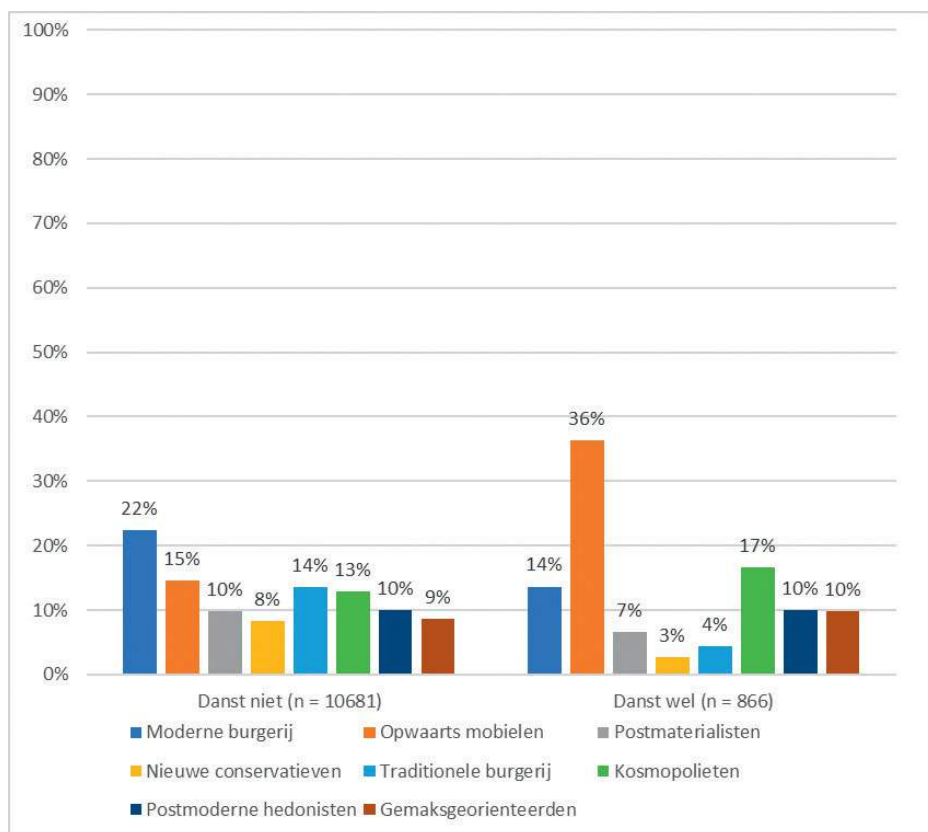
De in Figuur 5.5 weergegeven verdeling van dansers en niet-dansers naar regio blijkt statistisch gezien significant te verschillen.^v Daarbij blijkt dat er relatief meer mensen in de drie grote gemeenten onderdeel zijn van de groep actieve dansers dan bij de niet-dansers terwijl juist het aandeel dansers uit het zuiden beperkter is bij de actieve dansers dan bij de niet-dansers. Het aandeel van de overige regio's aan de groepen verschilt niet significant van elkaar.

Figuur 5.5 Procentuele verdeling naar regio van dansers in georganiseerd verband en niet-dansers. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansers en niet-dansers

In Figuur 5.6 zijn de verschillen in de mentaliteitsprofielen tussen dansers en niet-dansers weergegeven. Deze verschillen blijken statistisch significant te zijn.^{vii} Daarbij blijkt dat er relatief meer opwaarts mobilen en kosmopolieten dansen terwijl juist minder nieuwe conservatieven, postmaterialisten en moderne burgerij dansen. Het aandeel postmoderne hedonisten en gemaksgereïenteerden verschilt niet tussen dansers en niet-dansers. Deze bevindingen suggereren dat dansers meer ambitie en maatschappelijk succes nastreven, aangezien deze waarden centraal staan in de mentaliteiten die relatief vaker dansen. Juist beperkter is het aandeel dat streeft naar traditie (nieuwe conservatieven en traditionele burgerij), maar ook de groep waarbij zelfontplooiing en maatschappelijke idealen centraal staan (postmaterialisten) dansen minder vaak in georganiseerd verband.

■ **Figuur 5.6** Procentuele verdeling mentaliteitsprofielen tussen de groepen dansers en niet dansers

Intermezzo: de acht Mentality-profielen

- Traditionele burgerij (moralistische, plichtsgetrouwe en op status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen)
- Nieuwe conservatieven (liberaal conservatieve bovenlaag die ruimte wil geven aan technologische ontwikkeling en behoudend is ten aanzien van sociale en culturele vernieuwing)
- Moderne burgerij (conformistische, statusgevoelige burgerij die evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten)
- Kosmopolieten (open en kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als maatschappelijk succes, materialisme en genieten),
- Gemaksgeoriënteerden (de spontane consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven)
- Opwaarts mobiele (de carrièregerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning)
- Post-materialisten (de maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooiën, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu)
- Post-hedonisten (de pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden)

De algemene gegevens van de dansers en niet-danser overziend, blijkt dat dansers in vergelijking met niet-dansers significant jonger zijn, vaker hoog dan laag opgeleid zijn, en vaker in de drie grote gemeenten wonen. Zij blijken vaker ook een onbekend inkomen te hebben en minder vaak een bovenmodaal inkomen dan niet-dansers. De man-vrouwverhouding is gelijk tussen dansers en niet-dansers. Dansers passen meer in de profielen waarin ambitie en maatschappelijk succes centraal staan dan de niet-dansers.

5.3 Rollen en stijlen

In alle hierop volgende percentages wordt er verwezen naar verhoudingen met de groep actieve dansers. In Tabel 5.1 staat een onderverdeling naar de diverse rollen. Deelnemers konden meerdere rollen aangeven. Het blijkt dat de grootste groep van de dansers (48,0%) als danser in de vrije tijd actief is (geweest), bijvoorbeeld bij een dansschool, sportschool of vereniging.

Aan de hand van deze gegevens kunnen we de respondenten indelen op het hoogst behaalde dansniveau in het afgelopen jaar. Van hoog naar laag onderscheiden we vier niveaus, namelijk professioneel, dansvakopleiding, semiprofessioneel en recreatief. Alle respondenten die aangaven professioneel actief te zijn geweest als danser in een dansgezelschap, in een musical en/of in de entertainment werden aangemerkt als 'professioneel' ($n = 210$; 24,3% van de dansers). De groep die aangaf een danser in vooropleiding, opleiding en/of dansdocent op een dansopleiding te zijn kreeg als hoogste niveau 'dansvakopleiding' ($n = 110$; 12,7% van

de dansers). Wedstrijddansers werden als ‘semiprofessioneel’ aangemerkt ($n = 35$; 4,0% van de dansers). Respondenten die enkel aangaven in de vrije tijd te dansen, als dansdocent op een amateur dansschool te werken, te dansen voor een therapie of de reactie ‘anders’ kozen, kregen als hoogste dansniveau ‘recreatief’ ($n = 510$; 24,3% van de dansers).

Tabel 5.1 Prevalentie rollen van actieve dansers gerangschikt naar dansniveau

Onderwerpen	Niveau	wel genoemd	%
Professioneel danser in de entertainment (Backing danser/ TV/videoclips)	Professioneel	119	13,7
Professioneel danser in een dansgezelschap	Professioneel	90	10,4
Professioneel danser in musicals	Professioneel	43	5,0
Danser in vooropleiding	Dansvakopleiding	93	10,7
Danser in opleiding (mbo/hbo)	Dansvakopleiding	88	10,2
Dansdocent op een dansopleiding (vo/mbo/hbo)	Dansvakopleiding	31	3,6
Wedstrijddanser	Semiprofessioneel	84	9,7
Danser in mijn vrije tijd (dansschool/sportschool/vereniging)	Recreatief	416	48,0
Anders, namelijk...	Recreatief	95	11,0
Danser voor een therapie	Recreatief	79	9,1
Dansdocent op een (amateur) dansschool	Recreatief	57	6,6
Totaal		1195	138,0

Voor de verschillende dansniveaus hebben we ook enkele sociaaldemografische gegevens geïnterviewd. Verschillen tussen de dansniveaus zijn niet formeel onderzocht, maar zo is te zien dat naarmate het dansniveau hoger wordt er een groter aandeel mannen dan vrouwen is terwijl juist meer vrouwen recreatief dansen dan mannen. Ook de leeftijdsopbouw van de dansniveaus lijkt te verschillen met vooral veel relatief jonge respondenten in de hogere dansniveaus terwijl de recreatieve dansers divers van leeftijd zijn. Recreanten hebben naar verhouding vaak een laag opleidingsniveau en semiprofessionals een middelbaar opleidingsniveau. Als laatste blijkt ook dat professionals relatief vaak in de drie grote steden wonen.

Tabel 5.2 Sociaaldemografische gegevens van actieve dansers per dansniveau

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief	
	N	Kolom %	N	Kolom %	N	Kolom %	N	Kolom %
TOTAAL	210	100%	110	100%	35	100%	510	100%
Man	132	63%	78	71%	15	44%	189	37%
Vrouw	78	37%	32	29%	20	56%	322	63%
16 t/m 24	83	40%	45	41%	20	57%	144	28%
25 t/m 34	54	26%	29	27%	3	8%	99	19%
35 t/m 44	51	25%	20	18%	7	21%	69	14%
45 t/m 54	15	7%	13	12%	0	0%	74	15%
55 t/m 64	4	2%	1	1%	2	1%	52	10%
65 t/m 80	3	1%	1	1%	2	7%	66	13%
80+	0	0%	0	0%	0	0%	7	1%
Laag opleidingsniveau	24	12%	14	13%	2	7%	148	29%
Midden opleidingsniveau	114	54%	62	56%	28	81%	250	49%
Hoog opleidingsniveau	71	34%	34	31%	4	12%	148	22%
Beneden modaal	71	34%	48	43%	7	21%	159	31%
Modaal	33	16%	18	16%	10	30%	59	12%
Boven modaal	45	22%	15	14%	7	19%	87	17%
Onbekend	60	29%	29	26%	11	31%	205	40%
3 grote gemeenten	44	21%	25	22%	7	20%	78	15%
West	58	27%	19	17%	10	28%	165	32%
Noord	21	10%	17	15%	3	8%	64	13%
Oost	34	16%	15	13%	9	25%	102	20%
Zuid	46	22%	29	26%	7	20%	84	16%
Randgemeenten	8	4%	7	6%	0	0%	19	4%

Van de actieve dansers werd ook gevraagd in welke dansstijlen zij actief waren waarbij respondenten weer konden aangeven in meerdere stijlen actief te zijn. Zo blijkt dat de meerderheid in één stijl actief is (61,7% van de actieve dansers). Respondenten die aangeven in meerdere stijlen actief te zijn geven voornamelijk aan in twee stijlen (21,4% van de actieve dansers) of drie stijlen (7,8% actieve dansers) actief te zijn, terwijl 9,2% van de actieve dansers aangeeft in vier of meer stijlen actief te zijn.

Bij de actieve dansers werden in totaal 1559 antwoorden gegeven op de verschillende stijlen. De meest beoefende stijlen waren urban stijlen waarin 24,5% van de actieve dansers actief is, gevolgd door stijldansen (23,2% van de actieve dansers is hier actief in) en moderne/

hedendaagse dans (17,4% van de actieve dansers is hier actief in). Van de 10,1% actieve dansers die de optie 'anders' kozen werd er vooral aangegeven dat men actief was in country/ linedancing of gemengde stijlen.

Tabel 5.3 Prevalentie dansstijlen van actieve dansers

Onderwerpen	wel genoemd	%
Urban stijlen (o.a hip hop, streetdance, afrodance)	212	24,5
Stijldansen (ballroom, latin)	201	23,2
Moderne/hedendaagse dans	150	17,4
Salsa/kizomba/bachata/zouk	131	15,2
Dansfit (o.a zumba, paaldansen)	127	14,6
Musical/Jazz/Tap/Showdans	114	13,2
Argentijnse tango	109	12,5
Volksdans	101	11,7
Anders, namelijk	87	10,1
Dansexpressie	74	8,6
Klassiek ballet	70	8,0
Breaking	61	7,0
Danstherapie	51	5,9
Oriëntaalse dans	48	5,6
Swing dance (o.a. lindy hop)	33	3,9
Totaal	1559	373,9

Tabel 5.4 Aantal stijlen waarin dansers actief zijn

	Aantal stijlen actieve dansers	N	%
	Totaal	866	100%
<i>Aantal stijlen gekozen</i>	1 stijl	534	61,7%
	2 stijlen	185	21,4%
	3 stijlen	68	7,9%
	4 stijlen	21	2,4%
	5 of meer stijlen	58	6,7%

Bovendien is per dansniveau de prevalentie van stijlen weergegeven. Daarbij blijkt dat in de drie hoogste dansniveaus men vooral actief is in urban stijlen terwijl recreatieve dansers vooral actief zijn in stijldansen.

Tabel 5.5 Dans specifieke kenmerken per niveau

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Totaal	210	100%	110	100%	35	100%	510	100%
Klassiek ballet	29	14%	10	9%	2	5%	28	6%
Moderne/hedendaagse dans	44	21%	17	16%	7	21%	82	16%
Stijldansen (ballroom, latin)	48	23%	15	14%	8	23%	130	26%
Argentijnse tango	45	21%	17	15%	1	2%	46	9%
Musical/jazz/tap/showdans	51	24%	8	7%	9	27%	47	9%
Urban stijlen (hiphop, streetdance, afro dance)	93	45%	28	25%	20	57%	71	14%
Breaking	30	14%	20	18%	2	6%	9	2%
Salsa/kizomba/bacahata/zouk	51	24%	20	18%	3	10%	57	11%
Dansfit (o.a. zumba, paaldansen)	36	17%	11	10%	10	28%	70	14%
Volksdans	44	21%	17	15%	0	0%	49	8%
Swing Dance (o.a. lindy hop)	14	7%	9	9%	0	1%	10	2%
Dansexpressie	21	10%	15	13%	0	0%	39	8%
Danstherapie	17	8%	5	5%	1	4%	23	5%
Oriëntaalse dans	21	10%	7	7%	0	1%	20	4%
Anders	2	1%	4	3%	2	5%	81	16%

Resumerend kunnen we stellen dat de actieve dansers zich vooral aan de twee uitersten van dansniveaus te onderscheiden zijn. Enerzijds zijn er de professionele dansers die vooral actief zijn in urban stijlen en anderzijds zijn er de recreatieve dansers die vooral actief zijn in het stijldansen. Ook lijken sociaaldemografische kenmerken tussen hogere dansniveaus te verschillen met die van recreatieve dansers. Daarbij zijn recreatieve dansers relatief vaak vrouw en divers in leeftijd terwijl professionele dansers vaker man zijn en jong.

5.4 Kinderen

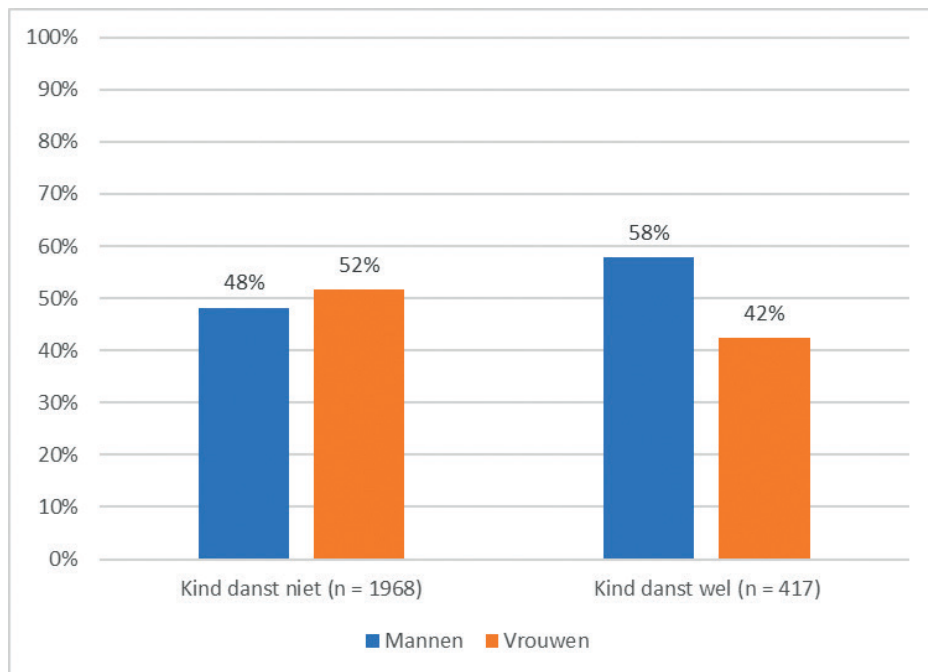
Aan de respondenten is ook gevraagd of zij minderjarige kinderen hebben die het afgelopen jaar in georganiseerd verband hebben gedaan. In totaal gaven 2385 respondenten aan een of meerdere minderjarige thuiswonende kinderen te hebben. Daarvan gaven 417 respondenten

aan dat minimaal een van deze kinderen in het afgelopen jaar in georganiseerd verband heeft gedanst (17.5% van de respondenten met minderjarige kinderen).

Over de kinderen zelf zijn verder geen demografische gegevens beschikbaar. Wel kunnen de kenmerken van de rapporterende ouders vergeleken worden van kinderen die wel in georganiseerd verband dansen en van ouders van kinderen die dat niet doen. Daarbij rapporteren we gender, leeftijd (in categorieën), opleidingsniveau, inkomen, regio en of ouders zelf wel of niet in georganiseerd verband dansen. Ook hierbij weer zijn in figuren de verschillen tussen dansende kinderen en niet-dansende kinderen visueel weergegeven en zijn de bijbehorende statistische analyses in de eindnoten te vinden.

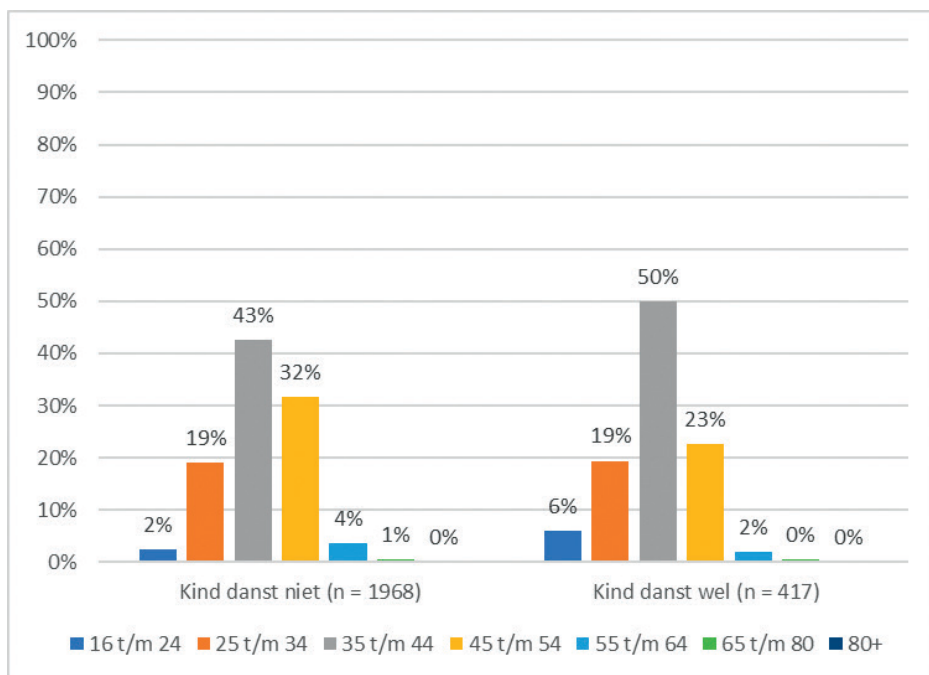
In figuur 5.7 is visueel weergegeven hoe het gender van de rapporterende ouder verschilde tussen kinderen die wel en niet in georganiseerd verband dansten. Dit verschil bleek statistisch significant te zijn.^{vii} Er is een groter aandeel mannen in verhouding tot vrouwen in de groep die aangeeft dat hun kind in georganiseerd verband danst, dan in de groep kinderen die niet danst. Dit is een opvallend verschil, maar het is niet direct te verklaren waar dit aan gerelateerd is.

Figuur 5.7 Procentuele verdeling naar geslacht van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

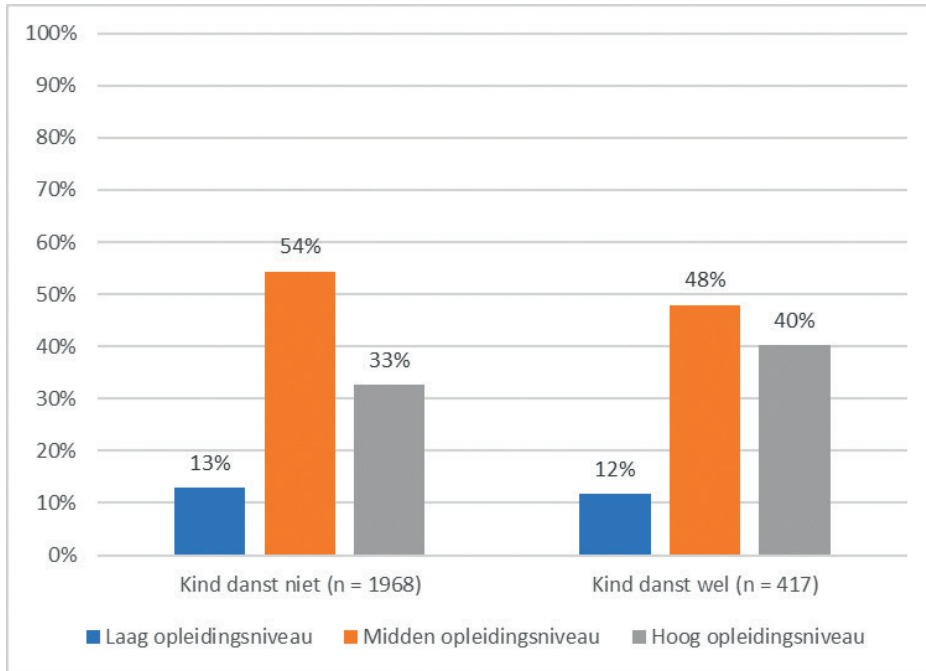
Ook de leeftijd van de rapporterende ouder bleek significant te verschillen tussen de groep ouders van kinderen die wel en die niet in georganiseerd verband dansen, zoals te zien in Figuur 5.8.^{ix} Daarbij is naar verhouding het aandeel ouders tussen de 16 t/m 24 jaar en 34 t/m 44 jaar groter in de groep met kinderen die dansen in georganiseerd verband, terwijl het aandeel van ouders tussen 45 t/m 54 juist kleiner is bij de groep actief dansende kinderen. Het aandeel ouders van 25 t/m 34 jaar en 55+ verschilt niet tussen de twee groepen.

Figuur 5.8 Procentuele verdeling naar leeftijdscategorie van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

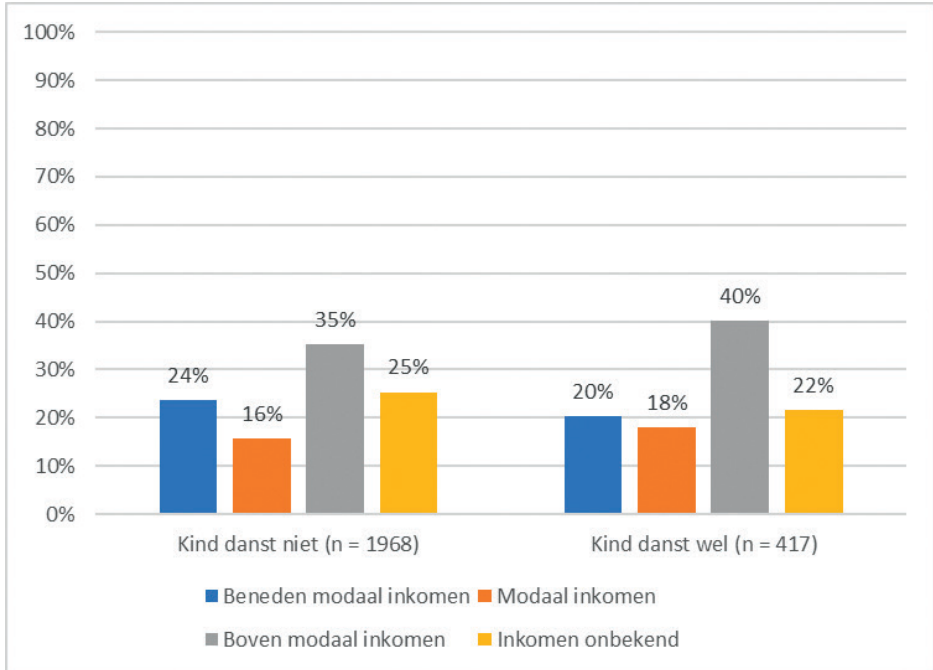
Het opleidingsniveau van de rapporterende ouder verschilt tussen ouders met kinderen die wel dansen in georganiseerd verband en kinderen die dat niet doen.^x Daarbij blijkt vooral dat dit komt doordat er een groter aandeel ouders met een hoog opleidingsniveau in de groep dansende kinderen zit dan in de groep niet-dansende kinderen, terwijl juist het aandeel midden opleidingsniveau beperkter is in de groep kinderen die actief danst dan de kinderen die dat niet doen. Het aandeel laag opleidingsniveau is gelijk tussen de twee groepen.

Figuur 5.9 Procentuele verdeling naar opleidingsniveau van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

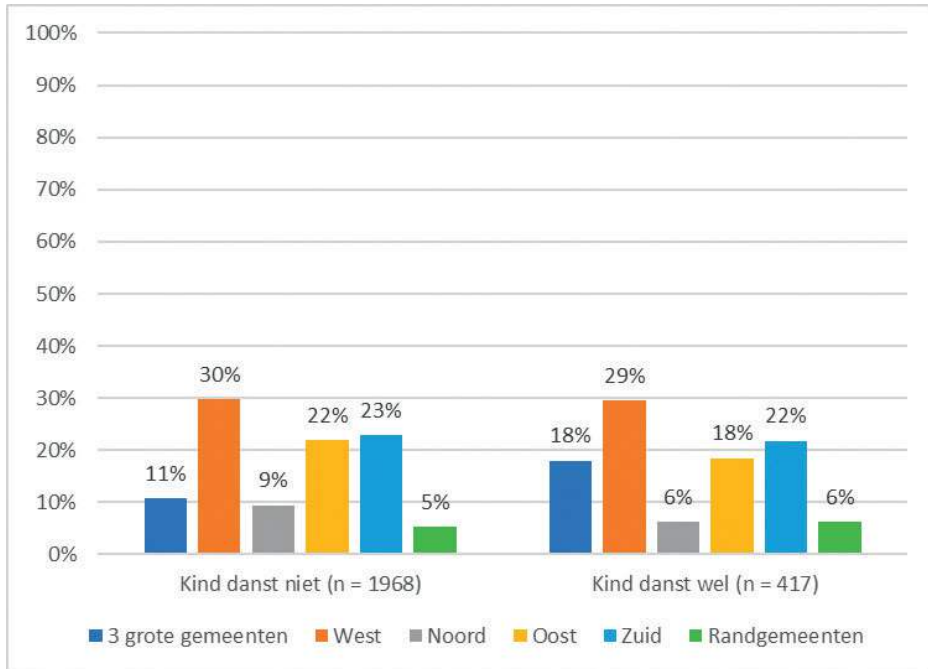
Het inkomen van de rapporterende ouder verschilt niet significant tussen ouders waarvan de kinderen wel of niet in georganiseerd verband dansen.* Er is dus geen verschil in de verdeling van inkomens van ouders waarvan de kinderen wel in georganiseerd verband dansen en ouders waarvan de kinderen dat niet doen.

Figuur 5.10 Procentuele verdeling naar inkomen van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

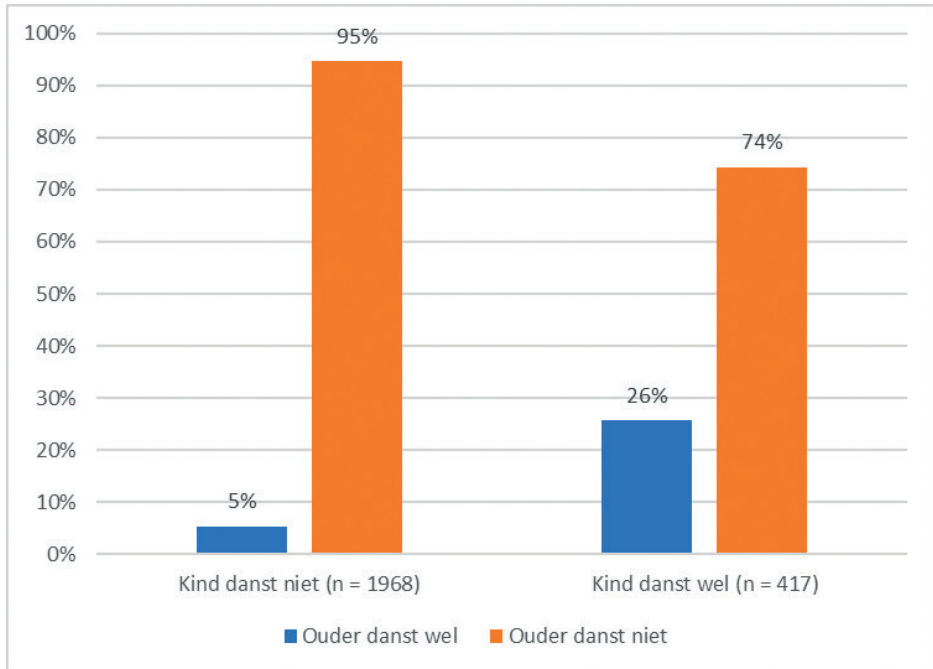
Daarentegen blijkt de regio van de rapporterende ouder wel significant te verschillen tussen de twee groepen.^{xi} Het aandeel van de drie grote gemeenten is significant groter in de groep ouders waarvan de kinderen in actief verband dansen dan in de groep ouders van kinderen die dat niet doen, terwijl het omgekeerde juist het geval is bij de groep ouders uit het noorden.

Figuur 5.11 Procentuele verdeling naar regio van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

Naar verhouding is er een groter aandeel ouders die zelf actief dansen in georganiseerd verband in verhouding tot ouders die dat niet doen bij de groep kinderen die actief dansen in georganiseerd verband dan in de groep kinderen die niet actief dansen.^{xii}

Figuur 5.12 Procentuele verdeling naar eigen deelname aan dansen in georganiseerd verband van de rapporterende ouder van kinderen die wel of niet in georganiseerd verband dansen. Percentages zijn verhoudingen binnen de groepen dansende kinderen en niet-dansende kinderen

Om nog wat meer zicht te krijgen op deze groep kinderen die dansen in actief verband is ook aan de ouders gevraagd om over de rollen en stijlen te rapporteren. Bij de rollen van hun kinderen konden de 417 ouders weer meerdere rollen aangeven. Zoals in Tabel 5.6 te zien is, is de meest voorkomende rol bij kinderen 'danser in de vrije tijd', met 65% van de responses. Deze rol is kenmerkend voor minderjarige kinderen die in actief verband dansen, aangezien geen van de overige responses boven de 7% uitkomt.

Tabel 5.6 Prevalentie rollen bij dansende kinderen

Onderwerpen	Niveau	wel genoemd	%
Professioneel danser in een dansgezelschap	Professioneel	27	6,5
Professioneel danser in musicals	Professioneel	22	5,3
Professioneel danser in de entertainment (backing danser/ tv/videoclips)	Professioneel	20	4,8
Danser in opleiding (mbo/hbo)	Dansvakopleiding	28	6,7
Danser in vooropleiding	Dansvakopleiding	26	6,2
Ja, als dansdocent op een dansopleiding (vo/mbo/hbo)	Dansvakopleiding	8	1,9
Wedstrijddanser	Semiprofessioneel	29	7
Danser in de vrije tijd (dansschool/sportschool/vereniging)	Recreatief	271	65
Anders, namelijk...	Recreatief	25	6
Dansdocent op een (amateur) dansschool	Recreatief	23	5,5
Danser voor een therapie	Recreatief	23	5,5
Totaal		502	120,4

Qua stijlen geeft de meerderheid van de ouders aan dat hun kinderen in één stijl actief zijn (73,5% van de respondenten met dansende kinderen). Zodra er voor meerdere stijlen wordt gekozen gaat dit voornamelijk om twee stijlen (15,8% van de respondenten met dansende kinderen) of drie stijlen (5% van de respondenten met dansende kinderen). Zoals te zien in Tabel 5.7 zijn de meest populaire stijlen onder minderjarige kinderen urban stijlen (36% van de responses), gevolgd door moderne/hedendaagse dans (26,9% van de responses) en klassiek ballet (18,9% van de responses). Deze top 3 van stijlen komt grotendeels overeen met die bij volwassenen; enkel stijldansen is wat minder populair onder kinderen, terwijl klassiek ballet een stuk populairder is.

Tabel 5.7 Prevalentie stijlen bij dansende kinderen

Onderwerpen	wel genoemd	%
Urban stijlen (o.a hip hop, streetdance, afrodance)	150	36,0
Moderne/hedendaagse dans	112	26,9
Klassiek ballet	79	18,9
Musical/jazz/tap/showdans	58	13,9
Breaking	43	10,3
Stijldansen (ballroom, latin)	33	7,9
Salsa/kizomba/bachata/zouk	23	5,5
Swing dance (o.a. lindy hop)	23	5,5
Dansexpressie	23	5,5
Anders, namelijk	22	5,3
Argentijnse tango	22	5,3
Dansfit (o.a zumba, paaldansen)	21	5,0
Danstherapie	21	5,0
Volksdans	12	2,9
Oriëntaalse dans	5	1,2
Totaal	647	155,2

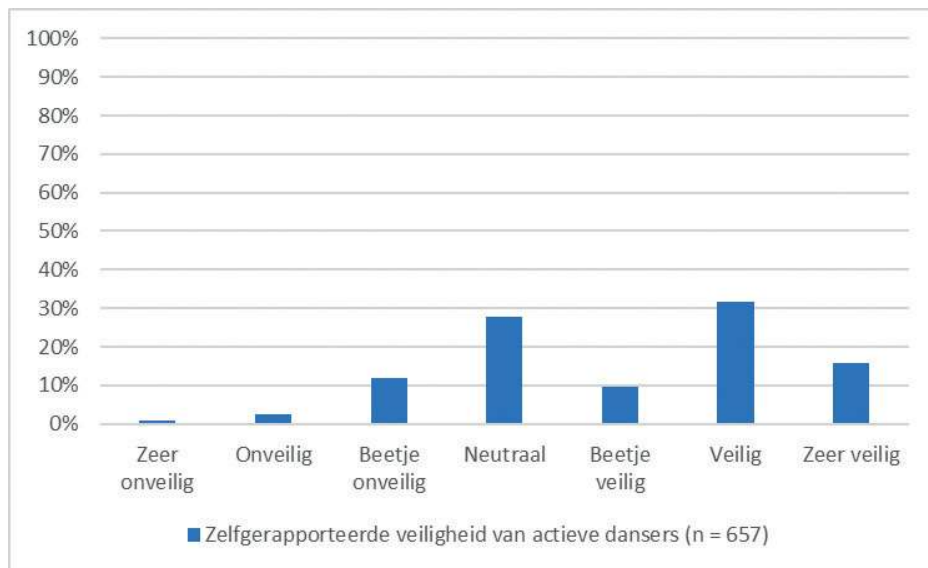
In deze paragraaf is nagegaan wat de meest opvallende bevindingen zijn over ouders van kinderen die in georganiseerd verband dansen in vergelijking met kinderen die niet doen. Wanneer ouders zelf in georganiseerd verband dansen, dan dansen hun minderjarige kinderen ook relatief vaak in georganiseerd verband. Ook weer meer uit de drie grote gemeenten, juist minder vaak een bovenmodaal inkomen, hoog opgeleid en vaak relatief jonge ouders (16 tot en met 24 en 35 tot en met 44 jaar). De minderjarige kinderen zijn voornamelijk recreatief actief binnen de stijlen die vooral populair zijn onder professionele volwassenen, namelijk urban stijlen en moderne/hedendaagse dans.

5.5 Veiligheid en grensoverschrijdend gedrag

In deze paragraaf gaan we in op het grensoverschrijdende gedrag in de danswereld. Hierbij analyseren we de responses van de deelnemers aan fase 2 ($n = 657$). Als eerste werd aan de respondenten gevraagd hoe veilig zij zichzelf in het algemeen gevoeld hebben binnen de Nederlandse danswereld op een zevenpuntsschaal van zeer onveilig tot zeer veilig. De respondenten hebben aangegeven in hoeverre zij zich het afgelopen jaar veilig hebben gevoeld in de danswereld. In totaal kiezen 15% van de respondenten een van de drie onveilige response opties en 58% van de respondenten een van de veilige response opties. Als we deze

zevenpuntsschaal als een ratio schaal beschouwen dan blijkt het gemiddelde 5,04 te zijn met een standaarddeviatie van 1,43.

Figuur 5.13 Procentuele verdeling van ervaren veiligheid in het afgelopen jaar binnen de Nederlandse danswereld van fase 2 deelnemers van het onderzoek

In Tabel 5.8 hebben we deze veiligheidsgevoelens uitgesplitst naar het hoogst beoefende dansniveau. Hieruit blijkt dat in de hogere dansniveaus de veiligheid lager is dan op het laagste niveau. Recreatieve dansers voelen zich significant veiliger dan dansers in de dansvakopleiding en professionals.^{xiii} De groep semiprofessionals is qua gerapporteerde veiligheid niet te onderscheiden van de andere dansniveaus. De reden hiervoor is waarschijnlijk de beperkte omvang van de groep semiprofessionals.

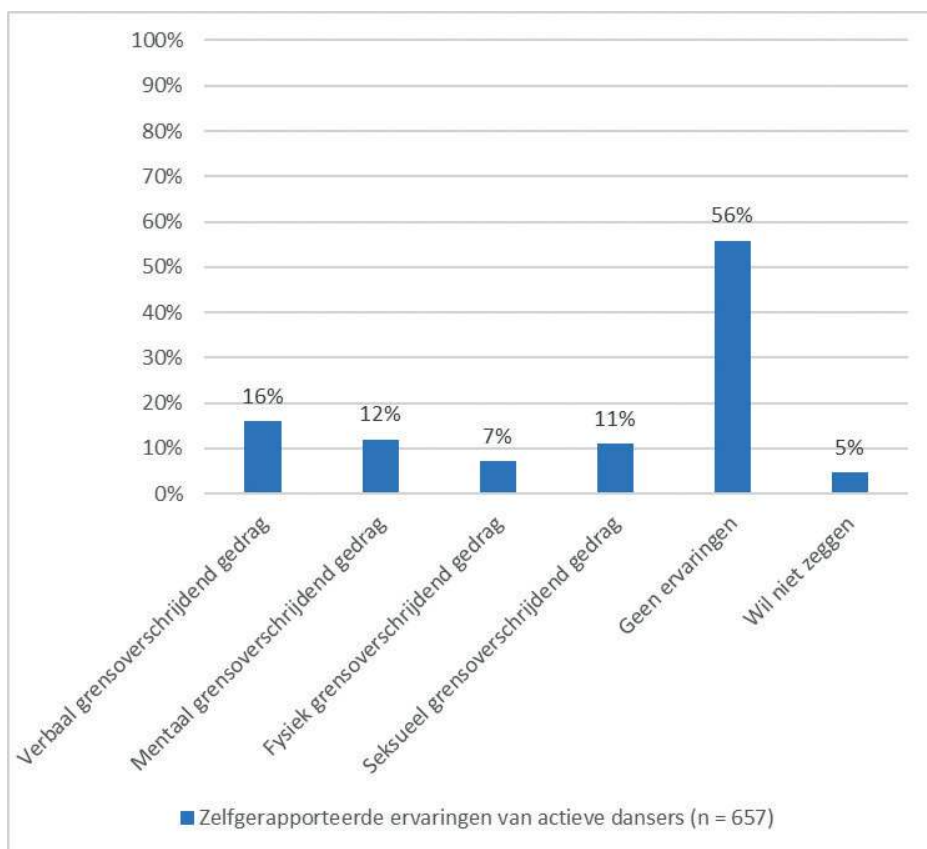
Tabel 5.8 Gemiddelde zelfgerapporteerde veiligheid

Dansniveau	N	M	SD
Professional	159	4,53	1,42
Dansvakopleiding	107	4,47	1,13
Semiprofessional	27	4,90	1,48
Recreatief	364	5,40	1,45

Om na te gaan wat de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag in het afgelopen jaar waren, is aan de fase 2 respondenten gevraagd per type grensoverschrijdend gedrag (verbaal, mentaal, fysiek, seksueel) of zij daar wel of geen ervaringen mee hadden in het afgelopen jaar. Respondenten konden ook aangeven geen ervaringen te hebben of dit niet te willen zeggen.

Uit de gegeven antwoorden blijkt dat van de 657 actieve dansers er 259 (39% van de actieve dansers) in het afgelopen jaar met een of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken hebben gehad in de danswereld. Bovendien wilde 31 respondenten (5% van de actieve dansers) niet aangeven of zij ervaringen met grensoverschrijdend gedrag hadden in het afgelopen jaar. De overige 367 dansers (56%) geven aan geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld te hebben gehad in het afgelopen jaar. In Figuur 5.14 is visueel weergegeven hoe de ervaringen verdeeld zijn naar de verschillende soorten grensoverschrijdend gedrag.

Figuur 5.14 Procentuele verdeling van ervaringen van grensoverschrijdend gedrag afgelopen jaar binnen de Nederlandse danswereld van actieve dansers

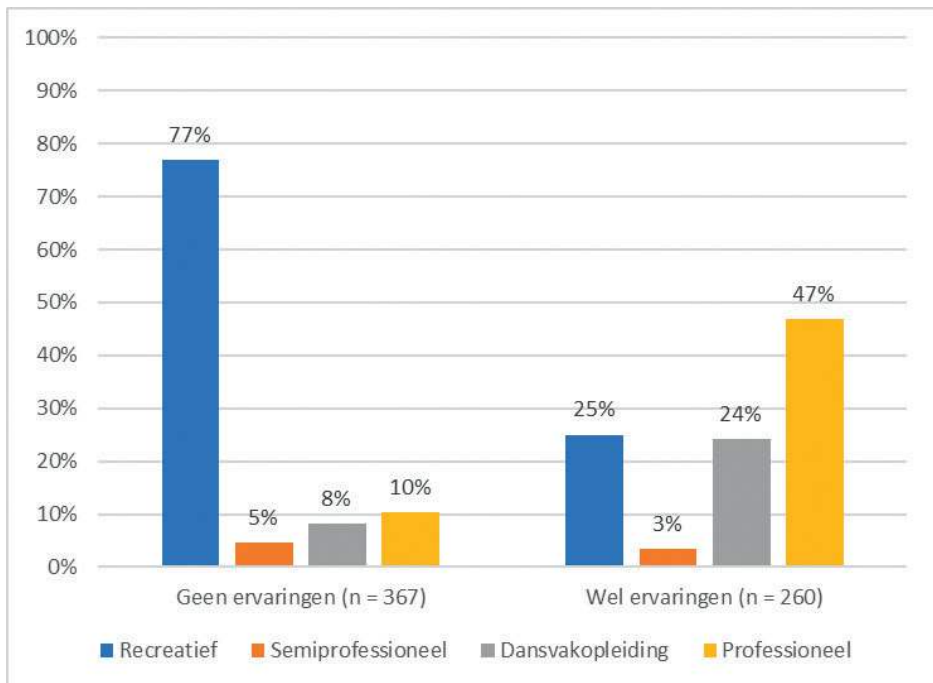
We hebben in deze paragraaf geconstateerd dat 39% van de actieve dansers in de huidige steekproef in het afgelopen jaar met een of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken heeft gehad. Desondanks voelde maar 15% van de respondenten zich in het algemeen onveilig. Dit is een opvallend verschil en kan erop duiden dat grensoverschrijdend gedrag vaker incidenteel dan de norm is. Wel blijkt dat op hogere dansniveaus er vaker grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Professionele dansers voelen zich vaker onveilig dan recreatieve dansers.

5.6 Kenmerken slachtoffers

Om na te gaan in hoeverre ervaringen met grensoverschrijdend gedrag gerelateerd zijn aan demografische gegevens, zijn meerdere analyses uitgevoerd waarbij we de groep actieve dansers met ervaringen met grensoverschrijdend gedrag hebben vergeleken met de groep die aangeeft hier geen ervaringen mee te hebben. De groep respondenten die hier niet over wenst te rapporteren is verder buiten beschouwing gelaten voor deze analyses.

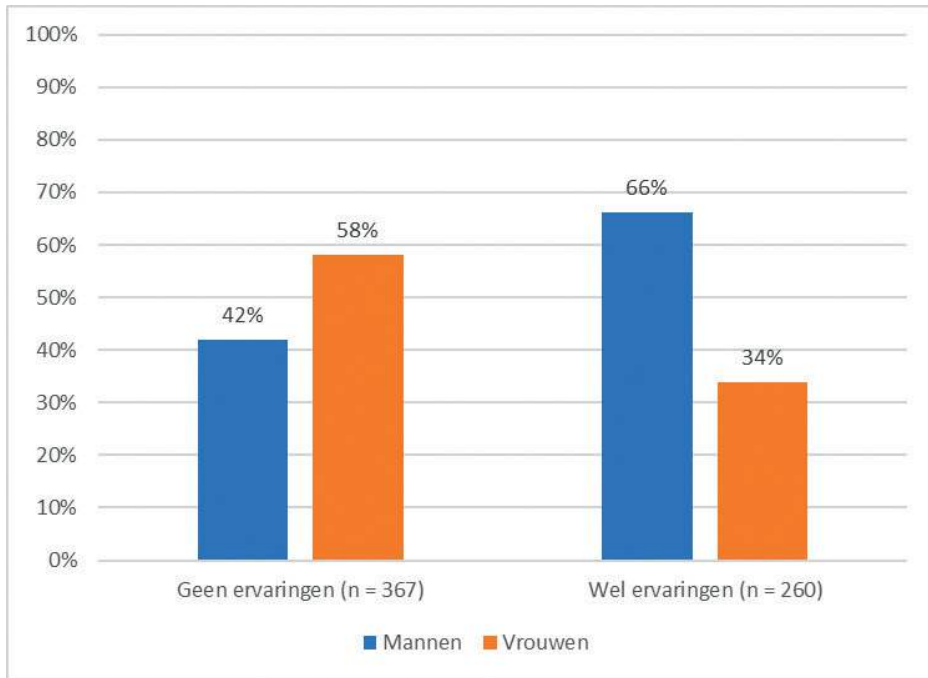
Allereerst is hoogst genoten dansniveau gerelateerd aan ervaringen met grensoverschrijdend gedrag. Zoals in Figuur 5.15 te zien is, is er een significant verschil tussen de dansniveaus en de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag.^{xiv} De contrasten volgen het patroon van de veiligheidsgevoelens; zo blijken er relatief minder recreatieve dansers ervaringen met grensoverschrijdend gedrag te hebben gehad, in verhouding met dansers in de dansvakopleiding en professionele dansers. Het aandeel semiprofessionele dansers verschilt niet tussen degenen die wel en geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag hebben gehad.

Figuur 5.15 Procentuele verdeling van dansniveau tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

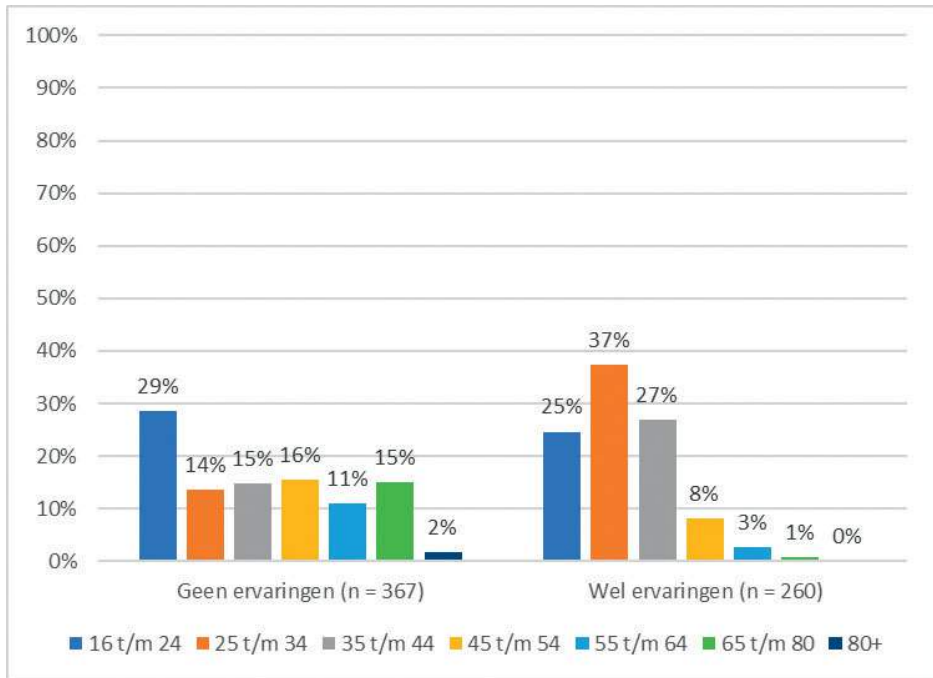
Zoals te zien in Figuur 5.16 verschilt het geslacht significant tussen respondenten die wel en geen ervaringen hebben gerapporteerd.^{xv} Daarbij blijkt dat mannen in verhouding tot vrouwen relatief vaak ervaringen hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Dit patroon volgt ook uit de verhouding tussen de dansniveaus, aangezien meer mannen onderdeel zijn van de hogere dansniveaus dan vrouwen.

Figuur 5.16 Procentuele verdeling van geslacht tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

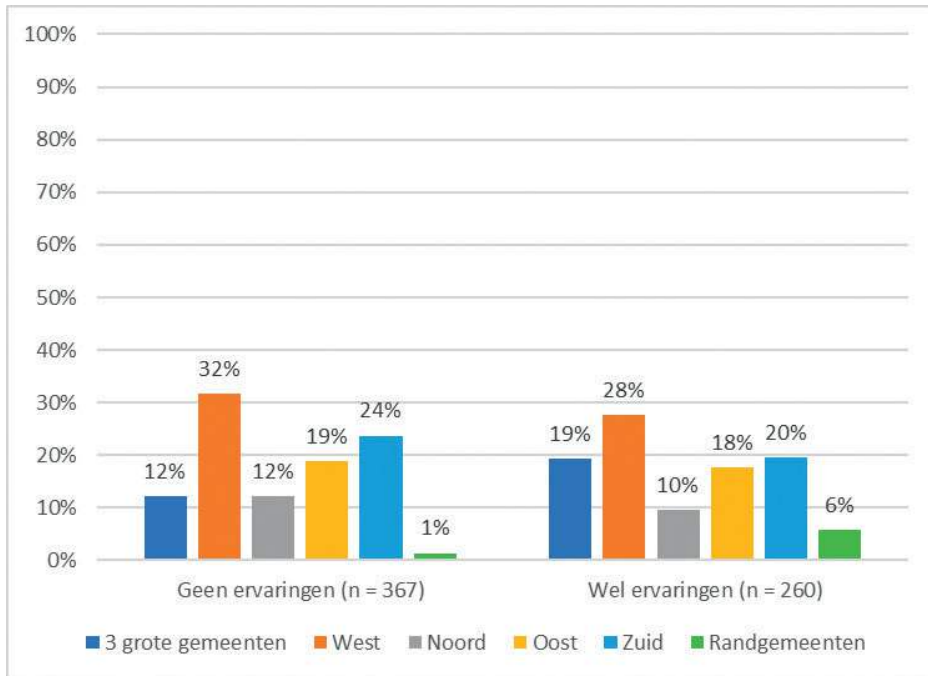
Leeftijd verschilt ook significant tussen de groep met ervaringen en de groep zonder ervaringen.^{xvi} Zoals in Figuur 5.17 te zien is het aandeel 16 t/m 24 jarigen gelijk in beide groepen, maar relatief meer 25 t/m 34 jarigen zijn slachtoffer geweest, terwijl juist alle oudere groepen (35+) significant minder vaak slachtoffer zijn geweest. Deze ervaringen met grensoverschrijdend gedrag volgen weer de sociaaldemografische opbouw van de dansniveaus aangezien ook relatief veel jongvolwassenen dansen op de hogere niveaus.

Figuur 5.17 Procentuele verdeling van leeftijdscategorie tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

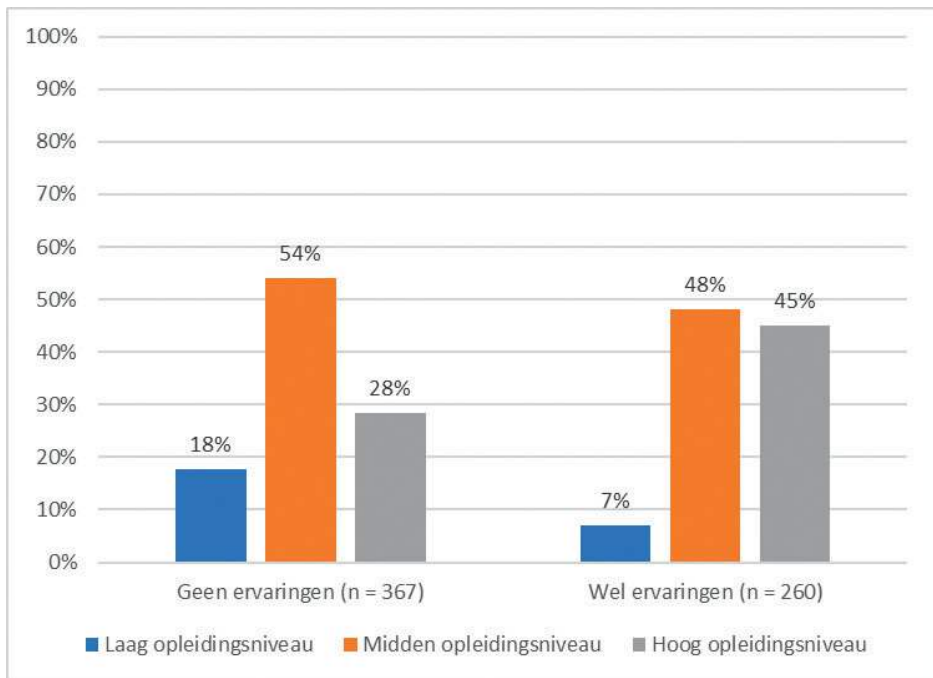
De regio verschilt significant tussen slachtoffers en niet-slachtoffers,^{xvii} waarbij de verschillen zijn dat in de groep met ervaringen met grensoverschrijdend gedrag er een groter aandeel van de drie grote gemeenten en randgemeenten zijn dan in de groep zonder deze ervaringen. Verder zijn er geen verschillen tussen de regio's.

Figuur 5.18 Procentuele verdeling van regio tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

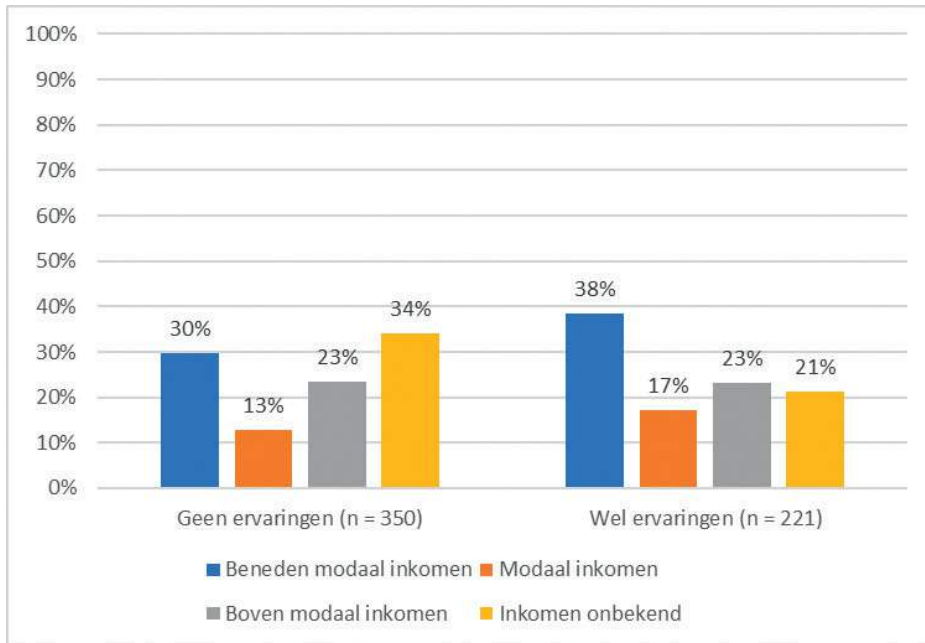
Opleidingsniveau verschilt ook significant tussen slachtoffers en niet-slachtoffers.^{xvii} Naar verhouding hebben meer respondenten met een hoog opleidingsniveau ervaringen met grensoverschrijdend gedrag gehad dan respondenten met een lager opleidingsniveau. De verhouding in het aantal respondenten met een midden opleidingsniveau is gelijk in beide groepen.

Figuur 5.19 Procentuele verdeling van opleidingsniveau tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

Het inkomen verschilt ook significant tussen slachtoffers en niet-slachtoffers.^{xix} Respondenten met een beneden modaal inkomen hebben vaker ervaringen met grensoverschrijdend gedrag gehad. Het aandeel van de overige inkomens verschilt verder niet tussen de twee groepen.

Figuur 5.20 Procentuele verdeling van inkomen tussen actieve dansers met en actieve dansers zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

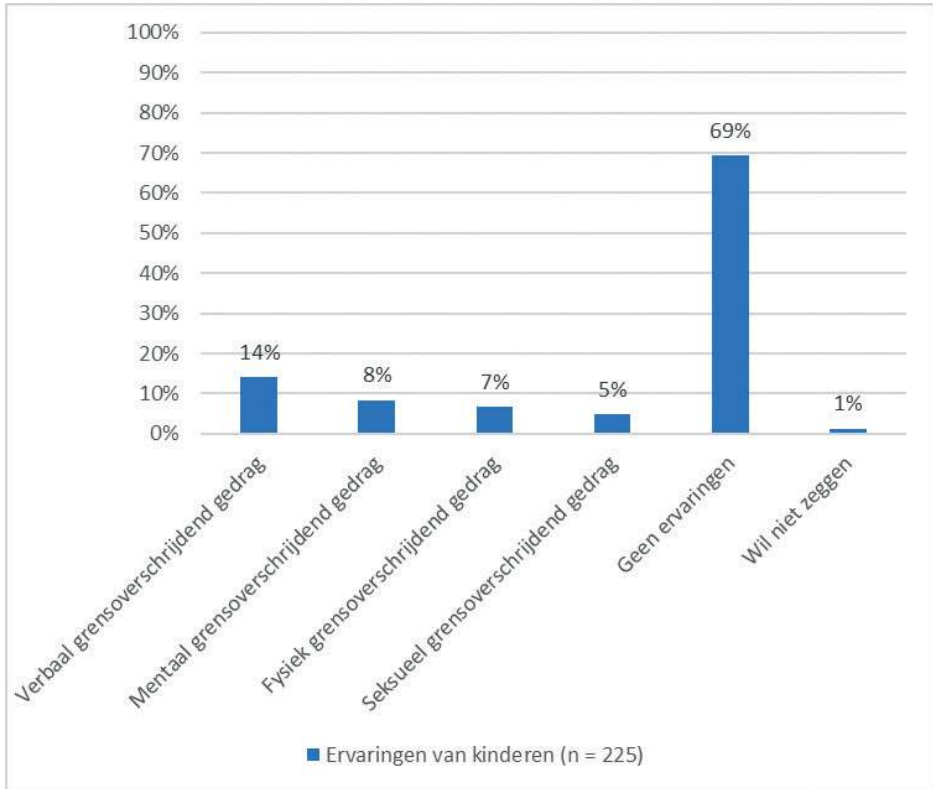

We hebben in deze paragraaf gezien dat het hoogst behaalde dansniveau samenhangt met het ervaren van grensoverschrijdend gedrag en dat relatief veel professionals hiermee te maken krijgen en recreatieve dansers in relatief beperkte zin. Het hoogst genoten dansniveau is ook het sterkste verbonden met slachtofferschap. De geanalyseerde sociaaldemografische kenmerken die gerelateerd zijn aan de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag volgen ook de verschillen tussen de dansniveaus, aangezien relatief meer mannen, jongeren en inwoners van de drie grote gemeenten ervaringen hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Ook hebben slachtoffers relatief vaak een hoger opleidingsniveau, maar een lager inkomen dan niet-slachtoffers.

5.7 Kinderen

Wat betreft de ervaringen van kinderen is er niet naar de veiligheidsgevoelens gevraagd. Van de 225 deelnemende ouders geven 66 ouders (29.3%) aan dat hun minderjarig(e) kind(eren) met een of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken hebben gehad in het afgelopen jaar. Drie ouders (1,3%) gaven aan dit niet te willen zeggen of niet te weten. De overige 156 (69,4%) geven aan dat hun kinderen geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag hebben gehad. Naar verhouding komt verbaal grensoverschrijdend gedrag het vaakst voor, terwijl seksueel grensoverschrijdend gedrag het meest bijzondere is (Zie Figuur 5.21).

Figuur 5.21 Procentuele verdeling van ervaringen met grensoverschrijdend gedrag bij minderjarige kinderen die in georganiseerd verband dansen

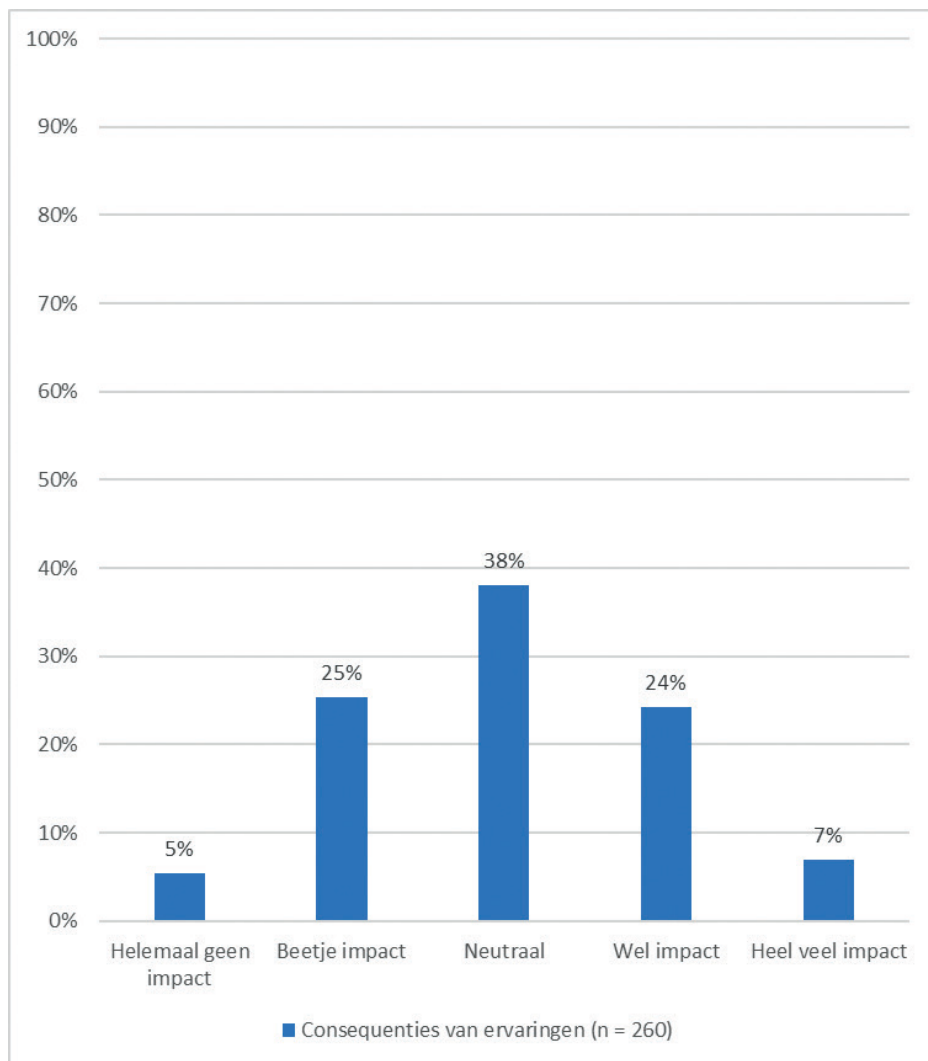
In vergelijking met volwassenen lijken minderjarige kinderen minder vaak ervaringen met grensoverschrijdend gedrag te hebben. Van de vormen van grensoverschrijdend gedrag is bij zowel de volwassenen als de kinderen verbaal grensoverschrijdend gedrag de meest voorkomende vorm. Seksueel grensoverschrijdend gedrag lijkt bij kinderen minder vaak voor te komen dan bij volwassenen.

5.8 Impact en gevolgen

Om de impact na te gaan van de ervaringen van grensoverschrijdend gedrag konden slachtoffers op een vijfpuntsschaal aangeven wat de impact van hun ervaringen is, op een schaal van helemaal geen impact tot heel veel impact. De prevalentie van antwoorden op volgorde van de schaal is weergegeven in Figuur 5.22. Opvallend is dat 30% van de respondenten met ervaringen aangeeft dat deze ervaringen geen impact hebben gehad (hierbij interpreteren we de response optie 'beetje impact' als minder dan 'neutraal'). Daarnaast

staat 38% van de respondenten neutraal tegenover hun ervaringen en de overige 34% van de respondenten met ervaringen geeft aan dat hun ervaringen wel impact hebben gehad.

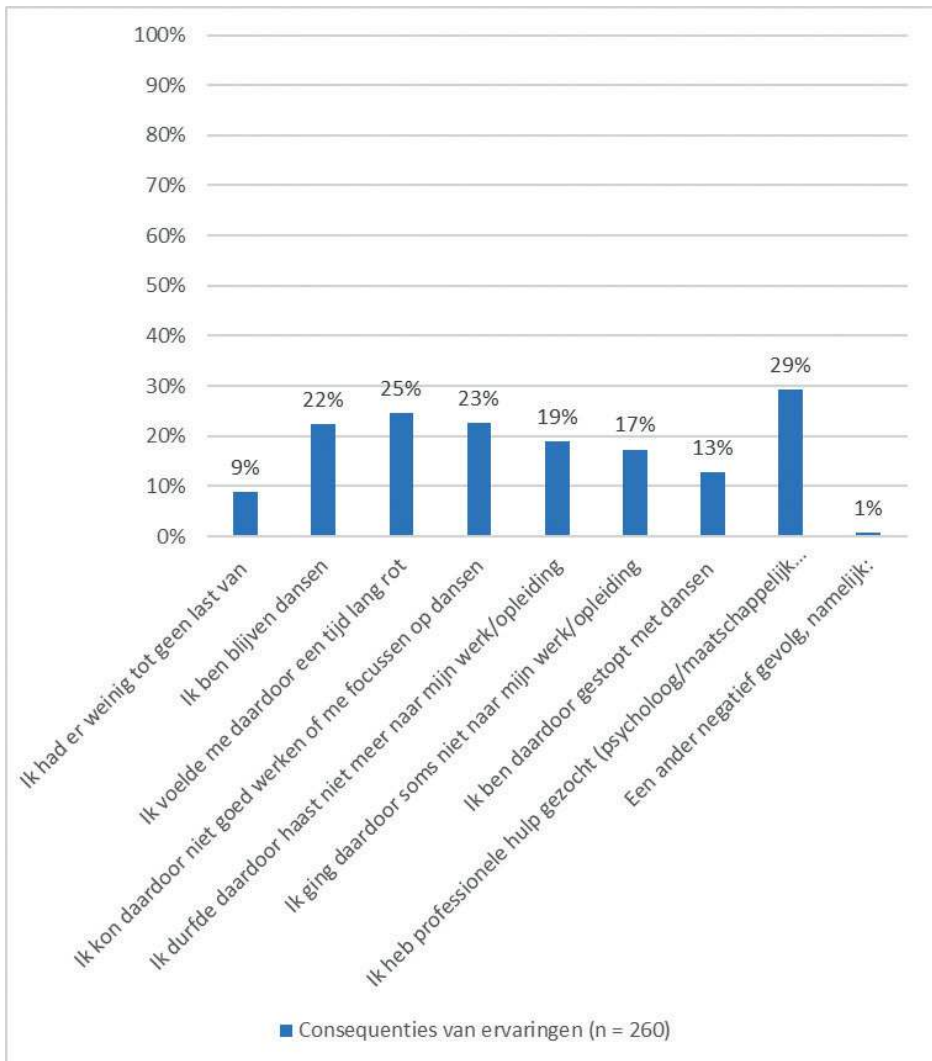
■ **Figuur 5.22** Procentuele verdeling van de impact van grensoverschrijdend gedrag van slachtoffers

Aan de respondenten is ook gevraagd wat de gevolgen van grensoverschrijdend gedrag zijn. Zij konden hierbij weer meerdere response opties kiezen, zoals te zien in Figuur 5.23. De gekozen reacties zijn vrij divers, waarbij het opvallend is dat hier maar 9% aangaf geen last te hebben gehad van de ervaringen. Ongeveer een kwart van de respondenten geeft aan door te zijn gegaan met dansen na hun ervaringen. Sommige respondenten zijn daardoor een tijdlang niet

naar het werk of opleiding gegaan (19%) en 13% van de respondenten is gestopt met dansen. Andere veel voorkomende reacties zijn het zich een tijdlang rot voelen en problemen met werken of met focussen op dansen. Ruim een kwart (29%) heeft professionele hulp gezocht bij bijvoorbeeld een maatschappelijk werker of psycholoog.

■ **Figuur 5.23** Procentuele verdeling van gevolgen van ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

We kunnen constateren dat van de gemelde ervaringen met grensoverschrijdend gedrag rond de 30% van de respondenten met ervaringen aangeeft wel impact of zelfs heel veel impact te hebben gehad. De andere responses zijn neutraal of beperkter (geen impact). Uit de antwoorden wat betreft de gevolgen van het grensoverschrijdende gedrag is het beeld echter wat tegenstrijdig en geeft maar 9% aan er helemaal geen last van te hebben gehad, zeker gezien dat 29% van respondenten met ervaringen aangeeft professionele hulp gezocht te hebben. Het lijkt er met andere woorden op dat de impact vooral op basis van de gevolgen ingeschat moet worden.

5.9 Vroegere ervaringen

De respondenten konden ook aangeven of zij in de periode voor het afgelopen jaar te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Hierbij gaat het om de periode tussen 2012 en 2022 (Tabel 5.9). Daarbij komt naar voren dat 39% van de respondenten ervaringen hebben gehad. In Tabel 5.10 hebben we ook een kruistabel gemaakt om de vroegere en de recentere ervaringen aan elkaar te relateren. Daarbij blijkt dat de recente ervaringen sterk overeenkomen met de vroegere ervaringen, aangezien maar een beperkt aandeel pas in het afgelopen jaar slachtoffer is geworden en daarvoor geen ervaringen heeft gehad (4% van de dansers) en ook een kleine groep in het verleden wel ervaringen heeft gehad, maar niet meer recentelijk (7% van de actieve dansers). Bij het overgrote deel komen de eerdere ervaringen overeen, aangezien 52% van de respondenten zowel recentelijk als in het verleden geen ervaringen heeft gehad en 38% zowel recentelijk als in het verleden ervaringen heeft gehad. Deze samenhang is dan ook significant.^{xx}

Tabel 5.9 Rapportage ervaringen dansers in de periode 2012-2022

	N = 571	100%
Geen ervaringen	347	61%
Wel ervaringen	224	39%
Namelijk		
Verbaal grensoverschrijdend gedrag	77	14%
Mentaal grensoverschrijdend gedrag	77	13%
Fysiek grensoverschrijdend gedrag	42	7%
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	71	12%

Tabel 5.10 Rapportage ervaringen dansers in de periode 2012-2022

	Vroeger geen ervaringen	Vroeger wel ervaringen
Recentelijk geen ervaringen	324 (52%)	43 (7%)
Recentelijk wel ervaringen	23 (4%)	236 (38%)

5.10 Kenmerken plegers

Van alle gemelde ervaringen met grensoverschrijdend gedrag is ook de belangrijkste veroorzaker, de pleger, aangewezen. Deze zijn per type grensoverschrijdend gedrag gerapporteerd. Daarbij is voor seksueel grensoverschrijdend gedrag ook naar meerdere verschillende ervaringen gevraagd. Opvallend is dat andere dansers het vaakst aangemerkt worden als pleger, maar dat trainer/coach en de docent bij elkaar opgeteld de grootste groep vormen. Andere groepen zijn bijvoorbeeld choreograaf/balletmeester en bezoekers. Aan ouders werd ook gevraagd om de rol van de plegers aan te geven bij het grensoverschrijdend gedrag ervaren door hun kinderen. Daarbij is een vergelijkbaar resultaat te zien (zie tabellen 5.11 en 5.12 verderop).

Tabel 5.11 Rol van pleger grensoverschrijdend gedrag bij volwassen dansers

	Verbaal	Mentaal	Fysiek	Ongewenste aanraking	Gedwongen seksuele handelingen	Seksuele opmerkingen	Ongewenste naaktfoto's/ filmpjes	Totaal
Docent	8	18	6	13	5	3	0	53
Trainer/coach	22	10	5	10	12	0	6	65
Andere danser	19	30	10	5	5	6	6	81
Choreograaf/balletmeester	15	8	7	0	0	0	1	31
Artistiek/zakelijk directeur	6	1	4	0	0	0	2	13
Arts/masseur/fysiotherapeut	10	1	7	1	1	1	5	26
Juryleden	5	2	3	2	0	1	1	14
Bezoekers	18	10	2	11	4	1	2	48
Technische crew	1	0	3	0	0	0	0	4
Andere mensen in de danserwereld, namelijk	0	1	0	1	0	0	1	3
Totaal	104	81	47	43	27	12	24	

Tabel 5.12 Rol van plegergrensoverschrijdend gedrag bij kinderen

	Verbaal	Mentaal	Fysiek	Ongewenste aanraking	Gedwongen seksuele handelingen	Seksuele opmerkingen	Ongewenste naaktfoto's/ filmpjes	Totaal
Docent	13	11	4	13	0	4	2	47
Trainer/coach	22	17	22	10	0	6	8	85
Andere danser	30	39	9	5	6	16	1	106
Choreograaf/balletmeester	13	15	2	0	0	0	1	31
Artistiek/zakelijk directeur	5	3	4	0	0	6	6	24
Arts/masseur/fysiotherapeut	7	2	4	1	1	1	2	18
Juryleden	1	1	2	2	1	1	1	9
Bezoekers	6	6	6	11	2	3	3	37
Technische crew	0	3	1	0	0	2	0	6
Andere mensen in de danswereld, namelijk	0	1	1	1	1	0	1	5
Totaal	97	98	55	43	11	39	25	

5.11 Dansstijlen uitgelicht

In de vorige paragrafen is een algemeen beeld geschetst van de Nederlandse danswereld. Er is met andere woorden geen onderscheid gemaakt naar de verschillende dansstijlen. Dat doen we in deze paragraaf door de vijf meest beoefende dansstijlen eruit te lichten en per stijl na te gaan wat de algemene kenmerken van de dansers zijn (leeftijd en dergelijke) en in hoeverre er binnen die stijl sprake is van grensoverschrijdend gedrag. Achtereenvolgens komen de volgende dansstijlen aan de orde: urban stijlen, stijldansen, moderne/hedendaagse dans, salsa/kizomba/bachata/zouk en dansfit.²⁴ Deze uitsplitsing is te zien in Tabel 5.13.

Deze vijf dansstijlen zijn vrij divers in demografische kenmerken. Zo zijn er relatief meer mannen actief in het stijldansen, relatief meer vrouwen in moderne/hedendaagse dans en dansfit en is in de andere twee stijlen de man-vrouwverhouding nagenoeg gelijk. Urban en moderne dans worden vooral beoefend door ongeren (16-24 jaar), terwijl de overige stijlen diverse zijn qua leeftijd. Binnen alle stijlen zijn recreatieve dansers de grootste groep, maar er zijn relatief veel professionals actief in de urban en salsa/bachata/zouk stijlen. De ervaringen met grensoverschrijdend gedrag komen dan ook procentueel het vaakst voor in deze twee stijlen waar relatief veel professionals in actief zijn, aangezien meer dan 60% van de respondenten in deze stijlen aangeven ervaringen te hebben gehad. Dit is procentueel gezien het dubbele van de stijlen waar relatief veel recreatieve dansers in actief zijn, zoals stijldansen en dansfit, waarbij de percentages van respondenten met ervaringen respectievelijk op 36% en 30% liggen.

Er zijn wat betreft het type grensoverschrijdend gedrag verschillen te zien tussen de diverse stijlen. Bijna tweederde van de dansers (64%) in de stijlen urban, salsa/bachata/zouk heeft blijkens het bevolkingsonderzoek het afgelopen jaar te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag. Voor de andere stijlen ligt dat percentage lager (30% - 43%). Met name het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen salsa/bachata/zouk is fors, namelijk 32 procent. Anders gezegd, bijna een derde van de dansers binnen deze stijl heeft te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Overigens geldt dit voor bijna een kwart van de urban dansers (23%). Een vergelijkbaar aandeel binnen de urban dansers (26%) heeft te maken gehad met verbaal grensoverschrijdend gedrag; bij de stijldansers zien we min of meer hetzelfde percentage (23%). Bij de overige gepresenteerde stijlen ligt dat percentage lager. Mentaal grensoverschrijdend gedrag wordt het meest gerapporteerd door dansers binnen salsa/bachata/zouk: 25 procent. Fysiek geweld komt het minste voor binnen de gerapporteerde stijlen (3% - 12%).

²⁴ De overige stijlen laten we vanwege de geringe omvang buiten beschouwing.

Tabel 5.13 Beschrijvingen sociaal-demografische kenmerken, ervaringen met grensoverschrijdend gedrag en melding gesplitst naar dansstijl

	Urban			Stijldansen			Modern/hedendaags			Salsa/bachata/zouk			Dansfit		
	N	Kolom %	100%	N	Kolom %	100%	N	Kolom %	100%	N	Kolom %	100%	N	Kolom %	100%
TOTAAL (Fase 1)	212	100%		201	100%		150	100%		131	100%		127	100%	
Man	99	47%		119	59%		63	42%		66	50%		46	36%	
Vrouw	113	53%		82	41%		87	58%		66	50%		81	64%	
16 t/m 24	109	51%		25	12%		69	46%		23	17%		44	35%	
25 t/m 34	55	26%		42	21%		30	20%		49	37%		31	25%	
35 t/m 44	28	13%		35	18%		21	14%		25	19%		27	21%	
45 t/m 54	16	8%		47	23%		19	13%		19	14%		13	11%	
55 t/m 64	3	2%		18	9%		5	4%		8	6%		10	8%	
65 t/m 80	1	1%		30	15%		5	3%		6	5%		2	2%	
80+	0	0%		4	2%		1	1%		2	2%		0	0%	
Laag opleidingsniveau	78	37%		35	17%		21	36%		10	47%		13	10%	
Midden opleidingsniveau	111	52%		98	49%		74	50%		60	46%		71	56%	
Hoog opleidingsniveau	24	11%		69	34%		54	36%		61	46%		43	34%	
Beneden modaal	59	28%		57	29%		34	23%		50	38%		36	29%	
Modaal	19	9%		33	17%		9	6%		20	15%		20	16%	
Boven modaal	39	18%		50	25%		31	21%		34	26%		27	21%	
Onbekend	95	45%		60	30%		76	51%		27	20%		43	34%	
3 grote gemeenten	48	23%		38	19%		25	17%		29	22%		26	21%	
West	59	28%		61	30%		37	25%		39	30%		39	30%	

Noord	14	7%	21	11%	22	15%	9	7%	7	5%
Oost	31	15%	40	20%	39	26%	14	11%	24	19%
Zuid	47	22%	33	16%	22	15%	30	23%	21	17%
Randgemeenten	13	6%	8	4%	5	3%	9	7%	10	8%
Professioneel	71	34%	48	24%	44	29%	51	39%	36	28%
Dansvakopleiding	28	9%	15	8%	17	12%	20	15%	11	9%
Semiprofessioneel	20	13%	8	4%	7	5%	3	3%	10	8%
Recreatief	71	44%	130	65%	82	55%	57	39%	70	55%
Totaalfase 2	140	100%	147	100%	114	100%	111	100%	95	100%
Ervaringen met grensoverschrijdend gedrag	89	64%	54	36%	50	43%	71	64%	28	30%
Geen ervaringen	50	36%	94	64%	65	57%	40	36%	67	70%
Ervaringen met verbaal grensoverschrijdend gedrag	36	26%	34	23%	20	18%	22	20%	15	16%
Ervaringen met mentaal grensoverschrijdend gedrag	26	19%	12	8%	16	14%	28	25%	9	9%
Ervaringen met fysiek grensoverschrijdend gedrag	11	11%	4	3%	7	6%	6	5%	11	12%
Ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag	32	23%	16	11%	15	13%	36	32%	5	5%

5.12 Melden en afhandeling

Het merendeel van de respondenten die zelf gedupeerd zijn door grensoverschrijdend gedrag heeft geen melding gedaan (40% van de respondenten met ervaringen deed een melding), terwijl het merendeel van de respondenten juist wel melding hebben gedaan bij de ervaringen van hun kinderen (62% van de respondenten waarvan de kinderen ervaringen hebben gehad hebben daarvan melding gedaan).

Tabel 5.14 Meldingen van ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

	Eigen ervaringen		Ervaringen kinderen	
	N	%	N	%
Actie				
Geen melding	156	60%	34	38%
Wel melding	104	40%	54	62%
Melding gedaan bij				
Directie	13	12%	4	7%
Docent	29	29%	30	55%
Vertrouwenspersoon	11	11%	8	14%
Meldpunt	31	30%	13	25%
Ander personeelslid	22	21%	5	9%
Politie	9	0%	2	3%
Slachtofferhulp	11	11%	8	15%
Anders	0	0%	0	0%

Over de afhandeling is ongeveer de helft van de melders tevreden; dit is 57x (55%) gerapporteerd bij de melders die zelf slachtoffer zijn geweest en 26x (47,5%) bij ouders die melding hebben gedaan over slachtofferschap van een of meerdere van hun kinderen.

5.13 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we voor de sociaaldemografische kenmerken een representatief beeld geschetst van de actieve dansers in Nederland, zowel de volwassenen als de minderjarige kinderen. Daarbij blijkt dat dansers op een aantal sociaaldemografische kenmerken verschillen van de rest van de bevolking. Dansers zijn in het algemeen jonger, hoger opgeleid, maar met een relatief lager inkomen dan de rest van de bevolking. Bovendien wonen dansers vaker in de drie grote gemeenten dan de rest van de bevolking. Verder zijn dansers grofweg te verdelen in recreatieve dansers en professionele dansers. Ruim een derde (39%) van de dansers heeft

in het afgelopen jaar, en ook in het verleden, ervaringen met grensoverschrijdend gedrag gehad. Er is ook een sterke samenhang tussen de recente ervaringen en die uit het verleden.

De ervaringen met grensoverschrijdend gedrag komen vaker voor bij professionele dansers dan bij recreatieve dansers. Ook qua sociaaldemografische kenmerken van slachtoffers zijn er verschillen tussen professionele en recreatieve dansers. Bij de hogere dansniveaus is bijvoorbeeld het aandeel mannen groter dan vrouwen, terwijl juist meer vrouwen recreatief dansen dan mannen. Bij de hogere dansniveaus gaat het om relatief jonge dansers, terwijl de recreatieve dansers divers van leeftijd zijn.

Belangrijke gevolgen van het grensoverschrijdende gedrag zijn een slecht gevoel, moeite met concentreren op dansen en/of werk en soms zelfs volledig stoppen met dansen. Ruim een kwart (29%) zoekt professionele hulp. Plegers zijn meestal andere dansers, zowel wanneer kinderen het slachtoffer zijn als wanneer volwassenen het slachtoffer zijn. De meerderheid van de volwassen slachtoffers heeft hier geen melding van gedaan, terwijl dit juist vaker wel is gebeurd wanneer het slachtoffer een kind was. Bij de afhandeling van meldingen was ongeveer de helft van de respondenten tevreden. Ruim een kwart (29%) zoekt professionele hulp.

Recente ervaringen van dansers

6

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen van actieve dansers binnen de Nederlandse danswereld die de online vragenlijst hebben ingevuld. De dansers zijn geworven via opleidingen en dansscholen. In totaal hebben 527 dansers die in 2021 of daarna actief zijn (geweest) de vragenlijst ingevuld. Het hoofdstuk start met enkele algemene gegevens van de dansers. Dit wordt gevolgd door een analyse van de ervaringen in het *afgelopen jaar* van de dansers op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Hierbij behandelen we vier categorieën van grensoverschrijdend gedrag: 1) dwang, chantage en machtsmisbruik, 2) psychisch, verbaal en fysiek geweld, 3) roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten en 4) seksueel geweld. De resultaten splitsen we vervolgens aan de hand van het dansniveau: professioneel, dansvakopleiding, semiprofessioneel, recreatief en jeugd.²⁵ We beschrijven het grensoverschrijdende gedrag daarnaast aan de hand van de verschillende dansstijlen die de dansers volgen. Ook gaan we dieper in op wie het grensoverschrijdende gedrag meemaakten, de plegers, de duur en frequentie van het grensoverschrijdende gedrag, de gevolgen van

25 Eerder onderzoek laat zien dat grensoverschrijdend gedrag in de sport meer voorkomt op hogere niveaus (Olfers & van Wijk, 2021). Het niveau waarop een danser gedanst heeft is bepalend voor de rest van de danscarrière. We zien namelijk dat veel dansers nog steeds actief zijn op het hoogste dansniveau (bijlage 3). Omdat dit hoogste niveau waarop een danser gedanst zuivere en dus vergelijkbare groepen geeft, splitsen we de resultaten van grensoverschrijdend gedrag uit naar deze verschillende niveaus.

het grensoverschrijdende gedrag en welke acties dansers ondernamen naar aanleiding van de vervelende ervaringen. Tot slot bespreken we ook positieve ervaringen in het dansen, lichten we toe hoe de dansers hun dansperiode waarderen en welke suggesties zij geven om de danswereld veiliger te maken. We sluiten het hoofdstuk af met een overzicht van de belangrijkste bevindingen en een methodische reflectie. De citaten die in dit hoofdstuk staan, zijn citaten van de respondenten die de vrije ruimte hebben gebruikt voor een toelichting.

6.1 Algemene gegevens per dansniveau

De algemene gegevens van de actieve dansers gaan onder meer over geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en dansspecifieke kenmerken. In Bijlage 3A staan de details naar de onderscheiden dansniveaus. Hieruit blijkt in grote lijnen dat de grote meerderheid van de dansers vrouw is, ook binnen de verschillende niveaus. Het meest voorkomende opleidingsniveau is hbo/universiteit. Logischerwijs is bij de jeugd, overigens een kleine groep van 17 dansers in dit onderzoek, het voornaamste opleidingsniveau basisonderwijs. We zien ook dat de leeftijd in deze groep beduidend lager ligt. De recreatieve groep kent gemiddeld de hoogste leeftijd. De grootste groep van de dansers doet (onder andere) stijldansen, gevolgd door moderne/hedendaagse dans. De dansstijlen die dansers van de verschillende niveaus doen verschillen. Zo doen dansers die professioneel hebben gedanst en dansers die een opleiding hebben gevolgd voornamelijk (onder andere) klassiek ballet, moderne dans en musical/jazz/tap/showdans (Bijlage 3B). De groep semiprofessionelen kent vooral stijldansers. Bij de groep recreanten lopen de dansstijlen uiteen. De meesten doen (onder andere) volksdans en stijldansen. Wat betreft dansactiviteiten zien we dat bijna de grootste groep (onder andere) danst in de vrije tijd. Zoals eerder gezegd, laat Bijlage 3B zien dat veel dansers nog steeds actief zijn op het niveau waarvan zij aangaven dat dit het hoogste niveau is waarop zij hebben gedanst (zie dikgedrukte getallen).

In lijn der verwachting blijkt dat dansers die professioneel hebben gedanst gemiddeld meer uren trainen dan dansers die een lager dansniveau hebben beoefend (tabel 6.1). De dansers die uitsluitend recreatief dansen, hebben gemiddeld het minste aantal trainingsuren in de week.

Tabel 6.1 Trainingsuren per week per niveau

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief	Jeugd	Totaal
Gemiddelde	19.1	18.1	7.4	2.5	3.4	7.8
Standaard deviatie	16.0	12.9	5.5	2.0	4.1	10.2
Minimum	0	0	0	0	1	0
Maximum	80	70	40	16	13	80

We zien een vergelijkbaar beeld als we kijken naar het gemiddeld aantal uren per week dat de dansers in wedstrijden, voorstellingen en/of optredens dansen: professionele dansers doen dit het meeste en op recreatief (en jeugd) niveau wordt dit nauwelijks gedaan (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Wedstrijduren per week per niveau

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief	Jeugd	Totaal
Gemiddelde	7.6	2.41	2.0	.3	.2	1.9
Standaard deviatie	10.7	6.4	4.5	1.0	.6	5.5
Minimum	0	0	0	0	0	0
Maximum	48	30	30	11	2	48

In de vragenlijst hebben de dansers kunnen aangeven in welk jaar zij begonnen met dansen. Dat varieert van 1950 tot 2022. De grootste groep is tussen 2010 en 2019 begonnen (tabel 6.3). Binnen de professionele dansers start een aanzienlijk deel eerder: tussen 1990 en 1999. Een groot deel van de jeugdige dansers begint juist later. Meer dan de helft van hen is namelijk na 2019 begonnen met dansen.

Tabel 6.3 Dansperiodes

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief	Jeugd	Totaal
Voor 1970	2 (3%)	0 (0%)	2 (2%)	13 (5%)	0 (0%)	17 (3%)
1970 – 1979	8 (13%)	2 (3%)	7 (5%)	25 (10%)	0 (0%)	42 (8%)
1980 – 1989	9 (15%)	3 (4%)	17 (13%)	29 (12%)	0 (0%)	58 (11%)
1990 – 1999	11 (18%)	2 (3%)	16 (12%)	27 (11%)	0 (0%)	56 (11%)
2000 – 2004	6 (10%)	3 (4%)	20 (15%)	17 (7%)	0 (0%)	46 (9%)
2005 – 2009	9 (15%)	17 (25%)	28 (21%)	28 (12%)	0 (0%)	82 (16%)
2010 – 2014	11 (18%)	21 (30%)	18 (13%)	42 (17%)	2 (12%)	94 (18%)
2015 – 2019	4 (7%)	16 (23%)	27 (20%)	42 (17%)	5 (19%)	94 (18%)
Na 2019	1 (2%)	5 (7%)	1 (1%)	21 (9%)	10 (59%)	38 (7%)

Op basis van het jaar waarin dansers begonnen zijn is berekend hoelang dansers nu actief zijn als danser. Zoals tabel 6.4 laat zien zijn de meeste dansers tussen vijf en negen of tussen tien en veertien jaar actief zijn in het dansen. Dit beeld komt grotendeels overeen met wat we zien bij de verschillende niveaus.

Tabel 6.4 Jaren actief in dans

Aantal jaar actief	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief	Jeugd	Totaal
0 - 4	3 (5%)	10 (15%)	13 (10%)	39 (16%)	13 (77%)	78 (15%)
5 - 9	5 (8%)	17 (25%)	20 (15%)	43 (18%)	4 (24%)	89 (17%)
10 - 14	12 (20%)	22 (32%)	24 (18%)	31(13%)	0 (0%)	89 (17%)
15 - 19	10 (16%)	12 (17%)	24 (18%)	24 (10%)	0 (0%)	70 (13%)
20 - 24	7 (12%)	1 (1%)	17 (13%)	19 (8%)	0 (0%)	44 (8%)
25 - 34	8 (13%)	2(3%)	16 (12%)	23 (9%)	0 (0%)	49 (9%)
35 - 44	9 (15%)	4 (6%)	16 (12%)	33 (14%)	0 (0%)	62 (12%)
45+	7 (12%)	1 (1%)	6 (4%)	32 (13%)	0 (0%)	46 (9%)

6.2 Inzoomen op grensoverschrijdend gedrag

In deze paragraaf gaan we in op de mate van voorkomen van grensoverschrijdend gedrag in de danswereld, zoals aangegeven door de actieve dansers. In de vragenlijst vroegen we dansers naar specifieke gedragingen, die weer gegroepeerd kunnen worden in categorieën. Zo konden de actieve dansers aangeven in hoeverre zij het *afgelopen jaar* te maken kregen met gedragingen die vallen onder (1) dwang, chantage of machtsmisbruik, (2) psychisch, verbaal of fysiek grensoverschrijdend geweld, (3) roddelen, pesten discriminatie en buitensluiten en (4) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er zijn specifieke gedragingen voorgelegd en de dansers hebben aangegeven of zij dit het afgelopen jaar hebben ervaren. We geven een algemeen overzicht van de prevalentie van grensoverschrijdend gedrag onder alle dansers. Vervolgens splitsen we dit uit naar de verschillende dansniveaus: 1) professioneel, 2) dansvakopleiding, 3) semiprofessioneel, 4) recreatief en 5) jeugd. Daarnaast kijken we naar persoonskenmerken en dansspecifieke kenmerken van de groep slachtoffers.

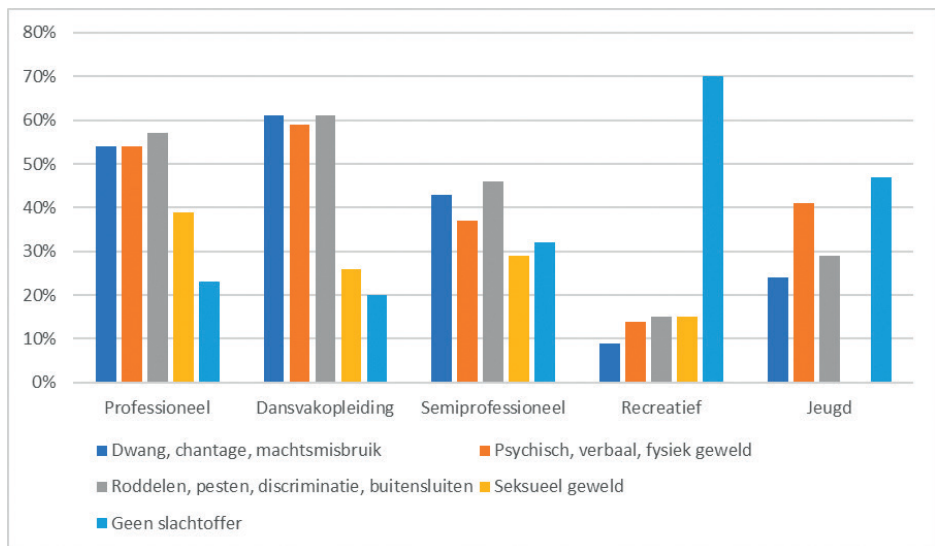
De resultaten laten zien dat 278 (53%) dansers het afgelopen jaar ten minste één vorm van grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt. Dit betekent dat zij op een of meerdere stellingen over grensoverschrijdend gedrag aangegeven hebben dat zij dit soms of vaak hebben ervaren in het afgelopen jaar. Wat betreft de specifieke vormen zien we dat roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten door de grootste groep is ervaren (tabel 6.5). Verderop in het hoofdstuk gaan we dieper in op de specifieke vormen en de ervaringen van de slachtoffers.

Tabel 6.5 Aantal dansers dat binnen een vorm van grensoverschrijdend gedrag in ieder geval één gedraging wel of niet heeft meegemaakt in het afgelopen jaar

	Niets meegemaakt	Wel iets meegemaakt
Dwang, chantage, machtsmisbruik	374 (71%)	153 (29%)
Psychisch, verbaal, fysiek geweld	365 (69%)	162 (31%)
Roddelen, pesten, discriminatie, buitensluiten	353 (67%)	174 (33%)
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	414 (79%)	113 (21%)

Er zijn verschillen te zien tussen de onderscheiden dansniveaus en de ervaringen van grensoverschrijdend gedrag (figuur 6.1). Degenen die een dansvakopleiding hebben gevolgd of volgen scoren in vergelijking met de andere niveaus hoger op verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag (roddelen e.d., dwang e.d. en geweld). Bij de groep professionals is het seksueel grensoverschrijdende gedrag in vergelijking met de andere niveaus vaak genoemd. De groep recreanten (en jeugd) heeft het afgelopen jaar het minst te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag. Per vorm van grensoverschrijdend zoomen we in paragrafen 6.4 tot en met 6.7 verder in op de specifieke bevindingen per dansniveau.

Figuur 6.1 Slachtoffers grensoverschrijdend gedrag per niveau

6.3 Slachtoffers en niet-slachtoffers vergeleken

Een van de onderzoeksvragen richt zich op de kenmerken van slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag.²⁶ Hier bespreken we of zij op bepaalde persoonskenmerken verschillen van de niet-slachtoffers naar dansniveau.

Zowel onder de slachtoffers als onder de niet-slachtoffers is de meerderheid van de groep vrouw (respectievelijk 74% en 66%). Er is een significant verband tussen geslacht (man of vrouw) en het meemaken van grensoverschrijdend gedrag, namelijk meer vrouwen dan mannen zijn in het afgelopen jaar slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag geworden (zie tabel 6.6 voor een onderscheid naar de diverse niveaus).^{xxi}

Tabel 6.6 Geslacht van slachtoffers per dansniveau

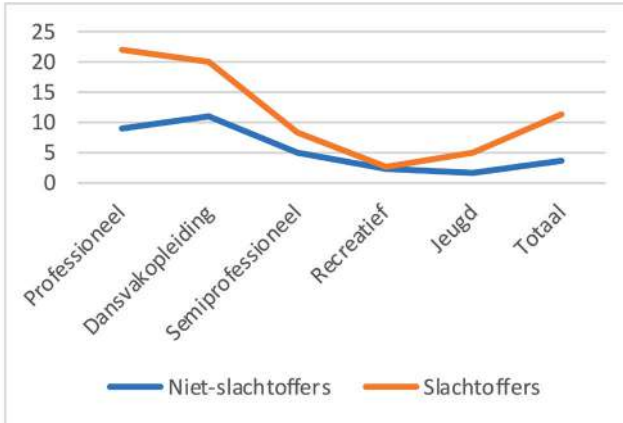
	Man		Vrouw	
	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-Slachtoffer	Slachtoffer
Professioneel	6 (33%)	12 (67%)	8 (19%)	34 (81%)
Dansvakopleiding	2 (17%)	10 (83%)	12 (23%)	41 (77%)
Semiprofessioneel	26 (48%)	28 (52%)	17 (21%)	65 (79%)
Recreatief	45 (79%)	12 (21%)	120 (67%)	59 (33%)
Jeugd	0 (0%)	3 (100%)	8 (57%)	6 (43%)
Totaal	79 (55%)	65 (45%)	165 (45%)	205 (55%)

De leeftijd van de slachtoffers verschilt significant van de leeftijd van de groep niet-slachtoffers (Bijlage 3C).^{xxii} Specifiek zien we dat de groep niet-slachtoffers ouder zijn dan de groep slachtoffers. Daarnaast zien we logischerwijs dat dansers die uitsluitend bij de jeugd gedanst hebben gemiddeld het jongst zijn, zowel onder de slachtoffers als niet-slachtoffers. Recreatieve dansers zijn gemiddeld het oudst. Wat betreft de activiteiten die de dansers doen, blijkt voornamelijk onder de groep niet-slachtoffers dat een aanzienlijk gedeelte (onder andere) in hun vrije tijd danst (Bijlage 3D). Wat betreft opleidingsniveau (Bijlage 3D) en de beoefende dansstijlen (Bijlage 3E) zien we geen grote verschillen tussen de groep slachtoffers en niet-slachtoffers. Figuur 6.2 laat zien dat dansers die slachtoffer zijn geweest van grensoverschrijdend gedrag gemiddeld significant meer tijd bezig zijn met trainen en wedstrijden dan de groep niet-slachtoffers.^{xxiii}

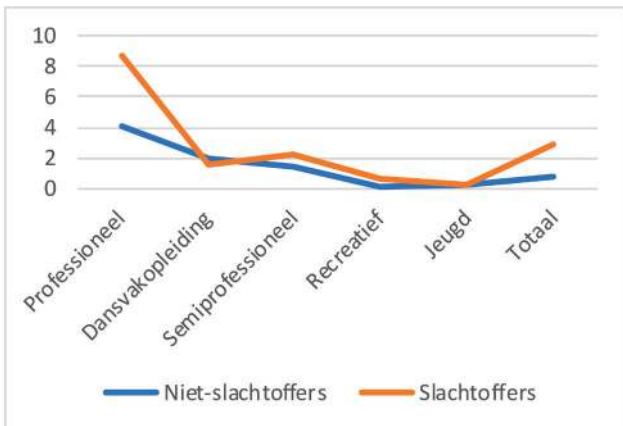
26 De groep slachtoffers zijn de mensen die op de stellingen van grensoverschrijdend gedrag minstens één keer met 'soms' of 'vaak' hebben geantwoord. In het tweede gedeelte wordt er nog gevraagd of mensen daarvóór nog vervelende dingen hebben meegemaakt. Deze vallen mogelijk niet allemaal onder de groep slachtoffers, omdat de focus in dit hoofdstuk op het afgelopen jaar ligt.

■ **Figuur 6.2** Gemiddeld aantal trainingsuren (A) en wedstrijduren (B) per week per dansniveau

A

B

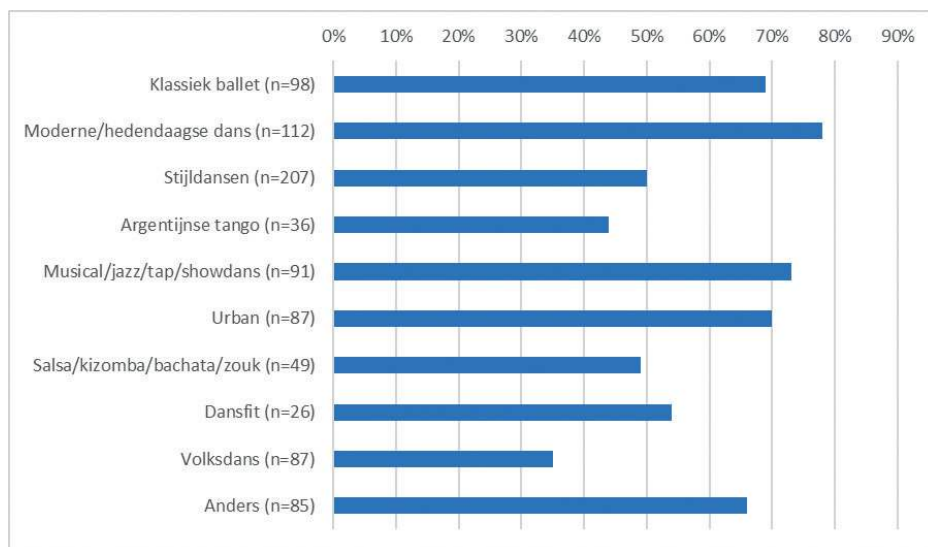
6.4 Grensoverschrijdend gedrag per dansstijl

In deze paragraaf proberen we zicht te krijgen op de relatie tussen het hebben ervaren van grensoverschrijdend gedrag en de dansstijl. Aangezien er in de vragenlijst niet is gevraagd binnen welke specifieke dansstijl iemand het grensoverschrijdend gedrag heeft ervaren en dansers aan konden geven dat zij meerdere dansstijlen hebben gedaan in het afgelopen jaar, is niet met zekerheid te zeggen binnen welke specifieke dansstijl iemand grensoverschrijdend gedrag heeft meegemaakt. Wel kunnen we een algemeen beeld schetsen van de groep die

(onder andere) een bepaalde dansstijl doen en het hebben ervaren van grensoverschrijdend gedrag in het afgelopen jaar.

We zien dat grensoverschrijdend gedrag binnen elke groep die (onder andere) een bepaalde stijl doet door meer dan 1 op de 3 dansers is ervaren (figuur 6.3). Met name binnen moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans, urban stijlen en klassiek ballet heeft in het afgelopen jaar een grote meerderheid grensoverschrijdend gedrag ervaren. Wat daarnaast opvalt is dat dansers die (onder andere) volksdans doen relatief het minst te maken hebben gekregen met grensoverschrijdend gedrag. Dit is mogelijk te verklaren doordat vooral oudere mensen voor hun plezier aan volksdans doen. Hierdoor is de prestatiedrang mogelijk minder hoog, is er minder stress en afhankelijkheid van docenten, trainers en coaches.

Figuur 6.3 Percentage actieve dansers met ervaringen met grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl (N=527)²⁷

Wat betreft de specifieke vorm van grensoverschrijdend gedrag valt op dat voornamelijk niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag veel voorkomt binnen de hierboven genoemde stijlen (Bijlage 3F). Zo is een vorm van zowel dwang en verbaal of fysiek geweld door meer dan de helft van die dansers ervaren. Ook gedragingen als pesten zijn door deze dansers, en door dansers die (onder andere dansfit beoefenen, veel ervaren). Seksueel grensoverschrijdend gedrag is

²⁷ Aangezien dansers meerdere dansstijlen konden rapporteren is niet met zekerheid vast te stellen binnen welke dansstijl het grensoverschrijdende gedrag plaatsvond. Wel weten we dat de gedupeerden binnen één of meerdere van deze stijlen actief zijn. In totaal volgen de 527 respondenten 878 verschillende stijlen.

naast de groep die onder andere moderne/hedendaagse dans doet relatief veel ervaren door dansers binnen de salsa/kizomba/bachata/zouk en Argentijnse tango.

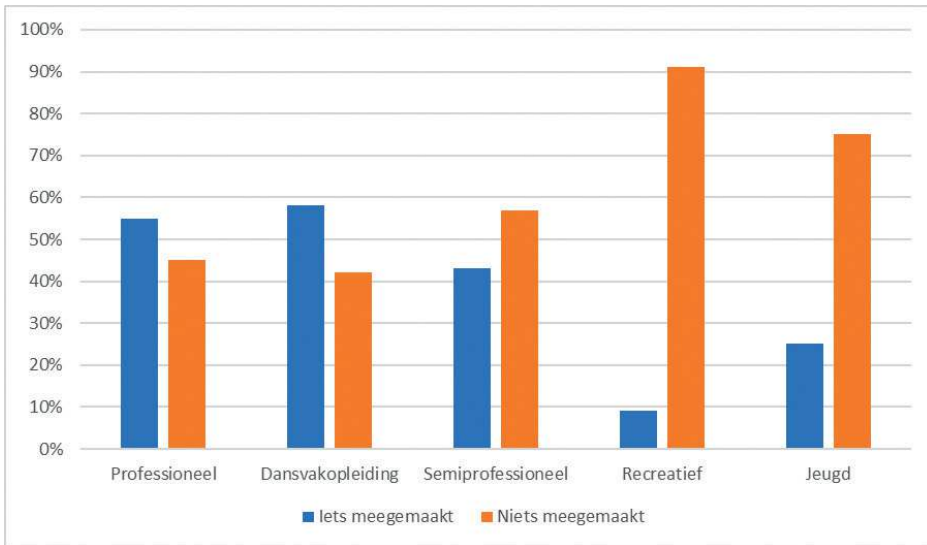
6.5 Dwang, chantage of machtsmisbruik

Als eerste behandelen we gedragingen die vallen onder dwang, chantage of machtsmisbruik. Dansers worden bijvoorbeeld onder druk gezet, beperkt in hun gedrag of gedwongen om dingen te doen tegen hun zin. We lichten eerst de algemene bevindingen omtrent de aard van gedragingen toe en kijken vervolgens naar de resultaten binnen de verschillende dansniveaus. In totaal geven 153 actieve dansers (29%) aan dat ze te maken kregen met een of meerdere gedragingen die vallen onder dwang, chantage of machtsmisbruik³. De meerderheid van de dansers die te maken kreeg met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag is vrouw (75%), gevolgd door mannen (22%) en een klein deel is anders of wilde niet zeggen wat hun geslacht is; dit is conform de gehele steekproef. Van de mannelijke respondenten heeft 27% te maken gehad met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag en van de vrouwelijke respondenten is dat 31%.^{xxiv}

6.5.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau

Van de professionele dansers heeft 55% deze vorm van grensoverschrijdend gedrag meegemaakt in het afgelopen jaar en van de dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd 61%. Van de semiprofessionelen heeft ook een groot deel te maken gehad met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag, namelijk 43%. Van de groep die op recreatief niveau heeft gedanst heeft slechts 9% hiermee te maken gekregen. Er is, zoals te verwachten, een significant verband tussen dansniveau en het ervaren van macht, chantage en/of machtsmisbruik^{xxv}. Zo verschillen dansers op professioneel en semiprofessioneel niveau en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd significant van dansers die uitsluitend op recreatief niveau hebben gedanst (figuur 6.4). Daarnaast verschillen dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd significant van dansers die op semiprofessioneel niveau hebben gedanst.

■ **Figuur 6.4** Slachtoffers dwang, chantage, machtsmisbruik per niveau

6.5.2 Aard van de gedragingen

Dansers hebben aangegeven in hoeverre ze te maken kregen met afzonderlijke gedragingen die vallen onder dwang, chantage of machtsmisbruik (nooit, soms of vaak). De resultaten staan in tabel 6.7. De meest genoemde ervaring met dwang, chantage of machtsmisbruik is het niet durven geven van de eigen mening of eigen keuzes maken. Een op de vijf dansers heeft hier het afgelopen jaar mee te maken gehad. Ook kampen relatief veel dansers met het moeten betalen van geld om deel uit te (blijven) maken van de groep/het team. Een zeer beperkt deel van de dansers noemt andere gedragingen als het wel/niet moeten gebruiken van medicijnen.

Tabel 16.7 Aard van gedragingen dwang, chantage of machtsmisbruik

Stelling	Nooit		Soms		Vaak	
	n	%	n	%	n	%
Ik voelde me onder druk gezet bij het ondertekenen van een contract ²⁸	313	59%	20	4%	8	2%
Ik moest geld betalen om deel uit te (blijven) maken van de groep/het team, bijvoorbeeld voor verplichte activiteiten (trainingskamp e.d.) of aanschaf van dure dansbenodigdheden ²⁹	271	51%	90	17%	30	6%
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/medicijnen te gebruiken	516	98%	9	2%	2	<1%
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/medicijnen niet te gebruiken	509	97%	13	3%	5	1%
Ik voelde me gedwongen om mijn medische informatie te delen	476	90%	39	7%	12	2%
Ik durfde mijn eigen mening niet te geven of mijn eigen keuzes te maken	404	77%	87	17%	36	7%
Iemand binnen de danswereld heeft mij gechanteerd (dreigen met dingen om mij iets te laten doen)	508	96%	15	3%	4	1%
Ik voelde me door iemand in de danswereld gedwongen om gewicht te verliezen of aan te komen	451	86%	63	12%	13	3%

²⁸ Dansers konden ook de optie 'niet van toepassing' kiezen, vandaar dat de percentages opgeteld niet op 100% uitkomen.

²⁹ Ook hier konden dansers de optie 'niet van toepassing' selecteren. Hierdoor tellen de percentages niet op tot 100%.

In de open ruimte gaven dansers bijvoorbeeld aan:

Trainers en coaches zijn ook juryleden, zij bereiden je voor op wedstrijden, maar beoordelen je ook. Dat geeft scheve verhoudingen waardoor je lessen blijft nemen om maar goede beoordelingen te krijgen. Sommige lessen boek je alleen maar in om goede scores te krijgen op wedstrijden. Dit gebeurt nationaal en internationaal. (semiprofessioneel; stildansen)

Je wordt gedwongen om nog meer te trainen, te lessen, terwijl dat niet lukt in verband met werk en opleiding. Ze worden boos als je dat niet doet, waardoor je vervolgens buitengesloten wordt van trainingsdagen waar je wel graag aan mee had willen doen. (semiprofessioneel; stildansen)

Ik kreeg het gevoel af te moeten vallen omdat de trainer aan wat zwaardere mensen in het team aan had gegeven dat zij af moesten vallen zodat het team er meer als een coherent geheel uitzag. (semiprofessioneel; stildansen)

Er wordt een onveilig klimaat gecreëerd waarin mensen niet voor zichzelf durven op te komen en bang zijn om fouten te maken. Iedereen heeft het gevoel altijd 'aan' te moeten staan. Kinderen gaan met 39 graden koorts naar de school, zodat ze maar niet te horen krijgen dat ze hun best niet doen. Ook wordt er een omgeving gecreëerd waarin de dansopleiding belangrijker gemaakt wordt dan de reguliere schoolopleiding. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

We kijken naar de specifieke gedragingen die vallen onder dwang, chantage en machtsmisbruik per dansniveau (Bijlage 3G). We zien dat de ongewenste gedragingen over het algemeen meer ervaren zijn door dansers die professioneel, semiprofessioneel of op een dansvakopleiding hebben gedanst. De specifieke verschillen worden weergegeven in tabel 6.8³⁰. De specifieke verschillen zijn te vinden in Bijlage 3G. Dansers die op professioneel niveau hebben gedanst en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd hebben meer ervaringen met dwang in het afgelopen jaar dan de dansers die uitsluitend op recreatief niveau hebben gedanst. Daarnaast hebben ook de dansers die op semiprofessioneel niveau hebben gedanst met veel gedragingen meer ervaring gehad dan de recreatieve dansers.

De groen gearceerde cellen geven aan dat relatief meer mensen binnen die groep een ervaring soms of vaak heeft meegemaakt, en/of minder vaak nooit, dan de rode cellen. De overige (lege) cellen verschillen niet significant van andere dansniveaus.

30 Jeugdige dansers zijn in deze tabel niet meegenomen omdat het om erg een kleine groep gaat. De specifieke waarden en significante verschillen zijn wel te vinden in de bijlagen.

Tabel 6.8 Verschillen en overeenkomsten in het meemaken van specifieke gedragingen (dwang, chantage, machtsmisbruik) per niveau³¹

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief
Stelling				
Ik voelde me onder druk gezet bij het ondertekenen van een contract ^{32, xxvi}	■			■
Ik moest geld betalen om deel uit te (blijven) maken van de groep/het team, bijvoorbeeld voor verplichte activiteiten (trainingskamp e.d.) of aanschaf van dure dansbenodigdheden ^{33, xxvii}	■	■	■	■
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/ medicijnen te gebruiken ^{xxviii}	■	■		■
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/ medicijnen niet te gebruiken ^{xxix}	■	■	■	■
Ik voelde me gedwongen om mijn medische informatie te delen ^{xxx}	■	■	■	■
Ik durfde mijn eigen mening niet te geven of mijn eigen keuzes te maken ^{xxxi}	■	■	■	■
Iemand binnen de danswereld heeft mij gechanteerd (dreigen met dingen om mij iets te laten doen) ^{xxxii}	■	■	■	■
Ik voelde me door iemand in de danswereld gedwongen om gewicht te verliezen of aan te komen ^{xxxiii}	■	■	■	■

- 31 Hierbij hebben omwille van het overzicht niet gekeken naar hoe vaak ze iets hebben meegemaakt (nooit, soms, vaak).
- 32 Dansers konden ook de optie 'niet van toepassing' kiezen, vandaar dat de percentages opgeteld niet op 100% uitkomen.
- 33 Ook hier konden dansers de optie 'niet van toepassing' selecteren, hierdoor tellen de percentages opgeteld niet tot 100%.

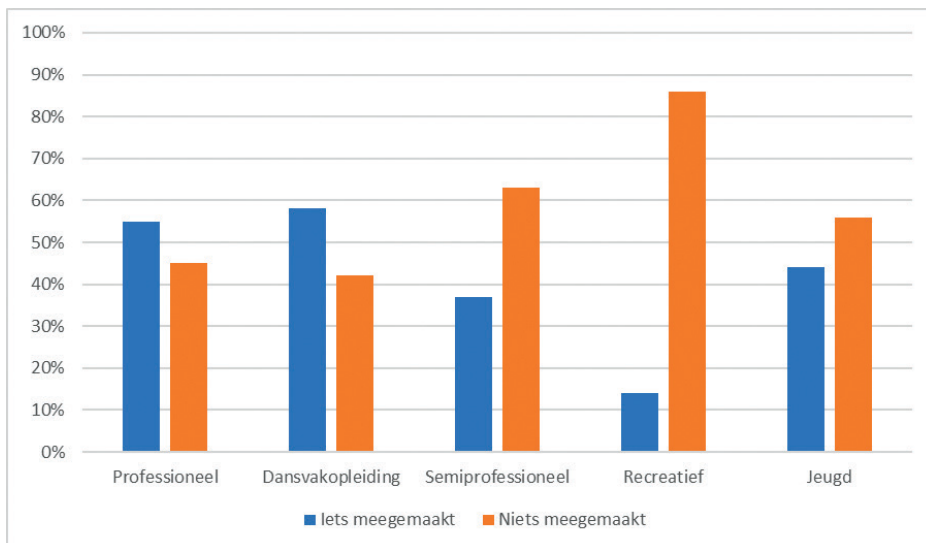
6.6 Psychisch, verbaal en fysiek geweld

De tweede vorm van grensoverschrijdend gedrag is psychisch, verbaal en/of fysiek geweld. Hier doelen we onder andere op dansers die zijn uitgescholden, lichamelijk mishandeld of geïntimideerd. In totaal krijgen 162 actieve dansers (31%) hiermee te maken.³⁴ Deze vorm van grensoverschrijdend gedrag komt meer voor bij vrouwen: 25% van de mannelijke respondenten heeft ervaring met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag tegenover 34% van de vrouwen.^{xxxiv}

6.6.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau

Van de professionele dansers heeft 54% het afgelopen jaar een vorm van psychisch, verbaal of fysiek geweld meegemaakt en van de dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd is dat 59% (figuur 6.5). Van de semiprofessionelen heeft ook een aanzienlijke groep deze vorm ervaren, namelijk 37%. Onder de dansers die uitsluitend recreatief hebben gedanst is dat slechts 14%. Dansers op professioneel, semiprofessioneel en dansvakopleiding niveau kregen significant meer te maken met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag dan dansers op recreatief niveau.^{xxxv}

■ **Figuur 6.5** Slachtoffers psychisch, verbaal en fysiek geweld per niveau

34 Dit betekent dat zij op één of meerdere stellingen over psychisch, verbaal of fysiek geweld aangegeven hebben dat zij dit soms of vaak hebben ervaren in het afgelopen jaar.

6.6.2 Aard van de gedragingen

De meerderheid van de dansers heeft in het afgelopen niet te maken gehad met geweld (psychisch, verbaal of fysiek; zie tabel 6.9) De meest genoemde gedraging is genegeerd worden door andere dansers, waardoor dansers zich alleen voelden staan (22%). Een kleinere groep (15%) rapporteerde weleens druk te hebben gevoeld om meer uren te dansen dan zij aankonden. Fysiek geweld in de vorm van slaan, schoppen, bijten of verwonden met een voorwerp komt nagenoeg niet voor (98%).

Dansers geven in de open ruimte aan:

Er is met name veel druk om door te gaan, ook als je kapot bent of ziek. Er is continu de angst dat je eruit wordt gezet. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

Je krijgt erg veel negatieve feedback en naar verhouding weinig tot geen positieve feedback. Dit is echter in mijn ervaring normaal in deze wereld, maar zou het niet moeten zijn. Ik heb me meer dan eens afgevraagd of het mentale mishandeling is. Het lijkt geaccepteerd te zijn in de creatieve en artistieke wereld dat deze wereld zo is. Ik betrap ook mezelf erop dat ik soms dingen zeg of denk als “tja dat hoort erbij”. Ik denk dat onze business heel hard toe is aan een cultuurverandering en een aanpassing van werkuren. Overwerken is standaard. Hoge druk is standaard. (professioneel; musical/jazz/tap/showdans)

Er is een hoge mentale druk; je wordt gebroken ten goede van de rol. (professioneel; musical/jazz/tap/showdans)

Wat er gebeurt is het naar beneden halen van iemand door een psychologisch spelletje te spelen. De hele dag niks mogen eten, aan je haren worden getrokken, gezegd worden dat je moet afvallen. (semiprofessioneel; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, stildansen, musical/jazz/tap/showdans, urban, salsa/kizomba/bachaata/zouk, dansexpressie)

Tabel 6.9 Aard van gedragingen psychisch, verbaal en fysiek geweld

Gedragingen	Nooit		Soms		Vaak	
	n	%	n	%	n	%
Andere dansers negeerden me; ik voelde me alleen staan	409	78%	104	20%	14	3%
Ik werd uitgescholden	493	94%	26	5%	6	1%
Iemand binnen de danswereld was agressief tegen mij (slaan, schoppen, bijten of verwonden met een voorwerp)	517	98%	10	2%	0	0%
Ik voelde me onder druk gezet om meer uren te dansen dan ik aankon	444	84%	63	12%	20	4%
Ik had het gevoel dat ik geen privéleven meer had (mijn doen en laten en dagelijks leven werden gecontroleerd door mijn dansdocent of iemand anders binnen de danswereld)	464	88%	48	9%	15	3%

Als we kijken naar de specifieke gedragingen die vallen onder psychisch, verbaal en fysiek geweld per dansniveau, zien we opnieuw dat de gedragingen meer zijn ervaren door dansers die op hogere niveaus hebben gedanst (Bijlage 3G). Dansers die op professioneel of semiprofessioneel niveau hebben gedanst en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd gedragingen meer hebben ervaren in het afgelopen jaar dan de dansers die uitsluitend op recreatief niveau hebben gedanst. De specifieke verschillen worden weergegeven in tabel 6.10³⁵.

35 Jeugdige dansers zijn in deze tabel niet meegenomen omdat het om zo een kleine groep gaat dat het een vertekend beeld kan geven. De specifieke waardes en significante verschillen zijn wel te vinden in de bijlagen.

Tabel 6.10 Significant verschillen in het meemaken van specifieke gedragingen per niveau (psychisch, verbaal en fysiek geweld)

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief
Stelling				
Andere dansers negeerden me; ik voelde me alleen staan ^{xxxvi}				
Ik werd uitgescholden ^{xxxvii}				
Iemand binnen de danswereld was agressief tegen mij (slaan, schoppen, bijten of verwonden met een voorwerp)				
Ik voelde me onder druk gezet om meer uren te dansen dan ik aankon ^{xxxviii}				
Ik had het gevoel dat ik geen privéleven meer had (mijn doen en laten en dagelijks leven werden gecontroleerd door mijn dansdocent of iemand anders binnen de danswereld) ^{xxxix}				

6.7 Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten

6

In deze paragraaf gaan we in op de derde vorm van grensoverschrijdend gedrag, namelijk roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten. In totaal geven 174 dansers (33%) aan hier het afgelopen jaar mee te maken te hebben gehad.³⁶ De meerderheid van de dansers die te maken krijgt met deze vorm van grensoverschrijdend gedrag is vrouw (71%), gevolgd door mannen (26%) en een klein deel is anders (2%) of wil niet zeggen wat zijn/haar/hun geslacht is (1%), dit is conform de gehele steekproef. Er is geen verband tussen geslacht (man of vrouw)³⁷ en het ervaren van een vorm van roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten.^{x1} Van de mannen in de steekproef heeft 33% hier mee te maken gekregen in het afgelopen jaar en van de vrouwen 34%.

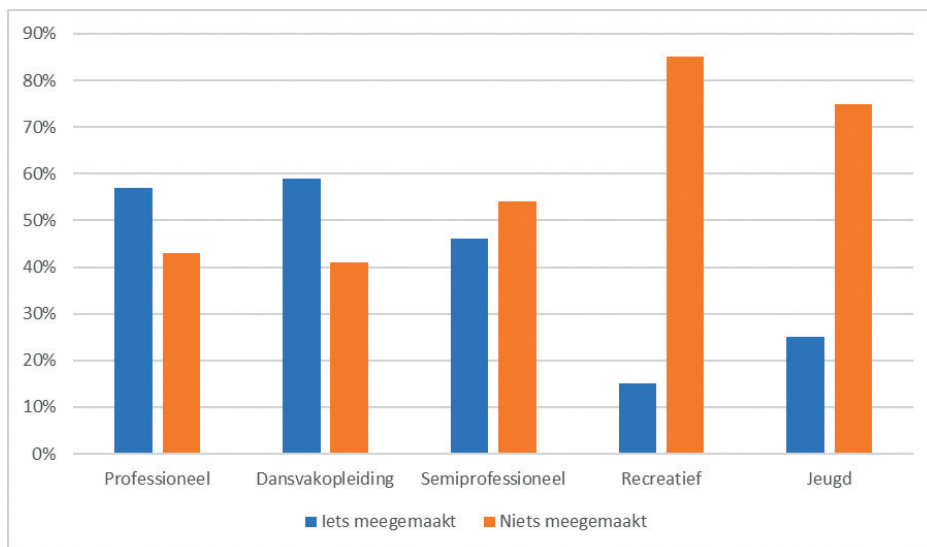
³⁶ Dit betekent dat zij op één of meerdere stellingen over dwang, chantage en machtsmisbruik aangegeven hebben dat zij dit soms of vaak hebben ervaren in het afgelopen jaar.

³⁷ Voor het toetsen van de verbanden tussen geslacht en het meemaken van grensoverschrijdend gedrag kijken we alleen naar mannen en vrouwen, mensen met een ander geslacht of mensen die niet willen zeggen wat hun geslacht is zijn niet meegenomen omdat deze groepen zo klein zijn dat het een vertekend beeld van significantie kan geven.

6.7.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau

Van de professionele dansers heeft 57% van de dansers deze vorm van grensoverschrijdend gedrag meegemaakt en van de dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd is dat 61% (figuur 6.6). Van de semiprofessionelen heeft ook een aanzienlijke groep deze vorm ervaren, namelijk 46%. Onder de dansers die uitsluitend recreatief hebben gedanst is dat slechts 15%. Mensen die op recreatief niveau dansen hebben significant minder vaak te maken met roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten dan degenen die op de hogere niveaus dansen^{xii}. Daarnaast verschillen dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd significant van dansers die op semiprofessioneel niveau hebben gedanst.

■ **Figuur 6.6** Slachtoffers roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten per niveau

6.7.2 Aard van de gedragingen

Van de verschillende grensoverschrijdende gedragingen kwam roddelen het meeste voor (tabel 6.11). Ongeveer een op de vier dansers (24%) heeft hiermee te maken gehad. Daarnaast heeft 15% van de dansers het gevoel gehad dat zij voor schut werden gezet ten overstaan van andere dansers. Pesten of treiteren komt nauwelijks voor onder de steekproef in het afgelopen jaar (5%).

Dansers geven in de open ruimte onder meer aan:

Ik werd gekleineerd omdat ik niets kon. Er werd gezegd dat ik een hopeloos geval was, omdat iets niet lukte volgens de docent. Op een plek waar opbouwende kritiek nodig was werd ik enkel in de grond gestampt waardoor ik met stress de les binnen ga. (dansvakopleiding, klassiek ballet stijldansen, musical/jazz/tap/showdans)

Hij had een andere stijl van leidinggeven en ik kon niet volgen. Hij vond het nodig om mij te kleineren en te zeggen dat ik niet eens kon lopen. (recreatief; Argentijnse tango)

Ik werd genegeerd, niet geholpen, er werd tegen een ander gezegd dat ik iets toch nooit zou kunnen, terwijl ik ernaast stond. (recreatief; moderne/hedendaagse dans)

Deze persoon had de tactiek om je onzeker te maken tijdens wedstrijden en naast de wedstrijdvloer, om zo je focus voor de wedstrijd helemaal weg te halen. Dit ging vaak door opzichtig over je te praten, waardoor jij zag dat de persoon over je aan het praten was. Of soms maakte deze persoon bepaalde opmerkingen waar je bij stond om je zo van streek te maken. (semiprofessioneel; stildansen)

Ik werd voor schut gezet en kreeg racistische opmerkingen te horen. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans, urban, dansexpressie)

Tabel 6.11 Aard van de gedragingen roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten

Gedragingen	Nooit		Soms		Vaak	
	n	%	n	%	n	%
Er werd over mij geroddeld	394	75%	113	21%	20	4%
Ik kreeg geen hulp als ik iets niet kon, wist of begreep of als ik iets verkeers had gedaan of gezegd	463	88%	57	11%	7	1%
Ik voelde me buitengesloten als ik niet deed wat iemand anders wilde	468	89%	51	10%	8	2%
Ik voelde me voor schut gezet ten overstaan van andere dansers	447	85%	69	13%	11	2%
Er werden beledigende en kwetsende opmerkingen gemaakt over mijn uiterlijk, geslacht, seksuele voorkeur, geloof en/of afkomst	478	91%	44	8%	5	1%
Ik werd gepest/getreiterd	499	95%	26	5%	2	<1%

Uit de specifieke gedragingen blijkt dat dansers die op hogere niveaus hebben gedanst meer ervaringen hebben met roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten dan de dansers die uitsluitend op recreatief niveau hebben gedanst. De specifieke verschillen worden weergegeven in de rode en groene cellen, de witte cellen tonen een niet significant verschil (tabel 6.12).³⁸ De specifieke verschillen zijn te vinden in de Bijlage 3H.

³⁸ Jeugdige dansers zijn in deze tabel niet meegenomen omdat het om zo een kleine groep gaat dat het een vertekend beeld kan geven. De specifieke waardes en significante verschillen zijn wel te vinden in de bijlagen.

Tabel 6.12 Significant verschillen in het meemaken van specifieke gedragingen per niveau (roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten)

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief
Stelling				
Er werd over mij geroddeld ^{xlii}				
Ik kreeg geen hulp als ik iets niet kon, wist of begreep of als ik iets verkeers had gedaan of gezegd ^{xliii}				
Ik voelde me buitengesloten als ik niet deed wat iemand anders wilde ^{xliv}				
Ik voelde me voor schut gezet ten overstaan van andere dansers ^{xlv}				
Er werden beledigende en kwetsende opmerkingen gemaakt over mijn uiterlijk, geslacht, seksuele voorkeur, geloof en/of afkomst ^{xlvi}				
Ik werd gepest/getreiterd ^{xlvii}				

6.7.2 Aard van de gedragingen

Van de verschillende grensoverschrijdende gedragingen kwam roddelen het meeste voor (tabel 6.13). Ongeveer een op de vier dansers (24%) heeft hiermee te maken gehad. Daarnaast heeft 15% van de dansers het gevoel gehad dat zij voor schut werden gezet ten overstaan van andere dansers. Pesten of treiteren komt nauwelijks voor onder de steekproef in het afgelopen jaar (5%). Dansers geven in de open ruimte onder meer aan:

“Ik werd gekleineerd omdat ik niets kon. Er werd gezegd dat ik een hopeloos geval was, omdat iets niet lukte volgens de docent. Op een plek waar opbouwende kritiek nodig was werd ik enkel in de grond gestampt waardoor ik met stress de les binnen ga. Hij had een andere stijl van leidinggeven en ik kon niet volgen. Hij vond het nodig om mij te kleineren en te zeggen dat ik niet eens kon lopen. Ik werd genegeerd, niet geholpen, er werd tegen een ander gezegd dat ik iets toch nooit zou kunnen, terwijl ik ernaast stond. Deze persoon had de tactiek om je onzeker te maken tijdens wedstrijden en naast de wedstrijdvloer, om zo je focus voor de wedstrijd helemaal weg te halen. Dit ging vaak door opzichtig over je te praten, waardoor jij zag dat de persoon over je aan het praten was. Of soms maakte deze persoon bepaalde opmerkingen waar je bij stond om je zo van streek te maken. Ik werd voor schut gezet en kreeg racistische opmerkingen te horen”.

Tabel 6.13 Significant verschillen in het meemaken van specifieke gedragingen per niveau (roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten)

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief
Stelling				
Er werd over mij geroddeld ^{xlviii}				
Ik kreeg geen hulp als ik iets niet kon, wist of begreep of als ik iets verkeerd had gedaan of gezegd ^{xlix}				
Ik voelde me buitengesloten als ik niet deed wat iemand anders wilde ^l				
Ik voelde me voor schut gezet ten overstaan van andere dansers ^{li}				
Er werden beledigende en kwetsende opmerkingen gemaakt over mijn uiterlijk, geslacht, seksuele voorkeur, geloof en/of afkomst ^{lii}				
Ik werd gepest/getreiterd ^{liii}				

6.8 Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Tot slot behandelen we gedragingen die vallen onder seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit kan zowel verbaal als fysiek zijn en zowel online als offline gedrag betreffen. Dansers kregen bijvoorbeeld ongepaste, seksuele opmerkingen van andere personen in de danswereld, werden ongewenst (intiem) aangeraakt, kregen ongewenste seksueel getinte online berichten of werden begluurd tijdens het omkleden. In totaal rapporteren 113 dansers (21%) ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag³⁹. Er is een significant verband is tussen geslacht (man of vrouw)⁴⁰ en het ervaren van een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag.^{liv}

39 Dit betekent dat zij op één of meerdere stellingen over dwang, chantage en machtsmisbruik aangegeven hebben dat zij dit soms of vaak hebben ervaren in het afgelopen jaar.

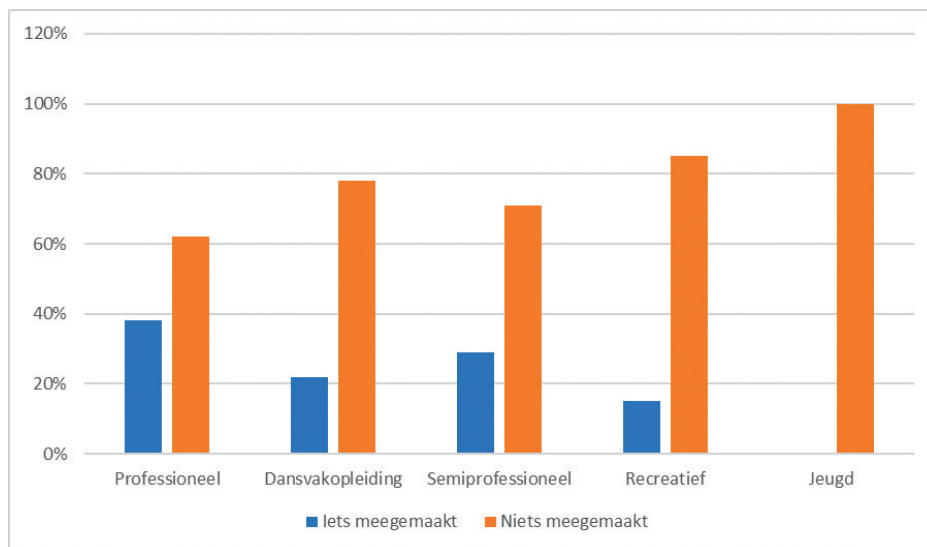
40 Voor het toetsen van de verbanden tussen geslacht en het meemaken van grensoverschrijdend gedrag kijken we alleen naar mannen en vrouwen, mensen met een ander geslacht of mensen die niet willen zeggen wat hun geslacht is zijn niet meegenomen omdat deze groepen zo klein zijn dat het een vertekend beeld van significantie kan geven.

Binnen de groep mannelijke respondenten heeft 10% te maken gekregen met een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag tegenover 27% van de vrouwen.

6.8.1 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau

Van de professionele dansers heeft 39% van de dansers een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt, van de semiprofessionelen heeft 29% hier mee te maken gehad en van de dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd heeft ook een aanzienlijk deel deze vorm ervaren, namelijk 26% (figuur 6.7). Onder de dansers die uitsluitend recreatief hebben gedanst is dat slechts 15%. Er is een significant verband tussen het ervaren van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het hoogste dansniveau waarop een danser gedanst heeft^{lv}. Dit is vaker ervaren door dansers op professioneel, semiprofessioneel en dansvakopleiding niveau dan door dansers op recreatief niveau.

■ **Figuur 6.7** Seksueel grensoverschrijdend gedrag per niveau

6.8.2 Aard van de gedragingen

Een gevoel van ongemak bij bepaalde aanrakingen kwam van de verschillende gedragingen het meest voor, namelijk onder 13% van de dansers (tabel 6.14). Daarnaast heeft een deel van de respondenten te maken gehad met seksuele opmerkingen (11%). De andere gedragingen komen nagenoeg niet voor.

We kijken naar de specifieke gedragingen die vallen onder seksueel grensoverschrijdend gedrag per dansniveau (Bijlage 31). De specifieke verschillen worden weergegeven in tabel 6.14.⁴¹ De specifieke verschillen zijn te vinden in Bijlage 31. We zien dat dansers op professioneel en semiprofessioneel niveau en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd meer te maken kregen met seksueel grensoverschrijdend gedrag dan dansers op recreatief niveau.

Tabel 6.14 Aard van gedragingen seksueel grensoverschrijdend gedrag

Gedragingen	Nooit		Soms		Vaak	
	n	%	n	%	n	%
Er werden seksuele opmerkingen naar mij gemaakt. Bijvoorbeeld: "Wat heb jij lekkere billen!"	465	88%	55	10%	7	1%
Ik ben seksueel aangeraakt terwijl ik dat niet wilde (bijvoorbeeld: knuffelen, zoenen, aanraken, betasten, beetpakken)	484	92%	42	8%	1	<1%
Ik voelde me ongemakkelijk bij bepaalde aanrakingen	455	86%	69	13%	3	1%
Ik heb tegen mijn wil seks gehad met iemand binnen de danswereld	524	99%	3	1%	0	0%
Ik werd seksueel lastiggevallen via Whatsapp, Facebook of een andere vorm van sociale media door iemand binnen de danswereld	513	97%	12	2%	2	<1%
Iemand binnen de danswereld heeft zijn/haar geslachtsdelen aan mij laten zien	521	99%	5	1%	1	<1%
Ik werd begluurd terwijl ik me omkleedde of naakt was	506	96%	20	4%	1	<1%
Ik ben gefotografeerd of gefilmd door iemand binnen de danswereld terwijl ik seksuele handelingen moest verrichten	525	99%	2	<1%	0	0%

6.9 Het meest ernstige grensoverschrijdende gedrag

Hiervoor zijn veel verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag behandeld. We hebben aan de dansers gevraagd wat het meest ernstige grensoverschrijdende gedrag is dat zij het afgelopen jaar hebben meegemaakt. In totaal hebben 76 dansers (14% van alle dansers, 27% van de slachtoffers) daar antwoord op gegeven beschreven.⁴² In sommige gevallen kwamen er meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag uit één antwoord naar voren. We hebben in totaal 90 verschillende gedragingen uit de antwoorden gedestilleerd. In tabel 6.15 is te zien hoe vaak de verschillende type gedragingen van grensoverschrijdend gedrag terugkomen in

⁴¹ Jeugdige dansers zijn in deze tabel niet meegenomen omdat het om zo een kleine groep gaat dat het een vertekend beeld kan geven. De specifieke waardes en significante verschillen zijn wel te vinden in de bijlagen.

⁴² Deze vraag was niet verplicht en is daarom niet door alle respondenten ingevuld.

de antwoorden van de dansers. Gedragingen die vallen onder seksueel grensoverschrijdend gedrag komen veruit het meest voor; dwang, chantage en machtsmisbruik het minst.

Tabel 6.15 Significant verschillen in het meemaken van specifieke gedragingen per niveau (seksueel grensoverschrijdend gedrag)

	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief
Stelling				
Er werden seksuele opmerkingen naar mij gemaakt. Bijvoorbeeld: "Wat heb jij lekkere billen!" ^{lvi}				
Ik ben seksueel aangeraakt terwijl ik dat niet wilde (bijvoorbeeld: knuffelen, zoenen, aanraken, betasten, beetpakken) ^{lvii}				
Ik voelde me ongemakkelijk bij bepaalde aanrakingen ^{lviii}				
Ik heb tegen mijn wil seks gehad met iemand binnen de danswereld				
Ik werd seksueel lastiggevallen via Whatsapp, Facebook of een andere vorm van sociale media door iemand binnen de danswereld				
Iemand binnen de danswereld heeft zijn/haar geslachtsdelen aan mij laten zien				
Ik werd begluurd terwijl ik me omkleedde of naakt was ^{lix}				
Ik ben gefotografeerd of gefilmd door iemand binnen de danswereld terwijl ik seksuele handelingen moest verrichten				

Tabel 6.16 Meest ernstige vormen van grensoverschrijdend gedrag

	N	%
Dwang, chantage en machtsmisbruik	12	13%
Psychisch, verbaal en fysiek grensoverschrijdend gedrag	10	11%
Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten	31	33%
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	40	43%

Hieronder bespreken we de toelichtingen die dansers hebben gegeven bij hun antwoorden (per categorie).

6.9.1 Dwang, chantage en machtsmisbruik

De dansers spreken in hun antwoorden van een ‘angstcultuur’. Ze durven niet altijd hun mening of behoeften aan te geven en voelen zich daardoor gedwongen om dingen te doen die een negatieve impact hebben op hun mentale of fysieke gezondheid. Ze schrijven bijvoorbeeld over het gevoel naar lessen te moeten komen wanneer dat eigenlijk niet gaat (zoals wanneer zij ziek zijn) of meer lessen te moeten nemen dan zij willen, waardoor er weinig tijd overblijft voor andere bezigheden. Ook zijn er dansers die beschrijven hoe ze zich gedwongen voelen om lessen te nemen bij trainers die ook juryleden zijn bij wedstrijden, om zo hogere punten te kunnen scoren. Tot slot voelen sommige dansers druk om af te vallen, omdat er opmerkingen over gewicht gemaakt worden tijdens lessen of trainingen. Uit de antwoorden wordt ook duidelijk waar deze gevoelens van dwang vandaan komen: in de lessen of trainingen worden kritiek of andere meningen niet getolereerd door mensen met een machtspositie in de dansereld (denk aan docenten, trainers, choreografen, juryleden). Ze kunnen dansers uit de groep zetten wanneer de dansers niet doen wat er gevraagd wordt. Een danser beschrijft hoe zij als straf werd buitengesloten van bepaalde trainingdagen. Ook juryleden kunnen misbruik maken van hun positie, doordansers lessen bij ze af te laten nemen.

6.9.2 Psychisch, verbaal en fysiek geweld

De dansers beschrijven de harde cultuur die in de dansereld heerst. De gedachte dat sommige uitdagingen er nou eenmaal bij horen komt sterk naar voren. Dansers kunnen veel negatieve kritiek krijgen en horen zelden iets terug als het goed gaat. Meerdere dansers spreken over de negatieve sfeer tijdens lessen en trainingen. Dansers kunnen hierbij veel te verduren krijgen, vooral als het niet gaat hoe degene die de les of training leidt het wil. Zo wordt er gesproken van mensen die dansers uitschelden, beledigen of intimideren. In sommige gevallen gaat het verder en beschrijven dansers fysiek grensoverschrijdend gedrag. Het gaat dan bijvoorbeeld om dansers die meer en langer moeten dansen dan ze aankunnen. Een danser zegt dat ze niet mogen eten tijdens het dansen. Ook onder dansers onderling is het niet altijd leuk. Ze negeren elkaar.

De druk om meer uren te dansen dan mensen aankunnen en verschillende andere vormen van psychisch, verbaal en fysiek grensoverschrijdend gedrag worden ook duidelijk uit de toelichting bij de open vragen.

We voelen ons in de klas niet veilig om te zeggen wat we vinden of om ons bijvoorbeeld ziek te melden. We gaan hierdoor structureel over onze grenzen. Ook worden plannings steeds gewijzigd, waardoor je nooit weet waar je aan toe bent. We hebben het idee dat we continu aan moeten staan en nooit mogen falen. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

Een andere danser benoemt een soortgelijke ervaring:

Er is met name veel druk om door te gaan, ook als je kapot bent of ziek. Er is continu de angst dat je eruit wordt gezet. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

Ook zijn er dansers die meer inzicht geven in het fysieke geweld dat ze meemaken, zoals aan ledematen trekken:

Diegene was verbaal agressief en trok hard aan mijn arm. (recreatief; volksdans)

6.9.3 Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten

De dansers hebben aangegeven zich niet altijd geaccepteerd te voelen in de danswereld. Soms worden er negatieve opmerkingen gemaakt ten aanzien van hun persoonlijke achtergrond. Sommige dansers beschrijven dat ze nare opmerkingen krijgen over hun uiterlijk, geloof, etniciteit of genderidentiteit. Een danser beschrijft bijvoorbeeld hoe er opmerkingen werden gemaakt over diens 'buikje'. Een andere danser geeft aan dat diens transgenderidentiteit niet geaccepteerd werd door een mededanser; die zei dat hij de danser nog steeds als vrouw zag en seksueel aantrekkelijk vond. Ook beschrijven dansers hoe er weinig ruimte is om fouten te maken. Wanneer ze iets verkeerd doen of hulp nodig hebben als zij iets niet begrijpen, worden ze bijvoorbeeld voor schut gezet. De ene keer gebeurt dit door docenten of trainers; de andere keer zijn het andere dansers die pestgedrag vertonen. Dansers lopen bijvoorbeeld weg midden in de dans of maken lullige opmerkingen. Ook vertellen dansers over situaties waarin ze zich geen onderdeel van de groep voelden. Zo werden ze buitengesloten of werd er over ze geroddeld.

6.9.4 Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Relatief veel dansers brengen seksueel grensoverschrijdend gedrag in hun antwoorden naar voren als het gaat om het meest ernstige gedrag dat zij hebben meegemaakt. In sommige gevallen gaat het over on gepaste, seksuele (online) berichten. Dansers krijgen bijvoorbeeld seksueel getinte opmerkingen of berichten van onder andere trainers, juryleden of andere dansers. In andere gevallen worden dansers tijdens trainingen, lessen of koppeldansen door anderen ongewenst aangeraakt. De veroorzakers schuren tijdens het dansen bijvoorbeeld tegen iemand aan, trekken dansers herhaaldelijk terug wanneer zij meer afstand proberen te creëren of raken 'per ongeluk' borsten en billen aan tijdens de dans. Ook tijdens technische demonstraties of lessen worden dansers soms aangeraakt op manieren die hen ongemakkelijk

laten voelen of ongepast zijn. Een danser beschrijft hoe ze op de venusheuvel aangeraakt werd terwijl de trainer van achteren tegen haar aan stond. Tot slot spreken enkele dansers van mensen die nog verder gaan; zij probeerden bijvoorbeeld iemand te zoenen of te betasten.

Uit de geschreven toelichting bij de open vragen blijkt dat dansers op verschillende manieren te maken kregen met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Veel dansers beschrijven hoe ze ongewenst (intiem) aangeraakt worden of seksuele opmerkingen van andere mensen krijgen. Een danser die dansavonden ('socials') bezoekt schrijft bijvoorbeeld:

Mijn ervaringen zijn met danspartners als danskoppel op een social/dansavond. Onder andere seksueel getinte opmerkingen maken, per ongelijk met een hand mijn borsten of billen aanraken in bijvoorbeeld een draai o.i.d., in de danshouding me tegen zijn lichaam aandrukken terwijl ik meer afstand wil behouden tussen onze lichamen etc. (recreatief; salsa/kizomba/bachata/zouk, swing dance)

Andere dansers hebben vergelijkbare ervaringen. Bij het samen dansen komt het vaker voor dat mensen misbruik maken van de gelegenheid om zo (ongewenst) intiem contact te kunnen hebben.

Closer dansen dan ik wilde, waarbij hij zijn stijve piemel tegen mijn been schuurde. Vooral op vrije dansavonden bij bachata liedjes drukken de heren je soms tegen zich aan. Ik geef dan aan dat ik dat niet prettig vind. Soms gaan ze door. Dan loop ik weg. (recreatief; balfolk)

In sommige gevallen gaat het ongewenste intieme contact verder:

Ik ben ongewenst betast. (semiprofessioneel; stijldansen)
Iemand heeft aan mijn geslachtsdelen gezeten. (semiprofessioneel; stijldansen)
Iemand wilde mijn borsten betasten. (recreatief; rock 'n roll)

Misplaatste seksueel getinte opmerkingen komen ook vaker voor. Een danser geeft het volgende voorbeeld:

Ik gaf aan: Hier is de koffie en thee tafel, inclusief koek, snoep, fruit. Pak wat je lekker vindt. Jurylid stapte om mij af, raakte me aan en reageerde met: "Hoor jij hier ook bij? Of ben ik te oud voor je?" (semiprofessioneel; stijldansen, musical/jazz/tap/showdans)

Tot slot wordt ook begluurd worden omschreven door dansers, bijvoorbeeld:

Blijven kijken terwijl de gehele klas backstage aan het omkleden was (professioneel, klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

6.9.5 Veroorzakers meest vervelende ervaringen

We vragen dansers wie het meest erge grensoverschrijdende gedrag veroorzaakte (tabel 6.17). Zoals te zien is wordt het grensoverschrijdende gedrag het meest door andere dansers vertoond. Daarnaast zijn ook docenten veelgenoemde veroorzakers. Trainers/coaches, technische crewleden en bezoekers worden in mindere mate genoemd (zie de tabel voor een volledig overzicht).

Tabel 6.17 Veroorzakers vervelende ervaringen

Functie	N	Percentage
Andere danser	37	40%
Docent /trainer	24	26%
Bezoeker	3	3%
Technische crew	3	3%
Choreograaf	7	8%
Balletmeester	6	7%
Artistiek/zakelijk directeur	2	2%
Arts/masseur/fysiotherapeut	1	1%
Juryleden	3	3%
Anders	6	7%
Totaal	92	100%

6.9.6 Duur, frequentie en leeftijd meest vervelende ervaring

Aan de dansers is gevraagd aan te geven hoe lang het beschreven grensoverschrijdende gedrag aanhield en hoe vaak het plaatsvond. De meeste dansers hebben aangegeven dat het grensoverschrijdende gedrag eenmalig plaatsvond (41%), zie tabel 6.18. Daarna volgt een groep waarbij het grensoverschrijdende gedrag juist langer dan een jaar aanhield (28%). Daarnaast geeft de grootste groep dansers aan dat het grensoverschrijdende gedrag 'soms' plaatsvond (45%).

Tabel 6.18 Veroorzakers vervelende ervaringen

		N	Percentage
Duur	Totaal	85	100%
	Eenmalig	35	41%
	Een week	5	6%
	Een maand	3	4%
	Een half jaar	13	15%
	Een jaar	5	6%
	Langer dan een jaar	24	28%
Frequentie	Totaal	84	100%
	Heel soms	27	32%
	Soms	38	45%
	Vaak	15	18%
	Heel vaak	4	5%

Naast de duur en frequentie vragen we dansers hoe oud zij waren toen het grensoverschrijdende gedrag plaatsvond. De dansers waren tussen de 12 en 65 toen het grensoverschrijdende gedrag begon. De gemiddelde leeftijd is 26 jaar ($SD = 13,6$). Er zijn twintig personen die aangeven minderjarig (jonger dan achttien jaar) te zijn op het moment dat het grensoverschrijdende gedrag begon.⁴³

6.10 Ondernomen acties en gevolgen

Aan de dansers is gevraagd in hoeverre ze actie hebben ondernomen naar aanleiding van het grensoverschrijdende gedrag dat zij meemaakten in het afgelopen jaar. Van de 26 dansers die op deze vraag antwoord hebben gegeven, zeggen 20 dansers actie te hebben ondernomen.⁴⁴ De helft hiervan (10 dansers) deelt de nare ervaring met vrienden of familie.⁴⁵ De dansers hebben aangegeven dat het moeilijk is om serieus genomen te worden wanneer ze het gedrag

⁴³ Deze vraag was niet verplicht en is slechts door 81 personen ingevuld.

⁴⁴ Deze vraag is getoond aan dansers die de vraag 'Indien je grensoverschrijdend gedrag hebt meegemaakt, kun je aangeven wie het afgelopen jaar het meest erge grensoverschrijdende gedrag vertoonde?' niet met 'Niemand' heeft beantwoord, en de vraag 'Heb je het afgelopen jaar negatieve ervaringen meegemaakt die nog niet in de vragenlijst zijn benoemd?' niet met 'Nee' heeft beantwoord. Daarnaast is er een deel van de danser voor het invullen van deze vraag uitgevallen. Hierom is de totale respons op deze vraag slechts $n = 26$.

⁴⁵ Andere acties zijn het zoeken van professionele hulp en het melden van het ongewenste gedrag bij de betreffende organisatie.

aankaarten. Het benaderen of aanspreken van de veroorzaker van het gedrag heeft soms geen reactie als gevolg of levert een gesprek op met iemand die het, zoals een danser het beschrijft 'allemaal anders ziet'.

Een danser geeft aan dat diens ervaringen in het verleden ervoor gezorgd hebben dat er geen vertrouwen meer is dat organisaties meldingen gepast oppakken:

In het verleden heb ik meldingen gedaan bij de organisaties; dat heeft echter tot nu toe altijd een negatieve uitwerking op mijn carrière en weinig tot geen consequenties voor de 'daders', daarom houd ik het nu vaak stil. (professioneel; musical/jazz/tap/showdans)

Meerdere dansers hebben aangegeven dat hun acties geen resultaat hadden. Een danser omschrijft het volgende:

De dansdocent zegt dat "alles bespreekbaar is", maar dat is in de praktijk gewoon niet zo. Er komen behoorlijk starre reacties terug. Het voelt nooit als een goed gesprek. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans)

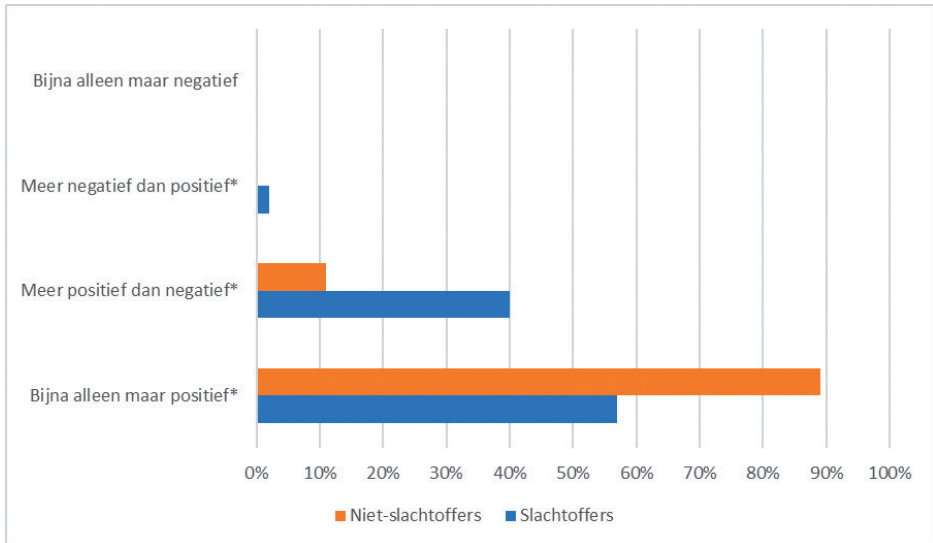
We vroegen de dansers ook of ze (langdurige) negatieve gevolgen ondervonden door het grensoverschrijdende gedrag.⁴⁶ De minderheid (N=6) geeft aan dat dit zo was; tien dansers hebben geen negatieve gevolgen ervaren. Onder de genoemde gevolgen melden de slachtoffers vooral negatieve mentale gevolgen, zoals angst, stress, eetstoornissen en onzekerheid.

6.11 Positieve ervaringen dansen

Veel vragen die aan de dansers zijn gesteld gaan over grensoverschrijdend gedrag. Voor dansers betekent het dansen veel voor ze en hebben positieve ervaringen daarmee. De meerderheid van de dansers (74%) gaf aan (bijna) alleen maar positieve ervaringen gehad te hebben. Een kleinere groep (26%) had meer positieve dan negatieve ervaringen. Slechts 1% had meer negatieve dan positieve ervaringen (figuur 6.8).

⁴⁶ Deze vraag is getoond aan dansers die de vraag 'Indien je grensoverschrijdend gedrag hebt meegemaakt, kun je aangeven wie het afgelopen jaar het meest erge grensoverschrijdende gedrag vertoonde?' niet met 'Niemand' heeft beantwoord, en de vraag 'Heb je het afgelopen jaar negatieve ervaringen meegemaakt die nog niet in de vragenlijst zijn benoemd?' niet met 'Nee' heeft beantwoord. Daarnaast is er een deel van de danser voor het invullen van deze vraag uitgevallen. Hierom is de totale respons op deze vraag slechts n = 15.

■ **Figuur 6.8** Waardering dansperiode slachtoffers en niet-slachtoffers

De verschillende positieve ervaringen staan in tabel 6.19. Vooral het respect hebben voor elkaar, de fijne sfeer in lessen en trainingen en het prettig voelen in de dansomgeving komen vaak voor. De minst voorkomende positieve ervaring was het krijgen van ruimte om mee te denken over de invulling van lessen en trainingen. Hierbij gaf 8% van de dansers aan dit nooit mee te maken.

Tabel 6.19 Positieve ervaringen (n = 486)⁴⁷

Positieve ervaring	Nooit		Soms		Vaak	
	n	%	n	%	n	%
De docent/trainer spreekt zijn/haar waardering voor mij uit	16	3%	210	40%	213	40%
Ik krijg ruimte om zelf mee te denken over de invulling van de lessen/trainingen	43	8%	190	36%	164	31%
Dansers onderling gaan op een fijne manier met elkaar om	3	1%	46	9%	431	81%
In de groep hebben we respect voor elkaar	1	<1%	33	6%	442	84%
Tijdens de lessen/trainingen heerst er een fijne sfeer	2	<1%	39	7%	433	82%
Ik voel mij prettig in de groep/in mijn dansomgeving	2	<1%	41	8%	436	83%
Er wordt rekening gehouden met hoe ik in mijn vel zit	17	3%	153	29%	277	53%
Er wordt interesse in mij getoond als persoon (bijvoorbeeld door te vragen hoe het met mij gaat)	28	5%	136	26%	315	60%
Mijn docent/trainer ondersteunt mij om het beste uit mijzelf halen	5	1%	99	19%	339	64%
Ik krijg regelmatig complimenten en/of positieve feedback	15	3%	202	38%	243	46%

De dansers hebben aangegeven wat er bijdroeg aan hun positieve. Een paar factoren komen steeds terug: de passie voor het dansen, verbondenheid met andere dansers, de gezellige sfeer tijdens lessen en trainingen, de inclusiviteit in de danswereld (acceptatie ongeacht persoonlijke achtergrond), kundige en prettige docenten en tot slot de mentale en fysieke voordelen.

Ik kom altijd terug naar het dansen. Dansen brengt me zoveel vreugde! Het dansen met alle context eromheen draagt zoveel bij aan mijn ervaringen: inspirerende omgevingen, sociale connectie, vrienden maken, onderdeel zijn van een community, een plek waar ik thuishoor, elkaar helpen groeien, uitgedaagd worden, van elkaar leren. Er gaat niks boven samen met mensen dansen, of dat nu maar met één persoon is of met een hele groep, en of je elkaar er nu bij aanraakt of niet, die connectie is wat voor altijd een miljoen keer meer waard is dan alle negatieve ervaringen bij elkaar. (recreatief; salsa/kizomba/bachata/zouk, swing dance)

Verliefd op de soort muziek, hechte gemeenschap, vriendschappen die ontstonden, me thuis voelen bij dit soort mensen, huidige partner ontmoet in de danswereld. (recreatief; bal folk, swing dance)

⁴⁷ Dansers konden ook de optie 'niet van toepassing' kiezen, vandaar dat de percentages opgeteld niet op 100 uitkomen

Ik ging voor de recreatie maar het bleek ook erg gezellig te zijn: absoluut niet competitief, iedereen is behulpzaam, nooit boze gezichten als ik weer eens uit de pas liep, en lachen. Wat je niet wilt hoeft niet. Ook als we soms met mensen van andere verenigingen dansen, zijn er nooit problemen. Het is een warm nest. (recreatief; volksdans)

In mijn danswereld is de sfeer erg open en inclusief; iedereen mag er zijn wie diegene ook is en dit geeft mij een heel veilig gevoel en maakt dat ik op mijn gemak ben. (recreatief; balfolk)

De docent stimuleert ons om beter te worden in dansen, maar houdt ook rekening met iedereen's niveau en capaciteiten (ik dans in een les met mensen tussen de 18 en 65). Ze zal nooit opmerkingen maken over iemands uiterlijk of dingen van je vragen die je fysiek niet kan. (recreatief; klassiek ballet)

Het geeft je energie en heeft een positieve invloed op je gezondheid. Je wordt er vrolijk van om met gelijkgestemden te dansen op fantastische muziek uit alle werelddelen (...) Het houdt de dokter buiten de deur en ondanks mijn hoge leeftijd kan ik zonder hulpmiddelen en medicijnen dansen en me voortbewegen. Ik hoop dit nog lang te kunnen blijven doen, want 'een dag niet gedanst is een dag niet geleefd' is mijn motto! (recreatief; volksdans)

Een interessante vraag is of slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag anders oordelen over positieve ervaringen dan de dansers die geen slachtoffer zijn geworden. Hier kijken we naar de verschillen in positieve ervaringen tussen dansers die in het afgelopen jaar soms of vaak minstens één vorm van grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren en dansers die in het afgelopen jaar nooit grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren. Bijlage 3J laat zien dat dat er een significant verband is tussen de afzonderlijke items van de positieve ervaringen en het slachtofferschap: niet-slachtoffers scoren hier 'vaker' op dan de slachtoffers.

6.12 Waardering dansperiode

Dansers hebben aangegeven hoe zij terugkijken op hun afgelopen jaar in het dansen. Zij geven hun waardering voor het dansen aan met een cijfer tussen de 0 (zeer laag) en de 10 (zeer hoog). Dansers kijken erg positief terug op het jaar en gaven de periode gemiddeld een 8.4 (SD=1.2). Hierbij is de laagste score een 2 en de hoogste een 10. De waardering van de groep slachtoffer en niet-slachtoffers verschilde significant.^{ix} Alhoewel beide groepen nog steeds ruim voldoende scores geeft de groep niet-slachtoffers hun danscarrière gemiddeld een hoger cijfer (M = 8.5, SD = 1.0) dan de groep slachtoffers (M = 7.9, SD = 1.3). Uit onderstaande figuur blijkt dat slachtoffer overall bezien minder positief zijn dan de niet-slachtoffers.

6.14 Suggesties veiliger maken danswereld

De meerderheid (67%) van de dansers aan dat het nodig is om de Nederlandse danswereld veiliger te maken. We vroegen dansers naar suggesties om dit te bewerkstelligen. Een kwart (27%) van de actieve dansers had advies. Veel dansers spreken van het belang van een cultuurverandering. Ze noemen: meer bewustwording, transparantie, openheid en veilige communicatie binnen de danswereld, het minimaliseren van machtsposities, meer structurele controles en richtlijnen, minder nadruk op uiterlijk en het promoten van een menselijke aanpak bij danslessen en -trainingen. We gaan nu in op specifieke suggesties van de actieve dansers.

Ten eerste noemen veel dansers dat het belangrijk is dat er open communicatie plaatsvindt in de danswereld. Dit houdt in dat er meer aandacht moet komen voor risicofactoren en grensoverschrijdend gedrag, dat mensen zich gestimuleerd voelen om dingen aan te kaarten en dat misstanden bespreekbaar worden. Ook geven enkele dansers aan dat dit bereikt kan worden middels trainingen voor dansers en dansdocenten, relevante bootcamps, een cultuur creëren waarin dansers elkaar aanspreken op elkaars gedrag of door er gesprekken aan te wijden op dansopleidingen en dansscholen.

Ten tweede geven dansers aan dat er meldpunten moeten komen waar dansers grensoverschrijdend gedrag kunnen melden en het instellen van een (externe) vertrouwenspersoon waar dansers (anoniem) misstanden kunnen bespreken en melden.

Ten derde suggereren dansers dat er structurele veranderingen nodig zijn waardoor de kans op grensoverschrijdend gedrag wordt verkleind. Voorbeelden zijn bijvoorbeeld het afschaffen van privélessen, het inzetten van extra docenten die meekijken bij danslessen en -trainingen (vierogenprincipe), het opstellen van gedragscodes (denk aan docenten en trainers die toestemming vragen voordat ze dansers aanraken) en zorgen dat dansdocenten en trainers een VOG moeten hebben voor ze aan de slag kunnen in het werkveld.

Ik denk dat het kan helpen om voordat je een intieme dans moet doen met elkaar erover praat met elkaar: wat ieder persoon wel of niet fijn vindt qua aanrakingen. Dit kan ook voor een les waarbij de docent veel fysieke correcties kan geven zodat de docent weet wie wel en geen aanrakingen op bepaalde plekken fijn vindt. (dansvakopleiding; klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, stijldansen, musical/jazz/tap/showdans, urban, dansexpressie)

Een paar dansers kaarten specifiek het omgaan met kinderen aan. Zij noemen bijvoorbeeld dat ouders altijd aanwezig zouden moeten zijn wanneer jonge kinderen les volgen, met name bij privélessen. Ook wordt aanbevolen dat kinderen niet geseksualiseerd moeten worden. Met name binnen de latin vormen van stijldansen, waarbij kinderen vaak dansen in strakke of blote kleding en aangeleerd wordt om sexy te dansen.

Stop volledig met latindansen in strakke pakjes voor de jeugd en leg pas vanaf 16 jaar de nadruk op de vrouwelijke heupbewegingen die nu al aan 11-jarigen geleerd worden. (semiprofessioneel; stildansen)

Ook de machtspositie van juryleden bij danswedstrijden wordt meermaals aangehaald. Dansers stellen dat het belangrijk is dat juryleden objectief blijven en geen macht hebben over de dansers die deelnemen aan wedstrijden.

6.15 Samenvatting

We vinden in dit onderzoek onder de actieve dansers die onze vragenlijst hebben ingevuld, meer dan de helft (53%) in het afgelopen jaar te maken heeft gehad met tenminste één vorm van grensoverschrijdend gedrag. Roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten komt het meeste voor (33%), gevolgd door gedragingen die vallen onder psychisch, verbaal en/of fysiek grensoverschrijdend gedrag (31%). Als derde komt dwang, chantage en machtsmisbruik het meest voor (29%) en seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt door het minst aantal dansers ervaren (21%). Al deze vormen van grensoverschrijdend gedrag worden meer ervaren door dansers die op professioneel of semiprofessioneel niveau hebben gedanst of een dansvakopleiding hebben gevolgd, dan door dansers die op recreatief niveau hebben gedanst.

Kijkend naar de verschillen tussen de groep slachtoffers en niet-slachtoffers valt op dat vrouwen relatief vaker te maken hebben gekregen met grensoverschrijdend gedrag in het afgelopen jaar (55%) dan mannen (45%). Tevens zien we dat de slachtoffers gemiddeld gezien jonger zijn dan de groep niet-slachtoffers. Het risico op het ervaren van grensoverschrijdend gedrag wordt daarmee mogelijk (deels) bepaald wordt door geslacht en leeftijd, waarbij vrouwen en jongere mensen een verhoogd risico hebben. Daarnaast valt op dat de groep slachtoffers gemiddeld meer uren per week kwijt is aan het dansen in trainingen en wedstrijden dan de niet-slachtoffers. Dit komt overeen met het gegeven dat dansers op hogere dansniveaus meer ervaring hebben met grensoverschrijdend gedrag. Professionele dansers dansen logischerwijs meer dan dansers die in hun vrije tijd dansen.

We zien dat grensoverschrijdend gedrag binnen elke groep die (onder andere) een bepaalde stijl doet door meer dan 1 op de 3 dansers is ervaren. Met name binnen moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans, urban stijlen en klassiek ballet heeft in het afgelopen jaar een grote meerderheid grensoverschrijdend gedrag ervaren. Bij het gerapporteerde meest ernstige grensoverschrijdende gedrag worden voornamelijk andere dansers (40%) en/of docenten/trainers (26%) aangewezen als pleger. Het gedrag komt in de meeste gevallen eenmalig (41%) en niet frequent (heel soms soms; 77%) voor. Van de slachtoffers heeft de meerderheid actie ondernomen; zij brachten voornamelijk vrienden en/of familie op de hoogte van wat zij hebben meegemaakt. De meesten ondervinden geen (langdurige) negatieve gevolgen van hun ervaring met de meest ernstige vorm van grensoverschrijdend gedrag.

Alhoewel veel dansers te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag geeft een grote meerderheid aan dat zij voornamelijk positieve ervaringen hebben opgedaan in het

dansen (74%). Zo rapporteren dansers dat er onderling respect heerst, de sfeer in trainingen/lessen fijn is en dat zij zich prettig voelen in de dansomgeving. De dansers beoordelen hun algemene waardering voor het dansen dan ook hoog ($M = 8.4$), waarbij de groep niet-slachtoffers positiever is ($M = 8.5$) dan de groep slachtoffers ($M = 7.9$).

Er is een aanzienlijk deel dat aangeeft dat er maatregelen nodig zijn om het dansen in Nederland veiliger te maken. Dansers suggereren onder andere dat er meer bewustwording, transparantie en communicatie moet komen. Ook zouden er minder machtsposities moeten zijn en richtlijnen voor bepaalde gedragscodes. Daarnaast geeft een deel aan dat er minder nadruk zou moeten liggen op het uiterlijk en de algemene aanpak van dansers wat menselijker zou moeten zijn.

7

Niet-recente ervaringen van dansers

In het vorige hoofdstuk is uitgebreid ingegaan op de dansers die het afgelopen jaar te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Een jaar is een momentopname. Aangezien dansers vaak lang actief zijn, is het interessant om na te gaan of zij eerder (voor 2021) ook te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Daarin voorziet dit hoofdstuk. De respondenten hebben een online vragenlijst ingevuld die onder andere beschikbaar was op de website en socialemediapagina's van Verinorm. De vragenlijst stond open voor (voormalige) dansers tussen april 2022 en oktober 2022.

De vragenlijst is door 642 dansers geopend. Alleen mensen die toestemming gaven om mee te werken aan het onderzoek (of in het geval van minderjarige respondenten toestemming kregen van hun ouders) en gedanst hebben, zijn geselecteerd. Daarnaast hebben we respondenten alleen behouden als zij in ieder geval de eerste vraag over grensoverschrijdend gedrag hebben ingevuld.⁴⁸ Dit resulteerde in een groep van 391 respondenten.

We beschrijven eerst de algemene gegevens van de dansers en dansspecifieke kenmerken van de steekproef. We splitsen deze gegevens uit voor de niet-slachtoffers en de slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag en het dansniveau. Vervolgens wordt een beschrijving gegeven van het grensoverschrijdende gedrag dat de slachtoffers hebben meegemaakt gedurende hun

⁴⁸ Dit was de vraag: Heb je in je danscarrière te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag?

danscarrière. Daarnaast splitsen we de bevindingen van het grensoverschrijdend gedrag uit over de verschillende dansniveaus die de (voormalige) dansers hebben gevolgd. Ook gaan we in op de meldingen die de slachtoffers hebben gedaan en de gevolgen die zij hebben ervaren van het grensoverschrijdend gedrag. We beschrijven ook de positieve ervaringen en de algemene waardering die (voormalige) dansers hun danscarrière toekennen. Tot slot beschrijven we de suggesties die (voormalige) dansers zelf doen om het danslandschap veiliger te maken

7.1 Algemene gegevens slachtoffers en niet-slachtoffers

Van de dansers die de online vragenlijst hebben ingevuld, geeft meer dan de helft (58%) aan te maken hebben gekregen met tenminste één vorm van grensoverschrijdend gedrag in zijn/haar danscarrière. In de vragenlijst konden de respondenten aangeven wat het hoogste niveau is waarop zij gedanst hebben. In tegenstelling tot bijvoorbeeld dansstijl en rol, waar meerdere antwoorden mogelijk waren, konden de voormalige dansers hier één antwoord op geven. We kunnen hiermee zuivere groepen maken en die met elkaar vergelijken.

7.1.1 Persoonsgegevens

De ruime meerderheid van de steekproef is vrouw, zowel bij de groep niet-slachtoffers als binnen de groep slachtoffers. Er zijn significant meer vrouwen (62%) slachtoffer dan mannen (45%).^{lix} Bij de verschillende niveaus zien we ook dat de meerderheid van de slachtoffers vrouw is (tabel 7.1). Daarnaast valt opnieuw op dat er relatief veel vrouwen slachtoffer zijn, dit geldt voor alle niveaus.

Tabel 7.1 Geslacht van slachtoffers en niet-slachtoffers per dansniveau (N=388)

	Man		Vrouw		Anders/wil niet zeggen	
	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer
Professioneel	13 (43%)	17 (57%)	26 (25%)	77 (75%)	1 (50%)	1 (50%)
Dansvakopleiding	4 (44%)	5 (56%)	15 (33%)	30 (67%)	0 (0%)	1 (100%)
Semiprofessioneel	23 (61%)	15 (39%)	34 (45%)	41 (55%)	1 (25%)	3 (75%)
Recreatief	11 (69%)	5 (31%)	29 (58%)	21 (42%)	2 (40%)	3 (60%)
Jeugd	0 (0%)	0 (0%)	5 (56%)	4 (44%)	0 (0%)	2 (100%)
Totaal	51 (55%)	42 (45%)	109 (39%)	173 (61%)	4 (29%)	10 (71%)

De leeftijd van de respondenten varieert van tien tot 79 jaar. De gemiddelde leeftijd van de niet-slachtoffers is 41 jaar (SD = 14.6) en van de groep slachtoffers 38 jaar (SD = 11.2). De niet-slachtoffers zijn daarmee significant ouder dan de groep slachtoffers.^{lxi} De leeftijd van de slachtoffers verschilt per dansniveau (tabel 7.2). We zien dat dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd gemiddeld het jongst zijn, gevolgd door dansers die uitsluitend in hun jeugd hebben gedanst. Recreatieve dansers zijn gemiddeld het oudst.

Tabel 7.2 Leefijd van dansers per dansniveau (N=388)

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
Gemiddelde	41	38	43	34	38	38	46	45	33	34	41	38
Standaarddeviatie	13.7	11.0	18.7	11.5	12.1	1.6	15.0	9.9	16.7	16.9	14.6	11.2
Minimum	25	15	10	13	15	14	18	26	14	16	10	13
Maximum	99	64	68	53	68	63	79	64	54	61	79	64

7.1.2 Dansspecifieke kenmerken

Het hoogste niveau waarop de (voormalige) dansers hebben gedanst is overwegend professioneel (42%) onder de slachtoffers en semiprofessioneel (35%) onder de niet-slachtoffers, zie tabel 7.3. Er is een significant verband tussen het ervaren van grensoverschrijdend gedrag en het hoogste dansniveau waarop iemand heeft gedanst.^{lxi} Zo zijn er onder andere relatief meer slachtoffers op professioneel niveau (70%) en op een dansvakopleiding (66%) dan op recreatief niveau (41%).

Tabel 7.3 Dansspecifieke kenmerken (N = 389)

<i>Dansniveau</i>	Totaal	Niet-slachtoffers		Slachtoffers	
		164	100%	225	100%
Professioneel		40	24%	95	42%
Dansvakopleiding		19	12%	36	16%
Semiprofessioneel		58	35%	59	26%
Recreatief		42	26%	29	13%
Jeugd		5	3%	6	3%

We hebben de dansers gevraagd of zij op dit moment nog actief zijn in het dansen (tabel 7.4). Onder de groep niet-slachtoffers is er een significant verschil tussen het actief en niet actief zijn als danser^{lxii}. Niet-slachtoffers zijn namelijk relatief vaker actief (50%) dan niet-actief (32%). Slachtoffers zijn daarentegen juist relatief vaker niet-actief (68%) dan actief (50%).

Kijkend naar de verschillende niveaus zien we dat onder de professionele, semiprofessionele en recreatieve dansers de meerderheid nog danst. Onder dansers die een dansvakopleiding heeft gevolgd en die uitsluitend bij de jeugd hebben gedanst is dit juist een minderheid.

Tabel 7.4 Wel niet actief in dansen per dansniveau (N=388)

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer
Actief	30 (75%)	52 (55%)	13 (68%)	12 (33%)	42 (72%)	33 (56%)	26 (62%)	18 (62%)	3 (60%)	1 (20%)	114 (69%)	116 (52%)
Niet-actief	10 (25%)	43 (45%)	6 (32%)	24 (67%)	16 (28%)	26 (44%)	16 (38%)	11 (38%)	2 (40%)	4 (80%)	50 (30%)	108 (48%)

Daarnaast konden de (voormalige) dansers aangeven wanneer zij begonnen zijn met dansen (tabel 7.5) en, indien zij gestopt zijn, wanneer zij gestopt zijn met dansen (tabel 7.6). Een groot deel van de dansers is begonnen met dansen voor de volwassen leeftijd (70%). De jongste starter begon op de leeftijd van twee jaar, de oudste persoon die startte met dansen in deze steekproef was destijds 58 jaar oud. Gemiddeld waren de slachtoffers dertien jaar oud toen ze begonnen met dansen (SD = 8.3). De niet-slachtoffers waren gemiddeld ouder toen zij hiermee begonnen, namelijk zestien jaar (SD = 12.6). Een deel van de dansers is inmiddels al gestopt met dansen (41%). Zij stopten tussen de acht en zestig jaar oud. Er is echter geen significant verschil tussen de groep niet-slachtoffers en slachtoffers en het jaar waarin zij begonnen met dansen.^{lxvi}

Tabel 7.5 Jaar begonnen met dans (N = 391)

	<i>Niet-slachtoffer</i>	<i>Slachtoffer</i>
Voor 1970	1 (1%)	3 (1%)
1970 – 1979	12 (7%)	13 (6%)
1980 – 1989	35 (21%)	53 (23%)
1990 – 1999	38 (23%)	59 (26%)
2000 – 2004	26 (16%)	25 (11%)
2005 – 2009	24 (15%)	31 (14%)
2010 – 2014	14 (9%)	28 (12%)
2015 – 2019	14 (9%)	9 (4%)
Na 2019	0 (0%)	0 (0%)

De gemiddelde leeftijd waarop de slachtoffers stopten is 27 jaar (SD = 9.3). De groep niet-slachtoffers was op het moment van stoppen gemiddeld ouder dan de groep slachtoffers, namelijk 33 jaar (SD = 11.5). Zoals tabel 7.6 laat zien stopten de meeste dansers vrij recent, zowel binnen de groep niet-slachtoffers als binnen de groep slachtoffers, namelijk tussen de jaren 2010 en 2019. Ook hier is er geen significant verschil tussen de groepen.^{lxvii}

Tabel 7.6 Jaar gestopt met dans (N = 391)

	Niet-slachtoffer	Slachtoffer
Voor 1970	0 (0%)	0 (0%)
1970 – 1979	0 (0%)	1 (1%)
1980 – 1989	0 (0%)	2 (2%)
1990 – 1999	5 (10%)	14 (13%)
2000 – 2004	4 (8%)	12 (11%)
2005 – 2009	7 (14%)	21 (20%)
2010 – 2014	9 (18%)	22 (21%)
2015 – 2019	19 (38%)	23 (22%)
Na 2019	6 (12%)	11 (10%)

Daarnaast laat Bijlage 4A zien dat onder de slachtoffers de meeste dansers (onder andere) moderne/hedendaagse dans hebben beoefend, gevolgd door klassiek ballet. Binnen de groep niet-slachtoffers komt stijldansen het meeste voor. De respondenten konden hier meerdere antwoorden kiezen aangezien het goed mogelijk is dat iemand meerdere stijlen heeft beoefend gedurende zijn/haar danscarrière. De mensen die op professioneel niveau hebben gedanst, zijn voornamelijk (onder andere) actief geweest als danser in een gezelschap. Daarnaast heeft een groot deel van hen een dansopleiding gevolgd, wat dansers voorbereidt op een beroep als professioneel danser. Ook onder de semiprofessionelen zien we - eveneens - een verklaarbaar beeld: de grootste groep heeft (onder andere) wedstrijden gedanst. Onder de (voormalige) dansers die een vakopleiding hebben gevolgd, heeft de grootste groep een (voor)opleiding gevolgd. Daarnaast zien we dat niet alleen recreatieve dansers, maar ook een groot deel niet-recreatieve dansers, in zijn vrije tijd danst.

In dit onderzoek wordt ook gekeken naar de manier waarop de dansers actief zijn (geweest) in de danswereld; dit noemen we de dansactiviteit. Slachtoffers van de verschillende niveaus hebben gedurende hun carrière verschillende dansstijlen beoefend (Bijlage 4B). Dansers die een vakopleiding hebben gevolgd, beoefenen voornamelijk moderne/hedendaagse dans, klassiek ballet, musical/jazz/tap/showdans en urban-stijlen. Dit is niet vreemd aangezien dit de voornaamste dansstijlen zijn die worden aangeboden op een dans(voor)opleiding. Professionele dansers doen voornamelijk moderne/hedendaagse dans en semiprofessionelen beoefenen voornamelijk stijldansen. Bij de recreatieve dansers zien we een aanzienlijke groep die (onder andere) salsa/kizomba/bachata/zouk heeft gedaan.

7.3 Grensoverschrijdend gedrag

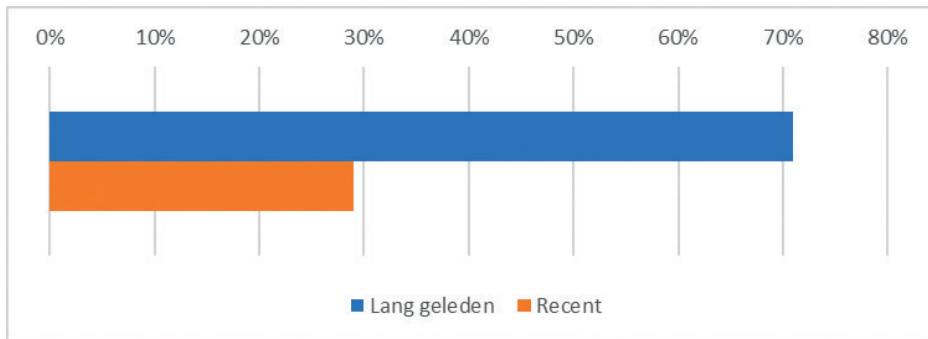
7

Hier bespreken we de verschillende vormen van grensoverschrijdende gedragingen die de oud-slachtoffers ervaren hebben. We gaan nader in op de verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag en de impact, de aard van de gedragingen, de plegers, de duur en de regelmaat van het gedrag.

7.3.1 Lang geleden versus recent

De slachtoffers in de steekproef hebben voor 2021 grensoverschrijdend gedrag meegemaakt. We kijken hier of slachtoffers lang geleden iets hebben meegemaakt (voor 2010) of recenter namelijk tussen 2010 en 2020 (figuur 7.1). We zien dat een ruime meerderheid (72%) van de gedragingen voor 2010 plaatsvonden.

■ **Figuur 7.1** Grensoverschrijdend gedrag recent-lang geleden (N=226)

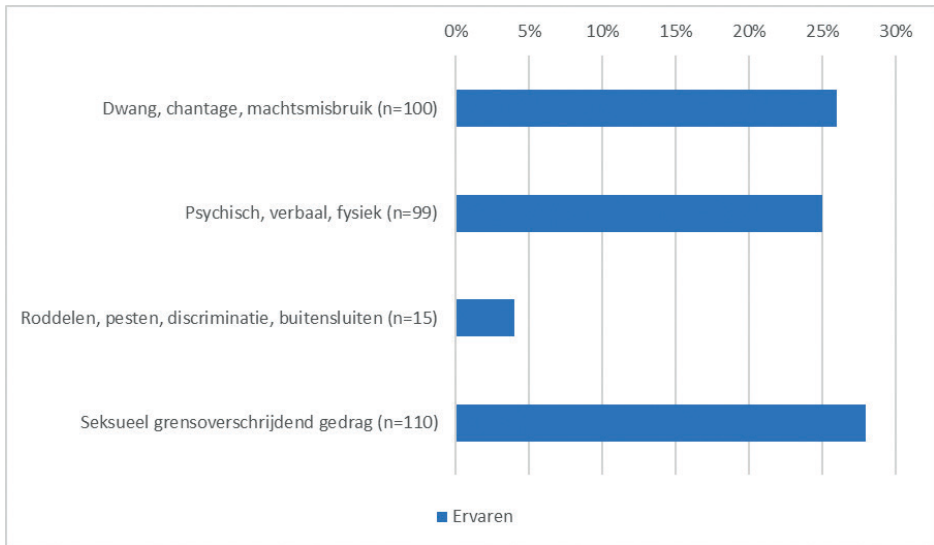

7.3.2 Vormen van grensoverschrijdend gedrag

We vroegen dansers welke vormen van grensoverschrijdend gedrag zij hebben ervaren gedurende hun gehele danscarrière. Specifiek kijken we naar 1) dwang, chantage en machtsmisbruik; 2) psychisch, verbaal en fysiek geweld; 3) roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten; en 4) seksueel grensoverschrijdend gedrag. In figuur 7.2 valt met name op dat roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten het minst is ervaren door de (voormalige) dansers. De andere vormen van grensoverschrijdend gedrag zijn door een aanzienlijke groep ervaren. De (voormalige) dansers kunnen meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren of een vorm in verschillende situaties. Een deel heeft meer dan één situatie van grensoverschrijdend gedrag meegemaakt (73%), van hen heeft 33% meer dan twee situaties van grensoverschrijdend gedrag ervaren in het dansen.

We hebben (voormalige) dansers eerst gevraagd naar de meest ernstige ervaring met grensoverschrijdend gedrag in het dansen, gevolgd door hun daarna meest ernstige ervaring en tot slot hebben we gevraagd of dansers nog andere ervaringen hebben met grensoverschrijdend gedrag. In figuur 7.2 is te zien dat met name seksueel grensoverschrijdend gedrag is ervaren. Gevolgd doordwang, chantage en machtsmisbruik en psychisch, verbaal en fysiek geweld als derde impact.

■ **Figuur 7.2** Vormen van van grensoverschrijdend gedrag⁴⁹

7.3.3 Aard van het grensoverschrijdende gedrag

Na het beantwoorden van de vraag 'welk soort grensoverschrijdend gedrag heb je als danser meegemaakt?', konden de dansers toelichten wat het grensoverschrijdend gedrag voor hen inhield. Hieronder wordt beschreven welke typeringen van grensoverschrijdend gedrag het meest werden genoemd. We doen dit aan de hand van de vier verschillende vormen: 1) dwang, chantage, machtsmisbruik, 2) psychisch, verbaal, fysiek geweld, 3) roddelen, pesten, discriminatie, buitensluiten 4) seksueel grensoverschrijdend gedrag

Dwang, chantage en machtsmisbruik

Onder dwang, chantage en machtsmisbruik vallen onder andere ervaringen met vriendjespolitiek, onder druk gezet worden of gechanteerd worden om dingen te doen tegen je zin. Een aanzienlijke groep heeft met zo'n gedraging te maken gehad in zijn/haar/hen danscarrière, namelijk 26% van de (voormalige) dansers. Zo benoemt een deel van de dansers dat intimidatie vaak plaatsvond in de dansomgeving. Er werd bedreigd en dansers werden onder druk gezet.

⁴⁹ Bij zowel de vraag over het grensoverschrijdende gedrag met de tweede impact en de derde impact konden dansers ook aangeven dat zij geen andere vorm van grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt. Hierdoor komen de percentages binnen de steekproef opgeteld niet uit op 100%.

“Altijd als wij als klas onze mening gaven, werd er vanuit het management bedreigd met van alles en nog wat. Denk aan: ‘Je komt op de zwarte lijst, waardoor je nooit meer aan het werk komt’; ‘Als je niet je zomervakantie opgeeft, zorgen wij ervoor dat jij je stagepunten niet haalt’; ‘Voor jullie tien anderen’; ‘Als je je onvrede uit tijdens een accreditatie, dan zwaait er wat’.” – danser (opleiding)

“We hebben wel eens een repetitie gehad van meer dan zeven uur achter elkaar in een studio boven de dertig graden. De choreografie moest op hakken. De plekken waren nog niet bepaald en dan werd er bedreigd met: als je je hakken uitdoet moet je achteraan staan. Na uren in een oververhitte studio te hebben gerepeteerd hadden velen blaren op hun voeten. Ook mochten we pas na vier uur iets eten.” – danser (moderne/hedendaagse dans, urban dance)

Verder hebben dansers aangegeven gedupeerde te zijn geworden van manipulatie en/of chantage.

“Er werd er vanuit gegaan dat ik bij andere cursussen zou helpen die tijdens mijn eigen trainingstijd werden gegeven. Je bent daar dan en eigenlijk kan je niet anders, behalve niet dansen en naar huis gaan. Ditzelfde gold voor werken achter de bar en lesgeven. Ik werd gewoon voor het blok gezet, en er werd gezegd dat ik anders een hele groep liet stikken. Ook was duidelijk dat als je niet in het straatje paste, je bij wedstrijden zeker geen punten kreeg van je eigen dansschoolhouder.” – danser (stijldansen)

Psychisch, verbaal en fysiek geweld

Met psychisch, verbaal en fysiek geweld doelen we onder andere op dansers die werden uitgescholden, gekleineerd, genegeerd en/of lichamelijk mishandeld. Een aanzienlijk deel van degenen die de vragenlijst heeft ingevuld, heeft te maken gehad met deze vormen van grensoverschrijdend gedrag in zijn/haar/hun danscarrière (25%). Onder andere fysieke mishandeling kwam voor. De dansers lichten ervaringen toe waarin ze werden geduwd, geslagen of waarin hun keel werd dichtgeknepen.

“Ik ben naar mijn keel gegrepen door de violist en later heeft hij mij dusdanig bij mijn pols gepakt dat dat blauwe plekken achterliet.” – danser (klassiek ballet, moderne/hedendaagse dans, urban)

“Toen een docent iets wilde uitleggen aan de klas liep hij naar me toe en sloeg hij mij uit het niets in mijn gezicht. Hij leerde mij en de klas dat ik met zo’n gevoel beter zou kunnen spotten (= een techniek bij het draaien). Ik was verlamd en verstijfd en wist niet wat ik moest doen.” – danser (vooropleiding)

Daarnaast vertelt een deel van de dansers over hoe er in trainingen werd gepusht om over fysieke grenzen te gaan.

“Mijn danslerares vroeg aan twee medeleerlingen om mij in spagaat te leggen, ze moesten allebei aan mijn benen trekken. De lerares ging vervolgens met haar volle gewicht bovenop me zitten om mij in spagaat te duwen.” – danser (vooropleiding)

Daarnaast zeggen verschillende dansers dat er naar hen werd geschreeuwd, dat zij werden uitgescholden, genegeerd of gekleineerd door andere personen in de danswereld.

“Een choreograaf heeft een keer zo hard in mijn oor geschreeuwd dat ik nooit een ster zou worden dat ik dacht dat mijn oor er af zou vallen.” – danser (opleiding)

Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten

Slechts een klein deel van de (voormalige) dansers geeft in de toelichting over het grensoverschrijdende gedrag aan dat hij/zij/hen te maken heeft gekregen met roddelen, persten, discriminatie en/of buitensluiten (4%). Een deel van de (voormalige) dansers vertelt te maken te hebben gehad met buitensluitingen/of pesterijen door andere dansers en/of docenten.

“Ik werd gepest door zowel andere dansers als mijn trainers.” – danser (vooropleiding, opleiding)

Ook vernederingen omtrent het uiterlijk en/of gewicht hebben een grote impact gehad op de (voormalige) dansers:

“Wat mij het meest bijstaat is dat wij door een choreograaf ‘varkens op spitzen’ werden genoemd. Ik was toen zeventien jaar. Ook werd er door mijn docent gezegd dat ik op een ‘teddybeer’ leek omdat ik er zwaar uit zag. Ik woog op dat moment zo’n 52 kilo en was 162 cm lang.” – danser (vooropleiding)

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Met seksueel grensoverschrijdend gedrag doelen we op zowel fysiek als verbaal (online en offline) ongewenst gedrag. Ten denken valt aan seksuele opmerkingen, ongewenste intieme aanrakingen en verkrachting. De gedupeerde dansers hebben verschillende toelichtingen gegeven (28%). Veel dansers noemen dat de handen van de ander, zowel van mededansers als van de docent, op de verkeerde plek worden geplaatst tijdens het dansen (bijvoorbeeld de billen of borsten).

“Als dansstudent liep ik stage bij een groot dansgezelschap. Enkele mannelijke professionele dansers vonden het dan ‘grappig’ om tijdens partnerwerk tegen je aan te rijden en hun kruis tegen je aan te drukken. Ze lachten daar onderling over. De dansmeester deed daar niks tegen.” – danser (opleiding)

Daarnaast worden ongewenste (online) seksuele opmerkingen genoemd als seksueel grensoverschrijdend gedrag

“Er waren opmerkingen over lichaamsdelen, zoals ‘doos omhoog’, ‘tieten op de bar’ of opmerkingen als ‘ik wil meer seks zien’ tijdens de dans en dan werd er geschreeuwd: meer, meer, meer.” – danser (stijldansen)

7.3.4 Leeftijd grensoverschrijdend gedrag

Er is ook gekeken naar de leeftijd van de slachtoffers op het moment van grensoverschrijdend gedrag. De gemiddelde leeftijd was negentien jaar oud (SD = 8.3). Het jongste slachtoffer was destijds vier jaar oud en de oudste was op dat moment 57 jaar oud. 133 dansers (18%) waren minderjarig toen ze het grensoverschrijdende gedrag mee hebben gemaakt.

7.3.5 Veroorzakers grensoverschrijdend gedrag

De (voormalige) dansers hebben aangegeven *wie* het grensoverschrijdende gedrag vertoonde. In tabel 7.7 is te zien wie de dansers aanwijzen als pleger van zowel het meest ernstige als het daaropvolgende meest ernstigste grensoverschrijdende gedrag. De groep docenten/trainers is veruit het grootst onder de plegers van elke vorm van grensoverschrijdend gedrag.

“In het eerste jaar van mijn dansvakopleiding ben ik structureel genegeerd door een groot deel van de docenten. Aan het einde van het jaar hoorde ik van een docent die dit niet deed, dat dit in een vergadering was afgesproken.” – danser (opleiding)

“Mijn trainer masseerde me wekelijks naakt en penetreerde me dan ook. Ik was toen tussen de veertien en achttien jaar oud.” – danser (stijldansen)

Daarnaast worden choreografen ook door diverse slachtoffers aangewezen als pleger.

“Er was een choreograaf die een danser vertelde de stagiair te mogen slaan tijdens de voorstelling om het echter te laten lijken en zei: ‘ik ga je breken om je weer op te bouwen.’” – danser (moderne/hedendaagse dans)

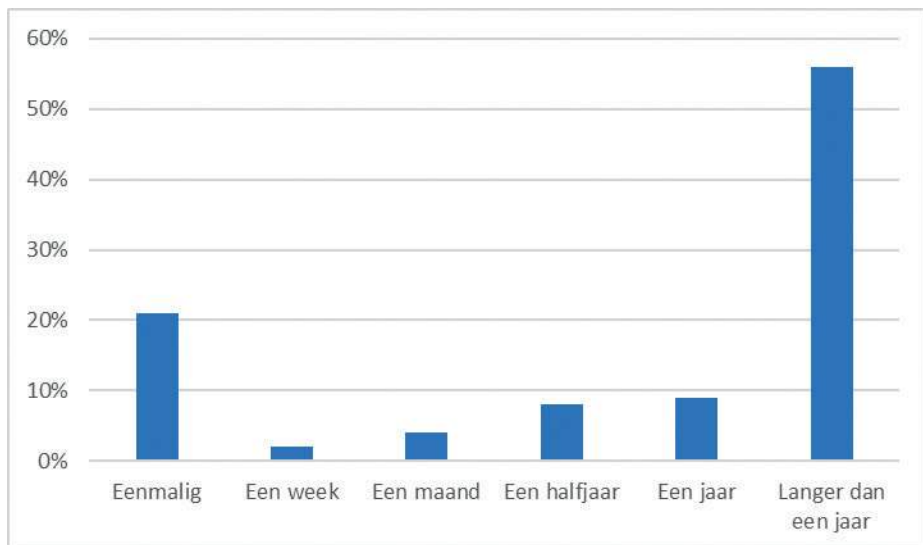
Tabel 7.7 Pleger grensoverschrijdend gedrag (n = 226)

Pleger	N	%
Choreograaf	51	23%
Balletmeester	35	16%
Artistiek/zakelijk directeur	42	19%
Docent/trainer	131	58%
Andere danser	51	23%
Arts/fysio/masseur	6	3%
Juryleden	14	6%
Bezoekers	12	5%
Technische crew (waaronder kostuumontwerpers)	10	4%
Anders	26	12%

7.3.5 Duur en regelmaat van het grensoverschrijdend gedrag

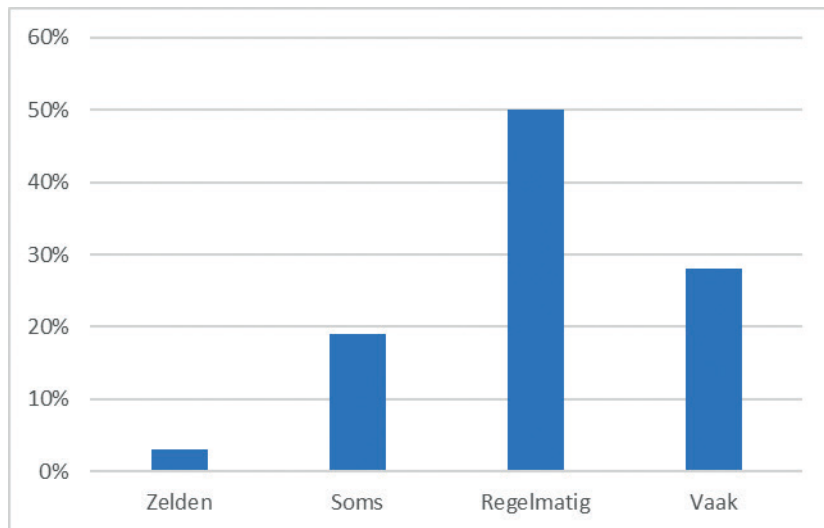
De dansers konden in de vragenlijst aangeven hoe lang het grensoverschrijdende gedrag heeft geduurd. In figuur 7.3 staan de antwoorden van de dansers weergegeven. Het grensoverschrijdende gedrag duurt in de meeste gevallen langer dan een jaar.

Figuur 7.3 Duur van het grensoverschrijdend gedrag onder slachtoffers (n = 226)

Daarnaast hebben de respondenten antwoord gegeven op de vraag hoe regelmatig het grensoverschrijdende gedrag plaatsvond, zoals aangegeven in figuur 7.4. Zowel 'de meest ernstige ervaring' als 'de op een na meest ernstige ervaring' is in de meeste ervaringen regelmatig voorgekomen, gevolgd door vaak. Er zijn weinig dansers die de ervaring zelden hebben meegemaakt.

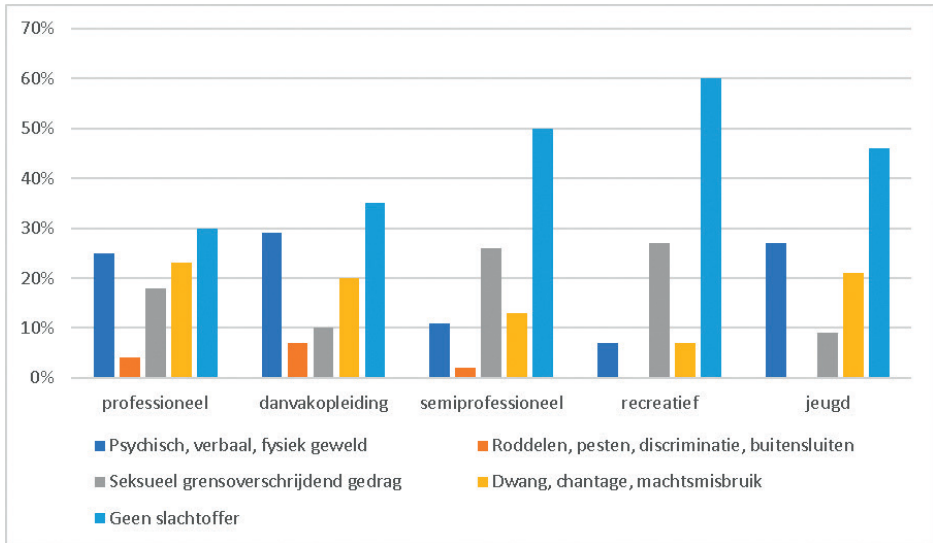
■ **Figuur 7.4** Regelmaat van het grensoverschrijdend gedrag (n=226)

7.4 Grensoverschrijdend gedrag per dansniveau

Figuur 7.5 laat zien hoe vaak verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag zijn ervaren door (voormalige) dansers van de verschillende dansniveaus. We zien dat roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten weinig wordt ervaren onder de verschillende dansniveaus. Bij dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd komt deze vorm van grensoverschrijdend gedrag relatief echter meer voor. Daarnaast valt op dat slachtoffers op recreatief niveau voornamelijk te maken kregen met seksueel grensoverschrijdend gedrag, ook bij semiprofessionele (voormalige) dansers komt dit relatief veel voor. Het percentage van de slachtoffers dat seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft ervaren is onder dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd juist een stuk lager. Bij dansers die professioneel hebben gedanst en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd, is psychisch, verbaal en/of fysiek geweld het meest ervaren.

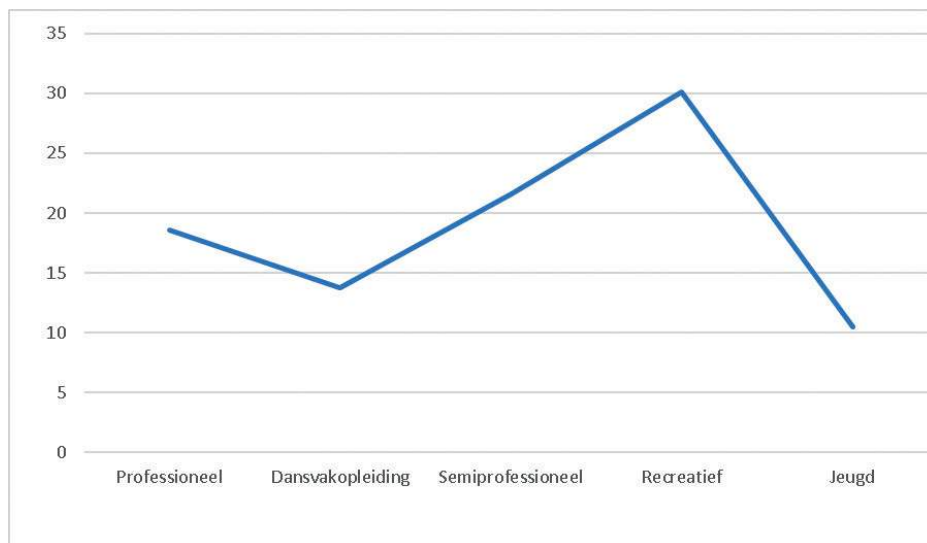
■ **Figuur 7.5** Aard van het grensoverschrijdend gedrag per dansniveau (N=389)

7.4.1 Leeftijd

We hebben (voormalige) dansers gevraagd hoe oud zij waren op het moment dat het meest ernstige en dat het daaropvolgende meest ernstige grensoverschrijdende gedrag begon (figuur 7.6). Logischerwijs zien we dat dansers die alleen tijdens hun jeugd gedanst hebben gemiddeld gezien het jongst waren, gevolgd door de groep die een danvakopleiding heeft gevolgd. Beide groepen waren gemiddeld minderjarig toen het ongewenste gedrag begon. Gemiddeld was de groep die uitsluitend recreatief heeft gedanst het oudst op het moment dat er sprake was van grensoverschrijdend gedrag.

■ **Figuur 7.6** Gemiddelde leeftijd tijdens grensoverschrijdend gedrag (n = 225)

7.4.2 Veroorzakers grensoverschrijdend gedrag

We vroegen de (voormalige) slachtoffers wie het grensoverschrijdende gedrag vertoonde dat zij hebben meegemaakt (Bijlage 4). Zoals bekend uit de algemene analyse van de slachtoffers worden docenten en trainers ook bij de verschillende dansniveaus veelal aangewezen als pleger. Onder de recreatieve dansers vormen echter andere dansers de grootste groep plegers. Bij de professionele dansers worden daarnaast choreografen en/of de artistiek/zakelijk directeur ook aangewezen als pleger.

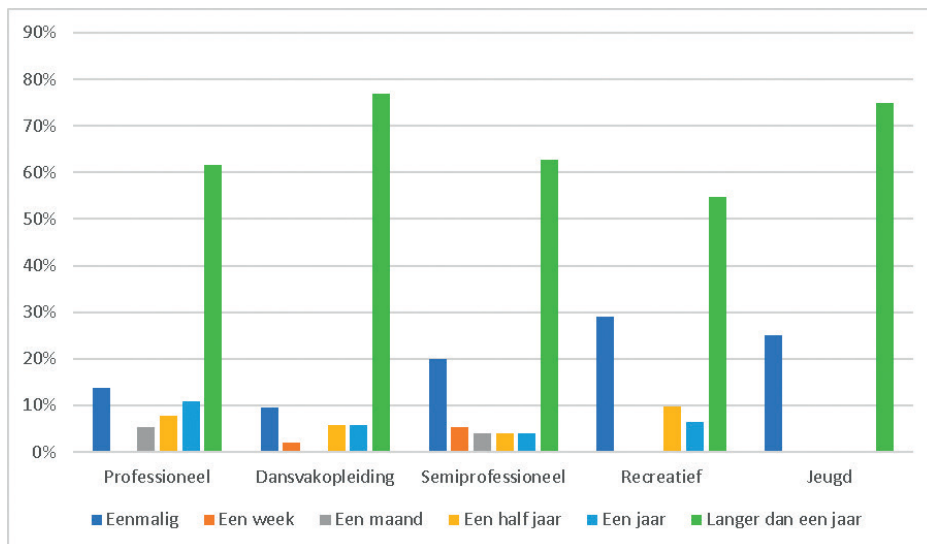
■ **Tabel 7.8** Pleger grensoverschrijdend gedrag (n = 225)

Pleger	Professioneel	Dansvakopleiding	Semiprofessioneel	Recreatief	Jeugd
Choreograaf	44 (46%)	4 (11%)	3 (5%)	0 (0%)	0 (0%)
Balletmeester	26 (27%)	9 (25%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Artistiek/zakelijk directeur	36 (38%)	5 (14%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (17%)
Docent/trainer	54 (57%)	26 (72%)	40 (68%)	10 (35%)	1 (17%)
Andere danser	21 (22%)	2 (6%)	11 (19%)	17 (59%)	0 (0%)
Arts/fysio/masseur	5 (5%)	0 (0%)	1 (2%)	0 (0%)	0 (0%)
Juryleden	6 (6%)	0 (0%)	8 (14%)	0 (0%)	0 (0%)
Bezoekers	3 (3%)	0 (0%)	8 (14%)	1 (3%)	0 (0%)
Technische crew (waaronder kostuumontwerpers)	6 (6%)	1 (3%)	3 (5%)	0 (0%)	0 (0%)
Anders	13 (14%)	2 (6%)	8 (14%)	3 (10%)	0 (0%)

7.4.3 Duur en regelmaat

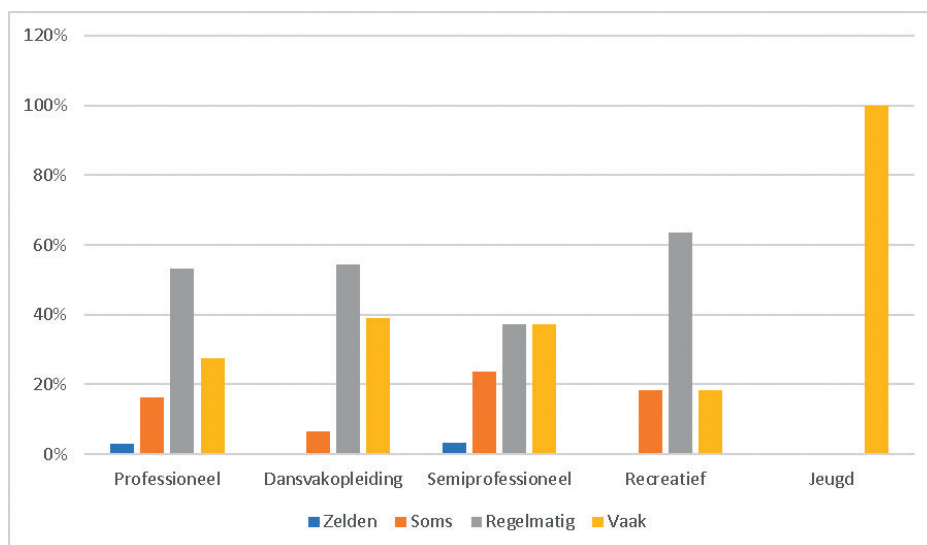
Zoals eerder benoemd zijn er veel dansers die aangeven dat zij langer dan een jaar slachtoffer zijn geweest van grensoverschrijdend gedrag. We bekijken de verschillen per dansniveau in figuur 7.7 voor het grensoverschrijdende gedrag dat iemand heeft ervaren. We zien hier een vergelijkbaar beeld bij de verschillende dansniveaus: het grensoverschrijdende gedrag duurt langer dan een jaar.

■ **Figuur 7.7** Duur van het grensoverschrijdend gedrag per dansniveau (n = 225)

Hiernaast is gevraagd naar de regelmaat van het grensoverschrijdende gedrag. Hier gaven dansers van de verschillende niveaus voornamelijk aan dat het ongewenste gedrag regelmatig of vaak voorkwam. Afgezien van de jeugdgroep, die zegt het grensoverschrijdende gedrag vaak te hebben meegemaakt, zeggen de andere groepen dat het regelmatig voorkwam (figuur 7.8).

■ **Figuur 7.8** Regelmaat van het grensoverschrijdend gedrag per dansniveau (n = 225)

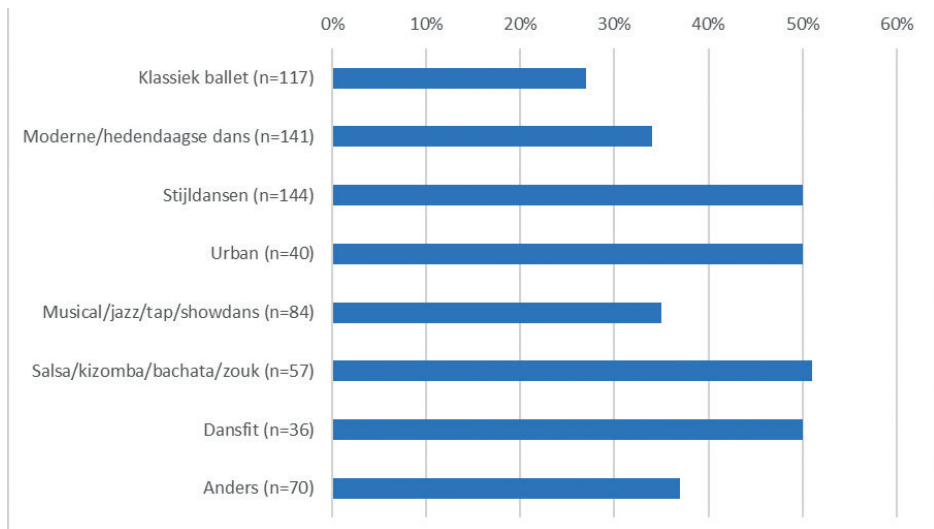

7.5 Grensoverschrijdend gedrag naar niveau en stijl

In deze paragraaf beschrijven we het grensoverschrijdend gedrag dan dansers hebben meegemaakt aan de hand van de dansstijlen die zij beoefend hebben. Zoals ook bij het voorgaande hoofdstuk het geval was, konden dansers aangeven dat zij meerdere dansstijlen beoefend hebben. Hier is hierdoor niet te herleiden binnen welke dansstijl zij heb grensoverschrijdende gedrag ervaren hebben, we weten wel dat zij (onder andere) een dansstijl beoefend hebben en dat zij wel of niet grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren in het dansen.

We zien dat binnen de groepen dansers die (onder andere) stijldansen, urban stijlen, salsa/kizomba/bachata/zouk en/of dansfit hebben beoefend minstens de helft te maken kreeg met grensoverschrijdend gedrag (figuur 7.9). Wat betreft klassiek ballet zien we juist een relatief laag percentage die te maken kreeg met grensoverschrijdend gedrag (27%).

■ **Figuur 7.9** Percentage dansers met grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl (N=389)⁵⁰

Als we verder inzoomen op de verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag die de slachtoffers binnen de verschillende stijlen hebben mee gemaakt zien we een wisselend beeld (Bijlage 4C). Zo hebben slachtoffers die (onder andere) urban stijlen hebben gedaan voornamelijk te maken gekregen met psychisch, verbaal en fysiek geweld of dwang, chantage of machtsmisbruik en minder met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een soortgelijk beeld zien we bij de slachtoffers die onder andere klassiek ballet en/of moderne/hedendaagse dans hebben gedaan. Onder de slachtoffers die stijldansen of salsa/kizomba/bachata/zouk en/of dansfit hebben gedaan zien we juist dat seksueel grensoverschrijdend gedrag de meest ervaren vorm van grensoverschrijdend gedrag is geweest.

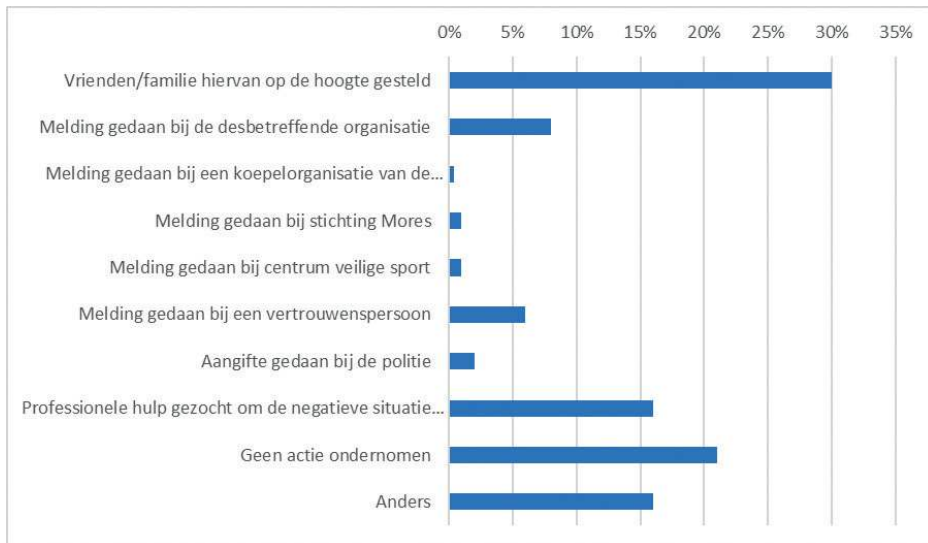
7

7.6 Meldingen ervaringen grensoverschrijdend gedrag

We hebben (voormalige) dansers gevraagd in hoeverre zij iets hebben gedaan met hun ervaring(en) rond het grensoverschrijdende gedrag. De respondenten konden hierbij meerdere antwoorden selecteren. Zoals figuur 7.10 laat zien, hebben de meeste dansers (onder andere) hun vrienden en familie op de hoogte gesteld van het grensoverschrijdende gedrag (n=75; 30%). Daarnaast is er ook een aanzienlijk gedeelte dat aangeeft geen actie te hebben ondernomen (n=52; 21%).

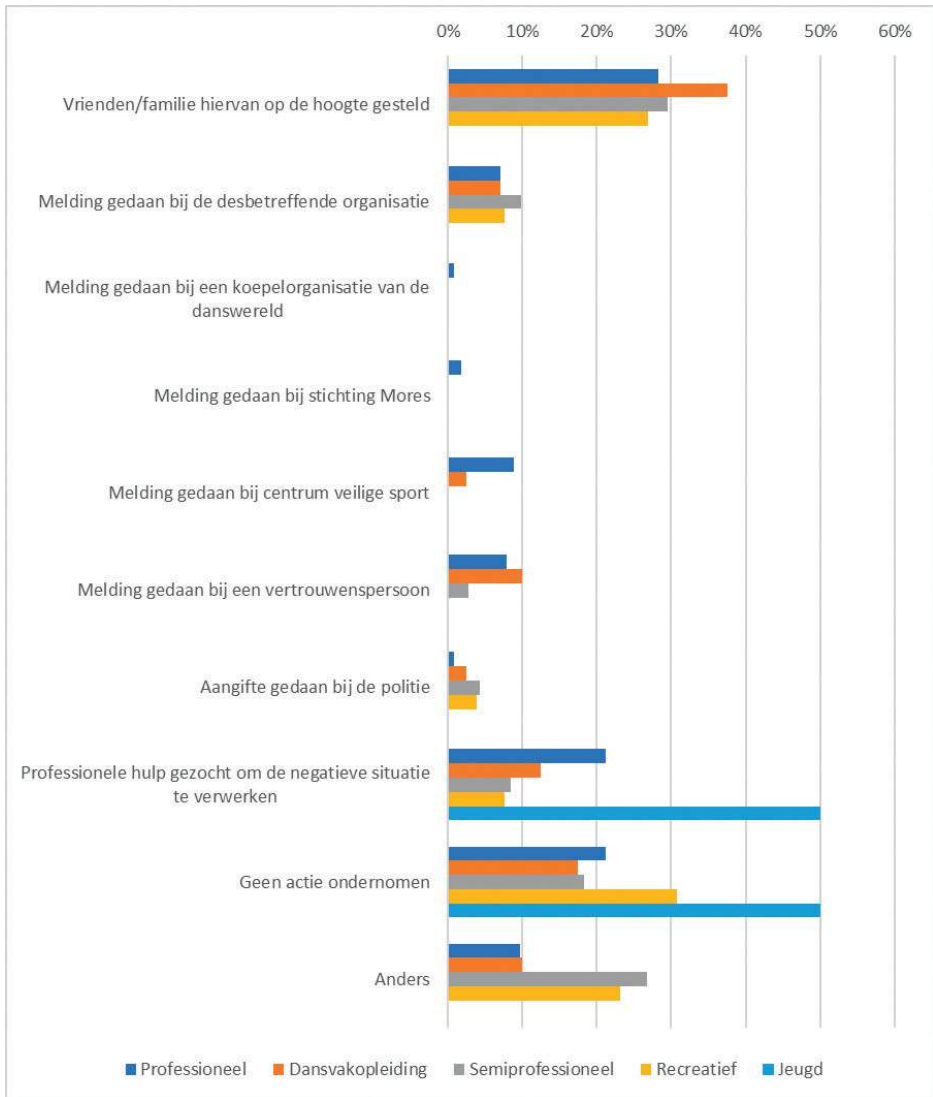
⁵⁰ Aangezien dansers meerdere dansstijlen konden rapporteren is niet met zekerheid vast te stellen binnen welke specifieke dansstijl het grensoverschrijdende gedrag plaatsvond. Wel weten we dat de gedupeerden binnen één of meerdere van deze stijlen actief zijn (geweest). In totaal volgen de 389 respondenten 689 verschillende stijlen.

■ **Figuur 7.10** Meldingen (N=167)

Een analyse van de onderscheiden groepen naar hoogste niveau laat een vergelijkbaar beeld zien (figuur 7.11). Wel zien we dat er relatief veel dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd vrienden/familie op de hoogte hebben gesteld van het grensoverschrijdende gedrag, in vergelijking met dansers van een ander dansniveau. Ook zijn er relatief veel professionele dansers die professionele hulp hebben gezocht om de negatieve ervaring(en) te verwerken. Onder de groep die geen actie heeft ondernomen zien we vooral veel mensen van een lager dansniveau: de dansers die uitsluitend op recreatief niveau of bij de jeugd hebben gedanst. De groep jeugdige dansers is echter zo klein dat hier geen conclusies uit getrokken kunnen worden.

■ **Figuur 7.11** Meldingen (N=167)

Bij de vraag om een nadere toelichting te geven, vertellen (voormalige) dansers dat het gedrag verweven zat in de cultuur en dat zij het gevoel hadden dat zij nergens hun verhaal kwijt konden. Vaak wisten de dansers niet dat anderen dezelfde vervelende ervaringen hadden meegemaakt of beseften ze achteraf pas dat er iets fout zat. Daarnaast waren dansers bang voor de gevolgen als zij het ergens zouden melden.

“Het zat zo verweven in de cultuur, pas op latere leeftijd ben ik ervoor in therapie gegaan.”
– danser (professioneel)

“Ik had eigenlijk geen idee dat je ook ergens anders je ei kwijt kon. Ik was ook altijd bang voor de gevolgen.” – danser (professioneel)

“Pas nadat ik van de vooropleiding kwam en ik in een warm nest terecht kwam bij mijn huidige dansdocent, begon ik in te zien dat wat er daar gebeurde niet juist was. Ik ben er toen over gaan praten met mijn huidige docent en uiteindelijk met mijn moeder.” – danser (dansvakopleiding)

“Ik vertelde het een en ander aan mijn ouders maar was als de dood dat ze hun beklag zouden doen. De docent in kwestie had al bij voorbaat duidelijk maakte dat hij je tot pispaaftje zou maken als dat gebeurde.” – danser (dansvakopleiding)

Een deel van de dansers heeft geprobeerd mededansers ervan bewust te maken dat zij hun eigen grenzen moesten aangeven; anderen hebben gewaarschuwd voor ‘onveilige’ danspartners.

“Ik heb beginners gewaarschuwd wie wel en wie niet veilig waren als danspartner.” – danser (recreatief)

“Ik heb vrouwen in mijn danswereld bewust gemaakt van hun eigen rol in dans; dat ze hun grenzen duidelijk aan mogen geven en hoe ze dat kunnen doen.” – danser (semiprofessioneel)

7.7 Resultaten ondernomen acties

Dansers hebben veel verschillende antwoorden gegeven op de vraag wat het resultaat was van de door hen ondernomen actie(s). Een deel (n=26) zegt dat er geen resultaat is. Er zijn dertien dansers die het wel ergens of bij iemand hebben gemeld, maar daar is vervolgens niks mee gedaan.

“Ik heb aangifte gedaan maar het was mijn woord tegen het zijne. De dansleraar verklaarde dat er niets was gebeurd en dat ik het verzonnen had. Er waren geen bewijzen.” – danser (recreatief)

De andere dansers hebben uitsluitend gemeld dat er geen resultaat was van hun melding (n=13). Zij hebben hun ervaringen niet gemeld bij een instantie, maar wel hun vrienden en/of familie op de hoogte gesteld. Andere dansers (n=13) laten weten dat zij wel steun vonden

door hun ervaringen te delen met hun omgeving. Voor een klein aantal dansers (n=11) is het resultaat (gedeeltelijke) verwerking van de situatie en hun ervaringen.

“Door met collega’s en vrienden erover te spreken is het voor mijzelf fijn te verwerken. Het is niet normaal wat er gebeurd is, maar gelukkig ook niet extreem, gevaarlijk of langdurig.”
– danser (professioneel)

7.8 Gevolgen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de (langdurige) negatieve gevolgen die de dansers hebben ondervonden van hun ervaringen met het grensoverschrijdende gedrag tijdens hun dansperiode. In totaal hebben 160 dansers antwoord gegeven op deze vraag. Zeventig procent van de dansers zegt negatieve gevolgen te hebben ervaren, dertig procent zegt van niet. We bespreken deze negatieve ervaringen. Daarnaast geeft een deel van de (voormalige) dansers aan te zijn gestopt door de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, ook deze bevindingen bespreken we in deze paragraaf.

7.8.1 Negatieve gevolgen

Een aanzienlijk deel van de (voormalige) dansers (n=107; 38%) geeft een toelichting op de als negatief ervaren gevolgen. Zij zeggen bijvoorbeeld dat zij door het dansen een negatiever zelfbeeld hebben gekregen en dat het zelfvertrouwen is beschadigd. Ze zijn onzeker of kunnen hun lichaam niet accepteren.

“Ik was veranderd in een bang, klein, onzeker jongetje dat alleen nog maar wist dat niets goed aan hem was.” – danser (dansvakopleiding)

Daarnaast wordt aangegeven dat dansers mentale problemen hebben overgehouden aan de Nederlandse danswereld. Vierentwintig dansers zeggen dat zij gevoelens van angst, onveiligheid of onzekerheid ervaren of paniekaanvallen hebben. Een ander negatief mentaal gevolg dat dansers (n=20) noemen, is dat zij depressief zijn geworden door hun danservaringen. Sommigen hebben aangegeven dat zij zelfmoordneigingen hebben of al een poging tot zelfdoding hebben gedaan. Daarnaast worden faalangst en prestatiedruk gerapporteerd (n=15). Overige negatieve mentale gevolgen zijn: burn-outs, slaapproblematiek, stressstoornis, eenzaamheid of niet-gespecificeerde mentale klachten.

In totaal blijkt uit de open vragen dat 53 dansers eetproblemen hebben overgehouden die zij (deels) verklaren door hun ervaringen in het dansen. *Bodyshaming* komt geregeld voor, dansers worden vernederd en beledigd op basis van hun gewicht. Zestien dansers hebben aangegeven dan ook eetproblemen te hebben ontwikkeld.

“Vanaf jonge leeftijd werden we gekeurd op ons fysiek. Na de vakantie moesten we bijvoorbeeld op een rijtje staan zodat de dansdocenten konden beoordelen hoeveel

we aangekomen waren. We waren toen elf. Vanaf mijn elfde moest ik op dieet omdat ik zogenaamd te dik was terwijl ik eerder ondergewicht had dan overgewicht. Ik was alleen iets eerder in de puberteit dan andere meisjes uit mijn klas wat aanleiding was voor een strikt dieet. Ik had met name een dikke kont en dikke dijen. Magere meisjes werden opgemeld.” – danser (dansvakopleiding)

Ten slotte spreken vijftien dansers uit dat hun vertrouwen in de medemens is beschadigd. Ze hebben bijvoorbeeld een sociale fobie of moeite met het aangaan van relaties.

7.8.2 Gestopt met dansen

Aan de dansers die zijn gestopt en grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren is ook de vraag voorgelegd of het grensoverschrijdende gedrag (mede) heeft geleid tot het stoppen met dansen. Hierop antwoordt 62% (n=86) van de slachtoffers bevestigend. Verschillende dansers hebben aangegeven helemaal te zijn gestopt met dansen of te zijn gestopt met dansen bij de dansschool waar het grensoverschrijdende gedrag was meegemaakt.

“Ik wilde niks meer met die mensen te maken hebben, je komt ze immers altijd weer tegen.” – danser (professioneel)

Tegelijkertijd geeft een deel van de (voormalige) dansers (n=12) aan te zijn gestopt met dansen omdat het dansplezier of de danspassie was kwijtgeraakt.

“Ik kon niet afvallen, elk dieet geprobeerd, diëtisten gezien maar omdat er zo’n megadruk op lag begon ik juist meer te eten en aan te komen. Ik werd hierdoor niet aangenomen voor stages. Ik was altijd te dik en durfde hierdoor geen audities meer te doen in de danswereld. Waardoor ik ben gestopt met dansen. Mijn grootste passie begon ik te haten.” – danser (professioneel)

Andere dansers (n=10) beschrijven dat hun zelfvertrouwen dusdanig beschadigd is, dat zij heel onzeker waren en geen vertrouwen meer hadden in hun eigen danskwaliteiten en zo tot de beslissing zijn gekomen om te stoppen.

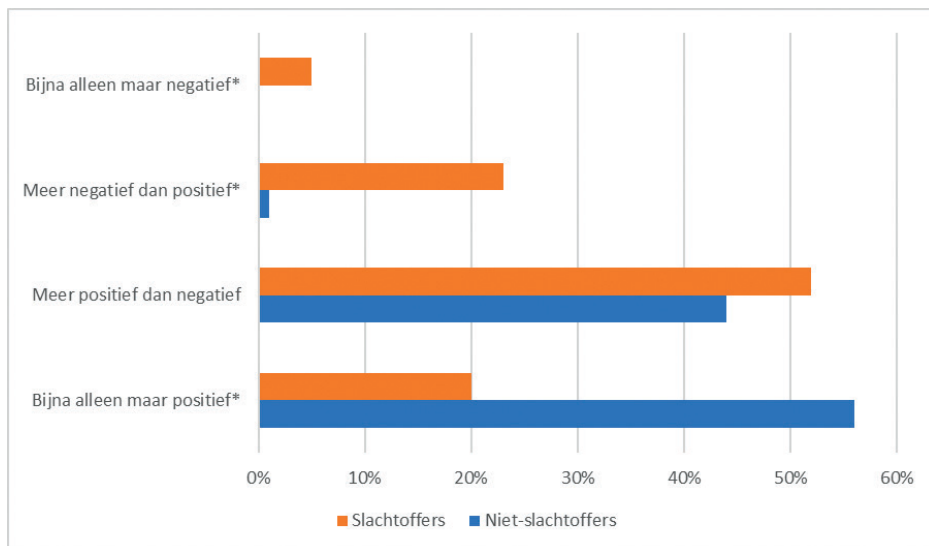
“Ik was mezelf helemaal kwijt en merkte dat ik zo onzeker was over mezelf en mijn kunnen dat ik afstand moest nemen van het dansen om mezelf te herontdekken.” – danser (professioneel)

7.9 Positieve ervaringen dansen

Nadat de dansers is gevraagd naar hun negatieve ervaringen in de Nederlandse danswereld is de dansers de volgende vraag gesteld: ‘*Heb je positieve ervaringen opgedaan in het dansen?*’ Zoals figuur 7.12 laat zien hebben de meeste (voormalige) dansers meer positieve

dan negatieve ervaringen opgedaan in het dansen. Er is een significant verband tussen de slachtoffers en niet-slachtoffers^{lxiv}. Slachtoffers zijn over het algemeen minder positief dan de groep niet-slachtoffers.

■ **Figuur 7.12** Positieve ervaringen (n=327)

Een groot deel van de dansers (n=70) vindt dat de danswereld een hechte gemeenschap is. Veel dansers houden vriendschappen over aan hun dansperiode en vertellen dat zij verbondenheid voelen met hun mededansers.

“Wij waren één grote familie, veelal vrouwen en een paar mannen. We beschermden elkaar als dat nodig mocht zijn. En het samen dansen, workshops en lessen volgen en geven en mooie voorstellingen maken was één groot feest.” – danser (semiprofessioneel)

Daarnaast hebben negentien dansers aangegeven dat zij positief zijn over de goede docenten waarmee zij contact hebben gehad.

“Mijn nieuwe dansdocent heeft een hart van goud, zij had door hoe ik was, liet me in mijn waarde en hierdoor kreeg ik het dansplezier weer terug. Nu dans ik zeven à acht keer per week, zit daarnaast op een normale middelbare school en help met lessen bij mijn huidige dansschool.” – danser (dansvakopleiding)

Verder laten vijftig dansers weten dat hun dansplezier of danspassie heeft bijgedragen aan hun positieve ervaringen in de danswereld. De dansers vertellen dat hun passie voor het dansen

de negatieve aspecten oversteeg en dat zij een grote liefde hebben voor de dans en dat zij het mooi vonden dat zij hun passie mochten vervullen.

“Dansen was mijn passie. Naast de moeilijke tijden die het waren, was het ook het enige wat me gelukkig maakte. Dansen was mijn wereld.” – danser (semiprofessioneel)

Een groot deel van de (voormalige) dansers ($n=46$) heeft zichzelf door het dansen ontwikkeld, zoals het doormaken van persoonlijke groei, het leren kennen van jezelf en je lichaam, het opbouwen van meer zelfstandigheid en zelfvertrouwen en het ontwikkelen/aanleren van discipline en doorzettingsvermogen.

Tot slot beschrijven (voormalige) dansers dat zij genieten van de dans zelf. Zo hebben 28 dansers ook aangegeven dat zij heel erg genoten van het optreden en dat zij het heerlijk vonden om mensen te entertainen en te genieten van het publiek.

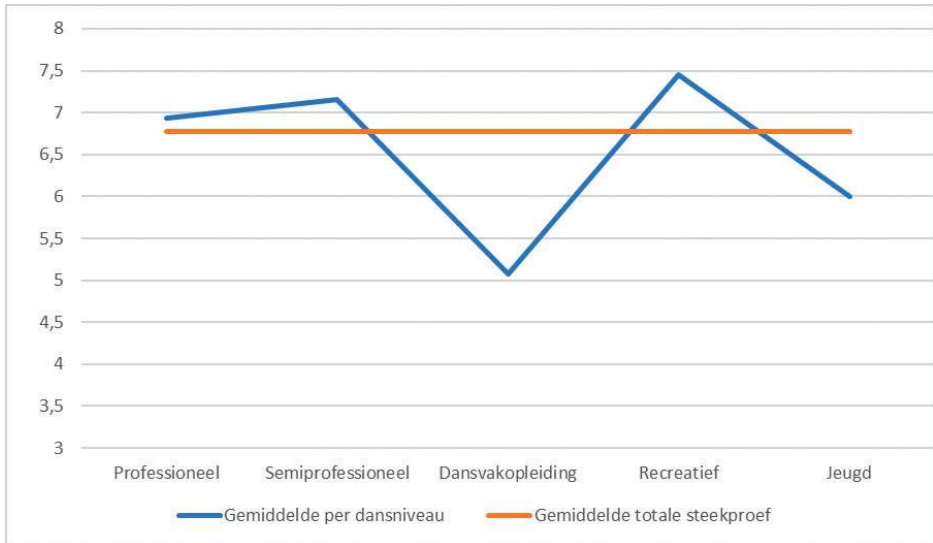
“Op toneel staan vind ik geweldig en het dansen zelf geeft een gevoel dat ik niet in woorden kan uitdrukken.” – danser (professioneel)

7.10 Waardering dansperiode

We hebben (voormalige) dansers gevraagd naar hoe zij de dansperiode waarden, waarbij nul een zeer lage en tien een zeer hoge waardering is. Het gemiddelde cijfer onder slachtoffers is een 6,77 ($SD = 2.46$). Ondanks dat alle dansers in dit deelonderzoek te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag is het gemiddelde cijfer ruim voldoende. Desondanks is dit gemiddelde cijfer wel aanzienlijk lager dan binnen de groep dansers die geen slachtoffer is geweest van grensoverschrijdend gedrag. Zij hebben hun danscarrière gemiddeld met een 8,58 ($SD = .98$) beoordeeld.^{lxvi} Als we vervolgens nagaan of er verschillen zijn in waardering tussen de slachtoffers die zijn gestopt met dansen en degenen die nog actief zijn blijkt eerstgenoemde groep significant lager te scoren dan de tweede groep (resp. $M = 6.1$ en $M = 7.5$).^{lxvii}

Bij de benadering van de gemiddelde beoordeling per verschillend dansniveau zien we dat deze over het algemeen ruim voldoende is (figuur 7.13). Met name dansers die semiprofessioneel of recreatief hebben gedanst waarden hun dansperiode nog meer dan de gehele steekproef. Onder dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd is dit echter niet het geval. Deze groep beoordeelt hun dansperiode gemiddeld met een vijf.

■ **Figuur 7.13** Gemiddelde waardering per dansniveau (N=303)

7.11 Suggesties veiliger maken danswereld in Nederland

Aan het einde van de vragenlijst was er de mogelijkheid voor de dansers om aan te geven of zij suggesties hadden om de danswereld in Nederland veiliger te maken. Veel dansers suggereren dat de danswereld veiliger zou kunnen worden als daar meer aandacht zou worden besteed aan het invoeren en bespreken van een gedragscode. Ze vertellen dat het niet duidelijk is wat geoorloofd en niet-geoorloofd gedrag is en dat het onderwerp van grensoverschrijdend gedrag meer bespreekbaar gemaakt moet worden.

“Het is belangrijk dat de dansers weten wat wel en niet kan. Duidelijke regels, ook als je jong bent. De ouders/voogden meegeven dat ze dit ook bespreken met hun kinderen. Ook de docenten zo onder druk zetten dat ze weten wat wel en niet kan/mag.” – danser (stijldansen)

Daarnaast suggereren verschillende dansers dat er meer controle en toezicht moet komen op trainers, docenten, managementleden en bedrijfsuitvoerenden van buurthuizen en opleidingen. Bovendien moet er meer bewustwording komen over de machtsposities en moeten deze, waar nodig, aangepast worden. Dansers vinden dat mensen in machtsposities zich bewust moeten zijn van de hoeveelheid invloed die zij hebben op dansers en dan voornamelijk op jonge dansers. Daarnaast vinden de dansers dat er meer regelgeving moet komen rondom bestuur zoals het instellen van een maximale bestuurstermijn, het opleiden van bestuurders en het instellen van een bestuur bij elke dansschool.

“Bewustwording creëren bij dansdocenten/dansschoolhouders en trainers met betrekking tot de impact en invloed die zij hebben op de dansers. Velen zijn zich hier niet bewust van. Ze laten zich op een voetstuk plaatsen. Het zou goed zijn als zij zich meer bewust worden van hoe hun gedrag van invloed kan zijn op de ander.” – danser (stijldansen)

Verder stellen dansers dat docenten niet meer zomaar docent mogen worden, maar dat zij (verplicht) opgeleid moeten worden om beter om te gaan met kinderen of jongeren en een bevoegdheid in lesgeven moeten halen.

“Dansdocenten moeten een pedagogisch geschoold diploma hebben naast hun ervaring in het dansen.” – danser (vooropleiding)

Tenslotte denkt een aantal (voormalige) dansers dat de danswereld veiliger wordt door in elke organisatie een (externe) vertrouwenspersoon te benoemen en de bestaande vertrouwenspersonen zichtbaarder te maken. Volgens sommigen zou de vertrouwenspersoon een externe persoon moeten zijn die qua dienstverband niet afhankelijk is van de desbetreffende organisatie. Daarnaast geeft een deel van de dansers aan dat er een meldpunt moet komen. De gesuggereerde vorm van dit meldpunt verschilt. Sommigen pleiten voor een overkoepelende organisatie, anderen vinden dat er een meldpunt per organisatie/dansschool moet komen. De dansers vinden ook dat dit meldpunt toegankelijk en vindbaar moet zijn.

7.12 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we de gegevens geanalyseerd van (voormalige) dansers die tijdens hun ervaringen als danser te maken hebben gekregen met grensoverschrijdend gedrag (vóór 2021) en die onze online vragenlijst hebben ingevuld. Uit onze gegevens blijkt dat meer dan de helft (58%) tijdens het dansen te maken heeft gehad met tenminste één vorm van grensoverschrijdend gedrag. Vrouwen kregen relatief vaker te maken met grensoverschrijdend gedrag (61%) dan mannen (45%) en de groep slachtoffers bleek gemiddeld jonger dan de groep niet-slachtoffers. Daarnaast zijn mensen die niet slachtoffer zijn geworden van grensoverschrijdend gedrag in hun danscarrière vaker nu nog actief dan de groep slachtoffers. Wat betreft het dansniveau blijkt er onder de professionele dansers (70%) en onder dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd (65%) een ruime meerderheid slachtoffers te zijn geweest van grensoverschrijdend gedrag terwijl dit bij recreatieve dansers de minderheid betrof (40%).

We zien dat de slachtoffers met name te maken hebben gekregen met psychisch, verbaal en fysiek geweld, seksueel grensoverschrijdend gedrag en dwang, chantage en machtsmisbruik. Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten is relatief weinig ervaren door de slachtoffers. Een deel van de slachtoffers is minderjarig als het grensoverschrijdende gedrag plaatsvindt. Het merendeel van het grensoverschrijdende gedrag gebeurt voor 2010. De ervaringen met

grensoverschrijdend gedrag zijn met name langer dan een jaar ervaren en de frequentie van het gedrag was voornamelijk 'regelmatig'.

De voornaamste plegers die de dansers aanwijzen zijn trainers en/of docenten van de (voormalige) dansers. Deze plegers verkeren in een machtspositie. Vaak zijn deze personen ook verantwoordelijk voor (een deel van) de carrière van een danser. Als een danser niet wordt geselecteerd door de docent of trainer voor een optreden, wedstrijd of een andere uitvoeringsvorm, kan diegene zijn/haar passie niet uitvoeren. Op professioneel niveau kan dit ook betekenen dat de (voormalige) danser inkomsten misloopt.

We vroegen de dansers ook of zij melding hebben gemaakt van hun ervaringen met het grensoverschrijdende gedrag. Een deel gaf aan geen actie ondernomen te hebben (21%) of familie en/of vrienden op de hoogte te hebben gesteld (30%). Daarnaast leek er een zwijgcultuur te heersen; dansers waren bang voor de gevolgen als zij melding maken van wat zij hadden ervaren.

De gevolgen van het grensoverschrijdend gedrag zijn in sommige gevallen groot: (voormalige) danser krijgen te kampen met psychische problemen zoals stress- en/of angststoornissen en zelfs depressies. Daarnaast hebben verschillende (voormalige) dansers aangegeven dat zij door hun ervaringen moeite hebben met het vertrouwen van anderen en fysieke aanrakingen. Een deel van de (voormalige) dansers heeft dan ook psychische hulp gezocht om aan deze problematiek te werken. Een op de drie dansers (30%) geeft aan geen negatieve gevolgen ervaren te hebben.

Ondanks dat we ons hebben gericht op slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag is de gemiddelde beoordeling van de danscarrière voldoende. Ook de meerderheid van de dansers geeft aan meer positieve dan negatieve ervaringen op te hebben gedaan in het dansen. Daarnaast bleken slachtoffers over het algemeen minder positief dan niet-slachtoffers. Zij beoordeelden hun danscarrière gemiddeld lager en gaven aan minder positieve ervaringen gehad te hebben. Degenen die zijn gestopt met dansen geven een nog lager cijfer dan zij die nog actief zijn.

Tot slot hebben we de dansers gevraagd of zij zelf suggesties hebben om de danserwereld, waar nodig, veiliger te maken. Er wordt onder andere aangegeven dat er een duidelijke gedragscode moet komen: wat mag wel en wat mag niet. Daarnaast moet deze gedragscode bespreekbaar worden gemaakt. Ook hebben dansers aangegeven dat er bewustwording moet zijn van machtsposities. Er wordt daarnaast aangegeven dat dansdocenten didactische vaardigheden moeten leren. Iedereen die kan dansen kan ook docent worden en de (voormalige) dansers vinden dat dit niet altijd genoeg is, zeker wanneer docenten omgaan met jonge kinderen. Tot slot suggereren de (voormalige) dansers dat er een zichtbare, en mogelijk externe, vertrouwenspersoon beschikbaar moet zijn voor iedereen binnen het dansen.

8

Kort overzicht van eventueel toepasselijke regelgeving en omgaan met meldingen

Dit hoofdstuk geeft een inzicht in mogelijk toepasselijke regelgeving, zonder volledig te zijn. Eerst wordt ingegaan op het internationale recht om het universele karakter van rechten en vrijheden te benadrukken, om vervolgens een aantal nationale rechtsregels te belichten. Er kunnen daarnaast ook internationale en nationale regels van zelfregulering van toepassing zijn op de danser, bijvoorbeeld voortvloeiend uit een lidmaatschapsrelatie met een koepelorganisatie, zoals de Nederlandse Algemene Dans Bond (NADB). Het gaat in dit hoofdstuk ook om andere initiatieven die zien op het voorkomen of bestrijden van grensoverschrijdend gedrag. Vanwege vragen rond de rechtspositie van de danser, wordt ook hier in dit hoofdstuk kort op ingegaan. Het hoofdstuk wordt beëindigd met een beschouwing over hoe wordt omgegaan met meldingen.

8.1 Internationale verdragen

Op internationaal niveau bespreken we kort een aantal internationale verdragen die van toepassing zijn. Hieronder worden de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM), het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en voor kinderen het Verdrag Inzake de Rechten van het Kind (IVRK) beschreven. Het eerste relevante verdrag betreft de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM, 1948). In 1953 volgde het EVRM. Beide verdragen kennen een vergelijkbaar artikel: 'No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.' (UVRM) en 'No one shall be subjected to torture or inhuman or degrading treatment or punishment' (EVRM). Als het gaat om rechten van specifieke groepen is relevant dat tot 1995 in Nederland de Verklaring van de Rechten van het kind (1959) van toepassing was. Deze verklaring maakte duidelijk dat geweld tegen kinderen niet acceptabel is. Geweld is daarbij een overkoepelende term die gebruikt wordt voor tal van gedragingen die schadelijk kunnen zijn voor kinderen, waaronder misbruik. De verklaring omschrijft tien beginselen van kinderrechten, waaronder het recht op bescherming tegen mishandeling, uitbuiting en kinderarbeid. In 1995 heeft Nederland het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) geratificeerd. Het verschil met de hiervoor geldende verklaring is dat deze juridisch bindend is. Uit dit verdrag blijkt dat het belang van het kind altijd centraal moet staan. Het maakt in dat geval niet uit wie de beslissing neemt. Dit kan de ouder, de verzorger, de werkgever of een overheidsinstantie zijn. Verder blijkt uit het verdrag dat ieder kind recht heeft op rust en vrije tijd, deelneming aan spel en recreatieve bezigheden. Het kind moet dus voldoende ruimte overhouden om hier tijd voor te hebben. Verder zijn nog een aantal punten uit dit verdrag van belang. Een kind heeft bijvoorbeeld recht op informatie én recht op een eigen mening. Een kind kan slechts een eigen mening vormen wanneer hij ook voldoende informatie heeft verkregen. Verder heeft het kind recht op privacy. In dit licht is het van belang om met de ontwikkelingsleeftijd en -fase van het kind rekening te houden. Een kind van vijf jaar oud zit in een andere fase dan een kind in de pubertijd, bovendien is ieder kind uniek. Ieder kind ontwikkelt zich op een eigen wijze en ook in een eigen tempo.

8.2 Eventueel toepasselijke regelgeving Nederland

In deze paragraaf staan we stil bij een aantal relevante rechtsgebieden. De rechtsgebieden zijn gekozen op basis van de literatuur en de jurisprudentie die betrekking hebben op ongewenst gedrag binnen de danssector. Het gaat dan bijvoorbeeld om relevante strafwetgeving, de jeugdwet en de non-discriminatiebepalingen.

8.2.1 Een aantal relevante bepalingen uit het strafrecht

Wanneer het gaat om grensoverschrijdend gedrag richt de aandacht zich vaak op de strafrechtelijke kant. In de strafwetgeving staan bepalingen die geweld (tegen kinderen)

strafbaar stellen. Wanneer voldaan is aan een delictsomschrijving, zoals omschreven staat in het Wetboek van Strafrecht, is de gedraging strafbaar. Door de jaren heen zijn er meer strafbepalingen opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. Een voorbeeld hiervan is het strafbaar stellen van grooming (248 Sr) en sexting (240bSr). Deze bepalingen zijn opgenomen vanwege de komst van internet en sociale media. Emotionele en psychische mishandeling kent geen expliciete strafbaarstelling. In 2017 geeft het Gerechtshof in Den Haag⁵¹ echter wel aan dat zij psychische mishandeling niet uitsluiten van art. 300 Sr en valt binnen het bereik van het vierde lid van art. 300 sr: ‘Met mishandeling wordt gelijkgesteld opzettelijke benadeling van de gezondheid.’ Het artikel ziet dus niet uitsluitend op lichamelijke pijn of letsel of onlust, maar ook op mishandelingen van psychische aard. Het Hof stelt dat het in alle gevallen afhangt van de omstandigheden van het geval, of sprake is van strafbare psychische mishandeling. Het gaat dus om de aard van de gedraging(en) en de omstandigheid/omstandigheden waaronder deze verricht of gemaakt is/zijn. Het strafrecht kan een rol spelen wanneer bijvoorbeeld dansdocenten/trainers/coaches of anderen in de omgeving van het kind zich grensoverschrijdend gedragen waardoor het kind zich gebrekkig, slecht, minderwaardig of waardeloos voelt. Dit heeft echter tot de dag van vandaag nog geen brede toepassing gekregen in de jurisprudentie.

8.2.2 Jurisprudentie binnen het kader van het strafrecht

De meeste jurisprudentie op het gebied van ongewenst gedrag in relatie tot het dansen richt zich op seksueel misbruik en niet op andere vormen van grensoverschrijdend gedrag, waaronder bijvoorbeeld psychologische mishandeling. Bij het onderzoek naar jurisprudentie is onder meer op de term dansleraar gezocht. Er kwamen 18 zaken vanaf 2004 naar boven via rechtspraak.nl. Zes zaken betroffen een veroordeling van een dansleraar voor het plegen van ontucht. In al deze gevallen kwam de dansleraar via het dansen in aanraking met jeugdigen en jongvolwassenen. Het gaat overwegend om zaken die zich binnen een dansschool voordeden, in het bijzonder bij stijldansen. In 2021 werd een dansleraar veroordeeld voor meerdere zedendelicten.⁵² De bewuste dansleraar maakte volgens de rechter 13 slachtoffers. De dansleraar, tevens dansschoolhouder, kreeg een gevangenisstraf opgelegd van zeven jaren en kreeg daarnaast ook een beroepsverbod opgelegd. Het ging om verkrachting, poging tot verkrachting en aanranding van zowel meerderjarige als minderjarige vrouwelijke dansers. Deze feiten werden veelal tijdens of na individuele trainingen gepleegd. De rechter sprak zich in deze zaak onder meer uit over de vraag of bepaalde stretchoefeningen gebruikelijk of in ieder geval effectief waren, zoals de verdediging betoogde. Het ging om een stretchoefening om de split te leren, waarbij hij aan de voorzijde van de leerling zat. Volgens de rechtbank kreeg het stretchen “onmiskkenbaar en bewust een seksuele lading”. “Daarmee is de wijze waarop verdachte deze oefening met de dansers uitvoerde aan te merken als strijdig met de sociaal-ethische norm en daarom ontuchtig van aard. Dit geldt vanzelfsprekend ook indien de leerling hierbij geconfronteerd werd met de (ontblote) penis van verdachte en wanneer

51 ECLI:NL:GHDHA:2017:1539

52 ECLI:NL:RBNNE:2021:4161

dit stretchen gepaard ging met seksueel getinte opmerkingen.” Op 19 september 2022 werd wederom een dansleraar veroordeeld wegens ontucht met twee meisjes tussen de twaalf en zestien jaar. De dansleraar complimenteerde de meisjes. De meisjes keken tegen hem op en voelden zich uitverkoren en speciaal. In zijn woning vinden vervolgens seksuele handelingen plaats. “De verdachte zei tegen de slachtoffers dat de relatie geheim moest blijven, dat ze aan de buitenwereld niets moesten laten merken en dat als ze achttien jaar oud waren openlijk blij kon worden gegeven van de relatie.”⁵³ In 2023 komt wederom een dansleraar voor de rechter.⁵⁴ De dansleraar gaf lessen in Zouk, Salsa, Bachata, Kizomba en West Coast Swing. Sommige slachtoffers, zo blijkt uit deze zaak waren kwetsbaar “[Slachtoffer 1] haalde plezier en zelfvertrouwen uit het dansen in een moeilijke en kwetsbare periode in haar leven.⁵⁵ Ze had verdachte verteld van de moeilijkheden in haar leven. [Slachtoffer 1]” Het gaat in deze zaak om een zestal meerderjarige slachtoffers en het seksueel misbruik vindt langs een vast patroon plaats:

De ten laste gelegde feiten betreffen allemaal zedendelicten die zijn begaan in dezelfde specifieke context. De rechtbank stelt vast:

- “Verdachte promoveert aangeefsters op een gegeven moment tot assistent. In die hoedanigheid krijgen aangeefsters zonder betaling privélessen van verdachte.
- Verdachte ‘oefent’ tijdens deze privélessen op een andere manier dan tijdens de groepslessen door zeer close te dansen en/of oefeningen te doen, daarbij de billen en/of borsten van de aangeefsters aan te raken of betasten en door met een erectie tegen aangeefsters aan te komen en/of te duwen.
- Verdachte laat de assistenten geloven dat de bijzondere oefeningen tijdens de privélessen onderdeel zijn van het dansen of dat het dansen op een andere wijze ten goede komen.
- zit een opbouw in de wijze waarop verdachte de assistenten betast. Verdachte gaat geleidelijk aan steeds verder. Aangeefsters geven een grens aan, waarna verdachte stopt, maar vervolgens later weer over de grens gaat.
- Verdachte speelt in op de zwakheden van de assistenten door gebruik te maken van privé-informatie, die aangeefsters met hem als dansleraar deelden en/of maakt misbruik van zijn overwicht als dansleraar.”

Eenzelfde patroon is zichtbaar in de andere zaken. De dansleraar kwam via de dansschool in contact met de slachtoffer(s). Vervolgens wint de dansleraar het vertrouwen van het meisje/de meisjes. In alle gevallen gaat het om een mannelijke dansleraar en in de meeste gevallen zijn de slachtoffers (een of meerdere meisjes) tussen de twaalf en zestien jaar. Het seksueel contact vindt ofwel tijdens privélessen plaats en/of in de woning van de verdachte. In alle gevallen is sprake van een machts- en afhankelijkheidsrelatie. Uit een paar zaken wordt duidelijk dat de slachtoffers graag naar een selectiegroep willen of de ambitie hebben wedstrijden te dansen.

⁵³ ECLI:NL:GHAMS:2022:2701

⁵⁴ ECLI:NL:RBGEL:2023:1934

⁵⁵ ECLI:NL:RBGEL:2023:1934

Een slachtoffer geeft aan: “[verdachte] is mijn trainer voor de demo-teams. Hij kon dan als we op een wedstrijd tweede werden zeggen hoe slecht we waren. Alles lag dan aan ons. Hij wist hoe hij je mentaal in zijn macht kon krijgen. Hij kon dan in één keer een hele choreografie voordoen en dan zei die dat wij dat in één keer moesten doen. Als dat niet lukte zei hij hoe slecht we wel niet waren.”⁵⁶

8.2.3 Groomingproces

Uit de beschreven jurisprudentie en de gehouden interviews die betrekking hadden op seksueel misbruik, komt naar voren dat aan het seksueel misbruik een proces van grooming vooraf is gegaan. In de wetenschappelijke literatuur op het gebied van zedencriminaliteit, wordt dieper ingegaan op dit proces (Knoppers, Smits & Jacobs, 2014; Van Wijk & Olfers, 2020). Het gaat in de regel om fasen die elkaar opvolgen en ook -deels- kunnen overlappen. De pleger kiest een slachtoffer uit. Dit kan bewust of onbewust gaan. Het gaat vaak om een persoon die meer kwetsbaar is, bijvoorbeeld vanwege een ingewikkelde of nare thuissituatie. De pleger geeft het slachtoffer aandacht en probeert een vriendschapsband op te bouwen. Dit blijkt ook uit de jurisprudentie. De slachtoffers voelden zich bijzonder door de aandacht die ze kregen. Vervolgens wordt een vertrouwensband opgebouwd. Dit kan door er voor het slachtoffer te zijn, maar kan zich ook uiten in het geven van privileges aan het slachtoffer. “Na driekwart jaar, de rechtbank begrijpt in oktober 2011, werd ze gevraagd als assistent en kreeg in ruil één van de cursussen gratis.”⁵⁷ Na deze fase wordt het slachtoffer meer geïsoleerd. Er worden door de pleger mogelijkheden gecreëerd om alleen te zijn met het slachtoffer bijvoorbeeld door privélessen te organiseren. Er ontstaat steeds meer een loyaliteitsgevoel van het slachtoffer naar de pleger. “De strafbare feiten vonden vrijwel allemaal plaats binnen de muren van de dansschool, waar verdachte een centrale rol bekleedde. Niet alleen was hij de eigenaar van de dansschool, maar hij hield zich ook bezig met het trainen van de hogere dansteams en het scouten van danstalent dat hij eventueel ook zou kunnen opleiden tot dansdocent. De slachtoffers keken sterk tegen verdachte op vanwege zijn staat van dienst en behaalde prestaties en zij hadden het gevoel dat zij van hem afhankelijk waren als het ging om hun verdere danscarrière. In zijn contacten met de slachtoffers wekte of versterkte verdachte die indruk ook graag. Voor veel van de slachtoffers vormde de dansschool een centraal en essentieel onderdeel van hun leven en hun toekomst. Verdachte heeft misbruik gemaakt van zijn machtspositie, zijn status in de ogen van de slachtoffers en het gevoel van afhankelijkheid dat hij hen had gegeven.”⁵⁸ In de laatste fase gaat de pleger over tot grensoverschrijdend gedrag, bijvoorbeeld door het slachtoffer aan te raken, soms ogenschijnlijk nog onschuldig maar in de loop der tijd overgaat tot ernstig seksueel misbruik (Brackenridge, 2001; Cense & Brackenridge, 2001; Brackenridge & Fasting, 2005; Van Wijk & Olfers, 2020). Door de stappen in het proces, normaliseren slachtoffers niet zelden het gedrag. Dit kan versterkt worden door de ambitie van de danser en de prestatiedruk.

⁵⁶ ECLI:NL:RBNNE:2021:4161

⁵⁷ ECLI:NL:RBGEL:2023:1934

⁵⁸ ECLI:NL:RBNNE:2021:4161

Opvallend is wel het kleine aantal strafrechtelijke zaken dat gevonden is via rechtspraak. nl. Zeker in het licht van het door respondenten in de vragenlijsten aangegeven grensoverschrijdend gedrag. Opvallend is ook de afwezigheid van mannelijke slachtoffers, terwijl de verschillende deelonderzoeken blijkt dat zich onder de slachtoffers veel mannen bevinden.

8.2.4 Jeugdwet

Naast de strafwetgeving, waarbij de jurisprudentie vooral ingaat op seksueel misbruik gepleegd door dansleraren, is ook andere wetgeving relevant. Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt bijvoorbeeld dat in sommige stijlen kinderen heel jong in de wereld van het dansen terecht komen. Als het gaat om een pedagogische invalshoek, is relevant dat er een verschuiving door de jaren heen plaatsvond, waarbij tegenwoordig naast de ouders ook wordt gekeken naar eenieder die bij het kind betrokken is. Het gaat om het besef dat alle personen in het leven van het een kind een gedeelde verantwoordelijkheid dragen bij de opvoeding van dat kind (De Winter, 2011). De jeugdwet regelt de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen. Opvallend aan deze wet is dat psychische mishandeling en psychisch letsel *wel* expliciet worden genoemd. Dit is zoals gezegd niet het geval in het strafrecht. In de Jeugdwet is een definitie opgenomen over kindermishandeling: 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'. Het tijdig bieden van hulp op maat en effectieve ondersteuning van gezinnen zijn uitgangspunten van de wet.

8.2.5 Verbod op discriminatie

In de literatuur wordt ook discriminatie binnen het dansen aan de orde gesteld (Zheng, Gotthell, 2020). Uit de grondwet volgt een verbod op discriminatie. De Algemene Wet Gelijke Behandeling regelt de gelijke behandeling van personen ongeacht hun godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat.

In artikel 7:646 BW staat verder dat wanneer het gaat om een arbeidsrelatie, de werkgever in beginsel geen onderscheid mag maken tussen mannen en vrouwen bij het aangaan van de arbeidsovereenkomst, het verstrekken van onderricht aan de werknemer, in de arbeidsvoorwaarden, bij de arbeidsomstandigheden bij de bevordering en bij de opzegging van de arbeidsovereenkomst. Het verbod op het maken van (direct) onderscheid⁵⁹, houdt ook

59 Wanneer een persoon op grond van geslacht op een andere wijze wordt behandeld dan een ander in een vergelijkbare situatie wordt, is of zou worden behandeld, met dien verstande dat onder direct onderscheid mede wordt verstaan onderscheid op grond van zwangerschap, bevalling en moederschap

een verbod in op intimidatie en een verbod op seksuele intimidatie. Waarbij onder intimidatie wordt verstaan “gedrag dat met het geslacht van een persoon verband houdt en dat tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast en dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.” Onder seksuele intimidatie wordt vervolgens verstaan: enige vorm van verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd. Het verbod op indirect onderscheid, dat wil zeggen indien een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze personen van een bepaald geslacht in vergelijking met andere personen bijzonder treft, geldt niet ten aanzien van indirect onderscheid indien dat onderscheid objectief gerechtvaardigd wordt door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.

8.2.6 Jurisprudentie discriminatie

In de danssport is de ongelijke behandeling tussen mannen en vrouwen een beperkt aantal keer aan de orde gesteld.

Het ging bijvoorbeeld om de traditie binnen het stijdansen, waarbij er een verbod bestond op deelname van ongemengde dansparen. De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) thans College voor de rechten van de mens (CRM) heeft in 2004 geoordeeld dat de Nederlandse Algemene Dans Bond (NADB) ten opzichte van [eiser 1] en [eiser 2] direct onderscheid maakt naar seksuele gerichtheid en geslacht binnen het stijdansen en daarmee handelt in strijd met de AWBG. De deelname van een vrouw was immers alleen mogelijk als ook een man deelneemt en vice versa. Ongemengde paren werden van deelname uitgesloten. Volgens de rechter staat echter niet vast dat dit onderscheid ook dient te worden aangemerkt als een onderscheid op grond van seksuele gerichtheid. Immers: “In dit verband wordt overwogen dat zowel heteroseksuele als homoseksuele personen deel kunnen nemen aan de wedstrijden mits zij dat doen met iemand van het andere geslacht. Dat hieraan een ‘dominante heteroseksuele norm’ ten grondslag zou liggen, is, tegenover de betwisting door de Nederlandse Algemene Dans Bond (NADB), vooralsnog niet aannemelijk geworden.” De voorzieningenrechter stelt verder dat volgens artikel 2 lid 2 Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) aanhef en onder a, nader uitgewerkt in artikel 1 sub g van het Besluit Gelijke Behandeling, - voor zover ten dezen van belang – “het onderscheid op grond van geslacht is toegestaan voor zover, ingeval van deelname aan activiteiten op het terrein van sport, een relevant verschil bestaat tussen de gemiddelde prestaties van mannen en vrouwen. Vooralsnog kan volgens de rechter niet worden geoordeeld dat voor het gemaakte onderscheid naar geslacht geen objectieve rechtvaardiging bestaat”.⁶⁰ Met andere woorden, de rechter verwijst naar de sportcontext waar -op dit moment nog- volgens de regelgeving een onderscheid tussen mannen en vrouwen gerechtvaardigd kan zijn.

Buiten de sportcontext, waarbij bijvoorbeeld verschil in kracht een rechtvaardiging kan zijn voor het onderscheid tussen man en vrouw, komt discriminatie ook op een andere wijze voor.

60 ECLI:NL:RBSGR:2006:AY5005

In 2018 oordeelde het College voor de rechten van de mens, dat maten in een maatschap die lesgeven in verschillende soorten dansstijlen, discrimineren op grond van geslacht door alleen jongens toe te laten tot breakdance lessen.⁶¹ De partners in de maatschap brachten naar voren dat de danswereld al jaren overspoeld wordt door meisjes en dat er voor meisjes voldoende aanbod is om dansen als hobby uit te oefenen. Dus ontwikkelden zij een lesprogramma met een combinatie van danstechniek, acrobatiek, turnen en breakdance, alleen voor jongens. Deze lessen zijn speciaal ontwikkeld voor de talentontwikkeling van jongens. Het College oordeelt echter dat dit niet is toegestaan, omdat meisjes uitsluitend vanwege hun geslacht worden uitgesloten, er dus sprake is van direct onderscheid op grond van geslacht waarvoor geen rechtvaardiging bestaat en dus verboden is.

Voorts kwam ook een zaak op het gebied van het maken van onderscheid op basis van ras aan de orde bij het Commissie Gelijke behandeling. Verder terug in de tijd in 2009 heeft de Commissie zich uitgesproken in een zaak over een meisje van twaalf met kroeshaar en vlechtjes strak naar achteren gedragen, die de toegang tot ballet door een dansschool werd geweigerd, omdat de dansschool een gladde knot voorschreef.⁶² De dansschool biedt een erkende dansopleiding aan voor jonge mensen (12-18 jaar) en kan in combinatie met VMBO-TL, HAVO, VWO en HBO worden gevolgd. De moeder van het meisje stelt dat dit discriminerend is. De dansschool bracht in dat het ballet noodzaakt tot precisie en uniformiteit. Hierover geeft de Commissie aan dat er geen zichtbaar verschil is. Voorts werden veiligheidsredenen aangevoerd, maar de Commissie achtte die redenen niet geschikt om het doel te bereiken. Ook kwam de dansschool nog met een betoog over de zelfredzaamheid van leerlingen. Door het haar in vlechtjes te dragen leert het meisje niet haar haar snel en zonder vlechten in een knot te binden en wordt zij niet goed voorbereid op de toekomst, aldus de dansschool. Het middel is hiervoor niet passend en het doel van eenheid en traditie acht de Commissie niet proportioneel. De Commissie oordeelde dat de keuze voor haardracht etnisch bepaald kan zijn en dat er sprake is van indirect onderscheid op grond van ras. De Commissie zag in de aangevoerde gronden door de dansschool geen objectieve rechtvaardiging en oordeelt dat verboden onderscheid is gemaakt, op grond van artikel 7, eerste lid, aanhef en onderdeel c, AWBG in samenhang met artikel 1 AWBG.

8.2.7 Ongewenst gedrag en het onderwijs

Scholen moeten voldoen aan de Wet veiligheid op school. Scholen moeten bijvoorbeeld een veiligheidsplan opstellen en een pestprotocol hebben. De Inspectie van het Onderwijs komt een taak toe als het gaat om zaken als seksuele intimidatie, seksueel misbruik, psychisch en fysiek geweld, discriminatie en radicalisering binnen dans-onderwijsinstellingen. Niet alleen bestuurs- of directieleden, docenten, of vertrouwenspersonen maar ook ouders en leerlingen kunnen de vertrouwensinspecteurs van de Inspectie van het Onderwijs benaderen in relatie tot de voornoemde onderwerpen. De inspecteur kan in dergelijke zaken ook

61 Oordeelnummer 2018-17

62 Oordeelnummer 2009-84

adviseren, bijvoorbeeld over het indienen van een formele klacht of het doen van aangifte. De melding wordt in ieder geval vertrouwelijk geregistreerd. De Wet bestrijding seksueel misbruik en seksuele intimidatie in het onderwijs *verplicht* alle medewerkers binnen een onderwijsinstelling die het vermoeden hebben van, of informatie krijgen over, een mogelijk zedendelict door een medewerker van de school jegens een minderjarige leerling onmiddellijk door te geven aan het bevoegd gezag. Sinds eind 2022 bestaat er ook een leidraad voor schoolbestuurders en omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze leidraad is ontwikkeld door een brede alliantie en geeft een overzicht van de maatregelen die scholen om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en om zorgvuldig te handelen bij (mogelijke) incidenten.⁶³

8.2.8 Dansen als beroep

Een danser die van dansen een beroep wil maken krijgt te maken met audities, castings en/of talentenshows, met producenten, regisseurs of balletmeesters, choreografen, enz. Het op een professioneel niveau beoefenen van dansen wordt, zie vorige hoofdstukken, gezien als moeilijk en zwaar. Dansen vraagt een grote tijdsinvestering, er moet hard worden gewerkt om een hoog niveau te halen. Niet alleen is het een veeleisend vak, maar veel dansers zijn -dus- ondernemer (zzp-er) en krijgen te maken met verschillende opdrachtgevers. Soms staan dansers ingeschreven bij een bemiddelaar of impresariaat. Andere dansers, zoals in het geval van gesubsidieerde grote dansgezelschappen, hebben een arbeidscontract. Professionele dansers zijn bijvoorbeeld werkzaam in dansscholen, als dansdocent, of zijn werkzaam voor een producent. Er zijn ook dansers die optreden voor artiesten. De aandacht dient dus enerzijds uit te gaan naar regels die zien op het voorkomen en bestrijden van ongewenst gedrag, waaronder fysieke en emotionele overbelasting, pesten, isoleren/buitensluiten maar ook seksueel misbruik valt, etc. Anderzijds dient de aandacht ook uit te gaan naar regels die zien op een versteviging van de rechtspositie van de danser, omdat de arbeidsrechtelijke situatie op zichzelf als problematisch wordt ervaren, zie vorige hoofdstukken. Om die reden gaan we hieronder kort in op de arbeidsrechtelijke positie van de danser, maar starten met de arbeidswetgeving die ziet op de bestrijding van ongewenst gedrag.

8.2.9 Arbeidsrecht

Dans kan een middel zijn om inkomsten te genereren. Op het moment dat sprake is van een arbeidsrelatie zijn de wettelijke bepalingen uit boek 7 titel 10 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing. Het gaat binnen het arbeidsrecht om werkgevers die de plicht hebben om werknemers te beschermen tegen ongewenst gedrag, bijvoorbeeld om een zorgplicht die op de werkgever rust om psychosociale arbeidsbelasting te voorkomen. Een werkgever heeft de plicht om beleid te voeren tegen ongewenst gedrag. In meer algemene zin staat in 7:658 BW dat

63 Zo klein als mogelijk. Zo groot als nodig. Omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs. 2022. Leidraad opgesteld door de 'Alliantie tegen (seksueel) grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs' bestaat uit de PO-Raad, VO-raad, Sectorraad PRO, Sectorraad GO, vertrouwensinspecteurs van de Inspectie van het Onderwijs en Stichting School & Veiligheid.

werkgevers maatregelen moeten nemen en aanwijzingen moeten geven om te voorkomen dat werknemers bij de uitvoering van het werk schade lijden. De Hoge Raad heeft aangegeven dat de Arbeidsomstandighedenwet leidend is om te bepalen of de werkgever aan zijn zorgplicht heeft voldaan.

Artikel 3 Arbeidsomstandighedenwet (Arbo) verplicht de werkgever verder om zorg te dragen voor veiligheid en gezondheid van werknemers ‘inzake alle met de arbeid verbonden aspecten’. Op grond van artikel 3, lid 2 Arbo dient een werkgever binnen het algemeen arbeidsomstandighedenbeleid, een beleid te voeren dat is gericht op voorkoming (en indien dat niet mogelijk is beperking) van psychosociale arbeidsbelasting. Onder psychosociale arbeidsbelasting verstaat de Arbo “de factoren (direct of indirect) met inbegrip van seksuele intimidatie, agressie en geweld, pesten en werkdruk, in de arbeidssituatie die stress teweegbrengen”. Het hebben van een (externe) vertrouwenspersoon sluit aan bij dit artikel, maar is op dit moment nog niet verplicht. Uit de jurisprudentie blijkt dat de werkgever op grond van deze wet beleid moet voeren dat erop is gericht dat de werknemers niet bang hoeven te zijn dat zij geconfronteerd worden met mogelijk grensoverschrijdend gedrag.⁶⁴ Maatregelen ten aanzien van seksuele intimidatie behoren eveneens tot de zorgplicht van de werkgever op grond van artikel 7:658 lid 1 BW. Dit blijkt ook uit jurisprudentie. Daarnaast is artikel 7:646 BW relevant met betrekking tot ongelijke behandeling en seksuele intimidatie. De werkgever zal moeten handelen wanneer er signalen zijn die erop wijzen dat er een (sociaal) onveilig werkklimaat is. In Nederland is dans een vrij beroep waardoor eenieder als uitvoerend danser actief kan zijn op de arbeidsmarkt. Kenmerkend aan de rechtspositie van uitvoerend dansers is dat bij het genereren van inkomsten veelal wordt gewerkt op basis van los-vast arbeidsverbanden.

8.2.10 Zelfstandige zonder personeel

Er zijn onder de dansers, die daar een beroep van hebben gemaakt veel ‘zelfstandigen zonder personeel’ (Kösters 2009). Het Panteia heeft in 2009 de zzp’er gedefinieerd. Onder een zzp-er valt in het kort een persoon die zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoert en geen mensen in dienst heeft (Vries & Bangmi & Voornhof 2010). De juridische positie van deze ondernemers is nog altijd een discussiepunt, omdat een aantal zzp-ers kwetsbaar is als het bijvoorbeeld gaat om arbeidsongeschiktheid, bijvoorbeeld door blessures en aansprakelijkheid. Hun juridische positie is immers niet gelijk aan die van een werknemer. Zzp’ers vormen een bijzondere groep van ondernemers (Kösters, 2009).

8.2.11 Arbeidsrecht, arbeidsomstandigheden en CAO

In Nederland gaat binnen OCW de aandacht uit naar de arbeidsomstandigheden van dansers. Zoals hiervoor aangegeven zijn er veel los-vast arbeidscontracten en/of werkt de danser als zzp-er. De Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) treedt in Nederland op als werkgeversorganisatie bij het sluiten van de CAO voor toneel en dans. De Kunstenbond treedt op als werknemersorganisatie. In de huidige CAO die tot 31 december 2023 loopt, is

⁶⁴ ECLI:NL:RBROT:2022:7007, Rechtbank Rotterdam 17 augustus 2022, r.o. 2.12.

een aantal zaken aanzienlijk gewijzigd. Het gaat dan bijvoorbeeld om *medewerking aan en openbaarmaking van registraties van beeld en/of geluid*. Daarnaast geeft de CAO aan dat zich in de podiumkunsten een praktijk is gegroeid “van kortlopende producties waarvoor uitvoerenden dikwijls zeer korte, losse contracten krijgen aangeboden. Omdat volgens de CAO in de periodes tussen deze contracten nauwelijks ander werk kan worden ingepland, slagen uitvoerenden er niet in een redelijk inkomen te verdienen; ook komen zij nauwelijks in aanmerking voor secundaire arbeidsvoorwaarden.” In de CAO is getracht dit ongewenste effect tegen te gaan. Er is een richtlijn opgenomen ‘hoe om te gaan met korte contracten.’ De richtlijn staat uitgeschreven in de CAO. Indien de werknemer slechts enkele dagen in een week of maand wordt ingezet, dient de werknemer toch een contract te krijgen voor een hele week, twee weken of een maand, aldus de richtlijn. Het doel van de richtlijn is enerzijds om werknemers een langere contractduur te bieden dan de optelsom van de arbeidsdagen die zij krijgen aangeboden. Dit om te bevorderen dat werknemers meer gebruik kunnen maken van secundaire arbeidsvoorwaarden en anderzijds om werknemers meer uren te betalen dan zij feitelijk werken; dit om de werknemers (deels) te compenseren voor onvoldoende inkomsten en de beperkingen om nevenwerkzaamheden aan te kunnen nemen. Opmerkelijk is wel dat de CAO toneel en dans één van de twee enige Nederlandse CAO’s is die een minimumtarief hebben opgenomen voor zelfstandigen.

Afspraken over de Stichting Omscholing Dansers Nederland staan vastgelegd in een andere CAO. Dit staat namelijk per 1 januari 2022 in de CAO ODN. Deze CAO heeft een geldigheidsduur van vijf jaren. In bovengenoemde CAO staat wel een verwijzingen opgenomen naar de eerdergenoemde CAO. Werkgevers zijn rechtspersonen die uitsluitend of in hoofdzak toneel en/of dans produceert en/of uitvoert naar ten minste 50% van de loonsom van de organisatie. De werkgever moet voorts een of meer werknemers in dienst hebben. Het moet tevens gaan om minimaal een productie per jaar. Het Nationale Opera en Ballet als bedrijfssonderdeel van het Nationale Ballet is expliciet als werkgever genoemd. Een danser in loondienst neemt verplicht deel aan de omscholingsregeling. Hiernaast zijn de afspraken over het Sociaal Fonds Podiumkunsten (SFPK) ook in een aparte CAO opgenomen. Ook naar deze CAO is een verwijzing opgenomen. Het SFPK helpt werkenden in de podiumkunsten met loopbaanwensen en ambities. Zzp-ers komen hiervoor alleen in aanmerking wanneer zij vier maanden bij een werkgever in loondienst zijn geweest, de afgelopen 12 maanden.

Daarbij tekenen wij aan dat theaterproducenten in de zogenaamde ‘vrije sector’ in beginsel niet vallen onder de CAO. De voormalige CAO voor deze groep producenten liep van 1 januari 2017 tot 31 december 2018. Het doel van de Kunstenbond en de Vereniging van de Vrije Theaterproducenten (VVTP) was om binnen een redelijk termijn een volwaardig CAO voor deze groep producenten te creëren. Tot op heden is dit nog niet gerealiseerd.

8.2.12 Jurisprudentie

Er is weinig jurisprudentie beschikbaar waarbij het gaat om de (zwakke) rechtspositie van dansers. Wel deed de rechter uitspraak over acteurs in de musical Elliot. Vergelijkbaar met wat dansers -eveneens- aangeven voerden acteurs aan dat zij weliswaar betaald kregen, volgens overeenkomst, voor het aantal voorstellingen, maar dat zij veel meer uren hadden gewerkt. De

eisers voeren in het kort aan dat ze veel meer beschikbaar waren dan in redelijkheid gevraagd kon worden en dat het (vele) doorlopen ook gerekend moet worden. De rechter gaat hierin niet mee. “In de letterlijke tekst is immers expliciet de omvang van de arbeidsduur in voorstellingen in plaats van in uren bepaald. Bovendien heeft X voldoende gemotiveerd aangevoerd dat het maken en spelen van een voorstelling veel facetten kent en daarbij niet van tevoren precies is in te schatten hoeveel uren gewerkt moeten worden, enkel het doel (het aantal te spelen voorstellingen per week) staat van te voren vast. Daar staat tegenover dat de werknemers, mede gelet op de aanverwante cao’s en wat gebruikelijk is in Nederland bij een fulltime dienstverband, wel in redelijkheid erop mochten vertrouwen dat een werkweek met zeven voorstellingen niet veel meer uur dan veertig uur zou beslaan en dat X de werknemers niet tot extreem lange werkdagen zou verplichten”. Dit was volgens de rechter niet het geval. Er komt geen extra vergoeding: “In de overeenkomsten van opdracht is expliciet vermeld dat “een eventuele repetitie (zoals een doorloop)” op de betreffende voorstellingsdag is inbegrepen in de vergoeding voor de voorstelling en in de arbeidsovereenkomsten is bepaald dat (alleen) meer vergoeding is verschuldigd voor een extra voorstelling. De schriftelijke overeenkomsten bieden dan ook geen grond voor vergoeding.”⁶⁵

8.2.13 Het minderjarige dansende kind

Minderjarigen worden beschermd in verband met de arbeids- en rusttijden. Immers, het kind moet onderwijs volgen, artikelen 3:2 en 5:1:5:16 Arbeidstijdenwet (ATW); artikel 6f Wet op het voortgezet onderwijs. Minderjarigen van dertien en veertien jaar mogen bijvoorbeeld tijdens een schoolweek geen arbeid verrichten op dagen dat onderwijs wordt gevolgd en zij mogen daarbuiten niet langer arbeid verrichten dan twaalf uren, waarvan ten hoogste zeven uren per dag. Artikel 4:1 lid 1 sub d Nadere regeling kinderarbeid. Handhaving van regelingen op het gebied van arbeids- en rusttijden is in de regel opgedragen aan de inspectie SZW, Artikel 4:1 Arbeidstijdenwet. Minderjarigen worden daarnaast beschermd met betrekking tot de arbeidsomstandigheden, artikel 8 Arbeidstijdenwet; Artikelen 6:26 en 6:27 Arbeidsomstandighedenbesluit. In de ATW is een kind iemand tussen 0 en 15 jaar, bij sport tussen 0 en 17 jaar.

Handhaving is eveneens in de regel opgedragen aan de inspectie SZW, Artikel 1 lid 2 sub a onder 1 Arbeidsomstandighedenwet. Naast de algemene uitzondering op het verbod op kinderarbeid kan een ontheffing voor kinderarbeid worden verleend door de Inspectie SZW, Artikel 3:3 Arbeidstijdenwet. Voor cultureel en artistiek werk kan in Nederland voor kinderen tot 13 jaar kan een dergelijke ontheffing worden aangevraagd. Deze ontheffingsmogelijkheid is beperkt tot medewerking aan uitvoeringen van culturele, wetenschappelijke, opvoedkundige of artistieke aard, aan modeshows en aan opnamen voor film, radio, televisie.⁶⁶ Afhankelijk van de leeftijd van het kind gelden er regels over het aantal uur dat een kind aan dergelijk werk mag besteden, hoeveel rust het kind krijgt en het aantal optredens dat het kind per jaar mag doen. Ook moeten kinderen begeleiding krijgen, bijvoorbeeld om te kunnen signaleren of het kind

⁶⁵ ECLI:NL:RBAMS:2018:7530

⁶⁶ Beleidsregel inzake ontheffing verbod van Kinderarbeid van 18 januari 2016, Stcrt 2016, 3258.

gespannen is (ministerie van SZW, 2016). De wetgever onderscheidt twee leeftijdscategorieën, van 0 tot met 6 jaar en van 7 tot en met 12 jaar. Voor kinderen van 13 tot en met 15 jaar is de Nadere Regeling Kinderarbeid (NRK) van toepassing vanaf de dag dat een kind 13 jaar wordt. De mogelijkheden die kinderen van 13 tot en met 15 jaar krijgen bij cultureel en artistiek werk zijn ruimer dan bij (bij)baantjes. Kinderen in de culturele sector hebben bijvoorbeeld soepelere arbeidstijden. De Aanvraag moet gedaan worden door de werkgever van het kind en de aanvraag bestaat uit twee delen:

1. Opgave arbeid door kinderen
Algemene gegevens
Welke risico's er spelen
2. Opgave kind
gegevens betrokken kinderen
hoe vaak het kind per jaar optreedt
hoe te voorzien in de verplichte deskundige begeleiding van het kind

Het feit dat het verplicht is om deze ontheffingen aan te vragen en dat ze überhaupt bestaan geeft aan de ene kant bewustwording bij de opdrachtgevers en anderzijds risico op een boete. Voor kinderen van 13 jaar of ouder hoeft er geen ontheffing te worden aangevraagd als zij meewerken aan een uitvoering. Wel zijn er regels van toepassing met betrekking tot aparte arbeids- en rusttijden. De beleidsregels werden voor het laatste verruimd in 2016: repetities tellen niet meer mee voor het maximumaantal dagen per jaar waarop arbeid verricht kan worden.⁶⁷ De huidige regelgeving is terug te vinden in Nadere Regeling Kinderarbeid (NRK) en Beleidsregels inzake ontheffing verbod van kinderarbeid (Bovk). De laatste wijziging van het NRK is in 1997 geweest. Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangehaald houdt de verantwoordelijkheid niet op bij de verzorgers/ ouders van het desbetreffende kind. De verantwoordelijkheid wordt ook deels gedragen door de werkgever en de omgeving van het kind. De verantwoordelijkheid ligt in de omgeving. Op 5 april 2022 is door Regioplan een beleidsonderzoek naar kinderarbeid in Nederland uitgebracht. Uit dit onderzoek komt naar voren ouders, kinderen, werkgevers en opdrachtgevers beter op de hoogte dienen te zijn van de regels voor kinderarbeid en zich bewust moeten zijn van mogelijke risico's van kinderarbeid, zoals voor schoolprestaties. Als het gaat om jonge topsporters stelt het onderzoek dat er risico's zijn op fysieke en emotionele overbelasting en dat het vaak onduidelijk is waar de grens ligt tussen hobby en werk. De sport kent voornamelijk een zelfregulerend systeem.

8.3 Zelfregulering in de cultuur en sportsector

De cultuursector en de sportsector kennen ook veel aanvullende regelgeving. Hieronder wordt ingegaan op een aantal initiatieven op dit gebied.

⁶⁷ Stcrt 2016, 3258, p.4.

8.3.1 Dans en de cultuursector: eigen regelgeving ten aanzien van ongewenst gedrag

Naast wetgeving bestaat ook veel andere regelgeving, waaronder gedragscodes. Binnen de cultuursector geldt dat subsidies afhankelijk worden gesteld van het onderschrijven van codes. Hieronder wordt ingegaan op een aantal belangrijke codes.

8.3.2 Fair practice code, de Governance code cultuur en de Code Culturele Diversiteit

De cultuursector kent de Fair practice code, de Governance code cultuur en de Code Culturele Diversiteit. Indien instellingen voor subsidie in aanmerking willen komen dienen de instellingen de voornoemde codes te onderschrijven. Op het moment dat de codes niet worden onderschreven, ontvangt de instelling geen subsidie. De fair-practice code richt zich op Fair Pay, fair Share en Fair Chain: Het gaat volgens deze code om *“Een eerlijke, duurzame, transparante bedrijfsvoering en respectvol, solidair en in vertrouwen met elkaars belangen rekening te houden ten dienste van een sterke sector die de potentie en kansen van makers ten volle benut en doet renderen.”* Er wordt gesproken over een eerlijke vergoeding, bijvoorbeeld door het aanhouden van CAO's en honorariumrichtlijnen, maar ook door te kijken naar de verhouding onbetaalde en betaalde krachten. Vrijwilligers of stagiaires daarvoor dient de functie helder gedefinieerd te zijn en er dient sprake te zijn van een passende vergoeding. Een ander punt is dat er binnen de cultuursector meer gezorgd wordt voor inclusiviteit, in brede zin. De governance code richt zich op goed bestuur en toezicht. In de Code Culturele Diversiteit gaat het om vijf principes en is voor iedereen die werkt in de culturele en creatieve sector en voor alle aan de sector gelieerde organisaties. Het gaat erom dat dergelijke organisaties 1) weten waar ze staan, 2) diversiteit en inclusie hebben verweven in een visie, 3) draagvlak creëren binnen de organisatie voor het naleven van de code, 4) een plan van aanpak bestaat gericht op continue verbetering en 5) het monitoren en evalueren van de code en hierover verantwoording afleggen.

8.3.3 Regeling: optreden tegen ongewenste omgangsvormen

In de Nederlandse cultuur en creatieve sector is het meldpunt Mores actief. Het meldpunt richt zich op meldingen op het gebied van ongewenste omgangsvormen. De meldingen worden door onafhankelijke gecertificeerde vertrouwenspersonen in behandeling genomen, aldus de website van Mores. Vertrouwenspersonen hebben evenwel vertrouwelijkheid te betrachten en lossen niet zelfstandig meldingen op. Het meldpunt ontvangt gelden van samenwerkende koepelorganisaties in de cultuur en creatieve sector en heeft in 2021 een overbruggingssubsidie ontvangen van de rijkscultuurfondsen. Op het moment van schrijven is het bestuur van Mores opgestapt vanwege de eventuele schijn van partijdigheid van een van de bestuursleden. Regeringscommissaris Hamer heeft een advies geschreven over het Meldpunt, waarin zij onder meer het belang van de verdere professionalisering en de onafhankelijkheid van de

bestuursleden benadrukt, onder meer om ervoor te waken dat mogelijk mensen hierdoor niet hebben willen of durven melden bij het Meldpunt.⁶⁸

Het meldpunt Mores kent een regeling “optreden tegen ongewenste omgangsvormen”. Het doel van de regeling is: *“een halt toe te roepen aan ongewenste omgangsvormen door deze tegen te gaan en te voorkomen en – waar zij toch voor komen – deze te (h)erkennen en aan te pakken.”* De regeling is in het leven geroepen voor *“iedereen die werkzaam is op de werkvloer in de Nederlandse culturele en creatieve sector”*. Volgens Mores kennen de branches binnen de sector een aantal risicoverhogende factoren. Mores noemt in de regeling bijvoorbeeld het feit dat fysieke aanrakingen inherent kunnen zijn aan het werk en daarnaast wordt benoemd dat vaak tot ’s avonds laat in kleine(re) groepjes, op locatie wordt gewerkt. Verder noemt de regeling dat de concurrentie op de arbeidsmarkt groot is, waardoor afhankelijkheid bestaat van een kleine groep beslissende personen. *“In die omstandigheden kunnen ongewenste omgangsvormen niet alleen gemakkelijk plaatsvinden, maar ook onbesproken en onbestreden blijven.”* Mores geeft aan dat de regeling van toepassing is *“op zowel degenen die een directe arbeidsrelatie met de organisatie/onderneming hebben – werknemers, freelancers/zzp’ers, stagiairs of vrijwilligers – als voor derden. Onder derden verstaat Mores alle anderen die zich op de werkvloer bevinden, bijvoorbeeld gedetacheerden of uitgeleenden vanuit een ander bedrijf, zoals een uitzend- of payrollorganisatie, of ZZP-ers”*. Onder ‘ongewenste omgangsvormen’ wordt in de regeling verstaan *“de gedragingen – ongeacht of er tussen de betrokkenen al dan niet een hiërarchisch verschil in functie of positie bestaat (of dat er sprake is van een bepaalde machtsverhouding) – die leiden tot psychosociale arbeidsbelasting (uitgezonderd werkdruk) in de zin van artikel 3 lid 2 van de Arbeidsomstandighedenwet”*. Verwezen wordt naar intimidatie (artikel 1a lid 2 Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen en artikel 7:646 lid 7 BW), seksuele intimidatie in de zin van artikel 1a lid 3 Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen en artikel 7:646 lid 8 B.W., pesten, agressie en gebruik van geweld en discriminatie. In de regeling worden de gedragingen nader gedefinieerd en er worden voorbeelden van gegeven.

8.3.4 Andere initiatieven waaronder initiatieven van NAPK

Naast regelgeving, gedragscodes en een meldpunt zijn er tal van andere initiatieven genomen waar we niet allemaal bij stil kunnen staan. Wij wijzen onder meer op initiatieven van de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) publiceerde in oktober 2021 een gratis te downloaden boekje met de titel *Veilig de vloer op*. Het betreft een beleidskader met richtlijnen met als doel om ongewenste gedragsvormen te voorkomen. Verder is de Stichting Sociale Veiligheid Podiumkunsten in het leven geroepen. Deze stichting wil zorg en veiligheid bieden aan medewerkers van podiumkunstoporganisaties, om ongewenste omgangsvormen in de culturele sector tegen te gaan en gewenst gedrag te stimuleren, aldus de website. De stichting heeft in 2022 een klachtencommissie voor haar leden in het leven geroepen en helpt met preventie. Via de stichting zijn documenten te downloaden, waaronder naast het voornoemde

68 <https://www.rcgog.nl/publicaties/brieven/2023/04/14/brief-aan-staatssecretaris-uslu-voor-cultuur-en-media-over-advies-governance-mores> bezocht april 2023.

beleidskader, onder meer staan: een modelprotocol ongewenste omgangsvormen en de NAPK klachtenregeling. Daarnaast wordt gewezen op een intimiteitscoördinator die intieme scènes (seksscènes, naaktscènes, etc.) begeleidt en choreografeert en helpt een heldere structuur te bieden rondom scènes met intieme inhoud. Hoewel deze coördinator vooral wordt ingezet binnen de acteerwereld, spreken dansgezelschappen hier ook over, in interviews.

8.3.5 Overige zelfregulering

Het is verder vooral de verantwoordelijkheid van de dansscholen, gezelschappen, musicals, etc. zelf om te komen tot goede regelgeving en richtlijnen. Zelfregulering komt -aanvullend op het wettelijk kader- binnen de danssector in verschillende vormen voor. Zo gelden er soms regels als voorwaarden voor deelname aan een evenement. Zo vermeldt DanceOpen op de website bepaalde regels ter bestrijding van ongewenst gedrag. Er staat vermeld dat “Choreography should be appropriate for the ability and age of the performers” en in de regels staat over de te dragen kleding tijdens competities dat *“Costumes must cover the intimate parts of the dancer’s body during the whole performance. Intimate parts: buttocks, bust, and pubic areas. Make-up and costume must be age and gender-appropriate, and they must suit the discipline in which they are used. Make-up and costume may never be offensive to the public or other competitors.”* Over religieuze en politieke symbolen staat dat *“If religious or political symbols are used as decoration and/or costume, they must suit the theme and choreography in which they are used. Such symbols must always be in good taste, and they may never be offensive to the public or other competitors.”* Wanneer iemand zich niet conform de regels gedraagt wordt deze persoon verwijderd van het evenement.

8.3.6 Dans en de sportsector: eigen regelgeving

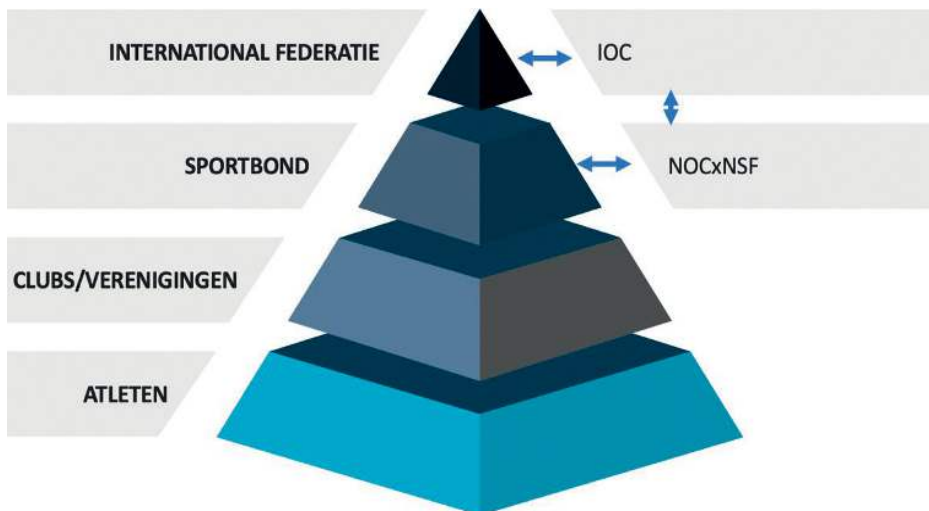
Dans komt voor als vorm van sport. Dans kan hierbij op basis van het niveau waarop het wordt beoefend worden onderverdeeld. De breedtesport is allereerst een laagdrempelige en toegankelijke beoefening van dans. Dans wordt beoefend als vorm van recreatie. Bij topsport daarentegen, gaat het om een hoog sportniveau, waarbij het gaat om deelname aan internationale wedstrijden en competities waarbij de kans groter is dat er ook inkomsten worden gegenereerd. Te denken valt prijzengeld of op meer structureel niveau sponsorgeld. Hieronder schetsen wij de toepasselijke regelgeving in de sport.

8.3.7 Sportregelgeving

In 2009 trad het Verdrag van Lissabon in werking en hiermee kent het Europese recht een artikel dat zich specifiek richt op de sport: art. 165 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU). Dit artikel stelt dat de Europese Unie bij zal moeten dragen tot bevordering van de Europese inzet op sportgebied, rekening houdend met haar specifieke kenmerken, haar op vrijwilligerswerk berustende structuren en haar sociale en educatieve functie. Het tweede lid van dit artikel stelt dat de Europese Unie erop is gericht om de Europese dimensie van de sport te ontwikkelen door de eerlijkheid, openheid van sportcompetenties en de samenwerking tussen de verantwoordelijke sportorganisaties te bevorderen en door fysieke en morele integriteit van sportlieden, met name jonge sporters, te beschermen. De

Nederlandse regelgeving kent (nog) niet een vergelijkbaar sportartikel, al wordt hier wel over gesproken.⁶⁹ Het gaat -dus- om een sector die vooral zelfregulering kent.

8.3.8 Internationale sportregelgeving

Alleen de dansvorm breaking, is een Olympische Sport. Dit betekent dat de groep dansers die naar de Olympische Spelen worden afgevaardigd te maken kunnen krijgen met het Internationale Olympische Comité (IOC). In een op de website van het IOC gepubliceerd “framework for safeguarding athletes and other participants from harassment and abuse in sport” staat vertaald naar het Nederlands dat onder harrasment and abuse, psychologisch misbruik, fysiek misbruik, seksuele intimidatie en negeren (neglect) valt. Deze regelgeving is van toepassing gedurende de Olympische Spelen. Volgens het IOC moeten de internationale federatie en het NOC verder beleid implementeren dat erop is gericht om misbruik tegen te gaan. (IOC guidelines for international federations (IFs) and National Olympic Committees (NOCs) related to creating and implementing a policy to safeguard athletes from harassment and abuse in sport

Diverse internationale sportbonden hebben zelf hun verantwoordelijkheid genomen bij het opstellen van reglementen en het treffen van maatregelen om ongewenst gedrag te bestrijden. In het dansen is de World Dance Sport Federation (WDSF), de door het IOC erkende federatie. De NADB is bij WDSF aangesloten. WDSF kent een eigen gedragscode en ethische regels.⁷⁰ In deze regels staat bijvoorbeeld dat een dansers zich niet discriminatoir zal uiten, zich niet

⁶⁹ <https://www.nederlandse-sportraad.nl/actueel/nieuws/2022/07/13/waarom-een-sportstelsel-en-een-sportwet-bezocht-april-2023>.

⁷⁰ https://cdnb.worlddancesport.org/legacy-docs/idsf/operating%20policy/WDSF_Athletes_Code.pdf

gewelddadig zal gedragen (verbaal of fysiek) en zich ook niet schuldig zal maken aan seksuele intimidatie.

8.3.9 Nationale regelgeving NADB

Sportbonden waaronder de NADB moeten voldoen aan de kwaliteitseisen van NOC*NSF om in aanmerking te komen voor de verdeling van de Lottogelden. De NADB is immers lid van NOC*NSF. De kwaliteitseisen zien bijvoorbeeld op het hebben van een reglement op het gebied van seksuele intimidatie, waarvoor NOC*NSF de uitgangspunten van de regelgeving voor de bij NOC*NSF aangesloten sportbonden bepaalt. De NADB kent niet alleen een reglement op het gebied van seksuele intimidatie maar ook op het gebied van algemeen tuchtrecht.⁷¹ In het reglement seksuele intimidatie staat een meldplicht. De NADB is voor het tuchtrecht aangesloten bij het Instituut Sportrechtspraak. Dit tuchtrecht is bedoeld voor zowel de topsport als de amateursporters. Ook de Nederlandse Algemene Danssport Bond is aangesloten bij het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR). De leden van de NADB zijn onderworpen aan dit tuchtrecht.

8.3.10 Andere instrumenten in de sport

Door de sportverenigingen kan gebruik gemaakt worden van een gratis Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG). Het aanvragen van een dergelijke Verklaring kan via de website gratisvog.nl en is in het leven geroepen voor sportverenigingen. (Commerciële) dansscholen kunnen geen gebruik maken van een dergelijke regeling.

8.3.11 Overige initiatieven

Hierboven werd ingegaan op de via NOC*NSF georganiseerde sport. Daarnaast zijn er ook andere initiatieven. Dancemasters geeft bijvoorbeeld op de website aan met welke instanties contact kan worden opgenomen bij grensoverschrijdend gedrag en misbruik. Het platform ondernemende sportaanbieders, dat zich richt op “niet-traditionele ondernemende sportaanbieders” waarbij ook stichting dansondernemers Nederland bij zijn aangesloten, is voornemens ook op het terrein van ongewenst gedrag initiatief te tonen.⁷²

8.4 het omgaan met meldingen

In deze paragraaf staan we stil bij de aard en omvang van de meldingen. Het gaat om de werking van de meldpunten maar ook om organisaties die in een andere hoedanigheid, bijvoorbeeld in het kader van het tuchtrecht, meldingen binnenkrijgen.

71 De reglementen zijn op de website van het ISR te vinden: <https://www.isr.nl/seksuele-intimidatie/reglementen> bezocht april 2023.

72 <https://www.ondernemendesportaanbieders.nl> bezocht april 2023.

8.4.1 Cultuur: Meldpunt Mores

Meldingen van dansers zouden kunnen vallen onder verschillende van de 9 sectoren zoals die door Mores worden geregistreerd. De 9 sectoren die Mores hanteert zijn podiumkunsten, journalistiek, musea, muziekindustrie, tv, pop-podia en festivals, film, letteren/schrijvers, kunstvakonderwijs en anders. Omdat dansers op opleidingen en in het werkveld op verschillende plekken actief zijn zouden meldingen van dansers bij Mores in verschillende sectoren geregistreerd kunnen zijn. In de tabel worden enkel meldingen uit de sector podiumkunsten gerapporteerd. Hierbij moet genoteerd worden dat niet bekend is hoeveel van de meldingen in deze sectoren door dansers zijn gedaan of door andere actoren in die sector. Zo vallen acteurs bijvoorbeeld ook onder podiumkunsten en vallen ook andere kunstopleidingen onder kunstvakonderwijs. Tabel 8.1 laat de meldingen bij Mores zien die zijn geregistreerd onder podiumkunsten. Opvallend is dat er in 2022 ruim 4 keer zoveel meldingen zijn geregistreerd ten opzichte van 2021. Uit 2023 is enkel nog data beschikbaar uit januari, in deze maand zijn 10 meldingen gedaan die geregistreerd zijn in de categorie podiumkunsten.

Tabel 8.1 Meldingen Podiumkunsten Mores

	(Seksuele) intimidatie	Pesten	Discriminatie	Angstcultuur	Agressie/ geweld	Anders**	Smaad en laster	Totaal
2021	12		2	5		4		23
2022	85	6	2	8	2	8		111
2023*	4	2	1	1		1	1	10

* alleen meldingen uit januari 2023

** w.o. Arbeids- en/of taakinhoudelijk conflict

8.4.2 Overige initiatieven

Vanwege de grote versnippering kunnen we niet ingaan op ieder initiatief binnen de kunstensector. Zoals hiervoor aangegeven kent de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) sinds kort (2022) een eigen klachtencommissie. Sinds de oprichting van de klachtencommissie van de NAPK in januari 2022 zijn er niet meer dan 5 meldingen in behandeling geweest volgens een betrokkene. Er is niet duidelijk hoeveel meldingen daarvan afkomstig zijn van dansers. De meldingen komen voornamelijk vanuit werkgevers, hoewel individuele medewerkers zich ook kunnen melden bij de klachtencommissie. Een voorwaarde voor het kunnen behandelen van de melding door de klachtencommissie is dat de betrokkenen aangesloten moeten zijn bij de NAPK. Als laatste vermelden wij Vacid, dit staat voor Violence and Complaints in Dance. Dit is een organisatie die als meldpunt dient voor dansers en die de danserwereld een veiligere plek wil maken door advies te geven aan dansers, leraren en scholen.

8.4.3 Sport: Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN)

Net als de cultuursector kent de sportsector een eigen meldpunt. In de sport is dit het Centrum Veilige Sport. Dit Centrum is nog een onderdeel van NOC*NSF. Oorspronkelijk was het een meldpunt uitsluitend voor de georganiseerde sport en dus hier voor de leden van de NADB.

Tegenwoordig werkt het Centrum ook voor mensen daarbuiten. Een sportdanser kan melding maken bij de eigen dansvereniging of dansschool, bij de NADB en een melding doen in het kader van het sporttuchtrecht bij het Instituut Sportrechtspraak. Het CVSN kent net als Mores een poule van vertrouwenspersonen. Het Centrum functioneert naast een meldpunt als kenniscentrum en geeft daarbij voorlichting en advies, bijvoorbeeld op het gebied hoe om te gaan met incidenten. In 2021 zijn er in totaal vijf meldingen gedaan over verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag. Die meldingen bestonden onder andere uit seksuele intimidatie, fysieke geweld en het ervaren van een onveilige omgeving. In 2022 zijn er in totaal negen meldingen gedaan over verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag: Hierbij kan gedacht worden aan onder andere: mishandeling, intimidatie en seksuele intimidatie.

8.4.4 Nederlandse Algemene Dans Bond (NADB)

De NADB heeft een vertrouwenscontact persoon (VCP) en benoemt op de website het Centrum Veilige Sport, de Gedragscode Sport, het maken van een anonieme melding en de anonieme Chat FIER. Vertrouwenspersonen staan in contact met Centrum Veilige Sport en wanneer nodig ook met het ISR. Vertrouwenspersonen schakelen ook met het bestuur van de NADB als dat nodig is. Dit kan zijn een signaal afgeven of een verzoek voor nader onderzoek.

8.4.5 Het Instituut Sportrechtspraak (ISR)

Het ISR geeft invulling aan het tuchtrecht voor een groot aantal aangesloten sportorganisaties. De NADB is aangesloten bij het ISR. Aanklagers laten onderzoek uitvoeren en beoordelen meldingen van vermoedelijke overtredingen. Tucht- en arbitragecommissies beoordelen op objectieve en onafhankelijke wijze de aangiften en geschillen die aan hen worden voorgelegd. Het ISR is op dit moment bezig met een professionaliseringsslag en een traject rond organisatieontwikkeling om de toename van het aantal meldingen generiek binnen de sport over grensoverschrijdend gedrag in de sport en het groeiend aantal aangesloten sportbonden aan te kunnen en in goede banen te leiden⁷³. Het ISR is geen meldpunt, zoals het CVSN. Meldingen worden altijd gedaan in relatie tot het tuchtrecht. Er is één melding binnengekomen en 1 melding binnen het dansen niet doorgezet en daarom niet als officiële melding geregistreerd. Het ISR kan alleen iets betekenen als de beschuldigde op het moment van de gedraging lid is van een bond die aangesloten is bij het ISR. Dan gelden immers de gedragsregels en het tuchtrecht. De NADB is aangesloten bij het ISR. Maar veel dansers zijn geen lid van een bond. Vanuit het ISR werden ook de berichten in de media gezien over grensoverschrijdend gedrag in de danswereld. Anders dan bij het turnen, kwam er geen stortvloed aan meldingen. De reden hiervoor is niet duidelijk. Het zou kunnen, zo stelt een respondent, dat het ISR niet breed bekend is. Een verbeterpunt zou zijn om een groter bewustzijn te creëren. Voor seksuele intimidatie bestaat de meldplicht voor bestuurders. Verenigingen worden daar vaak later op gewezen, wanneer er al iets voorgevallen is. Het startpunt voor een aanklager is een melding. Ambtshalve zou de aanklager als deze weet dat er

⁷³ <https://www.isr.nl/nieuws/minister-conny-helder-brengt-werkbezoek-aan-het-isr> bezocht april 2023.

sprake is van grensoverschrijdend gedrag binnen een sport zelf een zaak kunnen starten. Hier ligt wel een drempel, in de regel zal het gaan om het vermoeden van zeer ernstige gedragingen.

8.4.6 Vertrouwenspersonen Nederlandse Bond van Dansleraren (NBD of Dance Masters)

De NBD valt niet onder de georganiseerde sport en kent geen aansluiting bij het ISR. Er zijn twee vertrouwenspersonen van de Nederlandse Bond van Dansleraren (NBD of Dance Masters) actief, een man en een vrouw. Gezamenlijk hebben zij over de tijd 1 melding van grensoverschrijdend gedrag ontvangen. Dit ging over de doorschijnende kleding van de dochter van de melder. Het meldpunt heeft een plek op de website van NBD en staat vermeld in de nieuwsbrief.

8.5 Overig: Slachtofferhulp Nederland (SHN)

Er zijn dansers die contact hebben gehad met Slachtofferhulp Nederland, via de Politie, of door directe benadering. Echter zijn er geen cijfers bekend over de aard en de omvang van meldingen door dansers. De context van de melding kan ter sprake komen maar wordt niet geregistreerd. Dit kan wel in de vrije tekstvelden in de individuele cliëntrapportages genoteerd staan, maar zou een handmatig onderzoek of uitvraag vergen die volgens een respondent waarschijnlijk weinig inzicht zou geven. SHN is wel bezig om de setting expliciet te gaan registreren.

8.6 Samenvatting

Veel actoren en organisaties kunnen een rol spelen bij het dansende kind. In de eerste plaats gaat het om de ouders, daaromheen staan de dansleraren, trainers, coaches, maar bijvoorbeeld ook choreografen, regisseurs, juryleden, balletmeesters. Daaromheen staan de organisaties, zoals de dansscholen, dansgezelschappen, producenten, onderwijsinstellingen, organisatoren van wedstrijden, etc. En vervolgens zijn er verschillende meldpunten, kent de sport een eigen tuchtrechtelijk orgaan, bestaan externe klachtencommissie(s) bijvoorbeeld in de cultuursector en kennen veel organisaties eigen regels, codes. Dit betekent dat in het leven van een kind veel verschillende actoren en organisaties een rol kunnen spelen, maar dat bijvoorbeeld voor ouders niet altijd helder is wie waarvoor verantwoordelijk is, waar gemeld kan worden of en wanneer een klacht kan worden ingediend.

Er bestaat naast een lappendeken aan organisaties, verantwoordelijke of betrokken organen en personen een veelheid aan regelgeving. Dit komt omdat dansen een vorm van cultuur, van educatie en van sport kan zijn. Belangrijk is dat de danser kennis heeft van zijn/haar/hen rechten, waaronder bepalingen in het strafrecht, non-discriminatiebepalingen maar ook alle rechten die zij kunnen ontleen aan codes en andere regelgeving en zich daarnaast bewust is/zijn van de rechtspositie van de danser. Een danser kan ook op veel verschillende

plekken melding maken van ongewenst gedrag. Bij de dansschool, een dansdocent, een koepelorganisatie zoals de NADB, een meldpunt zoals Mores of het Centrum Veilige Sport of bij een vakbond. Het onderwijs kent meer specifieke wet- en regelgeving en een onderwijsinspectie met vertrouwensinspecteurs. Een publiekrechtelijk toezichthoudend orgaan bestaat niet in de cultuur- en sportsector. Er bestaat een veelheid aan codes, klachtencommissies, e.d. Alleen de sport kent eigen sporttuchtrecht. Het meldpunt Mores rapporteert uitsluitend over het aantal meldingen in de podiumkunsten, dus niet specifiek over dansen. Het is dus niet na te gaan om hoeveel meldingen het gaat in het dansen. Bij de CVSN zijn een handvol meldingen binnengekomen, dit kunnen ook meldingen zijn die bij de NADB zijn binnengekomen. De meldpunten zijn voorzichtig met het verstrekken van cijfers. Het gaat in 2021 om ongeveer vijf meldingen binnen CVSN, variërend van seksuele intimidatie, fysieke geweld en een onveilige omgeving. In 2022 is het aantal meldingen bijna verdubbeld. Het gaat dan om mishandeling, intimidatie en seksuele intimidatie. Er zijn geen tuchtzaken binnen de sport bekend die zien op het dansen. Het aantal strafzaken dat is afgehandeld is ook zeer beperkt.

9

Beantwoording van de onderzoeksvragen, conclusies en aanbevelingen

'Dansen doe je niet, dat ben je', zo geeft een professionele danser aan. Dit zegt alles over waarom veel mensen (op hoog niveau) dansen. Dansen bepaalt voor een groot deel de identiteit van een danser. Dansers communiceren door middel van hun lichaam. De danswereld is een gesloten wereld met een beperkt aantal personen (poortwachters) die bepalende (machts) posities innemen. Dansers blijven lang in de danswereld, soms in een andere positie dan als uitvoerend danser, bijvoorbeeld als docent, jurylid of choreograaf. Door de moed van enkelen, waaronder latin-danser Kim Koumans, is de code-of-silence in de danswereld doorbroken. Wij hoorden veel schrijnende verhalen, onder meer over ernstig seksueel misbruik, dat soms jaren voortduurde. Deze verhalen kwamen vooral uit het stijldansen. Uit de balletwereld hoorden wij verhalen over een fysiek en mentaal veeleisende wereld, waardoor de dansers die alles in dienst stellen van de kunst er soms -letterlijk- aan onderdoor gaan. En toch benadrukken *alle* dansers ongeacht dansstijl en los van al het leed, het mooie en unieke van het dansen als kunstvorm, het samen creëren, als vorm van educatie, als sport, als middel om emoties vorm en inhoud te geven.

Voor sommigen is het een ontsnapping uit de realiteit, terwijl het voor anderen een vorm van ontspanning is of een manier om een identiteit en doel te vinden of is dansen een redding in moeilijke tijden. Groep balletdansers

We hopen dat alle dansers die lijden of geleden hebben de erkenning krijgen die ze verdienen. Daarnaast hopen wij met de dansers dat het dansen definitief uit de schaduw treedt en die de eigenstandige plek in de samenleving krijgt die het verdient.

In dit laatste hoofdstuk staan we kort stil bij de danswereld, de danser en hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd. Daarna geven we antwoord op de onderzoeksvragen, trekken daaruit conclusies en doen aanbevelingen.

9.1 Typering van dansen

Uit de literatuur blijkt dat in essentie een speeldrang tot dansen bestaat (Van Staveren, 2007). Naar analogie van Huizinga (1938) is dans een spelactiviteit die wortelt in ritueel, cultus en religie en binnen een begrensd terrein afloopt, voor herhaling vatbaar is en bestaat uit orde, ritme en alternering en onttrekt dans uitvoerders en toeschouwers aan de ‘gewone sfeer’ in een blijheidsgevoel, dat ook bij een sombere dans de toon van genot en verheffing behoudt. Dans is artistiek en vereist atletische vaardigheden (Wulff, 2008). Dansers zetten hun lichaam in om beweging, ritme en visuele effecten te creëren die betekenis, (complexe) emotie of en/of esthetische kwaliteiten overbrengen. Dans komt voor in alle samenlevingen en in alle tijdsperiodes (Hanna, 1987; Kurath, 1960; Peterson Royce, 1978).

Dansen wordt in dit onderzoek gedefinieerd als: vormveranderingen van het lichaam, die op een bepaalde manier in tijd en ruimte zijn geordend zijn, waarbij de ritmische bewegingen van het lichaam vaak (maar niet altijd) uitgevoerd worden in samenspel met muziek of poëzie.

Het maatschappelijk belang van dansen uit zich in zowel een actieve (het dansen) als passieve vorm (het kijken naar dans). Uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat 7,5% van de Nederlandse bevolking het afgelopen jaar in georganiseerd verband heeft gedanst. Uit de literatuur blijkt dat dansen positieve effecten heeft op de fysieke en mentale gezondheid (Christensen, Cela-Conde & Gomila, 2017). Bovendien is dans niet alleen een belangrijke uitingsvorm maar is ook van therapeutische waarde voor bepaalde groepen (dementen, getraumatiseerden). Kortom: dansen neemt een belangrijke plaats in, in de samenleving en in de levens van veel mensen.

9.2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek richt zich op grensoverschrijdend gedrag in het dansen. Voor dit grootschalige onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen zijn diverse methoden toegepast en informatiebronnen gebruikt. Allereerst heeft een uitvoerige deskresearch plaatsgevonden. We hebben in (internationale) wetenschappelijke literatuur en media gezocht naar wat bekend

is over grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld. Er is gekeken naar rechtspraak en de relevante regelgeving en beleidsdocumenten.

In dit onderzoek wordt naast de term ‘grensoverschrijdend gedrag’ ook de term ‘ongewenst gedrag’ gebruikt. Het gaat daarbij om seksuele intimidatie, maar ook om andere vormen van ongewenst gedrag, die de bedoeling en/of het effect hebben de waardigheid van een persoon te schenden en/of een vijandige werkomgeving te creëren. Hieronder vallen pesten, intimidatie, racisme en discriminatie op grond van huidskleur, geloof, gender, gaardheid, of andere persoonskenmerken.

Om een goed beeld te krijgen van de omvang van het aantal actieve dansers in Nederland en de omvang van het grensoverschrijdende gedrag dat er speelt, is een bevolkingsonderzoek uitgevoerd. In totaal hebben 742 respondenten meegedaan aan fase 2 van het onderzoek. Die fase ging over grensoverschrijdend gedrag.

Er zijn verder twee online vragenlijsten uitgezet: een onder de actieve dansers bij opleidingen, scholen en gezelschappen en een op de website van Verinorm, om alle (voormalige) dansers de gelegenheid te geven hun ervaringen (voor 2021) te delen.

Tot slot zijn er in totaal 167 interviews afgenomen. Niet alleen (voormalig) dansers zijn geïnterviewd, maar ook choreografen, dansdocenten, artistiek directeurs en ondersteunend personeel zoals fysiotherapeuten.

Er werd niet eerder een dergelijk grootschalig wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar grensoverschrijdend gedrag in de georganiseerde danswereld. Elke bron afzonderlijk kent zijn beperkingen; in gezamenlijkheid leveren de bronnen een goed beeld op van de vraag wat de aard en omvang is van het grensoverschrijdende gedrag in het dansen. Het bevolkingsonderzoek is vooral geschikt om een beeld over de prevalentie te verkrijgen, maar is wat beperkter in de diepgang. Daarin voorzien de andere bronnen. De interviews en de twee online vragenlijsten kennen enige beperkingen door zelfselectie (met een mogelijke oververtegenwoordiging van slachtoffers), maar geven wel een inzicht in bijvoorbeeld de sfeer en cultuur binnen het dansen, de persoon van de danser en de impact van slachtofferschap.

9.3 Omvang en aard van het grensoverschrijdende gedrag

Op basis van het bevolkingsonderzoek blijkt dat 39% van de actieve dansers in het afgelopen jaar met één of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken heeft gehad in de danswereld. Desondanks voelde maar 15% van de actieve dansers zich in het algemeen onveilig. Hoe hoger het dansniveau, hoe vaker grensoverschrijdend gedrag wordt

gerapporteerd. Professionele dansers voelen zich vaker onveilig dan recreatieve dansers.⁷⁴ Uit de zelf-gerapporteerde ervaringen van dansers uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat verbaal grensoverschrijdend gedrag het meest voorkomt (16%), gevolgd door mentaal grensoverschrijdend gedrag (12%). Fysiek grensoverschrijdend gedrag wordt in 7% van de gevallen genoemd. Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt in 11 % van de gevallen voor.

Van de 225 deelnemende ouders binnen het bevolkingsonderzoek gaven 66 ouders (29.3%) aan dat hun minderjarig(e) kind(eren) met een of meerdere vormen van grensoverschrijdend gedrag te maken heeft (hebben) gehad binnen de danswereld in het afgelopen jaar.

De percentages uit het bevolkingsonderzoek verschillen van de twee online vragenlijsten die dansers konden invullen. Uit de vragenlijst onder dansers met recente ervaringen van grensoverschrijdend gedrag (afgelopen jaar) komt naar voren dat een kleine meerderheid (53%) in het afgelopen jaar te maken heeft gehad met tenminste één vorm van grensoverschrijdend gedrag. Roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten komen het meeste voor (33%), gevolgd door gedragingen die vallen onder psychisch, verbaal en/of fysiek grensoverschrijdend gedrag (31%). Daarna werden dwang, chantage en machtsmisbruik genoemd (29%), gevolgd door seksueel grensoverschrijdend gedrag (21%).

Op basis van de vragenlijst met actieve en voormalig dansers die rapporteren over hun ervaring voor 2021 blijkt dat meer dan de helft (58%) te maken heeft gehad met tenminste één vorm van grensoverschrijdend gedrag in hun danscarrière. Deze groep wijkt op een aantal punten af van de andere respondenten. Zo geven zij aan dat roddelen, pesten en discriminatie minder voorkomt (4%) en seksueel grensoverschrijdend gedrag vaker wordt gerapporteerd (28%). Voor de overige grensoverschrijdende gedragingen zijn er weinig verschillen te zien. We zien met andere woorden hogere percentages slachtoffers in de twee online vragenlijsten dan in het bevolkingsonderzoek, wat vermoedelijk het gevolg is van het feit dat vooral slachtoffers de vragenlijsten hebben beantwoord.

Over de duur van het grensoverschrijdende gedrag zegt 41 procent van de respondenten dat het een eenmalige gebeurtenis was. Ruim een kwart (28%) geeft aan dat het langer dan een jaar duurde. Dat laatste percentage stijgt naar 56 voor de groep slachtoffers die over grensoverschrijdend gedrag in het verleden rapporteert, wat het vermoeden onderbouwt dat vooral slachtoffers gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om de vragenlijst te vullen. De helft van de groep met niet recente ervaringen (voor 2021) zegt ook dat het grensoverschrijdende gedrag regelmatig voorkwam.

74 De dansniveaus worden als volgt ingedeeld van hoog naar laag: professioneel, dansvakopleiding, semiprofessioneel, recreatief. Met professioneel dansen wordt bedoeld dat de danser een arbeidsovereenkomst of een overeenkomst van opdracht als freelancer of zzp'er heeft. Onder het niveau dansvakopleiding vallen dansers die een dans (voor)opleiding volgen op het voortgezet onderwijs, mbo of hbo. Semiprofessionele dansers zijn dansers die in (nationaal en internationaal) wedstrijdverband dansen. De overige dansers vallen onder recreatieve dansers.

Conclusies:

- Ruim een derde (39%) van de dansers (bevolkingsonderzoek) heeft het afgelopen jaar te maken gekregen met tenminste een vorm van grensoverschrijdend gedrag. Uit de online vragenlijsten die (voormalige) dansers konden invullen komen hogere percentages naar voren, die vermoedelijk terug te voeren zijn op zelfselectie door respondenten met negatieve ervaringen.
- Verbaal, mentaal en fysiek geweld komen blijkens het bevolkingsonderzoek respectievelijk bij 16%, 12% en 7% van de dansers voor. In de twee online vragenlijsten is gekozen voor een iets andere indeling van het type grensoverschrijdend gedrag, maar duidelijk is wel dat geweld (mentaal, verbaal en fysiek) meer dan in het bevolkingsonderzoek wordt gerapporteerd (resp. 25% en 31%).
- Seksueel overschrijdend gedrag komt volgens het bevolkingsonderzoek voor onder 11% van de dansers. Dat percentage stijgt naar 21% voor de groep dansers die de online vragenlijst heeft ingevuld over het afgelopen jaar en naar 28% voor de dansers die rapporteren over grensoverschrijdend gedrag van voor 2021.
- Bijna een derde van de kinderen (29%) die in georganiseerd verband danst heeft volgens de ouders te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag.
- Voor sommige slachtoffers, in het bijzonder degenen met niet recente ervaringen, kwam het grensoverschrijdend gedrag regelmatig voor en duurde langer dan een jaar.

9.4 Grensoverschrijdend gedrag naar dansniveau

Het dansen kent veel verschillende disciplines (of stijlen), van klassiek ballet tot urban stijlen en van volksdans tot zouk, van stildansen tot moderne dans. Een vast gegeven is dat grensoverschrijdend gedrag, ongeacht stijl of organisatie, met name voorkomt onder dansers die op een hoger (lees professioneel) niveau dansen. Zo bleek uit het bevolkingsonderzoek dat van de groep dansers die het afgelopen jaar te maken kreeg met grensoverschrijdend gedrag, 47% op professioneel niveau danst en slechts 25% op recreatief niveau. Daarnaast bleken recreatieve dansers zich gemiddeld het veiligst te voelen in hun eigen dansomgeving. Bij professionele dansers en dansstudenten ligt het gevoel van veiligheid een stuk lager.

Dit beeld zien we ook terug in de resultaten van de vragenlijst onder dansers die recent (in het afgelopen jaar) te maken kregen met grensoverschrijdend gedrag. Zo heeft 54% van de professionele en 61% van de dansers van een vakopleiding te maken gekregen met dwang, chantage of machtsmisbruik in het afgelopen jaar tegenover 15% van de recreatieve dansers. Ook heeft 54% van de professionele dansers en 59% van de dansers van een dansvakopleiding ervaring(en) gehad met psychisch, verbaal en/of fysiek geweld terwijl slechts 14% van de recreatieve dansers dit heeft ervaren. Roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten kwamen meer voor onder professionele dansers (57%), semiprofessionele dansers (46%) en dansers die een dansvakopleiding volgden (61%) dan onder recreatieve dansers (15%). Seksueel

grensoverschrijdend gedrag komt vooral voor onder professionele dansers (39%) en minder onder recreatieve dansers (15%).

Ook uit resultaten uit het vragenlijstonderzoek onder actieve en voormalig dansers die hun ervaringen van voor 2021 deelden, blijkt dat grensoverschrijdend gedrag meer voorkomt bij dansers die op hogere niveaus hebben gedanst. Zo was het aandeel dansers dat *nooit* te maken kreeg met grensoverschrijdend gedrag in de danscarrière een stuk hoger onder de recreatieve dansers (60%) dan onder de dansers die ooit op professioneel niveau (30%) hadden gedanst, ooit een dansvakopleiding hebben gevolgd (35%) of die op semiprofessioneel niveau dansen of hebben gedanst (50%).

In de interviews met dansers merken we ook dat er veel ervaringen zijn met grensoverschrijdend gedrag onder professionele dansers, wedstrijddansers en dansers die een dansvakopleiding hebben gevolgd of volgen. Deze dansers maken veel trainingsuren binnen een macht- en afhankelijkheidsrelatie, waarbij het verleggen van fysieke en mentale grenzen kunnen worden overschreden en lopen -mede- daardoor een hoger risico op grensoverschrijdend gedrag.

9.5 Grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl

Bijna twee derde van de dansers (64%) in de stijlen urban, salsa/bachata/zouk heeft blijkens het bevolkingsonderzoek het afgelopen jaar te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag. Voor de andere stijlen ligt dat percentage lager (30% - 43%). Dit kan echter (deels) verklaard worden doordat van de groep urban dansers en de groep die salsa/bachata/zouk doet een groot gedeelte professioneel danst en een kleiner deel recreatief ten opzichte van de andere dansstijlen. Immers, uit het onderzoek blijkt dat het grensoverschrijdend gedrag correleert met het dansniveau. Met name het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de stijlen salsa/bachata/zouk is fors. Anders gezegd, bijna een derde van de dansers binnen een van deze stijlen heeft te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Bij urban gaat het om 23% seksueel grensoverschrijdend gedrag en 26% van de urban dansers heeft te maken gehad met verbaal grensoverschrijdend gedrag; bij de stijldansers zien we ten aanzien van verbaal grensoverschrijdend gedrag een vergelijkbaar percentage van 23%. Bij de overige onderzochte stijlen ligt dat percentage lager. Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt binnen het stijldansen op een percentage van 11%. Mentaal grensoverschrijdend gedrag wordt het meest gerapporteerd door dansers binnen salsa/bachata/zouk: 25 procent. Fysiek geweld komt het minste voor binnen de gerapporteerde stijlen (3% - 12%).

Kijkend naar de resultaten van recente ervaringen van dansers valt op dat grensoverschrijdend gedrag binnen elke groep die een stijl beoefent vaak voorgekomen is in

het afgelopen jaar (>35%).⁷⁵ Voornamelijk de stijlen als moderne/hedendaagse dans (78%), musical/jazz/tap/showdans (73%), urban stijlen (70%) en klassiek ballet (69%) springen eruit. Binnen de groep die onder andere volksdans doet komt grensoverschrijdend gedrag relatief het minst voor (35%).

Als we inzoomen op de specifieke vormen van grensoverschrijdend gedrag die de dansers hebben ervaren zien we dat onder de stijlen waar grensoverschrijdend gedrag het meest voorkomt met name dwang, chantage of machtsmisbruik, psychisch, verbaal en fysiek geweld en roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten veel is ervaren. Seksueel grensoverschrijdend gedrag werd relatief minder ervaren dan de andere vormen van grensoverschrijdend gedrag. Dansers die (onder andere) salsa, kizomba, bachata of zouk doen hebben daar het afgelopen jaar relatief het meest te maken gekregen (33%).

Wij hielden relatief gezien veel interviews met balletdansers, zowel met actieve balletdansers als met voormalig balletdansers. De bevindingen over balletdansen sluiten aan op de literatuurstudie waaruit blijkt dat aan balletdansers een grote mate van toewijding en volgzzaamheid eigen is. Wel geven balletdansers zelf aan dat de mondigheid toeneemt. Balletdansers beginnen op zeer jonge leeftijd en kennen nauwelijks een wereld buiten de balletwereld. Zij leggen in de interviews de nadruk op de sterke emotionele en fysieke belasting. Balletdansers ervaren veel stress, zijn onzeker over hun carrière, ervaren baanonzekerheid, maken zich zorgen over hun inkomen en over de toekomst (na het dansen). Zij geven vaak aan een ongezonde relatie met eten te hebben, zijn hard voor zichzelf, 'pijn hoort erbij', e.d. (Allen et al., 2012; Diercks, Hesselink & Reinders, 2014; Hamilton, 2015). Daarnaast wijzen balletdansers op machtige personen in de balletwereld die bepalend zijn voor hun carrière, waardoor zij voorzichtig (moeten) zijn met zich te uiten. Dit volgt eveneens uit de literatuur (DeFrank-Cole & Nicholson, 2016; Meglin, 2012).

[Ik was zo mager. Ik zakte in elkaar door ondergewicht. Er werd gelachen in het ziekenhuis. Weer een danser hè? Stijldanser.](#)

Tot slot gaan we in op de groep actieve en voormalige dansers die (mogelijk) grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren in het verleden. We zien dat binnen groepen die (onder andere) stijldansen, urban, salsa/kizomba/bachata/zouk en dansfit beoefenen, ongeveer de helft van de dansers te maken heeft gekregen met grensoverschrijdend gedrag binnen het dansen.⁷⁶ Binnen de groep die (onder andere) klassiek ballet heeft gedaan ligt het aandeel slachtoffers relatief het laagst (27%). De stijldansers scoren samen met de dansers die onder andere salsa/kizomba/ bachata/zouk en dansfit doen relatief hoog op seksueel

75 Dansers konden meerdere stijlen selecteren die zij op het moment beoefenen. We kunnen daarom niet met zekerheid zeggen binnen welke specifieke stijl het grensoverschrijdend gedrag heeft plaats gevonden. We weten wel dat het slachtoffer ten tijde van het grensoverschrijdende gedrag (onder andere) deze stijl beoefende.

76 Zie vorige noot.

grensoverschrijdend gedrag (respectievelijk 33%, 40%, 33%). Urban dansers rapporteren daarnaast relatief vaak vormen van niet-seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Wij spraken slachtoffers die ervaringen met ons deelden over seksueel ongewenst gedrag. Veel van de dansers die met ons spraken over seksueel ongewenst gedrag komen uit het stijldansen. Van alle dansen is stijldansen een van de stijlen waarin de nadruk ligt op traditionele verschillen tussen mannen en vrouwen. Een specifiek kenmerk van (wedstrijd) stijldansen is dat er bijna altijd in man-vrouw paren gedanst wordt. Daarnaast spelen ook uiterlijk vertoon en sensualiteit een grote rol, veel make-up en sexy kleding voor de vrouwen (Davis, 2015; Harman, 2018; Wieschiolek, Archetti & Dyck, 2003). De rollen voor mannen en vrouwen berusten vaak op heteroseksuele erotische passie, vooral bij latin (Byczkowska-Owczarek, 2019). Een ander kwetsbaar punt blijkt de schaarste aan mannelijke danspartners in het stijldansen te zijn, waardoor mannen in een machtspositie komen. Vrouwelijke dansers die op hoog niveau in Engeland dansen gaven aan dat deze ongelijke machtsbalans ook mannen aantrekt die stijldansen om fysiek contact met vrouwen te kunnen hebben (Harman, 2018). Uit de interviews volgt daarnaast een cultuur van naaktheid. Het is 'gewoon' dat mannen en vrouwen zich bij elkaar omkleden. Ook is aanraken, 'gewoon'. Uit de interviews en de vragenlijsten van dansers die stijldansen beoefenden wijzen velen op die seksueel geladen cultuur.

Er waren opmerkingen over lichaamsdelen, zoals 'doos omhoog', 'tieten op de bar' of opmerkingen als 'ik wil meer seks zien' tijdens de dans en dan werd er geschreeuwd: 'meer, meer, meer'. – danser (stijldansen)

Het patroon, als het gaat om verhalen over ernstig seksueel misbruik, komt in veel gevallen overeen. De dansdocent (of een andere persoon binnen de danswereld met een machtspositie, zoals een choreograaf) wint het vertrouwen van de minderjarige, geeft de minderjarige het gevoel bijzonder te zijn, gaat over tot aanrakingen die bij het dansen lijken te horen en gaat vervolgens over tot een seksuele relatie, die de minderjarige geheim moet houden. Dit patroon komt ook naar voren uit de (schaarse) rechtspraak. Op dit moment zijn er verschillende zaken in onderzoek bij de politie. Het misbruik vond veelal plaats in de dansschool of bij de dansdocent thuis. Hoewel de meeste slachtoffers die wij spraken een achtergrond hebben in het stijldansen, spraken wij ook dansers uit andere stijlen (salsa, urban) en sectoren (musical- en televisiewereld) die aangaven seksueel misbruik te hebben ervaren. Dit betreft ook recente zaken.

Conclusies:

- Een consistent gegeven is dat hoe hoger het niveau waarop dansers dansen, des te meer dansers grensoverschrijdend gedrag rapporteren. De prevalentie van grensoverschrijdend gedrag is hoger onder professionele dansers en binnen de dansvakopleidingen dan bij dansers die op een lager niveau dansen. Het laagst is de prevalentie van grensoverschrijdend gedrag onder de groep recreanten.
- Recreatieve dansers voelden zich veiliger dan dansers in de dansvakopleiding en professionals.
- Uit diverse bronnen (vragenlijsten en interviews) blijkt dat dansers die meer uren dansen een verhoogd risico lopen op grensoverschrijdend gedrag binnen de danswereld.
- De dansstijlen waarin het meest grensoverschrijdend gedrag wordt gerapporteerd zijn volgens het bevolkingsonderzoek urban en salsa/bachate/zouk. Vooral het seksueel grensoverschrijdende gedrag komt onder de laatste groep dansers relatief veel voor, namelijk bij een derde van de dansers (32%).
- Onder de recente ervaringen van actieve dansers zien we voornamelijk binnen moderne/hedendaagse dans, musical/jazz/tap/showdans, urban stijlen en klassiek ballet veel (niet seksueel) grensoverschrijdend gedrag. Onder de groep die (onder andere) salsa, kizomba, bachata of zouk doen kwam seksueel grensoverschrijdend gedrag juist relatief veel voor (33%).
- Wat betreft de groep actieve en voormalige dansers die (mogelijk) grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren in het verleden zien we veel grensoverschrijdend gedrag onder dansers die (onder andere) stijldansen, urban, salsa/kizomba/bachata/zouk en dansfit hebben gedaan.
- Vooral met dansers die stijldansen of aan ballet doen/deden zijn gesprekken gevoerd. De verhalen sluiten aan bij de bevindingen uit de literatuur over ongewenst gedrag binnen deze stijlen. Binnen het stijldansen is het percentage dat zelf aangeeft seksueel ongewenst gedrag te hebben ervaren vóór 2021 hoog (33%). Als risico's worden in de literatuur genoemd, hetgeen bevestigd wordt door de interviews, de cultuur van naaktheid, het aanraken, de sexy kleding, schaarste aan mannelijke danspartners. De meeste van (de handvol) rechtszaken over seksueel misbruik in het dansen, spelen in het stijldansen.
- Binnen ballet komt seksueel ongewenst gedrag minder vaak voor dan bijvoorbeeld in het stijldansen. Balletdansers vestigen de aandacht op ander ongewenst gedrag. Balletdansers staan onder hoge spanning, ervaren veel stress, zijn onzeker over hun carrière, ervaren baanonzekerheid en zijn onzeker over de toekomst (na het dansen). Zij wijzen vaker op een ongezonde relatie met eten en zijn hard voor zichzelf omdat zij bijvoorbeeld doortrainen met blessures. Zij benadrukken de positie van machtige personen binnen de balletwereld, waardoor zij zich niet durven uiten.

9.6 Profiel van de plegers

Uit het bevolkingsonderzoek en de online vragenlijsten komt naar voren dat het merendeel van de plegers trainer/coach/docent is, gevolgd door andere dansers. Daarnaast, maar in mindere mate, gaat het om choreografen/balletmeesters en artsen/masseurs/fysiotherapeuten als plegers van grensoverschrijdend gedrag. Er zijn verschillen te zien tussen het type grensoverschrijdend gedrag bij de verschillende plegers. Zo lijken docenten/trainers/coaches zich in vergelijking met de andere groepen meer schuldig te maken aan seksueel grensoverschrijdend gedrag en andere dansers maken zich meer schuldig aan mentaal grensoverschrijdend gedrag. Ook bezoekers worden als plegers van diverse vormen van grensoverschrijdend gedrag aangewezen.

In de interviews omschrijven respondenten de plegers vaak omschrijven als belangrijke personen (poortwachters of gatekeepers), veelal mannen, naar wie ze loyaliteit voelen en van wie ze voor hun danscarrière vaak afhankelijk zijn. Plegers bevinden zich vaak in een machtspositie ten opzichte van de danser; iets wat ook uit de schaarse literatuur naar voren komt. Het gaat dan bijvoorbeeld om docenten, trainers/coaches, choreografen, balletmeesters, juryleden of artistiek/zakelijk directeurs.

Hij [functie binnen dansgezelschap] heeft geen ervaring met jonge mensen. Het ging meerdere keren fout omdat hij zijn temperament niet onder controle had. Je moet weten, dansers zijn heel hooggedreven, gevoelige mensen. Dansers zijn onderdanig, zij spreken niet. Zij zijn niet luid. Ze luisteren naar ieder woord, ze willen allemaal naar het hoofdgezelschap. Hij schreeuwde tegen een kind. De jongen is toen weggegaan. Deze leider had nooit in deze positie mogen komen. – danser (ballet)

Dansers kijken tegen hen op. De pleger heeft macht, onder meer omdat hij bijvoorbeeld invloed heeft op de selectie en de carrière van een danser sterk kan bepalen. De leeftijd van de plegers ligt in de regel hoger dan die van de slachtoffers. Plegers lijken zich in bepaalde mate onaantastbaar te voelen, aangezien ze nooit of zelden op hun gedrag worden aangesproken. Verschillende respondenten zeggen dat de pleger nog actief is binnen de danswereld. Slachtoffers merken veelal op dat de pleger doelbewust te werk ging; hij wist wat hij deed. Er kan sprake zijn van normalisering van grensoverschrijdend gedrag waarbij de betrokkenen gedrag van de pleger zien als iets dat erbij hoort en dat geaccepteerd dient te worden.

Conclusies:

- Grensoverschrijdend gedrag wordt vooral gepleegd door personen die een machtspositie innemen ten opzichte van de dansers, waaronder docenten/trainers/coaches, maar ook andere groepen komen voor, zoals andere dansers en bezoekers.
- Plegers die een machtspositie innemen kunnen hun gedrag voortzetten omdat de dansers van hen sterk afhankelijk zijn en ook omdat grensoverschrijdend gedrag na verloop van tijd wordt genormaliseerd.

9.7 Profiel van de slachtoffers

De gegevens uit het bevolkingsonderzoek wijken af van wat we weten uit de twee online vragenlijsten. Uit de procentuele verdeling van geslacht in het bevolkingsonderzoek blijkt dat de groep dansers die ervaringen heeft met grensoverschrijdend gedrag voor 66% procent uit mannen bestaat, tegenover 34% vrouwen. Dit patroon volgt ook uit de verhouding tussen de dansniveaus, aangezien meer mannen onderdeel zijn van de hogere dansniveaus dan vrouwen. Dit hoge percentage mannen die slachtoffer zijn wijkt af van de andere vragenlijsten, waar meer vrouwen aangeven slachtoffer te zijn van grensoverschrijdend gedrag, hoewel ook hier hoge percentages mannelijke slachtoffers worden genoemd. Binnen de groep dansers die recentelijk ervaring(en) hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag, kan gesteld worden dat er relatief meer vrouwen grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren (55%) dan mannen (45%). Bij de tweede vragenlijst, waarbij actieve en voormalig dansers zijn bevraagd om hun ervaring(en) met grensoverschrijdend gedrag langer dan een jaar geleden, ligt dit percentage op 61% vrouwelijke slachtoffers en 45% mannelijke slachtoffers.

Een verklaring kan zijn dat in het bevolkingsonderzoek meer mannen hebben aangegeven te dansen op professioneel niveau en op de dansvakopleiding. In de andere vragenlijsten hebben meer vrouwen binnen deze niveaus de lijsten ingevuld. Een andere verklaring kan liggen in de beoefende dansstijlen. In het bevolkingsonderzoek rapporteert 1 op de 4 dansers urban stijlen te beoefenen (25%) tegenover de 10% in de vragenlijst omtrent recente ervaringen van dansers. Daarnaast zijn in de online vragenlijsten de groepen die doen aan moderne/hedendaagse dans, salsa, kizomba, bachata of zouk, Argentijnse tango, dansfit, dansexpressie, danstherapie en oriëntaalse dans ondervertegenwoordigd. Dansers die klassiek ballet doen, komen juist relatief veel voor in de steekproef. Het aantal mannen in het ballet is evenwel lager dan het aantal vrouwen.

Binnen het bevolkingsonderzoek verschilt de leeftijd tussen de groep met en zonder ervaringen met grensoverschrijdend gedrag. Het aandeel 16 t/m 24 jarige is gelijk in beide groepen, maar relatief meer 25 t/m 34 jarigen waren slachtoffer, terwijl juist alle oudere groepen (35+) minder vaak slachtoffer waren. Deze ervaringen met grensoverschrijdend gedrag volgen de sociaaldemografische opbouw van de dansniveaus aangezien ook relatief veel jongvolwassenen dansen op de hogere niveaus.

Het opleidingsniveau van de slachtoffers was binnen het bevolkingsonderzoek eveneens een factor die verschilde tussen slachtoffers en niet-slachtoffers. Naar verhouding hadden meer respondenten met een hoog opleidingsniveau ervaring(en) met grensoverschrijdend gedrag dan respondenten met een lager opleidingsniveau. De verhouding in het aantal respondenten met een midden opleidingsniveau was gelijk in beide groepen. Daarentegen zagen we bij de vragenlijst met recente en voormalige dansers geen verschil op basis van opleidingsniveau tussen slachtoffers en niet-slachtoffers

Op basis van het bevolkingsonderzoek kan gesteld worden dat een groter aandeel personen met ervaringen met grensoverschrijdend gedrag in een van de drie grote gemeenten en randgemeenten van Nederland woont dan de groep personen zonder deze ervaringen.

Uit de interviews komt naar voren dat een jonge leeftijd voor een kwetsbare positie zorgt. Ten tijde van het grensoverschrijdende gedrag waren deze dansers afhankelijk van anderen voor hun bescherming, in het bijzonder van de ouders. In de gevallen dat dit toezicht vanuit de ouders afwezig was, werden deze jonge dansers gezien als een 'makkelijke prooi'. Een aantal dansers geeft aan te vermoeden dat juist zij er werden uitgepikt omdat de ouders weinig tijd voor ze hadden, zij een nare thuissituatie hadden, of ze om andere redenen meer kwetsbaar waren. Sommige dansers voelden zich bijzonder op het moment dat de dansdocent, iemand met status, hen extra tijd en aandacht gaf. Bijna een op de vijf dansers (18%) met ervaringen van voor 2021 zegt dat ze minderjarig waren ten tijde van het grensoverschrijdende gedrag.

Conclusies:

- Uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat mannen vaker te maken hebben gekregen met grensoverschrijdend gedrag dan vrouwen. Uit de twee online vragenlijsten blijkt het tegenovergestelde, waarbij het percentage mannelijke slachtoffers nog steeds hoog is te noemen. Dit verschil is vermoedelijk terug te voeren op een selecte groep die de online vragenlijst heeft beantwoord. Naarmate het dansniveau hoger wordt, is er een groter aandeel mannen dan vrouwen, terwijl juist meer vrouwen recreatief dansen dan mannen.
- Een jonge leeftijd zorgt voor een kwetsbare positie. Verder blijkt dat bepaalde andere sociaaldemografische factoren gerelateerd zijn aan de slachtoffers, waaronder opleidingsniveau (hoger dan bij niet-slachtoffers) en woonplaats (slachtoffers komen relatief vaker uit de drie grote steden).
- Bijna een op de vijf dansers met niet-recente ervaringen zegt dat ze minderjarig waren ten tijde van het grensoverschrijdende gedrag.
- Voor sommige slachtoffers speelt hun problematische thuissituatie ook een rol bij hun slachtofferschap in de zin dat ze kwetsbaar zijn en zich afhankelijker kunnen voelen van de personen die sleutelposities hebben en hun carrière sterk kunnen beïnvloeden.

9.8 Gevolgen van het grensoverschrijdende gedrag

Uit het bevolkingsonderzoek blijkt verder dat de gevolgen van het grensoverschrijdende gedrag divers zijn. Tien procent geeft aan geen last van het grensoverschrijdend gedrag te hebben gehad. Ongeveer 0een kwart van de respondenten zegt door te zijn gegaan met dansen na hun ervaringen, sommige respondenten zijn daardoor een tijdlang niet naar het werk of opleiding gegaan (19%) en 13% van de respondenten is gestopt met dansen. Andere veel voorkomende reacties zijn het zich een tijdlang rot voelen, problemen met werken of focussen op dansen. Voor bijna een derde (31%) heeft het grensoverschrijdende gedrag impact gehad;

voor de rest is dat neutraal of geen impact geweest. Ruim een kwart (29%) heeft professionele hulp gezocht.

Het was normaal dat mannen misbruik van mij maakten. Ik wilde alles en iedereen te vriend houden. Voor de buitenwereld moest alles perfect zijn. Ik heb vijf jaar therapie gehad. De relatie met mannen is nog steeds niet al te best. Ik heb nu pas een man gevonden die 'normaal' is. Danser (stijldansen)

De slachtoffers vertellen in de interviews over verschillende gevolgen door het grensoverschrijdende gedrag. Deze gevolgen lopen uiteen in aard en ernst. Een aanzienlijk deel van de dansers geeft aan te kampen met psychische aandoeningen of mentale gevolgen zoals angst- en stressstoornissen en depressies. Daarnaast is het zelfvertrouwen en het vertrouwen in anderen beschadigd. Veel dansers zeggen onzeker te zijn geworden. Dit geldt voor alle stijlen. Slachtoffers spreken ook over eetstoornissen en een laag zelfbeeld. Dansers die misbruikt zijn hebben in interviews aangegeven dat zij het lastig vinden seksuele relaties aan te gaan. Ook wordt gesproken over seksueel overdraagbare aandoeningen en last van hyperventilatie. Voor sommigen zijn het dansplezier en de passie voor het dansen door de psychische en/of fysieke gevolgen verdwenen door het grensoverschrijdend gedrag.

Dansers hebben aangegeven dat betere kennis binnen de zorg van de danserwereld tot een betere behandeling kan leiden. Experts onderschrijven dit. Zij geven daarbij aan dat wellicht de focus minder moet liggen op de behandeling van trauma, maar dat beter gewerkt kan worden aan de ontwikkeling van een eigen identiteit (Olfers & Van Wijk, 2021). Experts geven aan dat dit bijvoorbeeld geldt voor dansers die op zeer jonge leeftijd in een gesloten setting binnen de danserwereld zijn opgegroeid.

Conclusies:

- Voor een derde van de slachtoffers uit het bevolkingsonderzoek heeft het grensoverschrijdende gedrag impact gehad.
- De gevolgen kunnen zowel psychisch of fysiek van aard zijn. Het kan gaan om problemen rond de identiteit, angst- en stressstoornissen, eetstoornissen en depressies en het geen vertrouwen meer hebben in volwassenen.
- Sommige dansers kunnen tijdelijk niet naar hun opleiding/werk of zijn met dansen zijn gestopt.
- Ruim een kwart van de slachtoffers heeft professionele hulp gezocht.
- Experts pleiten voor behandeling gericht op het ontwikkelen en versterken van de identiteit van de slachtoffers.

9.9 Melding en afhandeling

Uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat het merendeel van de respondenten met ervaringen van grensoverschrijdend gedrag hiervan geen melding heeft gedaan (60%). Degenen die wel melding hebben gedaan, doen dit meestal bij een meldpunt (30%) of een docent (29%). Bij

de respondenten waarvan de kinderen ervaringen hebben met grensoverschrijdend gedrag is dit wel in de meerderheid van de gevallen gemeld (62%). De ouders melden meestal bij een docent (55%).

Van de dansers die langer dan een jaar geleden ervaring hebben gehad met een vorm van grensoverschrijdend gedrag, onderneemt 21% geen actie. Ruim driekwart (78%) doet dit wel, waarbij een deel melding deed bij de desbetreffende organisatie of bij een vertrouwenspersoon. Een enkeling meldt bij Mores of Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN) of doet aangifte bij de politie. Onder de groep die geen actie heeft ondernomen, zijn vooral veel mensen die op recreatief niveau hebben gedanst. De meldpunten zijn zelf voorzichtig met de cijfers. Het gaat in 2021 om ongeveer vijf meldingen binnen CVSN, variërend van seksuele intimidatie, fysiek geweld en een onveilige omgeving. In 2022 is het aantal meldingen bijna verdubbeld; het gaat dan om mishandeling, intimidatie en seksuele intimidatie.

Melden is not done. Je weet ook dat iedereen vriendjes is met elkaar. Danser (stijldansen)

De ervaring van functionarissen die actief zijn/waren binnen meldpunten en van vertrouwenspersonen is dat er beperkt wordt gemeld, hoewel het aantal meldingen wel toeneemt. Mores verzamelt de meldingen slechts op het niveau van de podiumkunsten. Dit is niet te herleiden tot specifiek het dansen. Knelpunten die verder worden genoemd zijn onder andere de versnipperde danswereld en beperkte bekendheid van meldpunten bij de dansers. Een veelgehoorde suggestie van respondenten voor een veilige danswereld is dat er meldpunten moeten komen om grensoverschrijdend gedrag te kunnen melden. Hieruit blijkt dat bijvoorbeeld het meldpunt Mores of het Centrum Veilige Sport vrijwel onbekend zijn onder deze respondenten. Hoewel er bij veel organisaties en opleidingen vertrouwenspersonen zijn ingesteld, hebben de dansers hier nog weinig kennis van. Ook is er weinig bekendheid met de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de meldpunten en vertrouwenspersonen.

Er zijn geen tuchtzaken (het tuchtrecht bestaat alleen binnen de georganiseerde wedstrijdsport) bekend die zien op grensoverschrijdend gedrag binnen het dansen. Knelpunten lijken te liggen bij het beperkte aantal dansers dat lid is bij de Nederlandse Algemene Danssport Bond (NADB) en het gebrek aan meldingen bij het Instituut Sportrechtspraak (ISR). Er zijn zoals gezegd wel zes strafzaken afgehandeld in de periode van 2004 tot nu (2023). In alle gevallen ging het om misbruik door een mannelijke dansleraar van meisjes. In het merendeel van de zaken gaat het om meisjes tussen de twaalf en zestien jaar. Het seksueel contact vindt ofwel tijdens privélessen plaats en/of in de woning van de verdachte.

Het resultaat van meldingen door slachtoffers in het algemeen en de tevredenheid hierover wisselt. Over de afhandeling van de melding was ongeveer de helft van de respondenten uit het bevolkingsonderzoek tevreden. Dit wordt 57 keer (55%) gerapporteerd bij de melders die slachtoffer zijn en 26 keer (48%) bij ouders die aangeven dat hun kind(eren) slachtoffer zijn geweest. Het deel van de slachtoffers dat grensoverschrijdend gedrag meldt en de tevredenheid over de afhandeling van de meldingen is bij alle dansstijlen ongeveer gelijk. Dansers met recente ervaringen van grensoverschrijdend gedrag geven in de vragenlijst aan

dat het melden soms geen reactie of een starre reactie oplevert en dat het gesprek hierover in de praktijk moeilijk blijkt. Bij sommige dansers is het vertrouwen in de afhandeling van meldingen door de organisatie aangetast, omdat dit een negatieve uitwerking had voor hun carrière en weinig tot geen consequentie voor de plegers. Deze dansers houden het grensoverschrijdende liever stil. Dansers, zo blijkt uit de interviews, zijn niet of nauwelijks op de hoogte van hun rechten.

Actieve en voormalig dansers die langer dan een jaar geleden ervaring hadden met ongewenst gedrag, geven aan dat het gedrag verweven zat in de cultuur en dat zij het gevoel hadden dat zij nergens hun verhaal kwijt konden. Vaak wisten de dansers niet dat anderen dezelfde vervelende ervaringen hadden meegemaakt of ze beseften pas achteraf dat er iets fout zat. Daarnaast waren dansers bang voor gevolgen als zij het zouden melden. Soms werd er niets met de meldingen gedaan, bijvoorbeeld vanwege een gebrek aan bewijs. Uit de interviews blijkt dat dansers die grensoverschrijdend gedrag melden dit doen bij de politie, de dansbond, hun eigen dansschool of op de (voor)opleiding bij een vertrouwenspersoon of ander contactpersoon. Een aantal van hen is ontevreden met het resultaat van het melden en/of geeft aan dat er op dat moment niks met hun melding is gedaan. Zo komt het voor dat slachtoffers niet gelooft worden of dat de ernst van het geval niet wordt ingezien. Een aantal dansers is voor het leven getekend. Plegers lijken er soms gemakkelijk mee weg te komen en blijken vaak nog actief te zijn in de danswereld. Een enkele danser heeft het over secundaire victimisatie door de reactie van hun eigen omgeving op wat er gebeurd is en/of de rol van de media, bijvoorbeeld doordat slachtoffers hun verhaal meermaals moesten vertellen voor een grotere groep mensen en dat persoonlijke informatie over het leven van het slachtoffer openbaar werd gemaakt. Dit heeft bij de verschillende dansers naar eigen zeggen geleid tot een laag zelfbeeld. In een enkel geval is bij de melding de verantwoordelijkheid voor het grensoverschrijdend gedrag gedeeltelijk of geheel bij de danser zelf gelegd. Enkele plegers wijzen volgens de slachtoffers op de rol van de danser zelf, bijvoorbeeld de uitdagende kleding van dansers of de visie dat dansers beter hun grenzen moeten aangeven. Dit versterkt het schuldgevoel bij de slachtoffers.

Conclusies:

1. De meeste slachtoffers maken geen melding van wat hen is overkomen. Een reden is dat in hun beleving een melding hun carrière kan schaden.
2. Als de slachtoffers wel melden is het resultaat wisselend. Een deel van de slachtoffers is ontevreden over het resultaat van de melding omdat er in hun ogen niets/te weinig mee wordt gedaan of omdat het slachtoffer zelf negatieve consequenties ondervindt van de melding.
3. Dansers zijn niet of nauwelijks op de hoogte van hun rechten. Er is te weinig bekendheid over de meldpunten en over de taken en verantwoordelijkheden van de meldpunten. Ook zijn slachtoffers niet altijd bekend met het bestaan van vertrouwenspersonen binnen de organisatie of bestaat er weinig vertrouwen in hen.
4. Er zijn geen tuchtzaken in de sport bekend die zien op ongewenst gedrag binnen het dansen.
5. Het aantal rechtszaken over grensoverschrijdend gedrag in het dansen is erg beperkt, wat kan stroken met het gegeven dat slachtoffers niet snel naar voren durven treden. De zaken die in de rechtspraak naar voren komen gaan om ernstig seksueel misbruik, waarbij in het merendeel van de gevallen het slachtoffer minderjarig is, en de pleger een mannelijke dansleraar. Het gaat om zes strafzaken in de periode van 2004 tot nu (2023).
6. Meldingen uit de danswereld vallen bij het meldpunt MORES onder de ‘podiumkunsten’ waardoor niet valt na te gaan hoeveel meldingen exact gaan over het dansen. Binnen het Centrum Veilige Sport/Nederlandse Algemene Danssport Bond (NADB) gaat het om ongeveer tien meldingen binnen dansen.

9.10 Cirkels van verantwoordelijkheid

Via deskresearch, het bestuderen van bijvoorbeeld statuten, reglementen, codes, beleidsdocumenten en kamervragen is een beeld geschetst van zoveel mogelijk organisaties die betrokken zijn binnen de danswereld. De complexiteit ligt daarin dat de danswereld bestaat uit de (semi)publieke sector (dansonderwijs), uit gesubsidieerde organisaties, waaronder bijvoorbeeld de BIS-gezelschappen maar ook uit een grote private sector met musicalproducenten, dansscholen, dansorganisatoren, enz. In Nederland bestaan er tevens verschillende intermediairs die diensten verlenen aan onder andere producenten en dansers. Hiermee wordt bedoeld op managementbureaus, theaterbureaus, boekingskantoren, castingbureaus en bijvoorbeeld productiehuisen en impresariaten. Er zijn tal van koepelorganisaties actief binnen het dansen die soms ook met elkaar rivaliseren, aldus geïnterviewden. Uit het bestuderen van de statuten van verschillende organisaties en beschikbare beleidsdocumenten blijkt dat er weinig sprake is van coherentie tussen de verschillende organisaties als het gaat om strategische doelen, visie op dansen en de maatschappelijke issues.

Er zijn naast tal van organisaties veel verschillende actoren binnen de danswereld actief zoals dansdocenten, dansschooleigenaren, trainers/coaches, artistiek leiders, producenten,

regisseurs, balletmeesters, choreografen, juryleden, company managers, instudeerders, etc. Uit de interviews blijkt dat één actor regelmatig verschillende functies heeft; zo kan een dansschooleigenaar tevens dansdocent, trainer/coach en jurylid zijn. Een uitvoerend danser geeft vaak ook les en/of is ook choreograaf.

Al die actoren, zo blijkt uit interviews, kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van een dansend kind en dragen diens gevolge ook (mede) verantwoordelijkheid voor de opvoeding. Als eerste zijn de ouders bij de minderjarige dansers verantwoordelijk voor het welzijn van hun kinderen. Veel dansende kinderen hebben een ouder die danst of heeft gedanst, zo blijkt uit de interviews. Het blijkt, vooral uit de interviews, dat er een grote mate van verantwoordelijkheid ligt bij de trainers/coaches/docenten. Uit het onderzoek komt naar voren dat de betrokkenheid van ouders bij dansscholen laag is. Een dansdocent is verantwoordelijk voor het geven van de dansles, soms aan zeer jonge kinderen, en beschikt niet altijd over voldoende didactische vaardigheden, volgens respondenten. Dansdocenten komen immers vaak uit de praktijk en dansdocent is geen beschermd beroep.

Conclusies:

- De enorme veelheid aan organisaties en actoren en de mogelijkheid van het combineren van veel verschillende functies dragen niet bij aan de helderheid over de rollen, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Het beleid is versnipperd en weinig gestructureerd, dit bemoeilijkt de doorontwikkeling van het dansen.
- Als eerste zijn de ouders bij de minderjarige dansers verantwoordelijk voor het welzijn van hun kinderen. De rol van de ouders komt in dit onderzoek weinig naar voren als het gaat om betrokkenheid bij dansscholen.
- Het blijkt echter, vooral uit de interviews, dat er een grote mate van verantwoordelijkheid ligt bij de trainers/coaches/docenten en er niet, althans onvoldoende, wordt gestuurd op pedagogische vaardigheden en bekwaamheden. Iedereen kan een dansschool starten. Dansdocenten komen vaak uit de praktijk en bezitten niet altijd over voldoende didactische vaardigheden.

9.11 Danscultuur: factoren de relatie met positief en negatief gedrag en mechanismen en prikkels

Dans komt voor in alle samenlevingen en in alle tijdsperiodes (Hanna, 1987; Kurath, 1960; Peterson Royce, 1978). Het is lastig om één danscultuur te definiëren, aangezien er veel verschillende stijlen bestaan en er binnen elke dans andere gebruiken, waarden en normen te herkennen zijn. Toch zijn er bepaalde kenmerkende aspecten die in alle of de meeste genres en stijlen een prominente rol spelen.

Dans is artistiek en vereist atletische vaardigheden (Wulff, 2008). Dansers zetten hun lichaam in om beweging, ritme en visuele effecten te creëren die betekenis, (complexe) emotie en/of esthetische kwaliteiten overbrengen. We zien dat veel dansers op jonge leeftijd beginnen,

soms zelfs al wanneer zij twee jaar oud zijn. Bij bepaalde stijlen, zoals ballet, ligt de leeftijd rond de zeven à acht jaar. Uit de vragenlijst met actieve en voormalig dansers blijkt dat de gemiddelde 'startleeftijd' 13 jaar oud is.

Dansers zijn veelal op jonge leeftijd zelfstandig, leren hard te werken en ontwikkelen doorzettingsvermogen. De andere kant van de medaille is dat we echter in sommige gevallen zien dat (jonge) dansers, onder andere op de (voor)opleidingen, te ver doorgaan. Zelfs met blessures of in het geval van ziekte gaan dansers door. Dit kan gevolgen hebben voor het lichaam en/of de mentale gezondheid van een jonge danser (Van Winden et al., 2019).

Het is denkbaar dat bepaalde groepen dansers qua persoonlijkheid kwetsbaarder zijn. Dansers geven soms aan dat het dansen een vorm van escapisme is, vanwege de thuissituatie en/of om zichzelf te kunnen zijn. Zij geven aan dat zij zich in de danswereld wel en daarbuiten niet/of minder geaccepteerd voelen. Ook geven dansers wel aan dat zij zich veel liever en ook beter kunnen uiten door middel van hun lichaam dan verbaal.

In de meeste interviews komt duidelijk naar voren dat dans veel betekent voor dansers. Dansers geven in de vragenlijsten in de open ruimte en in de interviews aan dat zij veel respect hebben voor elkaar, een fijne sfeer ervaren in lessen en trainingen en zich prettig voelen in de dansomgeving. Een groot deel van de dansers benoemt dat de danswereld een hechte gemeenschap is en stelt dat dit een kenmerkend element is van de danscultuur.

Onderlinge relaties komen veelvuldig voor. Dansers brengen veel tijd samen door. Dans is een gedeelde ervaring. Deze hechte cultuur kent echter ook een keerzijde bijvoorbeeld wanneer de danser niet in de groep past. Sommigen vergelijken de gemeenschap met een sekte. De hechtheid lijkt samen te hangen met een zwijg- en angstcultuur die binnen de gehele danswereld een rol speelt. Er bestaat angst dat indien iets over grensoverschrijdend gedrag gezegd wordt, dit de carrière kan schaden of dat er op een andere manier consequenties zullen volgen. Volgens de Raad voor Cultuur (2022) komt het zwijgen onder meer door schaamte en angst. Desondanks geven de meeste geïnterviewden aan dat tegenwoordig dansers mondiger zijn.

Er heerst een harde cultuur en een stevige concurrentie tussen dansers onderling. Het is hard werken. Het beoefenen van dans op hoger niveau behelst urenlange trainingen, veel oefening en een groot uithoudingsvermogen. Alhoewel niet alle geïnterviewden de cultuur als 'streng' of 'hard' omschrijven, geven zij wel aan dat voornoemde aspecten een rol spelen binnen de danscultuur. Overheersend is de gedachte dat de danser deze negatieve aspecten, waaronder pijn, 'voor lief moet nemen' bij ambities voor een carrière als danser op een hoog niveau.

Bij veel stijlen is sprake van een aanrakingscultuur en een cultuur van (bijna) naaktheid. Denk aan stijldansen waar partners elkaar aanraken of aan het liften bij ballet. Dansers bevinden zich binnen sommige stijlen, zoals Latin, in een context waarbij (deels) bloot zijn genormaliseerd is. Omkleden in aanwezigheid van andere dansers, weinig verhullende kleding, (gedeeltelijk)

bloot zijn in voorstellingen, erotisch getinte bewegingen, het komt in het dansen allemaal voor (Dolan, 2012; Hanna, 2012; Jaeger, 2009; Arnett, 2002; Cummins, 2007; Ey, 2016). Vooral in het stijldansen, de moderne dans en (modern) ballet zijn elementen van deze cultuur herkenbaar. Volgens Meneau (2020), die het beeldmateriaal van het kampioenschap Rumba in 2019 becommentarieerde, kan het zover gaan dat de nadruk wordt gelegd op mannelijke dominantie en vrouwelijke onderwerping.

Verder komt sterk naar voren dat dansen een vorm van kunst is. De kunst komt tot uiting in emotionele expressie, sociale interactie en beweging van het lichaam. Kunst wakkert emoties aan, raakt het publiek en zet aan tot denken. Dans an sich wordt gezien als grensverleggend. In interviews komt naar voren dat de grenzen van kunst een discussiepunt vormen. Wat kan en mag nog in de kunst? Zo worden traditionele balletten aangepast aan de huidige tijd om discriminatoire uitingen te vermijden. Ook wijzen respondenten erop dat het essentieel is dat emotionele en fysieke grenzen worden opgerekt. Danschoreografieën, zo geven geïnterviewden aan, worden steeds zwaarder. Hierdoor ontstaan meer risico's voor dansers, waardoor de kans op blessures toeneemt.

Ten slotte blijkt uit zowel het literatuuronderzoek als uit de interviews met dansers dat er bepaalde actoren binnen de danswereld zijn met veel macht. Deze zogenaamde 'poortwachters' zijn belangrijke personen voor een uitvoerend kunstenaar om het vak uit te kunnen voeren. Het gaat dan bijvoorbeeld om docenten of castingdirecteuren (Raad voor Cultuur, 2022). Door het feit dat er veel aanbod is en weinig vraag, hebben poortwachters veel macht en bepalen ze wie wel of niet de toegang tot het werkveld wordt geboden. Een aanzienlijk deel van de dansers die we hebben gesproken, herkent het machtsaspect en spreekt dan ook van machtsmisbruik. Dit uitte zich in verschillende vormen, zoals intimidatie, bedreigingen, chantage en/of manipulatie en had als doel het uitvoeren van seksuele handelingen, het bewaken van de eigen (macht-)positie en/of het beschermen van de financiën. Bij onder meer dansgezelschappen zijn veel buitenlandse dansers actief. Zij zijn mogelijk extra kwetsbaar omdat zij minder goed op de hoogte zijn van de wet- en regelgeving, zo blijkt uit de interviews.

Daarbij vallen ook de negatieve financiële prikkels op. We zien dat dit aspect met name een rol speelt onder kinderen en adolescenten die dans (voor)opleidingen volgen en een beroep ambiëren in het dansen. Een opleiding tot uitvoerend danser of dansdocent is een voltijdstudie. Daarnaast dienen studenten nog een stage te lopen. Hier krijgen zij over het algemeen weinig of niets voor betaald. Tijd om daarnaast nog geld te verdienen met een bijbaantje is er niet altijd. Dit maakt de jonge dansers financieel afhankelijk van de kleine vergoeding die ze krijgen voor hun stage of van hun ouders. Tevens is het moeilijk voor de jonge dansstudenten om stages te weigeren.

Er heerst vervolgens een grote mate van baanonzekerheid. Hoewel de vakbond(en) aansturen op betere betaling en arbeidsomstandigheden, blijkt uit de gesprekken dat de grote mate van baanonzekerheid, het weinig of niet tijdig betaald krijgen in samenhang met een korte carrière als uitvoerend danser, tot veel stress en druk leidt onder dansers. Ook

in de literatuur zien we terug dat dansers zich onzeker voelen in het vinden van (vast) werk (Gabrielle, 2019).

Eigenlijk werk je 50-60 uur per week. Je wordt voor minder betaald. Op zaterdag werk je ook, ook als er geen voorstelling is. Er zijn meer dan zestig voorstellingen per jaar.
Balletdanser (moderne dans)

Dansers vertellen over onderbetaling, niet-tijdige betaling, over contracten met zware zwijgclausules en eveneens stevige concurrentiebedingen. Dit geldt bijvoorbeeld binnen de televisiewereld en bij (musical)producenten.

Binnen de stildanswereld wordt de druk gevoeld om dure privélessen te nemen bij bepaalde docenten en wordt gewezen op de (steeds duurder wordende) deelname aan wedstrijden en de hoge prijs van jurken.

De omscholingsregeling die geldt voor professionele dansers wordt door dansers als positief ervaren. Indien zij echter een nieuw beroep kiezen, zijn ze in de regel al op leeftijd en moeten weer onderaan met hun carrière beginnen.

De actieve dansers, zowel slachtoffers als niet-slachtoffers, waarderen hun danservaringen in het afgelopen jaar goed, hoewel de niet-slachtoffers een hogere score geven. Een verklaring kan zijn dat veel dansers het dansen zien als deel van hun identiteit en hoewel zij nare ervaringen hebben gehad, toch nog steeds veel waarde ontleen aan het dansen. De waardering van de slachtoffers die niet meer actief zijn in het dansen is gemiddeld lager dan de slachtoffers die nog wel actief zijn. Dit is mogelijk terug te voeren op het gegeven dat zij geen onderdeel meer uitmaken van de danscultuur en er geen afhankelijkheidsrelatie meer bestaat. Er is geen sprake meer van het normaliseren van het grensoverschrijdende gedrag. Een vergelijkbaar patroon zien we bij voormalige topsporters (Olfers & Van Wijk, 2021; Van Wijk et al., 2018).

Conclusies:

- Dans heeft een grote impact op het leven van mensen en gemeenschappen.
- Dans speelt een cruciale rol in de culturele identiteit van samenlevingen.
- Deel uitmaken van een dansomgeving kan het welzijn van de dansers positief beïnvloeden. Een goede en vooral veilige relatie met de docent/trainer/coach is essentieel voor een gezonde ontwikkeling van de danser, zowel beroepsmatig als persoonlijk en sociaal.
- De hechte gemeenschap speelt voor vele dansers een belangrijke rol. Er is een sterke verbondenheid tussen dansers, waardoor (vriendschappelijke) relaties voor het leven ontstaan. Niet zelden ontlenen dansers (een deel van) hun identiteit aan het dansen.
- Belangrijke risicofactoren zijn de beslotenheid van de dansgroep(en), het op zeer jonge leeftijd starten met dansen, het continue selectieproces (audities), het altijd streven naar perfectie, het continu beoordeeld worden, de vele trainingsuren, de onzekerheid over inkomen, het aanraken van het lichaam (bij de meeste dansstijlen), het risico op blessures, het bij sommige stijlen uitgaan van stereotypes, zoals mannelijke dominantie en vrouwelijke volgzaamheid of onderwerping.
- Poortwachter hebben veel macht en bij gebrek aan externe controlemechanismen is dat aan te merken als een risicofactor.
- Het gesloten systeem waar weinig tot geen externe correctiemechanismen bestaan, de sterke afhankelijkheid en de grote mate van financiële onzekerheid werken negatief op het welzijn van de danser.
- Buitenlandse dansers zijn -nog- minder goed op de hoogte van wet- en regelgeving en daardoor extra kwetsbaar.
- Naast het feit dat de danserwereld als hard wordt omschreven door respondenten is ook sprake van een sterke onderlinge competitie tussen dansers, waarbij in veel gevallen sprake is van een zekere geslotenheid van de groep. Daarmee gaat een normalisering van grensoverschrijdend gedrag en een zwijgcultuur gepaard. Dit vormt in gezamenlijkheid de negatieve aspecten van de cultuur binnen de danserwereld. Deze aspecten hangen samen met het niveau waarop dansen wordt beoefend. Hoe hoger het niveau, hoe zwaarder de negatieve aspecten op de veiligheid en het welzijn van de danser drukken. Binnen bepaalde genres geldt ook (meer) een cultuur van naaktheid of seksualisering.
- Er bestaat een discussie over de grenzen van de kunst. Niet alles kan (meer) in de huidige tijd. Choreografieën hebben de neiging steeds zwaarder/complexer te worden.
- Het normaliseren van afwijkend (lees grensoverschrijdend) gedrag lijkt minder sterk te gelden voor degenen die de danserwereld hebben verlaten. Zij kunnen met andere woorden realistischer terugkijken op wat ze hebben meegemaakt en waarderen (daarom) hun dansperiode minder positief dan degenen die nog dansen.

9.12 Sturingsinstrumenten en (beleids)maatregelen

Er bestaat een lappendeken aan beleid en regels in de danserwereld. En dan wordt nog niet gesproken over eigen huisregels of codes die organisaties zelf hebben opgesteld, die zien op de eigen medewerkers of bijvoorbeeld gelden tijdens een bepaald evenement. De cultuursector

kent de Fair Practice Code, de Governance Code Cultuur en de Code Culturele Diversiteit. Indien instellingen voor subsidie in aanmerking willen komen dienen de instellingen deze codes te onderschrijven. Een rode draad binnen de culturele sector vormt de nadruk op de betaling van dansers, de arbeidsomstandigheden en het onderwerp ‘inclusiviteit’. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over een eerlijke vergoeding, door het aanhouden van cao’s en honorariumrichtlijnen, maar ook door te kijken naar de verhouding onbetaalde en betaalde krachten. De functie van vrijwilligers of stagiaires dient helder gedefinieerd te zijn en er dient sprake te zijn van een passende vergoeding. Verder zijn tal van initiatieven ontwikkeld, waarbij – vanwege het feit dat het beleid tamelijk recent is – de effectiviteit nog onduidelijk is. Het NAPK is bijvoorbeeld mede de initiatiefnemer van het meldpunt Mores en heeft een handreiking, protocol en een klachtenregeling ontwikkeld, alsmede een klachtencommissie. Het beleidskader moet producenten in de eerste plaats helpen om ongewenste omgangsvormen tussen werkenden in de organisatie zo veel mogelijk te voorkomen. Dat is immers nóg belangrijker dan genezen. Het kader richt zich op de podiumkunstproducenten en is “een richtingaanwijzer om zelf beleid te maken”. Het meldpunt Mores richt zich eveneens op de Nederlandse cultuur en creatieve sector en niet specifiek op de danssector. Mores kent een regeling ‘optreden tegen ongewenste omgangsvormen’. Het doel van de regeling is: “een halt toe te roepen aan ongewenste omgangsvormen door deze tegen te gaan en te voorkomen en – waar zij toch voor komen – deze te (h)erkennen en aan te pakken.” De regeling is in het leven geroepen voor “iedereen die werkzaam is op de werkvloer in de Nederlandse culturele en creatieve sector”. Daarnaast zijn er tal van andere initiatieven tot stand gekomen, waaronder congressen, voerden dansgezelschappen eigen onderzoeken uit, gingen aan het werk met eigen codes en praten over nieuwe initiatieven zoals de instelling van een intimiteitscoach om te voorkomen dat dansers nare ervaringen opdoen, of gingen daartoe al over.

De sport kent een heel andere aanliegroute. De sportsector, waar slechts een klein deel van de danswereld onder valt, kent een privaatrechtelijke systeem, waarbij op nationaal niveau een sportakkoord tot stand komt (een zogenaamd Hoofdlijnenakkoord) door de minister van VWS, VSG (Vereniging Sport en Gemeenten), VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten), POS (Platform Ondernemers in de Sport) en NOC*NSF. Hierin staan de kaders voor de regionale en lokale sportakkoorden. De gedachte is dat door met elkaar samen te werken meer wordt bereikt en maatschappelijke doelen worden gehaald. Veel gemeenten kennen lokale sportakkoorden. Op lokaal niveau spreken verschillende partijen uit de sport in samenwerking met maatschappelijke organisaties, bedrijven en de gemeente af hoe de geformuleerde ambities, zoals inclusie en diversiteit, maar ook een sociaal veilige sport kunnen worden bereikt. Een dergelijk systeem kent de cultuursector niet. Ook lijkt de danssector niet goed aangehaakt, terwijl de doelen uit de sportakkoorden goed aansluiten op wat (ook) met dansen bereikt kan worden.

Wanneer het gaat om het dansonderwijs binnen het schoolsysteem, bestaan weer andere regels en beleid. Daar spelen bijvoorbeeld de onderwijsinspectie en de vertrouwensinspecteurs een rol. De Wet bestrijding seksueel misbruik en seksuele intimidatie in het onderwijs *verplicht* bijvoorbeeld alle medewerkers binnen een onderwijsinstelling die het vermoeden

hebben van, of informatie krijgen over, een mogelijk zedendelict door een medewerker van de school jegens een minderjarige leerling onmiddellijk door te geven aan het bevoegd gezag.

Dansers, zo blijkt uit de interviews, zijn over het algemeen niet goed op de hoogte van hun rechten en van de beleidsmaatregelen en instrumenten die op dans en de dansactiviteiten van toepassing zijn. Als zij wel op de hoogte zijn durven zij zich niet goed uit te spreken. Zij geven geregeld als aanbeveling aan dat er bijvoorbeeld een meldpunt moet komen of vertrouwenspersonen, terwijl deze binnen de genoemde organisatie al bestaan. Laat staan dat zij op de hoogte zijn van codes. Terwijl in de (niet-commerciële) sport gebruik gemaakt kan worden van een gratis VOG, bestaat deze mogelijkheid breed in de culturele sector niet.

Conclusies:

- Het ontbreekt niet aan regelgeving. Het ontbreekt wel aan kennis over de regelgeving en het toepassingsbereik.
- Er bestaat een lappendeken aan beleid en regelgeving/codes, waarvan dansers het bestaan niet voldoende kennen. De regelgeving is niet op elkaar afgestemd.
- Het onderwijssysteem is weer anders dan het systeem dat binnen de sport geldt en dat systeem is weer anders dan het systeem in de cultuursector. Zo kent het onderwijs de onderwijsinspectie. De andere sectoren niet. Alleen de sport heeft een tuchtrechtelijk systeem.
- De meeste initiatieven zijn relatief nieuw waardoor de effectiviteit nog lastig in kaart te brengen is.
- Veel beleid richt zich op nationaal niveau op de podiumkunsten, niet specifiek op het dansen.
- Dansers zijn onvoldoende op de hoogte van hun rechten, de toepasselijke regelgeving en codes, welke cao van toepassing is (mits zij onder het toepassingsbereik van de cao vallen), naar welk meldpunt zij toe kunnen, of er een klachtenregeling bestaat en of er een vertrouwenspersoon beschikbaar is.
- Dansers zijn daarnaast nauwelijks op de hoogte van de toepasselijke regelgeving en de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de dansorganisatie en de actoren die daarbinnen een rol spelen.

9.13 Aanbevelingen

Het onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen heeft een aantal kernproblemen aan de oppervlakte gebracht die terug te voeren zijn naar vijf pijlers: 1) aandacht voor slachtoffers 2) structuur 3) cultuur 4) professionalisering 5) uitvoering/praktijk.

9.13.1 Aandacht voor slachtoffers

- Slachtoffers verdienen erkenning voor het leed, maar de vraag is wie -door het versnipperd landschap- dit vorm en inhoud kan geven.

- Experts geven aan dat de focus (niet uitsluitend) bij trauma moet liggen maar dat er aandacht moet zijn voor de identiteitsontwikkeling van de danser. Zeker als de danser al vanaf jonge leeftijd in een gesloten wereld binnen het dansen verkeert.
- Het is tevens belangrijk dat kinderen en volwassenen zich veilig voelen en dat ze zich ook veilig voelen om te zeggen dat ze bepaalde dingen niet willen.
- Het meer-ogen principe kan ook een bijdrage leveren aan het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag. Ook eventueel meer betrokkenheid of inspraak van ouders bij dansscholen en van studenten en leerlingen zou kunnen bijdragen.

9.13.2 Structuur

- Geef dansen de aandacht die het verdient. Zorg ervoor dat dansen vanwege het grote aantal beoefenaren en de maatschappelijke relevantie een zelfstandige plek krijgt in de samenleving. Schuif dansen niet (te veel) weg onder de podiumkunsten.
- Zorg ervoor dat allerlei initiatieven goed op elkaar aansluiten (onder meer op initiatieven van de regeringscommissaris); zorg er daarbij voor dat de danswereld zich erin herkent en zich gekend voelt.
- Stem onderling beleid (cultuur/sport) beter op elkaar af, zowel op nationaal als lokaal niveau.
- Schenk aandacht aan de voorwaardenscheppende rol van gemeenten. Zij staan als lokale overheid het dichtst bij de dansscholen, het dansonderwijs en kennen de lokale infrastructuur. Er kan (nog steeds) meer aandacht worden gegeven aan het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag in de sport- en onderwijsakkoorden. Gemeenten kunnen erop sturen dat op lokaal niveau wordt samengewerkt met (dans)scholen en verenigingen, zorg- en onderwijsinstellingen (dansonderwijs), waardoor een nauwe verbinding ontstaat met andere organisaties en leefgebieden van kinderen.
- Verken hoe en op welke wijze binnen de versnipperde danswereld beter met elkaar kan worden samengewerkt om tot een kwaliteitsimpuls van onder meer dansscholen te komen en te komen tot meer coherentie in beleid, strakkere sturing op en naleving van instrumenten en nadere richtlijnen. Gekeken kan worden naar de wijze waarop de vechtsportautoriteit is vormgegeven.
- Zorg voor betere vindbaarheid van meldpunt(en) en vertrouwenspersonen en geef helder aan wat de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (en daarmee de beperkingen) van de meldpunten en vertrouwenspersonen zijn. Kennis van de danswereld is voorwaardelijk. Registreer meldingen niet onder 'podiumkunsten' maar minimaal onder dansen en/of, vanwege de verscheidenheid in stijlen, naar genre. Podiumkunsten is te algemeen en biedt onvoldoende informatie.
- Verken op welke wijze meldingen beter en veilig opvolging kunnen krijgen, zodanig dat het gedrag ook daadwerkelijk stopt.
- Werk aan een systeem waarbij uiteindelijk dansscholen e.d. langs meer uniforme kaders werken aan (veiligheids- en welzijns)eisen. Uiteindelijk gaat het erom dat niet alleen codes worden gemaakt maar dat er ook strakker toezicht komt op de naleving, bijvoorbeeld door of middels het eerder genoemde platform.

- Laat gesubsidieerde instellingen (dansonderwijs) of organisaties waarmee de overheid een binding heeft verantwoording afleggen over sociale veiligheid. Niet als een afvinklijst maar bijvoorbeeld door inzicht te geven in aard/omvang en opvolging van meldingen, geanonimiseerde rapportages van vertrouwenspersonen, medewerkertevredenheidsonderzoeken, opbrengsten uit intervisie sessies, enz.
- De danswereld is een groot, versnipperd landschap. Dit is niet alleen in de danswereld; dit zien we namelijk ook bij de vechtsportscholen. Wanneer we kijken naar de wereld van de vechtsportscholen als voorbeeld voor de danswereld blijkt dat het belangrijk is dat er een platform wordt gecreëerd waarin stakeholders samenwerken, onder andere om tot betere kwaliteitsstandaarden en pedagogische kwaliteiten te komen van bijvoorbeeld dansleraren (leer van elkaar).

9.13.3 Cultuur

- Doorbreek de code of silence. Leg de huidige systemen bloot door aandacht te (blijven) schenken aan seksualiteit, het omgaan met een veranderend lichaam in de puberteit, een gezonde relatie met voeding, genderrollen, unconscious bias, het elkaar aanraken, stress, overbelasting, etc. Een kind maar ook een volwassene moet vrij zijn om aan te geven dat het iets niet wil of niet prettig vindt.
- Kunst schuurt maar mag dansers niet beschadigen. Bepaal zoveel als redelijk mogelijk is in gezamenlijkheid de grenzen; betrek de danser(s) hierbij.
- Transparantie is van belang; probeer (ook) als gemeente bijvoorbeeld te sturen op accommodaties met een glazen wand. Gooi de deuren open.
- Maak diversiteit en inclusie een integraal onderdeel van het beleid.

9.13.4 Professionalisering

- Minimaliseer de risico's voor met name kinderen, bevorder de didactische en pedagogische vaardigheden van dansdocenten/trainers/coaches. Verken de mogelijkheden om hier een stap verder in te zetten. Er zal een beter systeem moeten komen met betere scholing en bijscholing voor docenten en trainers/coaches. De mogelijkheden van een certificerings- en/of puntensysteem en een centraal registratiesysteem kunnen hiervoor verkend worden.
- Een-op-een situaties, zeker wanneer sprake is van macht en afhankelijkheid, zijn risicovol. Draag zorg voor meer ogen en transparantie (de deur open, toelaten van ouders) bij bijvoorbeeld privélessen.
- Maak dubbele belangen openbaar en voer beleid ter voorkoming van 'vriendjespolitiek' en oneerlijke jurering.
- Vestig de aandacht op de dansonderwijsinstellingen. Er is de laatste tijd echt veel in gang gezet maar zorg ervoor dat het geen papieren werkelijkheid wordt. Monitor/controleer geregeld wat in gang is gezet.
- Maak helder (ook aan kinderen) wie waarvoor verantwoordelijk is en waar ze terecht kunnen.

- Wees onder meer bij de opleidingen eerlijk over carrièrekansen en baanonzekerheid en geef voldoende aandacht aan de rechtspositie van de danser.
- Verbeter de rechtspositie van dansers. Zeer strikte zwijgclausules zijn niet meer van deze tijd, maar ook in bredere zin: er is een vraag naar meer controle rondom arbeidsvoorwaarden en (tijdige) en voldoende betaling.
- Schenk eveneens aandacht aan de rechtspositie van de dansdocent. Waak voor een te hoge werkdruk en draag zorg voor voldoende betaling.
- Let bij jongeren erop dat zij voldoende rusttijden krijgen en tijd voor pauzes en draag zorg voor een passende vergoeding, zeker gelet op de lange dagen en het feit dat een bijbaantje ernaast niet of nauwelijks mogelijk is.
- Hou bij de inrichting van meldpunten en andere organisaties rekening met de inrichting en professionalisering van de governance en de balans tussen onafhankelijkheid en voldoende kennis van het dansen.
- Voor professionele dansers is er een omscholingstraject mogelijk maar deze wordt nog niet altijd gevonden. Zorg dat dansers, zowel binnen gezelschappen als zzp'ers, deze weg weten te vinden en zo weer een andere passende functie kunnen vinden in de maatschappij.
- Verken de mogelijkheid voor het breder beschikbaar maken van een gratis VOG.

9.13.5 Uitvoering/praktijk

- Het hebben van gedragscodes, klachtenregelingen, vertrouwenspersonen e.d. zijn goede stappen. Uiteindelijk gaat het om een cultuur- en systeemverandering. Daarvoor is eigenaarschap en leiderschap nodig. Een open houding van de danssectoren als geheel helpt daarbij.
- Zorg voor handzame stappenplannen voor de dansers, zodat zij weten welke rechten zij hebben en hoe zij deze kunnen uitoefenen. Maak dergelijke stappenplannen helder en toegankelijk voor buitenlandse dansers.
- Zorg eveneens voor handzame stappenplannen voor dansorganisaties, wat zij moeten en/of kunnen doen bij ongewenst gedrag.

SCHADUWDANSEN

EEN ONDERZOEK NAAR GRENSOverschrijdend GEDRAG IN HET DANSEN

HET ONDERZOEK

Aanleiding

Aanhoudende signalen van grensoverschrijdend gedrag in de danswereld

Doel

Inzicht krijgen in de aard en omvang van grensoverschrijdend gedrag in het dansen

Aanbevelingen doen ter voorkoming van de misstanden

Methoden

Deskresearch

Representatief bevolkingsonderzoek (N=742)

Vragenlijsten
Recente ervaringen van dansers (N=527)

Niet-recente ervaringen van dansers (N=391)

167 interviews

Grensoverschrijdend gedrag

Elke vorm van verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een (al dan niet seksuele) connotatie (duiding) dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een gewelddadige, manipulatieve, bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende, of kwetsende situatie wordt gecreëerd

OMVANG EN AARD VAN HET GRENSOverschrijdende GEDRAG IN HET DANSEN

RESULTATEN BEVOLKINGSONDERZOEK

39% van de dansers heeft het afgelopen jaar te maken gekregen met tenminste een vorm van grensoverschrijdend gedrag

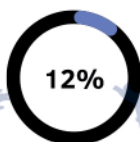
29% van de kinderen die in georganiseerd verband dansen heeft volgens de ouders te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag

Verbaal geweld

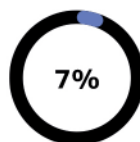
16%

Mentaal geweld

12%

Fysiek geweld

7%

Seksueel geweld

11%

RESULTATEN VRAGENLIJSTEN

Roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten

Psychisch, verbaal en/of fysiek grensoverschrijdend gedrag

Dwang, chantage en machtsmisbruik

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Recente ervaringen

33%

31%

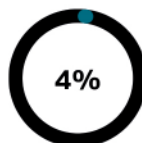

29%

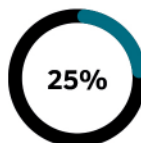

21%

Niet-recente ervaringen

4%

25%

26%

28%

GRENDOERSCHRIJDEND GEDRAG BINNEN DISCIPLINES EN ORGANISATIES

Hoe hoger het niveau waarop dansers dansen, des te meer dansers grensoverschrijdend gedrag rapporteren

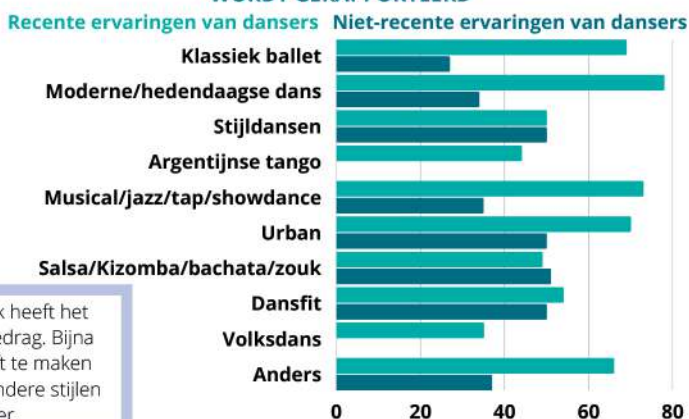
Recreatieve dansers voelden zich significant veiliger dan dansers in de dansvakopleiding en professionals

Dansers die meer uren dansen, lopen een verhoogd risico op grensoverschrijdend gedrag

RESULTATEN BEVOLKINGSONDERZOEK

64% van de dansers in de stijlen urban, salsa/bachata/zouk heeft het afgelopen jaar te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag. Bijna een derde van de dansers binnen een van deze stijlen heeft te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Voor de andere stijlen ligt het percentage grensoverschrijdend gedrag lager.

DANSSTIJLEN WAARIN HET MEEST GRENDOERSCHRIJDEND GEDRAG WORDT GERAPPORTEERD

Uit de resultaten van de interviews komt vooral stijldansen naar voren in verband met seksueel grensoverschrijdend gedrag

PROFIEL VAN DE PLEGRS

Grensoverschrijdend gedrag wordt vooral gepleegd door personen die een machtspositie innemen ten opzichte van de dansers, waaronder docenten/trainers/coaches

Plegers die een machtspositie innemen kunnen hun gedrag voortzetten omdat de dansers van hen sterk afhankelijk zijn en ook omdat grensoverschrijdend gedrag na verloop van tijd wordt genormaliseerd

PROFIEL VAN DE SLACHTOFFERS

Uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat mannen vaker te maken hebben gekregen met grensoverschrijdend gedrag dan vrouwen

Van de slachtoffers was ten tijde van het grensoverschrijdend gedrag minderjarig

Uit de twee online vragenlijsten blijkt het tegenovergestelde. Dit verschil is vermoedelijk terug te voeren op een selecte groep die de online vragenlijst heeft beantwoord. Naarmate het dansniveau hoger wordt, is er een groter aandeel mannen dan vrouwen, terwijl juist meer vrouwen recreatief dansen dan mannen.

GEVOLGEN VAN HET GRENDOERSCHRIJDENDE GEDRAG

Voor een derde van de slachtoffers uit het bevolkingsonderzoek heeft grensoverschrijdend gedrag impact gehad

De gevolgen zijn onder meer dat ze een tijd niet naar hun opleiding/werk zijn gegaan of met dansen zijn gestopt

Ruim een kwart van de slachtoffers heeft professionele hulp gezocht

Fysieke gevolgen

Lichamelijke klachten als gevolg van het doortrainen met blessures.

Psychische gevolgen

Identiteitsproblemen, angst- en stressstoornissen, eetstoornissen, depressies en het geen vertrouwen meer hebben in volwassenen.

MELDINGEN EN AFHANDELING

Er is te weinig bekendheid over de meldpunten en hun taken en verantwoordelijkheden. Ook zijn slachtoffers niet altijd bekend met het bestaan van vertrouwenspersonen binnen de organisatie of bestaat er weinig vertrouwen in hen

De meeste slachtoffers maken geen melding van wat hen is overkomen. Een reden is dat in hun beleving een melding hun carrière kan schaden. Als de slachtoffers wel melden is het resultaat wisselend

De meeste rechtszaken (6) op het gebied van seksueel misbruik speelden in het stijldansen.

DE KENMERKEN HET DANSEN EN DE STRUCTUUR

Dans heeft een grote impact op het leven van mensen en gemeenschappen en speelt een cruciale rol in de culturele identiteit van samenlevingen

De hechte gemeenschap speelt voor vele dansers een belangrijke rol

Het gesloten systeem waar weinig tot geen externe correctiemechanismen bestaan, de sterke afhankelijkheid en de grote mate van financiële onzekerheid werken negatief op het welzijn van de danser

De danserwereld kent bijzondere karakteristieken die de danser kwetsbaar maken voor grensoverschrijdend gedrag

Identiteit van de dansers

Fysiek en mentaal zwaar

Aanrakingsactiviteit

Veel trainingsuren

Continu selectieproces en beoordelingen

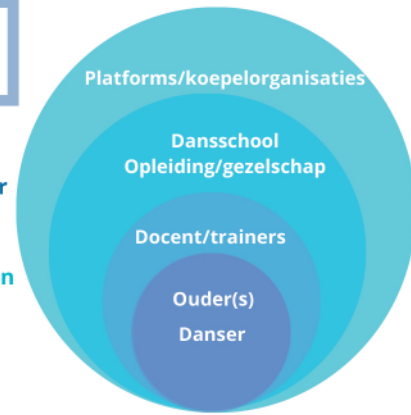
Poortwachters

Gesloten systeem

Zwijgcultuur

Versnipperd landschap

Cirkel van verantwoordelijkheid

WAARDERING VAN DE DANSERVARING

Gemiddelde waardering van recente ervaringen en niet-recente ervaringen

			Gestopt	Actief
Slachtoffers	7,9	6,8	6,1	7,5
Niet-slachtoffer	8,5	8,6		
Gemiddelde cijfer	8,4			

De actieve dansers, zowel slachtoffers als niet-slachtoffers, waarderen hun danservaringen in het afgelopen jaar goed, hoewel de niet-slachtoffers een hogere score geven

Een verklaring kan zijn dat veel dansers het dansen zien als deel van hun identiteit en hoewel zij nare ervaringen hebben gehad, toch nog steeds veel waarde ontleen aan het dansen

De waardering van de slachtoffers die niet meer actief zijn in het dansen is gemiddeld lager dan de slachtoffers die nog wel actief zijn. Dit is mogelijk terug te voeren op het gegeven dat zij geen onderdeel meer uitmaken van de danscultuur en er geen afhankelijkheidsrelatie meer bestaat.

AANBEVELINGEN

De meerderheid (67%) van de dansers geeft aan dat het nodig is om de Nederlandse danserwereld veiliger te maken

Heb oog en oor voor slachtoffers

Geef het danslandschap een eigen en herkenbare structuur

Zorg voor goede waarborgen voor de veiligheid en gezondheid

Maak de cultuur transparant en bespreekbaar

Professionaliseer het dansen

Doorbreek de zwijgcultuur

Literatuurlijst

Adshead-Lansdale, J. (1981). *The study of dance*. Dance Books Ltd.

Adshead-Lansdale, J., & Layson, J. (1994). *Dance history: An introduction*. Routledge.

Air, M., & Rietveld, A. B. M. (2008). Dance-specific, graded rehabilitation: advice, principles, and schedule for the general practitioner. *Medical Problems of Performing Artists*, 23(3), 114-119. <https://doi.org/10.21091/mppa.2008.3023>

Allen, N., Nevill, A., Brooks, J., Koutedakis, Y., & Wyon, M. (2012). Ballet injuries: injury incidence and severity over 1 year. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy*, 42(9), 781-A1. <https://www.jospt.org/doi/10.2519/jospt.2012.3893>

Alpert, P. T. (2011). The health benefits of dance. *Home Health Care Management & Practice*, 23(2), 155-157. <https://doi.org/10.1177/1084822310384689>

André, P., Andreevskaiá, G., Smirina, A., Gadzhinskaiá, N., & Khudiáškova, B. (1998). *The great history of Russian ballet : its art and choreography*. Perikstone.

Annus, A., & Smith, G. T. (2009). Learning experiences in dance class predict adult eating disturbance. *European Eating Disorders Review: The Professional Journal of the Eating Disorders Association*, 17(1), 50-60. <https://doi.org/10.1002/erv.899>

Anshel, M. H. (2004). Sources of disordered eating patterns between ballet dancers and non-dancers. *Journal of Sport Behavior*, 27(2).

Arcelus, J., Witcomb, G. L., & Mitchell, A. (2014). Prevalence of eating disorders amongst dancers: a systematic review and meta-analysis. *European Eating Disorders Review*, 22(2), 92-101. <https://doi.org/10.1002/erv.2271>

Barbier, R. (1997). *Dans en Ballet van A tot Z*. Stichting Kunstboek.

Bartelink, C., & Boendermaker, L. (2012). Creatieve therapie. *Nederlands Jeugdinstuut*. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van https://www.researchgate.net/profile/Cora_Bartelink/publication/239585243_Creatieve_therapie/links/00b7d528c78779d2df000000/C_eatieve-therapie.pdf

Bastiaansen, J.A., Thioux, M. & Keyzers, C. (2009). Evidence for mirror systems in emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1528), 2391, 2404.

Basso, J. C., Satyal, M. K., & Rugh, R. (2021). Dance on the brain: enhancing intra-and inter-brain synchrony. *Frontiers in Human Neuroscience*, 586. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2020.584312>

Beljaars, I. (2016). Difference making in the Dutch kizomba scene. *LOVA, the Netherlands Association for Gender Studies and Feminist Anthropology* 36, 26–37.

Benn, T., & Walters, D. (2001). Between Scylla and Charybdis. Nutritional education versus body culture and the ballet aesthetic: The effects on the lives of female dancers. *Research in Dance Education*, 2(2), 139-154. <https://doi.org/10.1080/14647890120100773>

- Bennett, D.** (2008). Dancer or dance artist? Dance careers and identity. *The International Journal of the Arts in Society*, 3(3), 35-44. Doi: 10.18848/1833-1866/CGP/v03i03/35472
-
- Bettle, N., Bettle O., Neumaker, U., & Neumarker, K. J.** (2001). Body image and self-esteem in adolescent ballet dancers. *Perceptual and Motor Skills*, 93, 297-309. <https://doi.org/10.2466/pms.2001.93.1.297>
-
- Bezemer, J., & Schubad, P.** (2021). Onderzoek onder studenten, oud-studenten en medewerkers naar de ervaren sociale veiligheid in het Amsterdamse Fashion Institute.
-
- Bland, A.** (1976). *A history of ballet and dance in the Western world*. Praeger Publishers.
-
- Bogt, T. T., Engels, R., Hibbel, B., Van Wel, F., & Verhagen, S.** (2002). "Dancestasy": dance and MDMA use in Dutch youth culture. *Contemporary Drug Problems*, 29(1), 157-181. <https://doi.org/10.1177/009145090202900107>
-
- BOOS** [BNNVARA]. (2022, 20 januari). BOOS: THIS IS THE VOICE. YouTube. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van <https://www.youtube.com/watch?v=1idPrF17UP0>
-
- Bosse, J.** (2008). Salsa dance and the transformation of style: an ethnographic study of movement and meaning in a cross-cultural context. *Dance Research Journal*, 40(1), 45-64.
-
- Brewer, B. W., Van Raalte, J. L., & Linder, D. E.** (1993). Athletic Identity Measurement Scale. *Rehabilitation Psychology*, 38(2), 81-85.
-
- Bronner, S., Ojofeitimi, S., & Rose, D.** (2003). Injuries in a modern dance company: effect of comprehensive management on injury incidence and time loss. *The American Journal of Sports Medicine*, 31, 365-373. <https://doi.org/10.1177/03635465030310030701>
-
- Buzsaki, G.** (2006). *Rhythms of the Brain*. Oxford university press.
-
- Byczkowska-Owczarek, D.** (2019). Performing on the boundary of art and sport: the case of competitive ballroom dancers. *Sociological Casopis*, 55(3), 369-392.
-
- Byhring, S., & Bø, K.** (2002). Musculoskeletal injuries in the Norwegian National Ballet: A prospect cohort study. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 12, 365-370. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0838.2002.01262.x>
-
- Bynoe, Y.** (2001). The roots of rap music and hip hop culture: One perspective. *The state of Black America 2001*.
-
- Byrne, S., & McLean, N.** (2002). Elite athletes: Effects of the pressure to be thin. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 5(2), 80-94. [https://doi.org/10.1016/S1440-2440\(02\)80029-9](https://doi.org/10.1016/S1440-2440(02)80029-9)
-
- Caf, B., Kroflič, B., & Tangic, S.** (1997). Activation of hypoactive children with creative movement and dance in primary school. *The Arts in Psychotherapy*, 24, 355-365.
-
- Cardoso, A. A., Reis, N. M., Moratelli, J., Borgatto, A., Resende, R., de Souza Guidarini, F. C., & de Azevedo Guimarães, A. C.** (2021). Body image dissatisfaction, eating disorders, and associated factors in Brazilian professional ballroom dancers. *Journal of Dance Medicine & Science*, 25(1), 18-23. <https://doi.org/10.12678/1089-313X.031521c>
-

- Castro**, D. (1990). The soul of the people: The tango as a source for Argentine social history. *Studies in Latin American Popular Culture*, 9, 279-295.
-
- Cebolla**, A. M., & Cheron, G. (2019). Understanding neural oscillations in the human brain: from movement to consciousness and vice versa. *Frontiers in psychology*, 10, 1930.
-
- Cense**, M., & Coehoorn, I. (2017). *Het moet in de genen gaan zitten. Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport*. Stichting Rutgers. Geraadpleegd op 12 maart 2023, van <https://rutgers.nl/wp-content/uploads/2021/09/Het-moet-in-de-genen-gaan-zitten.pdf>
-
- Chang**, J., & Watkins, S. C. (2007). It's a hip-hop world. *Foreign Policy*, (163), 58-65.
-
- Chasteen**, J. C. (2004). *National rhythms, African roots: The deep history of Latin American popular dance*. uNM Press.
-
- Christensen**, J. F., Cela-Conde, C. J., & Gomila, A. (2017). Not all about sex: Neural and biobehavioral functions of human dance. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1400(1), 8-32. Doi: 10.1111/nyas.13438
-
- Christofidou**, A. (2022). *Dancing Boys and Men: Negotiating Masculinity and Sexuality. Masculinity, Intersectionality and Identity: Why Boys (Don't) Dance* (pp. 119-99). Springer International Publishing.
-
- Cirelli**, L. K., Einarson, K. M., & Trainor, L. J. (2014). Interpersonal synchrony increases prosocial behavior in infants. *Developmental science*, 17(6), 1003-1011. <https://doi.org/10.1111/desc.12193>
-
- Cohen**, S. J. (1982). *Next week, Swan Lake; reflections on dance and dances*. Wesleyan University Press.
-
- Copeland**, R., & Cohen, M. (1983). *What is dance? Readings in theory and criticism*. Oxford University Press.
-
- Csikszentmihalyi**, M., & Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.
-
- Cumming**, J., & Duda, J. L. (2012). Profiles of perfectionism, body-related concerns, and indicators of psychological health in vocational dance students: An investigation of the 2x2 model of perfectionism. *Psychology of Sport and Exercise*, 13(6), 729-738. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2012.05.004>
-
- Davis**, K. (2015). Should a feminist dance tango? Some reflections on the experience and politics of passion. *Feminist Theory*, 16(1), 3-21. <https://doi.org/10.1177/1464700114562525>
-
- DeFrank-Cole**, L., & Nicholson, R. K. (2016). The slow-changing face of leadership in ballet: An interdisciplinary approach to analyzing women's roles. *Leadership and the Humanities*, 4(2), 73-91. <https://doi.org/10.4337/lath.2016.02.01>
-
- Delft**, M. V. (2012). *Het tegenovergestelde van hoofdpijn-een onderzoek naar de aanwezigheid van virtuositeit in hedendaagse dans* [Master's thesis, Universiteit van Utrecht]. UU Thesis Repository.
-
- Diercks**, R., Hesselink, R., & Reinders, M. (2014). Musculoskeletal injuries among musicians and dancers. *TBV-Tijdschrift voor Bedrijfs-en Verzekeringsgeneeskunde*, 22(10), 480-483. <https://doi.org/10.1007/s12498-014-0205-4>
-

- Directoraat-generaal** Cultuur en Media. (2013). *Cultuur in beeld 2013*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
-
- Directoraat-Generaal** Cultuur en Media. (2016). *Cultuur in beeld 2016*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 18 maart 2022, van https://www.eerstekamer.nl/overig/20131104/cultuur_in_beeld_2013_bij_33750
-
- Dolan, J.** (2012). Feeling women's culture: Women's music, lesbian feminism, and the impact of emotional memory. *Journal of dramatic theory and criticism*, 26(2), 205-219. Doi:10.1353/dtc.2012.0002
-
- Dyck, N., & Archetti, E. P.** (2003). *Sport, Dance and Embodied Identities*. Berg Publishers.
-
- Fink, B., Bläsing, B., Ravnani, A., & Shackelford, T. K.** (2021). Evolution and functions of human dance. *Evolution and Human Behavior*, 42(4), 351-360. Doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2021.02.004
-
- Fitzgerald, T.** (2008). *Hip-hop and urban dance*. Heinemann.
-
- Flett, G. L., & Hewitt, P. L.** (2014). The perils of perfectionism in sports revisited: Toward a broader understanding of the pressure to be perfect and its impact on athletes and dancers. *International Journal of Sport Psychology*, 45(4), 395-407. Doi:10.7352/IJSP2014.45.369
-
- Fonseca, C. C., & Gama, E. F.** (2011). A imagem corporal na dança de salão. *Revista Brasileira Ciência e Movimento*, 19(3), 37-43. <https://doi.org/10.18511/rbcm.v19i3.2176>
-
- Forcier, M. F.** (2017). Code of silence. A call to action to address and prevent communities. *The dance current*, 20(3).
-
- Francisco, R., Alarcão, M., & Narciso, I.** (2012). Aesthetic sports as high-risk contexts for eating disorders—Young elite dancers and gymnasts perspectives. *The Spanish Journal of Psychology*, 15(1), 265-274. https://doi.org/10.5209/rev_SJOP.2012.v15.n1.37333
-
- Garcia-Dantas, A. G., Alonso, D. A., Sánchez-Miguel, P. A., & del Río Sánchez, C.** (2018). Factors dancers associate with their body dissatisfaction. *Body Image*, 25, 40-47. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2018.02.003>
-
- Garfinkel, Y.** (2010). *Dancing at the dawn of agriculture*. University of Texas Press.
-
- Garner, D. M., Olmsted, M. P., Bohr, Y., & Garfinkel, P. E.** (1982). The eating attitudes test: Psychometric features and clinical correlates. *Psychological Medicine*, 12(4), 871-878. <https://doi.org/10.1017/S0033291700049163>
-
- Gluckman, M.** (1954). *Rituals of rebellion in south-east Africa*. Manchester University Press.
-
- Green, J.** (2001). Socially constructed bodies in American dance classrooms. *Research in Dance Education*, 2(2), 155-173. <https://doi.org/10.1080/14647890120100782>
-
- Gregory, J. C., & Interiano-Shiverdecker, C. G.** (2021). Behind the Curtain: Ballet Dancers' Mental Health. *The Professional Counselor*, 11(4), 423-439. Doi:10.15241/jcg.11.4.423
-

- Gresnigt, F. M.,** Ghaem Maghami, P., van Exter, P., Noordhoff, A., van Dijk, T., van Litsenburg, R., Holleman, F., Kramer, M. H. H. & Nanayakkara, P. W. (2022). Recreational Drug Use During the Amsterdam Dance Event: Impact on Emergency Services. *Substance Abuse: Research and Treatment*, 16, 1-6. <https://doi.org/10.1177/11782218221114965>
-
- Guarino, L.** (2015). Is dance a sport?: A twenty-first-century debate. *Journal of Dance Education*, 15(2), 77-80.
-
- Guha, A.** (2012). Role and function of dance: Historical context (Part 1). *Narthaki*. Geraadpleegd op 16 januari 2023, van <https://narthaki.com/info/articles/art334.html>
-
- Hamilton, L. H.** (2015). *The dancer's way: The New York City Ballet guide to mind, body, and nutrition*. St. Martin's Griffin.
-
- Hanna, J. L.** (1987). *To dance is human: A theory of nonverbal communication*. University of Chicago Press.
-
- Hanna, J. L.** (1987). Patterns of dominance: Men, women, and homosexuality in dance. *The Drama Review: TDR*, 31(1), 22-47. <https://doi.org/10.2307/1145764>
-
- Harman, V.** (2018). *The sexual politics of ballroom dancing*. Springer.
-
- Hartwig, G. W.** (1976). *The Art of Survival in East Africa: the Kerebe and long-distance trade*. Holmes & Meier Pub.
-
- Hassmén, P.,** Webb, K., & Stevens, C. J. (2022). Athlete burnout and perfectionism in objectively and subjectively assessed sports. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/17479541221132913>
-
- Havere, Van, T. M.,** & Vanderplasschen, M. (2011). Drug use and nightlife: More than just dance music. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 6(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/1747-597X-6-18>
-
- Hennekam, S.,** & Bennett, D. (2017). Sexual harassment in the creative industries: Tolerance, culture, and the need for change. *Gender, Work and Organization*, 24(4), 417-434. <https://doi.org/10.1111/gwao.12176>.
-
- Hilderink, K.** (2016). *Vaktherapie bij mensen met angststoornissen: Verslag van een literatuuronderzoek*. Geraadpleegd van https://www.ggzstandaarden.nl/uploads/side_products/dc36f5054f9ba8ca9ca88968c81ca50.pdf
-
- Hill, C. V.** (2010). *Tap dancing America: A cultural history*. Oxford University Press.
-
- Hoffman, J.** (2008). "Diasporic networks, political change, and the growth of Cabo-Zouk music". In L. Batalha and J. Carling (Red.), *Transnational Archipelago: Perspectives on Cape Verdean Migration and Diaspora* (pp. 205-220). Amsterdam: Amsterdam University Press.
-
- Holt, J.** (2017). Sport as art, dance as sport. *Auc Kinanthropologica*, 53(2), 138-145. <https://doi.org/10.14712/23366052.2017.11>
-
- Huizinga, J.** (1938). *Homo ludens, Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*. Amsterdam University Press.
-

- Hutchinson, S.** (2014). *Salsa world. A global dance in local contexts*. Philadelphia: Temple University Press.
-
- International Labour Organization.** (2020, november). *Policy Brief on sexual harassment in the entertainment industry* [Beleidsnota]. Geraadpleegd van https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/actrav/documents/publication/wcms_761947.pdf.
-
- Jaeger, S.** (2009). Finding a Pedagogical Framework for Dialogue about Nudity and Dance Art. *The Journal of Aesthetic Education*, 43(4), 32–52. <http://www.jstor.org/stable/25656246>
-
- Kabir, A. J.** (2013). The European Salsa Congress. In *A Companion to Diaspora and Transnationalism* (pp. 263–276). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118320792.ch15>
-
- Kaepler, A. L.** (1978). Dance in anthropological perspective. *Annual Review of Anthropology*, 7, 31–49. Doi: 10.1146/annurev.an.07.100178.000335
-
- Kaepler, A. L.** (2008). Dance. *The International Encyclopedia of Communication*. doi: 10.1002/9781405186407.wbiecd045
-
- Kant, I.** (1790). Über eine Entdeckung, nach der alle neue *Critik der reinen Vernunft* durch eine ältere entbehrlich gemacht werden soll. Nicolovius.
-
- Kassing, G.** (2007). *History of dance: An interactive arts approach*. Human Kinetics.
-
- Kaufman, E.** (2019). Body trouble: sexual harassment and worker abuse in musical theater dance employment. *Research in Dance Education*, 20(1), 85–94. <https://doi.org/10.1080/14647893.2019.1594917>
-
- Kavoura, A., & Rinne, S.** (2022). Rainbow Dancing and the Challenge of Transgender Inclusion in Finland. In *The Routledge Handbook of Gender Politics in Sport and Physical Activity* (pp. 105–114). Routledge.
-
- Keil, M., & Kheriji-Watts, K.** (2022). *#MeToo in the Arts: from call-outs to structural change 2022*. IETM. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van <https://www.ietm.org/en/resources/reports/SHIFT-Gender-and-Power-Report>
-
- Kelman, B. B.** (2000). Occupational Hazards in female ballet dancers. Advocate for a forgotten population. *American Association of Occupational Health Nurses AAOHN Journal*, 48(9). <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/216507990004800904>
-
- Kenrick, J.** (2017). *Musical theatre: A history*. Bloomsbury Publishing.
-
- Khazipov, R., Sirota, A., Leinekugel, X., Holmes, G. L., Ben-Ari, Y., & Buzsáki, G.** (2004). Early motor activity drives spindle bursts in the developing somatosensory cortex. *Nature*, 432(7018), 758–761. <https://www.inmed.fr/wp-content/uploads/2014/04/1559414.pdf>
-
- Kim, H., Tasker, S. L., & Shen, Y.** (2020). How to persevere in a ballet performance career: Exploring personal wisdom of retired professional ballet dancers. *Research in Dance Education*, 23(4), 425–450. <https://doi.org/10.1080/14647893.2020.1837765>
-
- Kısaç, İ., & Özgen, L.** (2009). Interoceptive awareness, ineffectiveness and maturity fears in Turkish ballet dancers and ballerinas. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2500–2503. doi:10.1016/j.sbspro.2009.01.441
-

- Knippen, M.** (2021, 2 Juli). Aangerand buiten de spotlights. Seksuele intimidatie in de wereld van de latin dance. *Noordhollands Dagblad*. Geraadpleegd van https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20210702_21912385?utm_source=google&tm_medium=organic
-
- Kogan, N.** (2002). Careers in the performing arts: A psychological perspective. *Communication Research Journal*, 14(1), 1-16. https://doi.org/10.1207/S15326934CRJ1401_1
-
- Kurath, G. P.** (1960). Panorama of dance ethnology. *Current anthropology*, 1(3), 233-254. <https://doi.org/10.1086/200101>
-
- Lampe, J., Borgetto, B., Groneberg, D. A., & Wanke, E. M.** (2018). Prevalence, localization, perception and management of pain in dance: an overview. *Scandinavian Journal of Pain*, 18(4), 567- 574. <https://doi.org/10.1515/sjpain-2018-0105>
-
- Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.** (2016). *Zicht op actieve cultuurparticipatie: Thema's en trends in praktijk en beleid*. LKCA & Fonds voor Cultuurparticipatie. Geraadpleegd op 16 maart 2023, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/zac_2016_spread.pdf
-
- Langdon, S. W., & Petracca, G.** (2010). Tiny dancer: Body image and dancer identity in female modern dancers. *Body image*, 7(4), 360-363. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2010.06.005>
-
- Langedijk, M.** (2020). *Igone*. Spectrumboeken.
-
- Lányi, K.** (2008). Same-Sex Ballroom Dance: A Challenge to Patriarchal Gender Order. *AV Akademikerverlag GmbH & Co: Alemanha*.
-
- Lavelle, D.** (1969). *Latin & American dances*. Pitman Publishing.
-
- Lawler, L. B.** (1947). The dance in ancient Greece. *The Classical Journal*, 42(6), 343-349. <https://www.jstor.org/stable/3291645>
-
- Leonkiewicz, M., & Wawrzyniak, A.** (2022). The relationship between rigorous perception of one's own body and self, unhealthy eating behavior and a high risk of anorexic readiness: a predictor of eating disorders in the group of female ballet dancers and artistic gymnasts at the beginning of their career. *Journal of Eating Disorders*, 10(1), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s40337-022-00574-1>
-
- Mamis, E. K.** (2017). Redefining Gender Roles in Same-Sex Couples in Collegiate Dancesport. *UC Riverside*, 0(0). <https://escholarship.org/content/qt45m4h56b/qt45m4h56b.pdf>
-
- Marchant-Haycox, S. E., & Wilson, G. D.** (1992). Personality and stress in performing artists. *Personality and Individual Differences*, 13(10), 1061-1068. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90021-G](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90021-G)
-
- Marion, J. S.** (2008). *Ballroom: Culture and costume in competitive dance*. Berg.
-
- Markula, P.** (2018). The intersections of dance and sport. *Sociology of Sport Journal*, 35(2), 159-167. <https://doi.org/10.1123/ssj.2017-0024>
-
- McEwen, K., & Young, K.** (2011). Ballet and pain: reflections on a risk-dance culture. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 3(2), 152-173. DOI: 10.1080/2159676X.2011.572181
-
- McFee, G.** (1992). *Understanding dance*. Routledge.
-

- McMains, J.** (2006). *Glamour addiction: Inside the American ballroom dance industry*. Wesleyan.
-
- McMains, J.** (2015). *Spinning mambo into salsa: Caribbean dance in global commerce*. Oxford: Oxford University Press
-
- McMains, J.** (2021). Fostering a culture of consent in social dance communities. *Journal of Dance Education, 1–11*. <https://doi.org/10.1080/15290824.2020.1851693>.
-
- McNeill, W. H.** (1995). *Keeping together in time: Dance and drill in human history*. Harvard University Press.
-
- Meglin, J. A., & Brooks, L. M.** (2012). Where are all the women choreographers in ballet? *Dance Chronicle, 35*(1), 1-7. <https://doi.org/10.1080/01472526.2011.650617>
-
- Meneau, V.** (2020). Coding sexual violence as love–choreographed heteronormative gender performances in Latin American competitive dancing. *Journal of Gender Studies, 29*(8), 960-980. <https://doi.org/10.1080/09589236.2020.1823824>
-
- Minderaa, H.** (2023). *Dansen voor je leven* [Documentaire]. Amsterdam, Nederland: BNNVARA/Moondocs.
-
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.** (2021a). *Culturele basisinfrastructuur 2021-2024*. [cultuursubsidie.nl](https://www.cultuursubsidie.nl). <https://www.cultuursubsidie.nl/over-het-cultuurstelsel>
-
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.** (2021b). *Dans*. [cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/dans](https://www.cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/dans)
-
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.** (2021c). *Jeugd podiumkunsten*. [cultuursubsidies.nl](https://www.cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/jeugd podiumkunsten). <https://www.cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/jeugd podiumkunsten>
-
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.** (2021d). *Theater*. [cultuursubsidies.nl](https://www.cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/theater). <https://www.cultuursubsidies.nl/subsidies/podiumkunsten/theater>
-
- Mitchell, S. B., Haase, A. M., Malina, R. M., & Cumming, S. P.** (2016). The role of puberty in the making and breaking of young ballet dancers: Perspectives of dance teachers. *Journal of Adolescence, 47*, 81-89. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.12.007>
-
- Mix, G.** (2019). *#MeToo in the wings: When will the dance industry confront abuse?* [Bachelor's thesis, University of Arizona]. UA Campus repository.
-
- Moola, F., & Krahn, A.** (2018). A dance with many secrets: The experience of emotional harm from the perspective of past professional female ballet dancers in Canada. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 27*(3), 256-274. <https://doi.org/10.1080/10926771.2017.141074>
-
- Moore, A.** (2002). *Ballroom dancing* (10th ed.). A & C Black.
-
- Mountjoy, M., Brackenridge, C., Arrington, M., Blauwet, C., Carska-Sheppard, A., Fasting, K., ... & Budgett, R.** (2016). International Olympic Committee consensus statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport. *British Journal of Sports Medicine, 50*(17), 1019-1029. <http://dx.doi.org/10.1136/bjsports-2016-096121>
-

- Murdoch, H. A.** (2021). Zouk and the Articulation of French Caribbean Culture: History, Identity, Creolization, and Relation in Kassav's "Medley Gwoka" and "Kavalié o Dam"(Live). *Research in African Literatures*, 52(3), 187-222.
-
- Nederlands Olympisch Comité* Nederlandse Sport Federatie.** (2021). *Lijst Topsport- en Internationale wedstrijdsportdisciplines 2021-2024*. Nocsf.nl. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van <https://www.nocsf.nl/lijst-erkende-topsport-en-internationale-wedstrijdsportdisciplines-2021-2024.pdf>
-
- Nederlandse Algemene Danssport Bond.** (2012, februari). *Uitleg subsidies NOC*NSF*. nadb.eu. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van <https://docplayer.nl/28446838-Uitleg-subsidies-noc-nsf.html>
-
- Neele, A., & Zernitz, Z.** (2021). *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd: Monitor Amateurkunst 2021*. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA).
-
- NOS.** (2019, 20 December). Leerlingen balletschool Weense Staatsopera mishandeld en vernederd. NOS. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2315529-leerlingen-balletschool-weense-staatsopera-mishandeld-en-vernederd>
-
- Olfers, M., & van Wijk, A.** (2021). *Ongelijke leggers: Een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymnsport*. Verinorm. Geraadpleegd op 5 januari 2023, van https://dutchgymnastics.nl/assets/Documenten/Veilig_sporten/Verinorm/Verinorm_Ongelijke_leggers_rapport.pdf
-
- Oomens, M., Bekkers, H., Buynsters, M., & Weijers, S.** (2018). *Toptalenten dans en muziek: Evaluatie beleidsregel verstrekking DAMU licentie vo. Oberon*.
-
- Op** Reinink, D.M.L. (2019). Bewegen en bewogen worden. Tijdschrift voor groepsdynamica % groepspsychotherapie. 63-68.
-
- Ostwald, P. F., Baron, B. C., Byl, N. M., & Wilson, F. R.** (1994). Performing arts medicine. *Western Journal of Medicine*, 160(1), 48-52.
-
- Özgen, L., & Kısaç, İ.** (2009). Drive for thinness, bulimia and body dissatisfaction in Turkish ballet dancers and ballerinas. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2218-2221. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.390>
-
- Papaefstathiou, M., Rhind, D., & Brackenridge, C.** (2012). Child protection in ballet: Experiences and views of teachers, administrators and ballet students. *Child Abuse Review*, 22(2). <https://doi.org/10.1002/car.2228>
-
- Penniment, K. J., & Egan, S. J.** (2012). Perfectionism and learning experiences in dance class as risk factors for eating disorders in dancers. *European Eating Disorders Review*, 20(1), 13-22.
-
- Pickard, S.** (2012). Schooling the dancer: The evolution of an identity as a ballet dancer. *Research in Dance Education*, 13(1), 25-46. <https://doi.org/10.1080/14647893.2011.651119>
-
- Poels, M. P. W.** (2016). *Wat ben je nou eigenlijk? Een onderzoek naar de heteroseksuele matrix aan de hand van de documentaire Valentijn*. [Bachelorscriptie, Radboud Universiteit]. Ubn.ru.nl.
-
- Polasek, K. M., & Roper, E. A.** (2011). Negotiating the gay male stereotype in ballet and modern dance. *Research in Dance Education*, 12(2), 173-193. <https://doi.org/10.1080/14647893.2011.603047>
-

- Pollock, T.** (2018). Desiring Connection: Affect in the Embodied Experience of Kizomba Dance. *Capacious: Journal for Emerging Affect Inquiry*, 1(2). <https://doi.org/10.22387/CAP2018.12>
-
- Price, B. R., & Pettijohn, T. F.** (2006). The effect of ballet dance attire on body and self-perceptions of female dancers. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 34(8), 991-998. <https://doi.org/10.2224/sbp.2006.34.8.991>
-
- Quiroga Murcia, C., Kreutz, G., Clift, S., & Bongard, S.** (2010). Shall we dance? An exploration of the perceived benefits of dancing on well-being. *Arts & Health*, 2(2), 149-163. <https://doi.org/10.1080/17533010903488582>
-
- Raad voor Cultuur.** (2022). *Over de grens. Op weg naar een gedeelde cultuur.*
-
- Ravaldi, C., Vannacci, A., Bolognesi, E., Mancini, S., Faravelli, C., & Ricca, V.** (2006). Gender role, eating disorder symptoms, and body image concern in ballet dancers. *Journal of Psychosomatic Research*, 61(4), 529-535. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2006.04.016>
-
- Richardson, N.** (2018). 'Whether you are gay or straight, I don't like to see effeminate dancing': effeminophobia in performance-level ballroom dance. *Journal of Gender Studies*, 27(2), 207-219. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1202105>
-
- Richardson, P. J. S.** (1948). *The history of English ballroom dancing (1900-1945)*. Jenkins.
-
- Ringham, R., Klump, K., Kaye, W., Stone, D., Libman, S., Stowe, S., & Marcus, M.** (2006). Eating disorder symptomatology among ballet dancers. *International Journal of Eating Disorders*, 39(6), 503-508. <https://doi.org/10.1002/eat.20299>
-
- Risner, D.** (2014). Bullying victimization and social support of adolescent male dance students: An analysis of findings. *Research in Dance Education*, 15(2), 179-201. Doi: 10.1080/14647893.2014.891847
-
- Ritter, M., & Graff Low, K.** (1996). Effects of dance/movement therapy: a meta-analysis. *The Arts in Psychotherapy*, 23, 249-260. [https://doi.org/10.1016/0197-4556\(96\)00027-5](https://doi.org/10.1016/0197-4556(96)00027-5)
-
- Robinson, K., Minkin, L., Bolton, E., French, D., Fryer, L., Greenfield, S., & Storey, H.** (1999). National Advisory Committee on Creative and Cultural Education All Our Futures: Creativity, Culture and Education. *DfEE Report*, 16, 1-243.
-
- Robson, B. E.** (2002). Disordered eating in high school dance students: Some practical considerations. *Journal of Dance Medicine & Science*, 6(1), 7-13.
-
- Royce, A.P.** (1978). *The anthropology of dance*. Indiana University Press.
-
- San Juan, B., & Hípola, P.** (2019). Emotional intelligence and dance: a systematic review. *Research in Dance Education*, 21, 1-25. <https://doi.org/10.1080/14647893.2019.1708890>
-
- San Juan-Ferrer, B., & Hípola, P.** (2020). Emotional intelligence and dance: a systematic review. *Research in Dance Education*, 21(1), 57-81. <https://doi.org/10.1080/14647893.2019.1708890>
-
- Saumaa, H.** (2023). Moving Sensually: Sensuality, Sexuality, and Somatic Dance. *Integrative and Complementary Therapies*, 29(2), 78-82.
-

- Schippers, H.** (2004). *Harde noten: Muziekeducatie in wereldperspectief*. Cultuurnetwerk.nl.
-
- Sekulic, D., Peric, M., & Rodek, J.** (2010). Substance use and misuse among professional ballet dancers. *Substance Use & Misuse, 45*, 1420–1430. <https://doi.org/10.3109/10826081003682198>
-
- Sellers, J. A.** (2014). *Bachata and Dominican Identity*. Jefferson, NC, McFarland & Company.
-
- Shift Culture** (2021). Gender and power relations. #metoo in the Arts: From call-outs to structural change.
-
- Sieber, T.** (2005). Popular music and cultural identity in the cape verdean post-colonial diaspora. *Etnográfica, 123–148*, 123–148. <https://doi.org/10.4000/etnografica.2952>
-
- Silvester, V.** (1993). *Modern Ballroom Dancing* (Rev. ed.). Stanley Paul.
-
- Singina, N.** (2022). National preferences of judges in the first rounds of the WDSF world championship 10 dances discipline. *Polish Journal of Science 2*, 35-41.
-
- Spencer, P.** (2003). Dance in ancient Egypt. *Near Eastern Archaeology, 66(3)*, 111-121. <https://doi.org/10.2307/3210914>
-
- Spijkerman, R.** (2013). Dance: A therapeutic tool for the body, the soul and the mind. *Journal of Dance & Somatic Practices, 5(1)*, 7-22.
-
- Spinnewijn, W.** (2012). Danstherapie bij borstkanker. *Huisarts en Wetenschap, 55*, 99. <https://doi.org/10.1007/s12445-012-0049-z>
-
- Staveren, H.T.** (2007). *Sport en Recht*. Arko Sports media.
-
- Stunkard, A. J., Sorenson, T., & Schlusinger, F.** (1983). *Use of the Danish adoption register for the study of obesity and thinness. The genetics of neurologic and psychiatric disorders*. Raven Press.
-
- Sundgot-Borgen, J., & Torstveit, M. K.** (2004). Prevalence of eating disorders in elite athletes is higher than in the general population. *Clinical journal of sport medicine, 14(1)*, 25-32.
-
- Takahashi, H., Matsushima, K., & Kato, T.** (2019). The effectiveness of dance/movement therapy interventions for autism spectrum disorder: a systematic review. *American Journal of Dance Therapy, 41(1)*, 55-74. <https://doi.org/10.1007/s10465-019-09296-5>
-
- Thomson, P., & Jaque, S. V.** (2013). Exposing shame in dancers and athletes: Shame, trauma, and dissociation in a nonclinical population. *Journal of Trauma & Dissociation, 14*, 439–454. <https://doi.org/10.1080/15299732.2012.757714>
-
- Thomson, P., & Jaque, V. S.** (2017). *Creativity and the performing artist: Behind the mask*. Elsevier Press.
-
- Thomson, P., & Jaque, S. V.** (2015). Shame and fantasy in athletes and dancers. *Imagination, Cognition and Personality, 34*, 291–305. <https://doi.org/10.1177/0276236614568639>
-
- Tielemans, M.** (2018). *Dans in de Spiegel Vlaanderen*. Codarts, Hogeschool voor de Kunsten.
-

- Tielens, F.** (2022). Zaak-Fabre zette heel wat in beweging: 'Het mag niet langer zijn van: als het je niet zint, ga dan elders dansen'. *De Standaard*. Geraadpleegd van https://www.standaard.be/cnt/dmf20220324_97087066.
-
- Utrecht, L.** (1988). *Van Hofballet tot Postmoderne-dans: De geschiedenis van het academische ballet en de moderne dans*. Walburg Pers.
-
- Van den Broek, A.** (2010). *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
-
- Van der Brugge, G. W., Pulles, J., & Driessen, B.** (2021). Onderzoek onder studenten, oud-studenten en medewerkers naar de ervaren sociale veiligheid in het Amsterdam Fashion Institute. *Bezemer & Schubad*. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van https://www.hva.nl/binaries/content/assets/hva/nieuws/2021/amfi-rapportage_perceptieonderzoek_sociale_veiligheid_definitief-27-06-2021.pdf?1625047824220
-
- Van der Leden, J.** (2021). Grensoverschrijdend gedrag in de culturele sector. Trend in kunst en cultuur. Verkenningen. Boekman Extra 27. https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2021/10/BmXtra_27_03.pdf
-
- Van de Sanden, E. M. M.** (2012). *Van de verwaarloosde straat tot uitverkochte theaters*. [Master's thesis, Universiteit Utrecht]. Student Theses UU.
-
- Van Durme, K., Goossens, L., & Braet, C.** (2012). Adolescent aesthetic athletes: a group at risk for eating pathology?. *Eating behaviors, 13*(2), 119-122. <https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2011.11.002>
-
- Van Sabben, K.** (2013). *De verbinding verbroken: Danstherapie met ouder en kind bij hechtingsproblemen*. Kadanst. Geraadpleegd op 18 maart 2023, van <http://kadanst.nl/wp-content/uploads/2015/09/art.-Van-Sabben.pdf>
-
- Van Staden, A., Myburgh, C. P., & Poggenpoel, M.** (2009). A psycho-educational model to enhance the self-development and mental health of classical dancers. *Journal of Dance Medicine & Science, 13*(1), 20-28.
-
- Van Wijk, A. van, Hardeman, M., Esseveldt, J. van & Olfers, M.** (2018). Opschakelen. Onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport. Arnhem, Bureau Beke.
-
- Van Winden, D. P., Van Rijn, R. M., Richardson, A., Savelsbergh, G. J., Oudejans, R. R., & Stubbe, J. H.** (2019). Detailed injury epidemiology in contemporary dance: A 1-year prospective study of 134 students. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine, 5*(1), e000453. <https://doi.org/10.1136/bmjsem-2018-000453>
-
- Van Winden, D., van Rijn, R. M., Savelsbergh, G. J. P., Oudejans, R. R. D., & Stubbe, J. H.** (2020). Characteristics and extent of mental health issues in contemporary dance students. *Medical Problems of Performing Artists, 35*(3), 121-129. <https://doi.org/10.21091/mppa.2020.3019>
-
- Vassallo, A. J., Pappas, E., Stamatakis, E., & Hiller, C. E.** (2019). Injury fear, stigma, and reporting in professional dancers. *Safety and Health at Work, 10*(3), 260-264. <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2019.03.001>
-
- Warr, M., Henriksen, D., & Mishra, P.** (2019). Creativity and expressive arts, performance, physicality and wellness: A conversation with Dr. Paula Thomson and Dr. Victoria Jaque. *TechTrends, 63*(2), 102-107.
-

- Waxer, L.** (Ed.) (2002). *Situating Salsa: Global Markets and Local Meanings in Latin Popular Music*. New York: Routledge.
-
- Wicker, B.,** Keyzers, C., Plailly, J., Royet, J. P., Gallese, V., & Rizzolatti, G. (2003). Both of us disgusted in my insula: The common neural basis of seeing and feeling disgust. *Neuron*, 40, 655–664. doi:10.1016/S0896-6273(03)00679-2
-
- Wieschiolek, H.,** Archetti, E., & Dyck, N. (2003). *Sport, dance and embodied identities*. Routledge.
-
- Wieschiolek, H.** (2003). ‘Ladies Just Follow his Lead!’: Salsa, Gender and Identity. In *Sport, Dance and Embodied Identities*, edited by N. Dyck and E. P. Archetti, 115– 132. Oxford: Berg Publishers.
-
- Willemyns, M.** (2021). *Dansen op het slappe koord: een studie naar grensoverschrijdend gedrag in de professionele danssector*. [Masterscriptie, Universiteit Gent]. De Vlaamse Scriptiebank.
-
- Wintels-Fivian, C.,** de Koning, V. M., van Sabben, K., de Jager-van den Boom, E., & Ouwens, M. (2020). *Module basis-Affectregulerende Vaktherapie Dans*. Kadanst. Geraadpleegd op 12 december 2022, van [http://kadanst.nl/wp-content/uploads/2020/12/FVB_Module_Affectregulerende Vaktherapie-Dans_Wintels-Fivian_et-al.-_2020.pdf](http://kadanst.nl/wp-content/uploads/2020/12/FVB_Module_Affectregulerende_Vaktherapie-Dans_Wintels-Fivian_et-al.-_2020.pdf)
-
- Willekens, M.,** Siongers, J., & Lievens, J. (2021). Alleen maar een verlangen? Jobgerelateerde risicofactoren en seksueel grensoverschrijdend gedrag in de Vlaamse cultuur- en mediasector. *Tijdschrift Sociologie*, (1), 159-181. Doi: 10.38139/ts.2020.18
-
- Wilson, G. D.** (1991). *Psychology and performing arts*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
-
- Wulff, H.** (2001). Dance, Anthropology of. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier.
-
- Zentner, M.,** & Eerola, T. (2010). Rhythmic engagement with music in infancy. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107, 5768–5773. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas>
-
- Zhang, Q.,** Hu, J., Wei, L., Jia, Y. & Jin, Y. (2019). Effects of dance therapy on cognitive and mood symptoms in people with Parkinson’s disease: A systematic review and meta-analysis. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 36, 12– 17. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ctcp.2019.04.005>
-

Bijlage 1. Bevolkingsonderzoek: Panelbeheer en wervingstechnieken

Hieronder staat nadere informatie over het beheer van het Motivaction panel en de wervingstechnieken. Deze informatie is afkomstig van Motivaction zelf; Verinorm heeft de inhoud ervan niet geverifieerd.

StemPunt-panel

StemPunt-panel Motivaction beschikt over het eigen online onderzoekspanel StemPunt (met 70.000 leden, januari 2022) waaruit zij kwalitatieve hoogstaande steekproeven realiseren onder zowel burgers/consumenten als professionals voor de publieke en commerciële sector. Binnen het panel gaat diversiteit voor kwantiteit, gaat representativiteit boven hoge respons en investeren Motivaction in professioneel panelbeheer met gerichte werving van moeilijk bereikbare groepen en focus op panelbehoud.

Wervingsmethodieken

Het panelmanagementteam werft online (wervingscampagnes verspreid via mediabureaus en social media-advertenties) en offline (abri's). Werving is gericht op oververtegenwoordiging van lager responderende doelgroepen: jongeren, bi-culturele Nederlanders, laagopgeleiden en laagfrequente internetgebruikers. Andere wervingskanalen zijn bijvoorbeeld het tweejaarlijks schriftelijke Mentality-onderzoek zonder zelfaanmelding; klantenbestanden opdrachtgevers (na goedkeuring); Face-to-face straatonderzoek onder bi-culturele Nederlanders en aanmelding via StemPunt.nu en Motivaction.nl.

De variatie aan opdrachtgevers maakt deelname aantrekkelijk voor allerlei doelgroepen en draagt bij aan een brede panelsamenstelling. Daarnaast appelleert de panelwerving aan een mix van motieven: interesse/plezier, maatschappelijke relevantie en deelnamebeloning. Om loyaliteit te versterken biedt Motivaction een uitgebreid cadeaushop-aanbod zodat het een brede doelgroep aanspreekt (cadeaubonnen, dagje uit, donatie goed doel). Na een bestelling ontvangen leden weer een startsaldo, zodat goed-responderende leden blijven deelnemen. Gedurende de eerste maand lidmaatschap mailen ze nieuwe panelleden informatie over StemPunt, reminders voor verrijgingsmodules en fun-enquêtes over eerder aangegeven interesses. Dit zorgt voor meer betrokkenheid en lagere drop-out.

Intake en actuele profieldata

De intakevragenlijst is modulair: nieuwe panelleden vullen sociaaldemografische basisgegevens in, daarna verrijgingsmodules. Zo updaten respondenten continu hun achtergrondgegevens en heeft Motivaction actuele profielgegevens voor steekproeftrekking en weging. Van panelleden zijn beschikbaar: • Sociaaldemografische gegevens gedefinieerd volgens Gouden Standaard (CBS/MOA). • Mentality-profiel: de waardensegmentatie van acht groepen met andere basismotivaties en levensstijl, en doelgroepspecifieke segmentaties

als burgerschapsstijlen en Digitality (binnen panel staat 20% conservatief tegenover digitalisering). • Verrijkingmodules: voor steekproeftrekking op bijvoorbeeld social mediagebruik, type arbeidscontract en inkomstenbron

Panelbeheer

StemPunt is ISO 20252:2019-gecertificeerd. Dagelijks werkt Motivaction aan kwalitatief hoogwaardig panelbeheer gericht op panelbehoud en terugbrengen panelverloop (25% per jaar). Het panelteam borgt dat aanmeldprocedures, vragenlijsten, website, helpdesk en communicatie foutloos, duidelijk en toegankelijk zijn. StemPunt scoort een 8.9 op Feedback Company, met als sterke punten: eerlijke communicatie, interessante afwisselende vragenlijsten, interactieve panelwebsite en 'mobile first'. Motivaction voldoet aan alle wet- en regelgeving op het gebied van privacy en de beveiliging van persoonsgegevens en zijn ISO-27001 gecertificeerd. Panelleden kunnen hun lidmaatschap zelf opzeggen of worden vanwege inactiviteit of frauduleus responsgedrag uitgeschreven (ISO-verplichting). Bij actieve uitschrijving, evalueert Motivaction de reden.

Bijlage 2. Intro op de vragenlijst omtrent recente ervaringen van dansers

Start of Block: Intro

Beste danser (m/v/x),

Verinorm voert onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek uit naar grensoverschrijdend gedrag in het dansen. Het onderzoek wordt gefinancierd door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Deze vragenlijst is bedoeld voor mensen die nu actief zijn of het afgelopen jaar actief zijn geweest in de Nederlandse danswereld. Het onderzoek gaat over grensoverschrijdend gedrag, maar we willen *ook positieve ervaringen* optekenen. De vragenlijst is dus ook geschikt voor mensen die uitsluitend positieve ervaringen hebben in het dansen. We stellen eerst een aantal algemene vragen en daarna volgen vragen over jouw ervaringen met het dansen. De vragenlijst zal ongeveer 15 minuten duren.

We zullen de antwoorden *anoniem* verwerken, dat wil zeggen dat er geen namen van personen of scholen in het rapport worden vermeld. Door alle verhalen van dansers samen te voegen kunnen wij een rode draad beschrijven. Jouw persoonlijke verhaal is hierin niet herleidbaar. Bij de open vragen mag je zoveel ruimte gebruiken als je nodig hebt.

Alvast hartelijk dank voor je tijd en moeite!

Ik geef Verinorm toestemming mijn antwoorden op deze vragenlijst anoniem te verwerken en te gebruiken voor onderzoeksdoeleinden.

- a) Ja, ik geef toestemming
- b) Nee, ik geef geen toestemming en stop met de vragenlijst

Skip To: End of Survey If Ik geef Verinorm toestemming mijn antwoorden op deze vragenlijst anoniem te verwerken en te gebru... = Nee, ik geef geen toestemming en stop met de vragenlijst

Hoe oud ben je?

- c) Ik ben 18 jaar of ouder
- d) Ik ben jonger dan 18 jaar

Display This Question:

If Hoe oud ben je? = Ik ben jonger dan 18 jaar

Omdat je jonger bent dan 18 jaar oud hebben we ook toestemming nodig van jouw ouder(s) of voogd voordat je mee kunt doen aan deze vragenlijst. De volgende vraag is daarom bestemd voor jouw ouder(s) of voogd.

Display This Question:

If Hoe oud ben je? = Ik ben jonger dan 18 jaar

De volgende informatie en vraag zijn bedoeld voor de ouder(s)/voogd van de danser:

Uw kind krijgt toegang tot de vragen als u toestemming geeft voor het gebruik van de antwoorden ten behoeve van een onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport naar grensoverschrijdend gedrag binnen het dansen. De persoonlijke gegevens van uw kind zijn uitsluitend bedoeld voor de onderzoekers. De dansbond/opleiding/school krijgt hierin geen inzage. Over het onderzoek wordt een rapportage opgesteld. Hierin worden geen direct naar personen herleidbare gegevens vermeld (er worden bijvoorbeeld geen namen van personen, maar ook geen namen van scholen genoemd). Alle resultaten worden geanonimiseerd zodat de antwoorden van uw kind niet zijn te herleiden. Wij houden ons aan de privacyregels. Door hieronder het hokje aan te kruizen dat u toestemming geeft kan uw kind beginnen met het beantwoorden van de vragen.

- e) Ja, als ouder/voogd geef ik toestemming voor het verwerken van persoonsgegevens van mijn kind ten behoeve van het onderzoek
- f) Nee, als ouder/voogd geef ik geen toestemming

Skip To: End of Survey If De volgende informatie en vraag zijn bedoeld voor de ouder(s)/voogd van de danser: Uw kind krijgt... = Nee, als ouder/voogd geef ik geen toestemming

Bijlage 3. Recente ervaringen van dansers

Bijlage 3A

Tabel A.1. Persoonskenmerken per niveau

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TOTAAL	61	100%	69	100%	136	100%	244	100%	17	100%	527	100%
<i>Geslacht</i>												
Man	18	30%	12	17%	54	40%	57	23%	3	18%	144	27%
Vrouw	42	69%	53	77%	82	60%	179	73%	14	82%	370	70%
Anders	0	0%	0	0%	0	0%	4	2%	0	0%	4	1%
Zeg ik liever niet	1	2%	4	6%	0	0%	4	2%	0	0%	9	2%
<i>Opleidingsniveau</i>												
Geen opleiding voltooid	0	0%	0	0%	1	1%	2	1%	2	12%	5	1%
Basisonderwijs	1	2%	19	28%	3	2%	9	4%	10	59%	42	8%
Praktijkonderwijs	1	2%	0	0%	0	0%	2	1%	0	0%	3	1%
vmbo	3	5%	8	12%	2	1%	2	1%	0	0%	15	3%
mbo	3	5%	7	10%	17	13%	25	10%	0	0%	52	10%
havo/wo	11	18%	20	29%	12	9%	36	15%	2	12%	81	15%
hbo/Universiteit	41	67%	13	19%	100	74%	161	66%	1	6%	316	60%
Speciaal onderwijs	1	2%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0.0%

Anders	0	0%	2	3%	1	1%	7	3%	2	12%	12	2%
<i>Leeftijd</i>												
Gemiddelde leeftijd	36.05		21.45		36.39		48.00		13.88		39.04	
Standaarddeviatie	14.25		11.96		15.41		18.35		6.11		18.99	
Minimum	17		12		12		11		7		7	
Maximum	70		68		74		81		35		81	

Bijlage 3B

Tabel B. Dans specifieke kenmerken per niveau

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Dansstijl</i>												
Totaal	61	100%	69	100%	136	100%	244	100%	17	100%	894	100%
Klassiek ballet	19	31%	45	65%	10	7%	17	7%	7	41%	98	11%
Moderne/hedendaagse dans	33	54%	47	68%	8	6%	22	9%	2	12%	112	13%
Stijldansen (ballroom, latin)	13	21%	10	15%	113	83%	70	29%	1	6%	207	23%
Argentijnse tango	3	5%	1	1%	5	4%	27	11%	0	0%	36	4%
Musical/jazz/tap/showdans	18	30%	45	65%	8	6%	15	6%	5	29%	91	10%
Urban stijlen (hiphop, streetdance, afro dance)	10	16%	36	52%	9	7%	23	9%	9	53%	87	10%
Breaking	1	2%	2	3%	0	0%	2	1%	0	0%	5	1%
Salsa/Kizomba/Bacahata/Zouk	6	10%	4	6%	11	8%	28	12%	0	0%	49	6%
Dansfit (o.a. zumba, paaldansen)	1	2%	3	4%	5	4%	17	7%	0	0%	26	3%
Volkstdans	4	7%	4	6%	1	1%	77	32%	1	6%	87	10%
Swing Dance (o.a. Lindy Hop)	1	2%	1	1%	6	4%	6	3%	0	0%	14	2%
Dansexpressie	5	8%	11	16%	1	1%	8	3%	1	6%	26	3%
Danstherapie	2	3%	1	2%	1	1%	0	0%	0	0%	4	<1%
Anders	3	5%	4	6%	8	6%	37	15%	0	0%	51	6%
<i>Dansactiviteit</i>												

Bijlage 3C

Tabel C. Leeftijd van slachtoffers per dansniveau

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd ⁷⁷		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
<i>Gemiddelde</i>	44	34	27	20	47	32	51	40	11	13	46	31
<i>Standaarddeviatie</i>	15.96	13.07	21.33	7.86	16.33	12.47	17.89	17.01	2.46	2.00	19.36	15.00
<i>Minimum</i>	17	18	12	12	12	12	13	11	7	10	7	10
<i>Maximum</i>	69	70	68	61	74	66	81	73	15	15	81	73

77 Bij de groep jeugdige dansers zijn van twee respondenten de leeftijd verwijderd. Zij gaven aan de vragenlijst in te vullen voor hun kind die danst maar hebben bij de leeftijd naar alle schijn hun eigen leeftijd ingevuld aangezien deze hoger waren dan 18.

Bijlage 3D

Tabel D. Dansactiviteiten per dansniveau (K = 736)

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
Professioneel danser in een dansgezelschap	2 (1%)	18 (4%)	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0	2 (1%)	23 (5%)
Professioneel danser in musicals	1 (0%)	10 (2%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (.5%)	12 (3%)
Professioneel danser in de entertainment (Backing danser/ TV/videoclips)	0 (0%)	7 (2%)	0 (0%)	4 (1%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	14 (3%)
Danser in vooropleiding	0 (0%)	1 (0%)	8 (3%)	19 (4%)	0 (0%)	2 (0%)	1 (0%)	1 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	10 (4%)	26 (6%)
Danser in opleiding (mbo/hbo)	0 (0%)	3 (1%)	2 (1%)	25 (6%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (1%)	2 (1%)	29 (7%)
Danser in mijn vrije tijd (dansschool/sportschool/vereniging)	6 (2%)	9 (2%)	2 (1%)	20 (4%)	19 (7%)	54 (12%)	150 (52%)	66 (15%)	6 (2%)	0 (0%)	183 (64%)	1 5 5 (35%)
Wedstrijddanser	1 (0%)	6 (1%)	0 (0%)	2 (0%)	30 (10%)	76 (17%)	7 (2%)	4 (1%)	0 (0%)	6 (1%)	28 (13%)	88 (20%)
Dansdocent op een dansopleiding (mbo/hbo)	2 (1%)	5 (1%)	1 (0%)	6 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (1%)	12 (3%)

Dansdocent op een (amateur) dansschool	5 (2%)	13 (3%)	2 (1%)	18 (4%)	3 (1%)	20 (4%)	10 (3%)	5 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	20 (7%)	56 (13%)
Danser voor een therapie	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	3 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	6 (1%)
Anders	5 (2%)	6 (1%)	1 (0%)	3 (1%)	7 (2%)	8 (2%)	15 (5%)	10 (2%)	1 (0%)	0 (0%)	19 (10%)	27 (6%)
Totaal	22 (8%)	80 (18%)	16 (6%)	1 0 0 (22%)	59 (20%)	1 6 6 (37%)	183 (64%)	93 (21%)	8 (3%)	9 (2%)	288 (100%)	4 4 8 (100%)

Bijlage 3E

Tabel E. Dansstijlen per dansniveau (K = 975)

	Professioneel		Dansvakopleiding		Semiprofessioneel		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
Klassiek ballet	4 (1%)	15 (3%)	10 (3%)	35 (7%)	1 (0%)	9 (2%)	11 (3%)	6 (1%)	4 (1%)	3 (1%)	30 (8%)	68 (13%)
Modern/hedendaagse dans	5 (1%)	28 (5%)	6 (2%)	41 (8%)	2 (1%)	6 (1%)	12 (3%)	10 (2%)	0 (0%)	2 (0%)	25 (7%)	87 (16%)
Stijldansen	6 (2%)	7 (1%)	0 (0%)	10 (2%)	37 (10%)	76 (14%)	60 (17%)	10 (2%)	0 (0%)	1 (0%)	103 (29%)	104 (19%)
Argentijnse tango	1 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	1 (0%)	4 (1%)	18 (5%)	9 (2%)	0 (0%)	0 (0%)	20 (6%)	16 (3%)
Musical/jazz/tap/showdans	3 (1%)	15 (3%)	9 (3%)	36 (7%)	1 (0%)	7 (1%)	10 (3%)	5 (1%)	2 (1%)	3 (1%)	25 (7%)	66 (12%)
Urban stijlen	3 (1%)	7 (1%)	5 (1%)	31 (6%)	1 (0%)	8 (1%)	14 (4%)	9 (2%)	3 (1%)	6 (1%)	26 (7%)	61 (11%)
Breaking	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (1%)	2 (.5%)
Salsa/kizomba/bachata/zouk	2 (1%)	4 (1%)	0 (0%)	4 (1%)	3 (1%)	8 (1%)	20 (6%)	8 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	25 (7%)	24 (5%)
Dansfit	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (1%)	0 (0%)	5 (1%)	11 (3%)	6 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	12 (3%)	14 (3%)
Volksdans	2 (1%)	2 (0%)	2 (1%)	2 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	52 (15%)	25 (5%)	0 (0%)	1 (0%)	57 (16%)	30 (6%)
Swing dance	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	1 (0%)	5 (1%)	2 (1%)	4 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (1%)	10 (2%)
Dansexpressie	0 (0%)	5 (1%)	2 (1%)	9 (2%)	0 (0%)	1 (0%)	6 (2%)	2 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	8 (2%)	18 (3%)
Danstherapie	0 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (1%)
Anders	1 (0%)	2 (0%)	0 (0%)	4 (1%)	3 (1%)	5 (1%)	15 (4%)	22 (4%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (5%)	33 (6%)
Totaal	30 (8%)	89 (17%)	34 (10%)	180 (34%)	51 (14%)	135 (25%)	233 (65%)	116 (22%)	9 (3%)	17 (3%)	357 (100%)	537 (100%)

Bijlage 3F

Tabel F. Vormen grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl

	Klassiek ballet (n=98)	Moderne/hedendaagse dans (n=112)	Stijldansen (n=207)	Argentijnse tango (n=36)	Musical/jazz/tap/showdans (n=87)	Urban (n=87)	Salsa/kizomba/bachata/zouk (n=49)	Dansfit (n=26)	Volkstdans (n=87)	Anders (n=85)
Dwang, chantage of machtsmisbruik	51% (50)	59% (66)	32% (66)	17% (6)	53% (46)	53% (46)	27% (13)	39% (10)	7% (6)	33% (28)
Psychisch, verbaal en fysiek geweld	52% (51)	61% (68)	27% (55)	28% (10)	57% (52)	51% (44)	35% (17)	35% (9)	15% (9)	48% (41)
Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten	54% (53)	55% (62)	34% (70)	22% (8)	56% (51)	48% (42)	31% (15)	42% (11)	18% (16)	40% (34)
Seksueel geweld	26% (25)	31% (35)	19% (39)	31% (11)	26% (24)	20% (17)	33% (16)	19% (5)	16% (14)	44% (37)

Bijlage 3G

Tabel G. Dans specifieke kenmerken slachtoffers dwang, chantage of machtsmisbruik

Stelling	Professioneel			Dansvakopleiding			Semiprofessioneel			Recreatief			Jeugd		
	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak
Ik voelde me onder druk gezet bij het ondertekenen van een contract ^{78***}	32 (52%) ^a	15 (25%) ^a	1 (2%) ^{a,b}	37 (54%) ^a	4 (6%) ^b	6 (9%) ^{a,b}	88 (65%) ^a	1 (1%) ^{b,c}	1.1 (%) ^{a,b}	143 (59%) ^a	0 (0%) ^c	0 (0%) ^b	13 (76%) ^a	0 (0%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}
Ik moest geld betalen om deel uit te (blijven) maken van de groep/het team, bijvoorbeeld voor verplichte activiteiten (trainingskamp e.d.) of aanschaf van dure dansbenodigdheden ^{79***}	33 (54%) ^{a,b}	9 (15%) ^a	4 (7%) ^a	22 (32%) ^c	24 (35%) ^b	10 (14%) ^a	65 (48%) ^b	40 (29%) ^b	14 (10%) ^a	144 (59%) ^a	14 (6%) ^c	1 (0,5%) ^b	7 (41%) ^{b,a,c}	3 (18%) ^{b,a,c}	1 (6%) ^a
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/medicijnen te gebruiken ^{80***}	55 (90%) ^a	5 (8%) ^a	1 (2%) ^a	65 (94%) ^a	3 (4%) ^{a,b}	1 (1%) ^{a,b}	135 (99%) ^b	1 (1%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b}	244 (100%) ^b	0 (0%) ^c	0 (0%) ^b	17 (100%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b}
Ik voelde me onder druk gezet om bepaalde middelen/medicijnen niet te gebruiken ^{81***}	53 (87%) ^a	7 (11%) ^a	1 (2%) ^a	65 (94%) ^{a,b}	2 (3%) ^{a,b,c}	2 (3%) ^a	133 (98%) ^{b,c}	2 (1%) ^{b,c}	1 (1%) ^a	242 (99%) ^c	1 (0,5%) ^c	1 (0,5%) ^a	16 (94%) ^{a,b,c}	1 (6%) ^{a,b}	0 (0%) ^a
Ik voelde me gedwongen om mijn medische informatie te delen ^{82***}	40 (66%) ^a	17 (28%) ^a	4 (7%) ^a	53 (77%) ^a	8 (12%) ^b	8 (12%) ^a	127 (95%) ^b	9 (7%) ^b	0 (0%) ^b	239 (98%) ^c	5 (2%) ^c	0 (0%) ^b	17 (100%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b}

⁷⁹ Dansers konden ook de optie 'niet van toepassing' kiezen, vandaar dat de percentages opgeteld niet op 100% uitkomen.

⁸⁰ Ook hier konden dansers de optie 'niet van toepassing' selecteren, hierdoor tellen de percentages opgeteld niet tot 100%.

	29	23	9	31	22	16	110	20	6	221	19	4	13	3	1
Ik durfde mijn eigen mening niet te geven of mijn eigen keuzes te maken***	29 (48%) ^a	23 (38%) ^a	9 (15%) ^a	31 (45%) ^a	22 (32%) ^a	16 (23%) ^a	110 (81%) ^b	20 (15%) ^b	6 (4%) ^b	221 (91%) ^c	19 (8%) ^c	4 (2%) ^b	13 (76%) ^{b,c}	3 (18%) ^{b,c}	1 (6%) ^{a,b}
Iemand binnen de danswereld heeft mij gechanteerd (dreigen met dingen om mij iets te laten doen)***	53 (87%) ^a	6 (10%) ^a	2 (3%) ^a	67 (97%) ^{b,c}	1 (1%) ^{b,c}	1 (1%) ^{a,b}	129 (95%) ^{a,c}	6 (4%) ^{b,c}	1 (1%) ^{b,b}	242 (99%) ^b	2 (1%) ^b	0 (0%) ^b	17 (100%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b}
Ik voelde me door iemand in de danswereld gedwongen om gewicht te verliezen of aan te komen***	44 (72%) ^{a,b}	13 (21%) ^a	4 (7%) ^{a,b}	46 (67%) ^b	16 (23%) ^a	7 (10%) ^b	108 (79%) ^a	26 (19%) ^a	2 (1%) ^{b,c}	236 (97%) ^c	8 (3%) ^b	0 (0%) ^c	17 (100%) ^c	0 (0%) ^b	0 (0%) ^{a,b,c}
Totaal	61 (100%)	69 (100%)	136 (100%)	244 (100%)	17 (100%)	17 (100%)									

De subscripts a, b, c, d geven significante verschillen ($p < .05$) weer. Waar deze anders zijn dan alle subscripts van een andere groep is er tussen die groepen een significant verschil ($p < .05$).

*** $p < .001$

Bijlage 3H

Tabel H. Dans specifieke kenmerken slachtoffers psychisch, verbaal en fysiek geweld

Stelling	Professioneel			Dansvakopleiding			Semiprofessioneel			Recreatief			Jeugd		
	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak
Andere dansers negeerden me, ik voelde me alleen staan***	39 (64%) ^{a,b}	17 (28%) ^a	5 (8%) ^{a,b}	41 (59%) ^b	21 (30%) ^a	7 (10%) ^a	105 (77%) ^b	30 (22%) ^a	1 (1%) ^a	213 (87%) ^c	30 (12%) ^c	1 (0,5%) ^b	11 (65%) ^{a,b}	6 (35%) ^a	0 (0%) ^{a,b}
Ik werd uitgescholden***	53 (87%) ^{a,b}	7 (11%) ^{a,b}	1 (2%) ^{a,b}	55 (80%) ^b	10 (14%) ^b	4 (6%) ^b	129 (95%) ^{a,c}	6 (4%) ^{a,c}	1 (1%) ^{a,c}	240 (98%) ^c	4 (2%) ^c	0 (0%) ^c	16 (94%) ^{a,b,c}	1 (6%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}
Iemand binnen de danswereld was agressief tegen mij (slaan, schoppen, bijten of verwonden met een voorwerp)	58 (95%)	3 (5%)	0 (0%)	67 (97%)	2 (3%)	0 (0%)	132 (97%)	4 (3%)	0 (0%)	243 (99,5%)	1 (0,5%)	0 (0%)	17 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
Ik voelde me onder druk gezet om meer uren te dansen dan ik aan kon***	38 (62%) ^a	15 (25%) ^{a,b}	8 (13%) ^a	40 (58%) ^a	20 (29%) ^b	9 (13%) ^a	111 (82%) ^b	22 (16%) ^a	3 (2%) ^b	240 (98%) ^c	4 (2%) ^c	0 (0%) ^c	15 (88%) ^c	2 (12%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b,c}
Ik had het gevoel dat ik geen privéleven meer had (mijn doen en laten en dagelijks leven werden gecontroleerd door mijn dansdocent of iemand anders binnen de danswereld)***	40 (66%) ^a	14 (23%) ^a	7 (11%) ^a	44 (64%) ^a	18 (26%) ^a	7 (10%) ^a	121 (89%) ^b	15 (11%) ^b	0 (0%) ^b	242 (99%) ^c	1 (0,5%) ^c	1 (0,5%) ^b	17 (100%) ^{b,c}	0 (0%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b}
Totaal	61 (100%)			69 (100%)			136 (100%)			244 (100%)			17 (100%)		

De subscripts a, b, c, d geven significante verschillen ($p < .05$) weer. Waar deze anders zijn dan alle subscripts van een andere groep is er tussen die groepen een significant verschil ($p < .05$).

*** $p < .001$

Bijlage 31

Tabel I. Dans specifieke kenmerken slachtoffers roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten

Stelling	Professioneel			Dansvakopleiding			Semiprofessioneel			Recreatief			Jeugd		
	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak
Er werd over mij geroddeld***	32 (52%) ^a	23 (38%) ^a	6 (10%) ^a	37 (53%) ^a	22 (32%) ^a	10 (14%) ^a	89 (65%) ^{a,b}	43 (32%) ^a	4 (3%) ^b	222 (91%) ^c	22 (9%) ^b	0 (0%) ^c	14 (82%) ^{b,c}	3 (18%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}
Ik kreeg geen hulp als ik iets niet kon, wist of begreep of als ik iets verkeerd had gedaan of gezegd***	47 (77%) ^a	13 (22%) ^a	1 (2%) ^a	45 (65%) ^a	20 (29%) ^a	4 (6%) ^a	121 (89%) ^b	13 (10%) ^b	2 (1%) ^{a,b}	236 (97%) ^c	8 (3%) ^c	0 (0%) ^{b,c}	14 (81%) ^{a,b}	3 (18%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b}
Ik voelde me buitengesloten als ik niet deed wat iemand anders wilde***	47 (77%) ^{a,b}	11 (18%) ^{a,b}	3 (5%) ^{a,b}	46 (67%) ^b	19 (28%) ^b	4 (6%) ^b	120 (88%) ^c	15 (11%) ^a	1 (1%) ^{a,c}	239 (98%) ^d	5 (2%) ^c	0 (0%) ^c	16 (94%) ^{a,c,d}	1 (6%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}
Ik voelde me voor schut gezet ten overstaan van andere dansers**	41 (67%) ^{a,b}	18 (30%) ^a	2 (3%) ^{a,b}	40 (58%) ^b	22 (32%) ^b	7 (10%) ^b	122 (90%) ^c	13 (10%) ^b	1 (1%) ^{a,c}	229 (94%) ^c	14 (6%) ^b	1 (<1%) ^c	15 (88%) ^{a,b}	2 (12%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b,c}
Er werden beledigende en kwetsende opmerkingen gemaakt over mijn uiterlijk, geslacht, seksuele voorkeur, geloof en/of afkomst***	46 (75%) ^a	13 (21%) ^a	2 (3%) ^a	56 (81%) ^{a,b}	10 (14%) ^{a,b}	3 (4%) ^a	124 (91%) ^c	12 (9%) ^b	0 (0%) ^b	235 (96%) ^d	9 (4%) ^c	0 (0%) ^b	17 (100%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b}
Ik werd gepest/getreiterd***	54 (89%) ^a	6 (10%) ^{a,b}	1 (2%) ^a	54 (78%) ^a	14 (20%) ^b	1 (1%) ^{a,b}	131 (96%) ^b	5 (4%) ^a	0 (0%) ^{a,b}	244 (100%) ^c	0 (0%) ^c	0 (0%) ^b	16 (94%) ^{a,b}	1 (6%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b}
TOTAAL	61 (100%)	69 (100%)	69 (100%)	136 (100%)	244 (100%)	17 (100%)	244 (100%)	244 (100%)	17 (100%)	244 (100%)	244 (100%)	244 (100%)	244 (100%)	244 (100%)	244 (100%)

De subscripts a, b, c, d geven significante verschillen ($p < .05$) weer. Waar deze anders zijn dan alle subscripts van een andere groep is er tussen die groepen een significant verschil ($p < .05$).

** $p < .001$

Bijlage 3J

Tabel J. Dans specifieke kenmerken slachtoffers seksueel geweld

Stelling	Professioneel			Dansvakopleiding			Semiprofessioneel			Recreatief			Jeugd		
	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak	Nooit	Soms	Vaak
Er werden seksuele opmerkingen naar mij gemaakt. Bijvoorbeeld: "wat heb jij lekkere billen!" ^{a,***}	44 (72%) ^a	13 (21%) ^a	4 (7%) ^a	59 (86%) ^{a,b}	9 (13%) ^{a,b}	1 (1%) ^{a,b}	110 (81%) ^a	24 (17%) ^{a,b}	2 (1%) ^a	235 (96%) ^c	9 (4%) ^c	0 (0%) ^b	17 (100%) ^{b,c}	0 (0%) ^{b,c}	0 (0%) ^{a,b}
Ik ben seksueel aangeraakt terwijl ik dat niet wilde (bijvoorbeeld: knuffelen, zoenen, aanraken, betasten, beetpakken) ^{**}	52 (85%) ^{a,b}	9 (15%) ^{a,b}	0 (0%) ^a	56 (82%) ^b	12 (17%) ^b	1 (1%) ^a	125 (92%) ^{a,c}	11 (8%) ^{a,c}	0 (0%) ^a	234 (96%) ^c	10 (4%) ^c	0 (0%) ^a	17 (100%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^{a,b,c}	0 (0%) ^c
Ik voelde me ongemakkelijk bij bepaalde aanrakingen ^{***}	49 (80%) ^a	12 (20%) ^a	0 (0%) ^{a,b}	57 (83%) ^{a,b}	9 (13%) ^{a,b}	3 (4%) ^b	115 (85%) ^{a,b}	21 (15%) ^{a,b}	0 (0%) ^a	217 (88%) ^{a,b}	27 (11%) ^{a,b}	0 (0%) ^a	17 (100%) ^b	0 (0%) ^b	0 (0%) ^{a,b}
Ik heb tegen mijn wil seks gehad met iemand binnen de danswereld	60 (98%)	1 (2%)	0 (0%)	68 (99%)	1 (1%)	0 (0%)	136 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	243 (99,5%)	1 (0,5%)	0 (0%)	17 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
Ik werd seksueel lastig gevallen via Whatsapp, Facebook of een andere vorm van sociale media door iemand binnen de danswereld	57 (93%)	4 (7%)	0 (0%)	66 (96%)	2 (3%)	1 (1%)	130 (96%)	5 (4%)	1 (1%)	243 (99,5%)	1 (<1%)	0 (0%)	17 (100%)	0 (0%)	0 (0%)

Iemand binnen de danswereld heeft zijn/haar geslachtsdelen aan mij laten zien	59 (97%)	1 (2%)	1 (2%)	68 (9%)	1 (1%)	0 (0%)	133 (98%)	3 (2%)	0 (0%)	244 (100%)	0 (0%)	17 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
Ik werd begluurd terwijl ik me omkleedde of naakt was***	53 (87%) ^a	8 (13%) ^a	0 (0%) ^a	66 (96%) ^a	3 (4%) ^a	0 (0%) ^a	127 (93%) ^a	8 (6%) ^a	1 (1%) ^a	243 (99.5%) ^b	1 (<1%) ^b	17 (100%) ^{a,b}	0 (0%) ^{a,b}	0 (0%) ^a
Ik ben gefotografeerd of gefilmd door iemand binnen de danswereld terwijl ik seksuele handelingen moest verrichten	61 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	68 (99%)	1 (1%)	0 (0%)	135 (99%)	1 (1%)	0 (0%)	244 (100%)	0 (0%)	17 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
TOTAAL	61 (100%)			69 (100%)			136 (100%)			244 (100%)		17 (100%)		

De subscripts a, b, c, d geven significante verschillen ($p < .05$) weer. Waar deze anders zijn dan alle subscripts van een andere groep is er tussen die groepen een significant verschil ($p < .05$).

** $p < .01$, *** $p < .001$

Bijlage 3K

Tabel K. Positieve ervaringen voor niet-slachtoffer en slachtoffers (n = 486)⁸⁰

Positieve ervaring	Nooit		Soms		Vaak	
	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer	Niet-slachtoffer	Slachtoffer
De docent/trainer spreekt zijn/haar waardering voor mij uit	6 (3%)	110 (4%)	94 (39%)	116 (46%)	104 (45%)	109 (44%)
Ik krijg ruimte om zelf mee te denken over de invulling van de lessen/trainingen	14 (6%)	29 (12%)	83 (34%)	107 (42%)	75 (31%)	89 (36%)
Dansers onderling gaan op een fijne manier met elkaar om***	1 (<1%)	2 (1%)	10 (4%)	36 (14%)	220 (91%)	211 (85%)
In de groep hebben we respect voor elkaar**	0 (0%)	1 (<1%)	5 (2%)	28 (10%)	223 (93%)	219 (89%)
Tijdens de lessen/trainingen heerst er een fijne sfeer***	0 (0%)	2 (1%)	3 (1%)	36 (14%)	226 (94%)	207 (83%)
Ik voel mij prettig in de groep/in mijn dansomgeving***	0 (0%)	2 (1%)	7 (3%)	34 (13%)	224 (93%)	212 (85%)
Er wordt rekening gehouden met hoe ik in mijn vel zit***	1 (<1%)	16 (7%)	39 (16%)	114 (45%)	168 (69%)	109 (44%)
Er wordt interesse in mij getoond als persoon (bijvoorbeeld door te vragen hoe het met mij gaat)***	5 (2%)	23 (9%)	57 (24%)	79 (31%)	170 (70%)	145 (59%)
Mijn docent/trainer ondersteunt mij om het beste uit mijzelf halen	0 (0%)	5 (2%)	44 (18%)	55 (22%)	165 (68%)	174 (70%)
Ik krijg regelmatig complimenten en/of positieve feedback**	3 (1%)	12 (5%)	83 (34%)	119 (48%)	127 (53%)	116 (46%)

p<.01, *p<.001

⁸¹ Dansers konden ook de optie 'niet van toepassing' kiezen, vandaar dat de percentages opgeteld niet op 100 uitkomen

Bijlage 4. Actieve en voormalig dansers

Bijlage 4A

Tabel A. Dansactiviteiten van de slachtoffers per dansniveau (N=388)

	Professioneel		Semiprofessioneel		Vakopleiding		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
Professioneel danser in een dansgezelschap	18 (13%)	57 (18%)	4 (2%)	3 (2%)	1 (2%)	5 (6%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	23 (5%)	65 (11%)
Professioneel danser in musicals	7 (5%)	14 (4%)	0 (0%)	3 (2%)	1 (2%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	8 (2%)	18 (3%)
Professioneel danser in de entertainment (Backing danser/TV/ videoclips)	14 (10%)	33 (11%)	66 (36%)	3 (2%)	0 (0%)	5 (6%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	80 (19%)	68 (11%)
Danser in vooropleiding	10 (7%)	34 (11%)	3 (2%)	3 (2%)	5 (11%)	23 (28%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (20%)	2 (33%)	19 (4%)	62 (10%)
Danser in opleiding (MBO/HBO)	18 (13%)	49 (16%)	1 (1%)	4 (3%)	9 (20%)	17 (21%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	28 (6%)	70 (12%)
Danser in mijn vrije tijd (dansschool/sportschool/vereniging)	16 (12%)	25 (8%)	41 (22%)	38 (30%)	8 (17%)	13 (16%)	40 (69%)	24 (59%)	3 (60%)	1 (17%)	108 (25%)	101 (17%)
Wedstrijddanser	11 (8%)	16 (5%)	45 (24%)	47 (38%)	3 (7%)	3 (4%)	2 (3%)	3 (7%)	1 (20%)	2 (33%)	62 (14%)	71 (12%)
Dansdocent op een dansopleiding (MBO/HBO)	10 (7%)	22 (7%)	1 (1%)	1 (1%)	4 (9%)	4 (5%)	0 (0%)	1 (2%)	0 (0%)	0 (0%)	15 (3%)	28 (5%)
Dansdocent op een (amateur) dansschool	28 (20%)	43 (14%)	20 (11%)	16 (13%)	14 (30%)	10 (12%)	12 (21%)	6 (15%)	0 (0%)	0 (0%)	74 (17%)	75 (13%)
Danser voor een therapie	0 (0%)	2 (1%)	0 (0%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (2%)	2 (5%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (<1%)	5 (1%)
Anders	6 (4%)	19 (6%)	3 (2%)	6 (5%)	1 (2%)	1 (1%)	3 (5%)	5 (12%)	0 (0%)	1 (17%)	13 (3%)	32 (5%)

Bijlage 4B

■ **Tabel B.** dansstijlen van de dansers (N=388)

	Professioneel		Semiprofessioneel		Vakopleiding		Recreatief		Jeugd		Totaal	
	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer	Niet-slachtoffer	Slacht offer
Klassiek ballet	11 (15%)	45 (23%)	5 (6%)	6 (6%)	10 (26%)	30 (41%)	4 (6%)	3 (6%)	2 (20%)	1 (17%)	32 (13%)	85 (20%)
Modern/hedendaagse dans	23 (32%)	59 (30%)	6 (7%)	5 (5%)	12 (32%)	25 (34%)	6 (9%)	4 (8%)	1 (10%)	0 (0%)	48 (20%)	93 (22%)
Stijldansen	11 (15%)	15 (8%)	43 (50%)	45 (47%)	5 (13%)	1 (1%)	11 (16%)	8 (17%)	2 (20%)	3 (50%)	72 (29%)	72 (17%)
Urban (o.a. hip hop, Afrikaanse dans)	3 (4%)	17 (9%)	7 (8%)	7 (7%)	3 (8%)	4 (5%)	8 (12%)	3 (6%)	2 (20%)	0 (0%)	23 (9%)	31 (7%)
Musical/jazz/tap/showdans	14 (19%)	32 (16%)	4 (5%)	8 (8%)	4 (11%)	11 (15%)	6 (9%)	3 (6%)	1 (10%)	1 (17%)	29 (12%)	55 (13%)
Salsa/kizomba/bachata/zouk	2 (3%)	4 (2%)	8 (9%)	9 (9%)	1 (3%)	0 (0%)	17 (25%)	15 (31%)	1 (10%)	0 (0%)	29 (12%)	28 (7%)
Dansfit	4 (6%)	9 (5%)	6 (7%)	6 (6%)	2 (5%)	0 (0%)	6 (9%)	3 (6%)	0 (0%)	0 (0%)	18 (7%)	18 (4%)
Anders	4 (6%)	18 (9%)	7 (8%)	10 (10%)	1 (3%)	2 (3%)	11 (16%)	9 (19%)	1 (10%)	1 (17%)	24 (10%)	40 (9%)

Bijlage 4 C

Tabel C. Vormen van grensoverschrijdend gedrag naar dansstijl

	Klassiek ballet (n=117)	Moderne/hedendaagse dans (n=141)	Stijldansen (n=144)	Urban (n=40)	Musical/jazz/tap/ showdans (n=84)	Salsa/kizomba/ bachata/zouk (n=57)	Dansfit (n=36)	Anders (n=70)
Dwang, chantage of machtsmisbruik	33% (38)	37% (52)	22% (31)	20% (8)	31% (26)	12% (7)	14% (5)	24% (17)
Psychisch, verbaal en fysiek geweld	40% (47)	33% (47)	17% (25)	28% (11)	31% (26)	21% (12)	14% (5)	26% (18)
Roddelen, pesten, discriminatie en buitensluiten	7% (8)	6% (9)	2% (3)	8% (3)	6% (5)	0% (0)	3% (1)	3% (2)
Seksueel geweld	27% (31)	23% (32)	33% (47)	15% (6)	29% (24)	40% (23)	33% (12)	43% (70)

Endnotes

- i. Gender dansers versus niet-dansers, $\chi^2(1) = 1,80, p = .180$, Cramer's $V = .01$.
- ii. Leeftijd dansers versus niet-dansers, $\chi^2(6) = 485,39, p < .001$, Cramer's $V = .21$.
- iii. Opleidingsniveau dansers versus niet-dansers, $\chi^2(2) = 15,95, p < .001$, Cramer's $V = .04$.
- iv. Inkomen dansers en niet-dansers, $\chi^2(3) = 31,69, p < .001$, Cramer's $V = .05$.
- v. Regio dansers versus niet-dansers, $\chi^2(5) = 43,75, p < .001$, Cramer's $V = .06$.
- vi. Mentaliteit dansers versus niet-dansers, $\chi^2(7) = 366,10, p < .001$, Cramer's $V = .18$.
- vii. Gender rapporterende ouder van kind danser versus kind niet-danser, $\chi^2(1) = 12,21, p < .001$, Cramer's $V = .07$.
- viii. Leeftijd rapporterende ouder van kind danser versus niet-danser, $\chi^2(6) = 30,35, p < .001$, Cramer's $V = .11$.
- ix. Opleidingsniveau rapporterende ouder van kind danser versus niet-danser, $\chi^2(2) = 8,92, p = .012$, Cramer's $V = .06$.
- x. Inkomen rapporterende ouder van kind danser versus niet-danser $\chi^2(3) = 6,94, p = .074$, Cramer's $V = .05$.
- xi. Regio, $\chi^2(5) = 21,77, p = .001$, Cramer's $V = .10$.
- xii. Rapporteerden ouder danst zelf of niet in relatie of kind danser versus niet-danser is, $\chi^2(1) = 172,28, p < .001$, Cramer's $V = .27$.
- xiii. De veiligheidsgevoelens zijn vergeleken tussen de verschillende dansniveaus met een ANOVA. Dit algemene model was significant, $F(3, 523) = 20,41, p < .001$, partial $\eta^2 = .11$. De Bonferroni gecorrigeerde post-hoc contrasten bleek dat recreatieve dansers zich significant veiliger ($M = 5,39$; $SD = 1,37$) voelden dan dansers in de dansvakopleiding ($M = 4,42$; $SD = 1,12, p < .001$) en professioneel actieve dansers ($M = 4,47$; $SD = 1,42, p < .001$). Op alle overige dansniveaus waren er geen significante verschillen gevonden. Dit houdt dus in dat de semiprofessionele dansers ($M = 4,86$; $SD = 1,46$) niet verschilden van welk ander dansniveau dan ook.
- xiv. Dansniveau van wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(3) = 180,72, p < .001$, Cramer's $V = .54$.
- xv. Gender wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(1) = 35,68, p < .001$, Cramer's $V = .24$.
- xvi. Leeftijd wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(6) = 107,27, p < .001$, Cramer's $V = .41$.
- xvii. Regio wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(5) = 17,14, p = .004$, Cramer's $V = .17$.
- xviii. Opleidingsniveau wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(2) = 26,39, p < .001$, Cramer's $V = .21$.
- xix. Inkomen wel versus geen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(3) = 37,08, p < .001$, Cramer's $V = .24$.
- xx. Relatie recente ervaringen en eerdere ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, $\chi^2(1) = 387,51, p < .001$, Cramer's $V = .79$.
- xxi. Er is een significant verband tussen geslacht (man of vrouw) en het ervaren van grensoverschrijdend gedrag: $\chi^2(1) = 4.38, p < .05, V = .09$.

- xxii. Er is geen significant verband tussen geslacht (man of vrouw) en het ervaren van een vorm van dwang, chantage of machtsmisbruik: $\chi^2 (1) = .79, p = .374, V = .04$.
- xxiii. Er is een significant verband tussen het meemaken van dwang, chantage en/of machtsmisbruik en het dansniveau: $\chi^2 (4) = 112.10, p < .001, V = .46$.
- xxiv. Er is een significant verband tussen het dansniveau en het voelen van druk bij het tekenen van een contract: $\chi^2 (12) = 120.75, p < .001, V = .28$.
- xxv. Er is een significant verband tussen het moeten betalen van geld om deel uit te blijven maken van de groep en het dansniveau: $\chi^2 (12) = 97.44, p < .001, V = .25$.
- xxvi. Er is een significant verband tussen dansniveau en het gevoel hebben onder druk te staan om medicijnen wel te gebruiken: $\chi^2 (8) = 29.82, p < .001, V = .17$ en tussen dansniveau en het voelen van druk om medicijnen juist niet te gebruiken: $\chi^2 (8) = 30.54, p < .001, V = .17$.
- xxvii. Er is een significant verband tussen dansniveau en het gevoel hebben onder druk te staan om medicijnen wel te gebruiken: $\chi^2 (8) = 29.82, p < .001, V = .17$ en tussen dansniveau en het voelen van druk om medicijnen juist niet te gebruiken: $\chi^2 (8) = 30.54, p < .001, V = .17$.
- xxviii. Er is een significant verband tussen het zich gedwongen voelen om medische informatie te delen en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 94.66, p < .001, V = .30$.
- xxix. Er is een significant verband tussen het niet durven geven van een mening en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 103.74, p < .001, V = .31$.
- xxx. Er is een significant verband tussen dansniveau en het gechanteerd worden door iemand binnen de danswereld: $\chi^2 (8) = 24.47, p < .001, V = .15$.
- xxxi. Er is een significant verband tussen het zich gedwongen voelen om gewicht te verliezen en dansniveau: $\chi^2 (8) = 71.33, p < .001, V = .26$.
- xxxii. Er is significant verband tussen geslacht (man of vrouw) en het ervaren van een vorm van psychisch, verbaal en/of fysiek geweld: $\chi^2 (1) = 4.16, p < .05, V = .09$.
- xxxiii. Er is significant verband is tussen het meemaken van psychisch, verbaal en fysiek geweld en het dansniveau waarop een danser ooit actief is geweest: $\chi^2 (4) = 75.13, p < .001, V = .38$.
- xxxiv. Er is een significant verband tussen het genegeerd worden door andere dansers en zich alleen voelen staan en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 51.67, p < .001, V = .22$.
- xxxv. Er is een significant verband te zijn tussen uitgescholden worden en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 40.50, p < .001, V = .20$.
- xxxvi. Er is een significant verband tussen het gevoel van druk om meer uren te dansen dan iemand aan kon en het: $\chi^2 (8) = 104.01, p < .001, V = .31$.
- xxxvii. Er is een significant verband tussen het gevoel hebben dat iemand geen privéleven meer had en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 107.20, p < .001, V = .32$.
- xxxviii. Er is geen significant verband is tussen geslacht (man of vrouw) en het ervaren van een vorm van roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten: $\chi^2 (1) = .02, p = .88, V = .01$.
- xxxix. Er is een significant verband tussen het ervaren van roddelen, pesten, discriminatie en/of buitensluiten en het niveau waarop iemand gedanst heeft: $\chi^2 (4) = 85.44, p < .001, V = .40$.
- xl. Er is een significant verband tussen het dansniveau en de ervaring dat er over iemand geroddeld werd: $\chi^2 (8) = 90.61, p < .001, V = .29$.
- xli. Er is een significant verband tussen het niet krijgen van hulp en het dansniveau: $\chi^2 (8) = 62.02, p < .001, V = .24$.

- xlii. Er is een significant verband tussen het gevoel van buitengesloten worden wanneer iemand niet deed wat iemand anders wilde en het dansniveau: $\chi^2(8) = 66.92, p < .001, V = .25$.
- xliii. Er is een significant verband tussen het dansniveau en het zich voor schut gezet voelen ten overstaan van andere dansers: $\chi^2(8) = 80.12, p < .001, V = .28$.
- xliv. Er is een significant verband tussen het ervaren van beledigende en kwetsende opmerkingen en het dansniveau: $\chi^2(8) = 42.14, p < .001, V = .20$.
- xlv. Er is een significant verband tussen pesten/treiteren en het dansniveau: $\chi^2(8) = 57.57, p < .001, V = .23$.
- xlvi. Er is een significant verband tussen het dansniveau en de ervaring dat er over iemand geroddeld werd: $\chi^2(8) = 90.61, p < .001, V = .29$.
- xlvii. Er is een significant verband tussen het niet krijgen van hulp en het dansniveau: $\chi^2(8) = 62.02, p < .001, V = .24$.
- xlviii. Er is een significant verband tussen het gevoel van buitengesloten worden wanneer iemand niet deed wat iemand anders wilde en het dansniveau: $\chi^2(8) = 66.92, p < .001, V = .25$.
- xlix. Er is een significant verband tussen het dansniveau en het zich voor schut gezet voelen ten overstaan van andere dansers: $\chi^2(8) = 80.12, p < .001, V = .28$.
- l. Er is een significant verband tussen het ervaren van beledigende en kwetsende opmerkingen en het dansniveau: $\chi^2(8) = 42.14, p < .001, V = .20$.
- li. Er is een significant verband tussen pesten/treiteren en het dansniveau: $\chi^2(8) = 57.57, p < .001, V = .23$.
- lii. Er is een significant verband tussen geslacht (man of vrouw) en het ervaren van een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag: $\chi^2(1) = 16.04, p < .001, V = .18$.
- liii. Er is een significant verband tussen het ervaren van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het hoogste dansniveau waarop een danser gedanst heeft: $\chi^2(4) = 25.96, p < .001, V = .22$.
- liv. Er is een significant verband tussen het dansniveau en het ervaren van seksuele opmerkingen: $\chi^2(8) = 51.67, p < .01$.
- lv. Er is een significant verband tussen ongewenst aangeraakt worden en het dansniveau: $\chi^2(8) = 14.19, p < .01$.
- lvi. Er is een significant verband tussen het gevoel van ongemak bij bepaalde aanrakingen en dansniveau: $\chi^2(8) = 29.30, p < .001$.
- lvii. Er is een significant verband tussen het begluurd worden terwijl iemand zich omkleedde en het dansniveau: $\chi^2(8) = 30.73, p < .001$.
- lviii. Er is een significant verschil tussen slachtoffers en niet niet-slachtoffers en hun gemiddelde waardering van hun danscarrière: $t(489) = -8.62, p < .001, d = .78$.
- lix. Er is een significant verband tussen het geslacht het zijn van slachtoffer: $\chi^2(3) = 11.15, p < .05, V = .17$.
- lx. Er is een significant verschil in leeftijd tussen slachtoffers en niet-slachtoffers: $t(389) = 2.31, p < .05, d = .24$.
- lxi. Er is een significant verband tussen het dansniveau en het zijn van slachtoffer: $\chi^2(4) = 21.10, p < .001, V = .23$.
- lxii. Er is een significant verband tussen het actief zijn in dansen en het zijn van slachtoffer: $\chi^2(1) = 11.77, p < .001, V = .17$.
- lxiii. Er is geen significant verschil in het jaar waarin iemand begon met dansen tussen slachtoffers en niet-slachtoffers: $t(382) = .55, p = .58, d = .06$. Vanwege de relatief kleine groepen zijn deze gegevens niet uitgesplitst naar het dansniveau.

- lxiv. Er is geen significant verschil in het jaar waarin iemand stopten met dansen tussen slachtoffers en niet-slachtoffers: $t(154) = 1.72, p = .09, d = .30$.
- lxv. Er is een significant verband tussen de ervaring van het dansen en slachtoffers en niet slachtoffers: $\chi^2(3) = 71.53, p < .001, V = .47$.
- lxvi. Er is een significant verschil in de waardering van de dansperiode tussen slachtoffers en niet-slachtoffers: $t(301) = 8.23, p < .001, d = .95$.
- lxvii. Dit verschil was significant: $t(158) = -3.69, p < .001, d = 0.58$.

Dansen geeft uiting aan emoties, vergroot het saamhorigheidsgevoel, is educatief, gezond en een vorm van kunst. Jong en oud kunnen aan dansen doen. Er zijn tal van dansstijlen, variërend van de klassieke stijlen als ballet en stildansen, tot de nieuwere dansvormen als urban, salsa/bachata/zouk en dance fit. De laatste jaren komen er steeds meer signalen dat de danswereld onveilig is. Er zou op grote schaal sprake zijn van grensoverschrijdend gedrag. Het persoonlijke relaas van een voormalige danseres in de diverse media heeft ertoe geleid dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, in samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, een onafhankelijk onderzoek heeft aangekondigd.

In deze rapportage wordt ingegaan op de vraag wat de aard en omvang is van grensoverschrijdend gedrag in het dansen, in het bijzonder de georganiseerde vormen ervan, zoals opleidingen, scholen, academies, verenigingen en gezelschappen. Dansen kan betrekking hebben op sport, opleiding en kunst. Het aantal uitvoerende en verantwoordelijke organisaties is groot en divers. Gegeven het versnipperde danslandschap zijn verschillende methoden toegepast en informatiebronnen gebruikt. Naast een uitgebreide deskresearch is een grootschalig, representatief bevolkingsonderzoek uitgevoerd. Hiermee is voor het eerst zicht gekregen op hoeveel Nederlanders welke dansstijlen beoefenen en in welke mate grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Daarnaast is een online vragenlijst ontwikkeld voor actieve dansers bij opleidingen en dansscholen om erachter te komen in hoeverre zij het afgelopen jaar te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag. Een tweede online vragenlijst was bedoeld voor alle (voormalige) dansers die hebben kunnen aangeven of zij eerder grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren. Tot slot zijn er interviews gehouden met dansers en andere betrokkenen zoals dansmeesters, dansschoolhouders, dansdocenten en choreografen. Al met al zijn er honderden respondenten, waarvan het merendeel (voormalige) dansers, in het onderzoek betrokken.

Het onderzoek levert een groot aantal aanbevelingen op ter voorkoming en bestrijding van het grensoverschrijdende gedrag in het dansen. Uitvoering daarvan door de verantwoordelijke organisaties moet het dansen veiliger en gezonder maken.

ISBN/EAN

9789083166032

